

PARTIS SPECIALIS
LIBER II.
DE
IVRIBVS SVMMI IMPERII.
CAP. I.
De

Juribus imperantium circa
publicam securitatem externam.

§. I.

Securitas publica nascitur, ex pace externa & interna. (q) Cum vero pax externa per vim hostium, & bella maxime turbetur, vnicum fere medium illam redintegrandi quærendum in legitima defensione.

§. II.

q) Interna consistit in optima vnione ciuium inter te; externa respicit cessationem omnis hostilitatis, a vicinis populis metuendæ, quæ extra ciuitates raro habetur, per respublicas autem optime conseruatur & redintegratur. In hac enim principatus constituti sunt, vt saluti subditorum consulatur, ne inuicem aut ab exteris iniurias accipiant, ait Liuius ad August. apud DION. lib. 55. Quorsum etiam respexit ARISTOT. Polit. 6. Duo sunt, aïens, quibus omnis respubl. seruatur, in hostes fortitudo & domi concordia. Et Claudius apud TACITVM lib. XI. annal. felicitatem reipubl. ex eo prædicat, quod solida domi quies (seu pax interna) & aduersus externa flourerit. De Numa Pompilio refert DION. HALICARNASS lib. II. in f. quod eius opera & industria neque ineffi-

§. II. *Vim itaque externam imminuentem, vi opposita, iuste imperans repellit, ex quo IVS BELLII (r) hoc quoque sensu fluit: nam alias imperans illud quoque habet, intuitu aliarum gentium ex ratione status naturalis & libertatis, in quo est constitutus.*

§. III. *Verum, ne iura inter gentes locum habentia confundamus cum iuribus publicis vniuersalibus, & aliena hic immisceamus, notandum, aliter ius belli considerari extrinsece respectu aliarum gentium: aliter intrinsece*

re-

na seditio ciuium concordiam dissoluerit, neque bellum externum de præstantissimis illis & maxime admirandis institutis ciuitatem dimouerit.

r) *Debent imperantes subditis præstare vitam tranquillam & securam, quo sensu id Deo gratum esse asseritur 1. Tim. II, 1, 2. 3. imo inde, si quæ est belli inter Christianos iustitia, hæc ratio primario assumenda est. Cum enim Christus magistratus & imperia non sustulerit, defensionem quoque eisdem demandatam & pro salute subditorum exercendam tollere haud voluit. Quamuis itaque Christus patientiam inculcauerit singulis, volueritque, vt non resisteretur malo, aliud tamen est, annon singuli iniurias sibi illatas patienter ferre debeant? quod affirmatur: aliud vero, annon imperans, cuius a singulis iam diuersa ratio est, commissum sibi a Deo populum defendere debeat, vt possint ducere vitam tranquillam & quietam? quod itidem affirmo: id quod si absque bello fieri non possit, ita necessitas imperanti ad hoc ius tribuit. Bellum enim vnice propter pacem. Ita, ait CICERO lib. I. de offic. c. 23. bellum suscipiatur, vt nihil aliud, quam pax quæsitã videatur. Paratur enim, vt sit Epaninondas, pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. CORNEL. in Epanin.*

T 5

s) Fluit

respectu subditorum & reipubl., cui imperans præest. (s)

§. IV. Secundum priorem considerationem ius belli ad ius gentium (t) spectat, & ex statu

*) Fluit hæc duplex consideratio ex duplici respectu imperantis. Consideratur quippe tum respectu aliarum gentium, cum quibus in statu naturali consistit, & liber esse dicitur; tum respectu subditorum, quibus præstare debet vitam tranquillam & beatam ex fine omnibus rebuspubl. proposito. Si illo respectu imperans consideratur, ius belli ex iure libertatis fluit, & hoc sensu forsitan accipiendum est, quod legitur apud TACITUM lib. XV. annal. c. 1. sua retinere priuata domus, de alienis certare, regiam laudem esse, quibus verbis nude ad statum libertatis naturalem, quo per vim agitur, respicitur, non habita ratione reipublica. Galli quidem olim dixerunt: se in armis ius ferre, & omnia fortium virorum esse. LIVIUS lib. V. c. 36. Sed hæc magis ad latrocina quam ius belli spectant. Si vero hoc respectu, simul quoque ad hanc disciplinam pertinet, tum, vt iudicari possit, quousque bellum possit decernere pro salute Reipubl.; tum, quid eo nomine possit in suos subditos. Diuersi hi respectus diuersos producunt effectus & iura, tum respectu aliarum gentium, tum respectu reipubl., cui præest imperans.

*) Hoc respectu bellum iustum esse dicitur, quod geritur inter eos, qui non agnoscunt superiorem, id est, qui in statu naturali sunt. Hoc enim cogendi medium in illo statu vnicum fere esse, supra in parte generali dictum. Suscipitur itaque ob iuris quæsti denegationem, non habito respectu ad reipubl. salutem, virum hanc quoque causa belli concernat, nec ne: id quod ex presenti disciplina æstimandum; sufficit, quod gens altera vel loco eius imperans non possit conqueri de iniuria sibi illata, si denegauerit alteri, quod ei tamen debetur. Effectus

flatu naturali fluit, variosque inter gentes liberas producit peculiare effectus, qui ab hac disciplina alieni sunt.

§. V. Si posteriori modo seu *intrinsece* ius belli in imperante consideratur, restrictius est, & vnico fere nititur fundamento, scilicet in *defensione reipubl. & ciuitatis.* (u)

§. VI. Proinde licet imperans ab alia gente laceffitus iustam bellandi causam aduersus alteram gentem habere possit, hoc sensu, vt gens altera iniqua non possit conqueri de iniuria sibi illata; si tamen securitas publica eo ipso non est læsa, nec ei alias periculum imminet, ius belli ab imperante non est exercendum, (x) quia ita *securitas publica,*
quam

sectus varios belli *inter gentes* recenset GROTIUS de I. B. & P. lib. III., vbi tamen diuersos hos respectus non semper distinxit.

u) Nihil præstantius esse potest, quam vt subditi defendantur, si ab aliis imperantur, cum secunda & tranquilla vita sit potissimum rerumpublicarum finis. Ex quo adducor, vt credam, bellum tantum *defensiuum* huc pertinere, vtut bellum defensiuum latius se extendat, & sub se non tantum *præsens mali propulsiōem*, sed etiam *future securitatem* comprehendat.

x) Sæpe accidit, vt aliquis ius aliquod habeat aduersus alium, vt tamen illud non possit exercere propter obligationem, qua aliis obstringitur. Princeps iniuria affectus habet ius belli in populum iniquum, & hætenus est *iuris gentium*, ne peccat in gentem iniquam, quæ calamitatem bellicam suæ malitiæ acceptam ferre debet; sed potest simul princeps peccare in reipubl., dum securitatem publicam in discrimen vocat, quæ non est læsa,
quam

quam conferuare debet, in discrimen ambiguum per bellum vocatur.

§. VII. Neque ita simpliciter a *statu naturali*, ubi *ius belli* locum habet, argumentum ducendum, cum quamuis imperans in eo constitutus sit, simul tamen suæ ciuitati primario obligatus est, (1) nisi forsan respubl. sit *mere herilis*. (m)

§. VIII.

quam tamen præferre debebat suis priuatis commodis. Neque hæc priuata iniuria in vniuersam statim redundat respubl., quamuis plura bella ob hanc sint suscepta. Darius Rex Persarum bellum legitur intulisse Regi Scytharum Lanthino, cum *siliæ eius nuptias non obtinisset, & armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus*. IVSTIN. lib. 2. c. 5. Hæc causa belli ne quidem inter gentes iusta fuit; multo minus intuitu reipubl. De Cyro refert XENOPHON in *Cyropæd. lib. VIII. p. m. 202. lit. d.* quod inter res maximi momenti posuerit, *et absque bello impetraret id, quod cuperet*. Quorsum etiam respexisse videtur Scipio aiens, *se malle vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere*. CAPITAL. in Anton. Pio. Nam vt ait TACITVS, *in pace causa & merita spectantur, ubi bellum ingruit, innocentes & noxii iuxta cadunt*. conf. FORSTNER. ad Tacit. lib. I. *annal. verb. ad arma ciuilia actum &c.*

- 1) Ordinarie ad *iustitiam belli* nihil præterea requirunt, quam vt quis summam potestatem habeat, seu, vt *liber ab omni imperio* sit; nam de *causa belli* iudicari nequit, cum arbiter inter gentes cesset. Verum id quidem sufficit, si de *iustitia gentis erga gentem* queritur. Sed etiam, ubi imperans reip. præsit, cogitare debet, se *liberum esse non propter se, sed propter subditos*, h. e. non pro lubitu ad interesse priuatum bella gerere potest, cum primario respectus reipublicæ habendus. Ludouicus

§. VIII. Interim arbitrium, vtrum bellum sit fuscipiendum, necne? est penes imperantem, ex iure naturæ tamen ita moderandum, (n) vt bellum *securitatis publicæ* stabilindæ, non tollendæ gratia fuscipiatur.

§. IX. Hoc intuitu (1) iusta belli causa non est, si vicinæ reipublicæ potentia nimis crescat. Neque enim statim certum est, (o) quod respublica vicina, si vel maxime possit, alteram velit opprimere. (p)

§. X.

XI. Rex Gallorum poluit vindicare iniurias, quas, dum Aurelianensium dux fuerat, acceperat, sed suatoribus grauirer respondit: *Non decere Gallorum regem iniurias ducis Aurelianensis vindicare.*

m) In regno *berili* primario Rex suum quærit commodum, & hic facilius admitti potest, vt propter suam vilitatem bellum gerat.

n) Raro imperantes proprio motu bella fuscipiunt, plerumque consilia aliorum audiunt. Sed hi vt plurimum in eo peccant, quod non habito respectu ad rempubl. quemuis pruriturum in principe approbent, & hoc intuitu recte notat FORSTNER. ad Tacit. lib. 1. annal. p. m. 54. Theologos & ICtos, quod venalem stylum hac occasione propensionem principum suorum accommodent. Valet hic quoque Metelli effatum: *Omne bellum facile sumitur, ceterum agerrime definit: nec in eiusdem est potestate initium eius & finis: siquidem incipere cuius & ignauo licet, deponi, cum victores velint.* SALVST. de bello lugurth. c. 82.

o) Equidem *instita mortalibus natura*, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre, vt philoſophatur TACITVS lib. 1. histor. At sola inuidia & metus inde ortus ius per se in alterum non tribuit. Eleganter

§. X. (II.) Ius belli cessat, si lædens populus satisfacere, (q) & de securitate alterius

ganter GROTIUS de iure B. & P. lib. II. c. 1. §. 17. hac de re differit, aïens: *aduersus incertos metus a diuina prouidentia & ab innoxia cautione & non a vi præsilium petendum est.* Sunt adhuc media securitati suæ & reipubl. prospiciendi absque omni iniuria & oppressione eius, cuius potentiam metuimus. Si reipubl. Iudæicam in exemplum adsumimus, certe constat, eandem tot potentissimis regnis vndequaque fuisse circumseptam, vt mirari liceat, quod se tam diu contra vicinam potentiam seruauerit, præsertim cum vi bellica terram Cananæam occupasset, & inde vicini populi exemplo Cananæorum terribi iustam belli causam habuisse videri potuissent. Sed præsidium suum a Dei prouidentia petebat, qua discedente, mox finitimis populis præda fieri incipiebat. Attamen ad infringendam alterius potentiam, concessum est, fœdus cum aliis gentibus inire, & moto contra vnum bello, arma ex *lege fœderis* potentiori opponere, ac ita per indirectum bellum erit iustum. Nunquam prohibitum est fœdus inire cum gente vicina, vt sibi quis prospiciat; sed absque vlla causa potentio rem armis aggredi rationi non est conueniens.

- p) Qui Hobbesianismo fauent, non possunt non quoque tale bellum approbare, cum in *statu naturali* quilibet arbitrari debeat, quid potissimum ad conseruationem sui respiciat. Præsertim cum secundum hæc principia præterea supponendum sit, hominem, qui *potest nocere*, statim etiam nocere *velle*. Quodsi tamen semel pax per pactum cum vicina gente inita sit, ipse HOBBS ob quemuis metum non vult a pactis recedendum esse. Nam, inquit, *nisi causa metus noua existat, ex facto vel alio signo voluntatis non præstandi a parte altera, metus iustus censeri non potest.* vid. tr. de ciue. c. 2. §. 11. in not.
- q) Quodsi securitas reip. læsa deprehenditur, duo consideranda sunt: vel enim res ad arma iam deducta, vel de-
- mum

rius gentis conferuanda cautionem præstare
& possit & velit: obtento enim fine cessant me-
dia.

§ XI.

num est deducenda. Posteriori casu cum bellum debe-
at esse vltimum subsidium, si alio modo salutis reip. con-
suli nequeat, ante omnia tentandum est, annon absque
bello imperans securitati reipublicæ consulere possit,
exemplo Cyri, qui hoc inter res maximi momenti po-
nebat, vt absque bello id impetraret, quod cuperet, XE-
NOPHON. de Cyropæd. lib. 8. p. m. 202. lit. d. quorum
etiam collineat Archidamus apud THVCYD. lib. I.
aiens: qui se offerunt disceptationi, eos tanquam iniurios
aggredi iniuriosum est. Hinc de satisfactione & cautio-
ne alteri præstanda lædens populus merito interpellan-
dus erit, quo respexerunt Bataui in responsione sua an-
no 1574. legato Suecico data, quam exhibet ZIEGLE-
RVS de iure Maiest. lib. 1. c. 33. §. 34. vbi inter alia hæc
occurrunt: *Wann nun unter allen insonderheit Christl.
Potentaten von alters hero iederzeit umb unwiedersprechli-
cher Ursach willen gebräuchlich gewesen ist, dass wann ein
oder anderer beleydiget worden zu seyn vermeinet, der Be-
leidigte, ehe und bevor er zu den Waffen gegriffen, von
demienigen, welcher die Beleidigung ihm zugesüget, satis-
faction begebret hat. Respexerunt sine dubio Bataui ad
ius antiquum feciale, quia moris semper fuit, antequam
bellum inferretur, feciales mittere, per quos res repe-
teretur, & nisi redderetur, bellum indiceretur. vid.
BARNAB. BRISSON. de verb. pop. rom. solenn. lib. 4. p.
342. quod institutum exacte iuri naturæ conuenit, & a
Deo ipso quoque Israelitis præscriptum est. Deut. XX,
10. seq. Priori casu pax oblata non respuenda, si per
illam securitati reip. satis consulatur, non saltem præ-
senti, sed etiam futurae, quem in finem solent cautiones
exigi, quas vulgo *Guarantias* vocant, quæ si oblatae &
tales sunt, vt nulla iusta de causa respui possint, & nihil-
ominus victor bellum continuare desiderat, ex postfa-
cto non tantum suæ male consulit reipubl., sed præte-
rea aggressor fieri incipit.*

r) No-

§. XI. (III.) Nullum est ius belli populum vicinum idololatram ad *veram religionem* reducendi, (r) cum ex diuersitate religionis securitas rerum publicarum vicinarum in ambiguum discrimen haud vocetur.

§. XII. (IV.) Quamuis defensio rei publicæ

r) Notum est, quod medio sub papatu *bella Domini*, vt vocata fuere, suafu cleri geri contra infideles, terram sanctam incolentes, cœperint ex nulla alia ratione, quam quod crederent, terram sanctam ad Christianos pertinere, vel hostes fidei sub iugum reducendos esse, Prætextus erat *incrementum gloria diuina*; sed vera causa *interesse cleri*, quod ex euentu apparuit, quoniam exinde tot instituta noua orta sunt, tot ordines militares introducti, vt hisce nouis clericis militantibus pinguioribus prouinciarum per orbem Christianum cederent. Vnde recte BECMANNVS *de bellis Domini c. 1. §. 18.* ait, expeditiones has nec *iuste* nec *prudenter* nec *pie* institutas fuisse; *non iuste*, quia Saraceni non minori iuris titulo Palæstinam tunc tenebant, quam antea Romani, neque Religio Christiana aut sacrum sepulchrum ius eis dare poterat ad hanc expeditionem, cum religio non sit alligata ad certum locum. *Non prudenter*, quia conseruatio locorum acquisite et remotioribus Europæ partibus petenda non erat. Denique *nec pie*, quippe pietatem armis promouere fas non est. Carolum M. iidem Saxones, liberam gentem, domasse constat prætextu *religionis*, sed vt pruritus extendendi fines Francici regni potentioris causam constitueret. Ferdinandus Catholicus pallio religionis iidem terras alienas inuasit. De eo sic THUANVS *lib. I. hist. in eo nihil merito desideres, præterquam fidem, qua sub colore religionis, quam omnibus actionibus suis semper prætexebat, ad ambitionem & inexplebilem propagandi imperii cupiditatem mira calliditate abusus est.*

cæ quoque concedita sit magistratibus subalternis, hi tamen, cum belli ratio admodum reipubl. periculosa sit, inconsulto imperante, bellum inferre (s) nequeunt, licet vel maxime iusta adsit causa.

§. XIII.

*) Potissimum hic quæstio est, de *presidiis prouinciæ*, qui integram prouinciam gubernant, & sic quoque defensionem eius susceperunt. Equidem sub defensione etiam ius belli comprehendi videtur, quod tamen non de alio, quam de *defensiuo* bello, per quod vis instans repellitur, intelligi debet; & sicuti defensio singulis adhuc in statu ciuili concessa est, ita multo magis *defensio prouinciæ* concessa erit magistratui inferiori, si ab hoste extraneo ex improviso ciuitas vel prouincia imperatur, quatenus se defendere potest, quia hoc non potest non iis ciuitatibus relictum esse, quatenus vnum corpus sustinent. Mithridates ad milites apud IVSTINVM lib. 38. c. 1. notanter loquitur, asserens, *optandum sibi fuisse, vt de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax habenda. Quin vero sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriæ careant.* Enim vero de bello alteri inferendo aliud iudicium ferendum, adeo vt recte in iure Romano magistratus inferior criminis læsæ maiestatis reus arguatur, si inconsulto principe bellum etiam ex iusta causa alteri intulerit. Ideo PLATO de LL. lib. 12. in med. lege constituēbat: *Si quis priuatim sine publico scito pacem bellumue fecerit, capitalis esto.* Moris etiam fuit, eum dedere in satisfactionem hosti; qui inconsulto imperante bellum alteri intulisset. Cum Cæsar priuato aulū bellum Gallis intulisset, Cato Vticensis censuit in senatu, *legiones Romanas domum reuocari, Cæsarem vero Gallis dedi oportere, PLVTARCH. in Cæton Vtin.* Neque enim sub generali concessa administratione prouinciæ hoc comprehendi videtur, de quo vnice summus imperans arbitrari & statuere debet. Poteſt

Boeberi Ius Publ. V ali-

§. XIII. Potest etiam aliunde ius belli inferendi restringi, vel per *fœdera* (t) vel in genere per *nexum systematicum*, si illud ipsum quoque in hoc nexu comprehensum sit, ne altera ciuitas inconsultis reliquis confœderatis bellum alteri genti inferat.

§. XIV. Contingere tamen potest, vt etiam in *systemate plurium ciuitatum* ius belli fin-

aliquando bellum esse iustum *intuitu gentis* alterius iniquæ, *reipublicæ* tamen maxime noxium, & cum ita tota respubl. in idem discrimen vocetur, si vel maxime intuitu vnus provincie læsio contigerit, certe non alius de bello suscipiendo arbitrari potest, quam qui vniuersæ præest reipubl. non is, qui saltem partem reipubl. & quidem *dependentem*, administrat, quia in effectu ius discernendi de summis vniuersæ reipubl. sibi sumeret conf. GROTIUS de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 6. & c. 3. §. 5. n. 3.

t) Loquor rursus de bello *offensiuo*, cuius inferendi quidem ius singulis gentibus liberis competit, sed vbi per pacta specialia hæc libertas restricta, in communi concilio, vel cum *fœderatis* desuper demum deliberandum, neque, inuitis lociis, bellum est inferendum, quia his ius dissentiendi ex pacto competit. Inter pacis & *fœderis* conditiones, quas *Ætoli* & *Romani* inter se pepigerunt, hoc quoque caput præcipuum fuit: Si *populus Romanus* *fœdere iungeretur regi* (Phillippo) vt caueret, ne ius ei belli inferendi *Ætolis* sociisque eorum esset, LIVIUS lib. XXVI. c. 24. Similiter inter pacis conditiones, quas *populus R. Carthagenisibus* dabat, erat, bellum *neue in Asytca, neue extra Africam iniussu populi R. gererent*, de cetero *liberi legibus suis* viuerent. LIVIUS lib. XXX. c. 37. Pacis cum *Phillippo Rege Macedoniae* leges erant, bellum *extra Macedoniae fines* ne ini-

singulis rebuspubl. aduersus gentem extraneam saluum manserit, quamuis hoc casu systema tale *irregularare* esse solet. (u)

§. XV. Ex iure belli, intuitu reipubl. considerato, plura noua emanant iura. Huc refero (I.) *Ius armorum instruendorum*, seu *armamentarie*, vi cuius imperanti (x) competit ius *armamen-*

iussu senatus gereret. ID. lib. XXXIII. c. 16. In *fædere systematico* vbi hoc comprehensum est, res expedita est, quia sit totum systema *vnun* quasi *corpus* representat, maxime in iis, quæ ad securitatem singularum reipublicarum pertinent, & non potest non totum systema periclitari, si vel maxime vnus ex sociis bellum inferat. Quodsi aliter ex *fædere*, cum alia republ. inito, ius belli restrictum sit, idem puto dicendum esse, modo se aliter conseruare possit populus, quod de bello inferendo cogitat.

- u) In imperio nostro, quod *systema* aliquod *irregularare* continere videtur, singulis statibus concessum, separatim ius *fæderis & belli* exercere, modo non exerceatur contra imperium. Equidem hoc communiter de bello *defensiuo non offensiuo* intelligunt, prout plenius declaratum est *tom. IV. obseru. Hallens. 3.* Verum cum bellum *offensiuum* facillime possit *defensiuum* dici, & ita a statibus semper rationes adduci, vi quarum vbique se bellum *defensiuum* gerere, aliis persuadere sustineant, in effectu ius belli iis denegari nequit, id quod bene obseruauit commentator ad *Obseru. Hallens. 31. tom. 6.*
- *) Priuatis certe non competit *ius Armamentaria instruendi*, quin suspicionem rebellionis incurreret, qui ingentem apparatus armorum congerere vellet. Imo ne quidem nobilibus in castris suis absque speciali principis permissione concessum est, tormenta habere, quia aliquin respubl. inde detrimentum accipere posset, neque his ad defensionem indigent, cum præsidium sibi

mamentaria publica instituendi, ius fabricandi (y) arma, vel restringendi vel subditis permit-
tendi, subditos armis instruendi, vel eo-
rum vsu prohibendi. &c.

§. XVI. (II.) Ius exstruendi fortalitia seu mu-
nimenta, quæ securitati publicæ inferuire,
(z) hostemque repellere possint. Vnde
quo-

non a violentia sed a Republica, in qua degunt, & prin-
cipis providentia, petere debeant. Et si vel maxime
contingeret, per fortunæ beneficium tormenta sub ter-
ra defossa in prædiis nobilium inueniri, ne sic quidem no-
biles fortunæ beneficio frui possent, nisi ex tacita prin-
cipis concessione. vid. BERNEG. in Tacit. Germ. q.
123.

y) Ius fabricandi arma in nostris rebuspubl. non quidem
vbique est restrictum, sed peritis indistincte concedi so-
let, potest tamen sine dubio ad exemplum Iustiniani in
N. 85. c. 1. pro statu reipubl. varie determinari & res-
trungi, commercium promiscuum armorum subditis in-
terdici, maxime, ne extraneis vel hostibus ea vendan-
tur, cum id aperte perniciosum reipubl. futurum sit, &
adeo rectissime tale commercium cum hostibus ad crimen
perduellionis apud Romanos relatum est. l. 4. D. ad l.
Iul. Mai.

z) Fortalitia non ad nocendum, sed ad defendendum ordina-
rie ædificantur, atque adeo ius extruendi talia munimen-
ta ad ius belli retuli. Equidem non nego, posse etiam
fortalitia ad nocendum exstrui, vt scilicet ex illis, exor-
to bello, eo securiores excursions fieri possint in terram
vicinam; ad vtrum hac intentione munimentum ædifi-
catum sit, & annon potius defensionis intuitu? nemo de-
terminare, & consequenter bellum eo nomine alteri in-
ferre potest. Eodem quippe iure alteri genti, quæ dam-
num ex eiusmodi exstructione metuit, permissum est,
ad sui defensionem munimenta exstruxere, & ita mala
inde

quoque ius circa fortalitia iam exstructa ordinarie ad imperantem, non magistratum subalternum, spectat.

V 3

§. XVII.

inde metuenda præcanere. Non commode itaque hic applicari potest exceptio, quod ad æmulationem talis exstructio fieri non debeat, h. e. vt aliis noceatur, non vt respubl. commodum inde habeat, quam suggerit GAIL. 2. obs. 69. n. 18. NICOL. BOER. decis. 320. n. 8. & probare intendit ex l. 3. ff. de oper. publ. Sed vnde de tali æmulatione constabit? Ex fortalitiis ordinarie ingens in rempubl. redundat utilitas, & ita allegari non possunt rationes alicuius æmulationis. Dissidentia vtique indicium præbet, sed inde alteri genti nullum datur ius contradicendi. Vnde & allegatus BOEPIVS c. l. n. 16. de temporis praxi notanter ait: *Rex Franciæ facit castra in finibus sui territorii ad æmulationem regis Angliæ, & e conuerso, & idem faciunt omnes mundi domini, quia cum iurisdictiones sint distinctæ & pariter territoria, vnusquisque potest se in suo territorio præmunire & castra metari.* Potest tamen alteri ius prohibendi ex pacto vel alio iure competere, si forsitan foedere comprehensum sit, ne in hoc vel illo loco fortalitia exstruantur, quemadmodum Tencteri ab Agrippinensibus apud TACITVM libr. IV. histor. c. 64. id postularunt, inquietes: *vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint, postulamus a vobis, vt muros coloniarum, seruitii munimenta detrahatis.* Sic etiam per priuilegium territorio competens idem ius prohibendi pro vario statu reip. contingere potest, vti in imperio nostro, vbi plurima loca ex veteri iure tale ius sibi vindicant prohibendi, ne intra certum terminum fortalitia exstruantur. Norimberga a Carolo IV. priuilegium habet, *daz keinem frey stünde in einer Meilwegs um die Stadt Marck oder Festen aufzurichten.* vid. GOLDASTVS tom. 2. der Reichsstatzungen p. 66. Ludouicus Bauarus anno 1332. apud BROWER lib. 17. annual Treuir.

§. XVII Priuatis (a) vero recte interdicti potest, ne munimenta talia in castris suis exstruant.

XVIII.

uir. vetuit, ne castra, munitiones, propugnacula a quoquam infra leucam a feudo Archiepiscopi Treurenensis aut Ecclesie inuitis Dominis attollantur vel ponantur. vid. HERTIVS diff. de supr. territor. §. 19. in not. Hoc quoque inde patet, imperantem tantum in suo territorio munimenta exstruere posse, nisi rursus ex pacto peculiari hoc ius alteri competat, veluti ob ius clientelare eo rectius exercendum. Inde cum Advocati ecclesiarum in ditionibus ecclesiasticorum summum ius exercere & propugnacula exstruere conantur, Fridericus II. speciali constitutione, quae exstat apud SCHILTER. instit. iur. publ. tom. II. lib. 15. n. 7. & DN. a LUDWIG tom. VII. reliq. MSC. p. 515. hoc prohibuit. Verba cit. constit. n. 7. p. 113. sunt hæc: Item constituimus, ut nulla ædificia, castra videlicet, seu ciuitates in fundis ecclesiarum vel occasione Advocatie vel aliquo quoquam pretextu construantur, & si qua sorte sunt constructa contra voluntatem eorum, quibus fundi attinent, diruantur regia potestate. Hoc intuitu quoque Imperator LEOPOLDVS in cap. art. 13. in f. promittere necessum habuit, se nolle in statum territorii fortalicia nova exstruere, aut vetera reficere, quod liquidum indicium præbet, imperatori in statum territorii parum iuris amplius competere.

(a) Equidem nobilibus aliquatenus permissum est, leui muro vel fossa castra sua munire, prout etiam in l. 10. C. de priu. ædif. id olim indultum fuit. Sed de huiusmodi munimentis levissimis hic non queritur, sed de talibus, quæ vim bellicam sustinere & hostem quodammodo arcere possint. Talem defensionem vt sibi circumponant nobiles, necesse non habent, quam a tota re publ. expectare debent, cum verendum sit, ne tale propugnaculum privatum in republ. detri-

men-

§. XVIII. Cum itaque hæc exstructio in salutem totius reipubl. vergat, imperanti quoque competit ius eo nomine subditos *collektandi*, (b) vel *operas eorum exigendi*.

§. XIX. Quin & agros ædesque subditorum imperans licite occupat, (c) quatenus

V 4

vel

mentum vergere possit. Dominandi libido & resistendi studium subditis innatum est, maxime primariis, & copia omnium rerum abundantibus. Primi motus ex huiusmodi arcibus vt plurimum oriuntur, quo intuitu Henricus II. Rex Angliæ procerum arces mœnibus nudauisse legitur. Idem contigisse in regno Neapolitano constat, in quo ob procerum potentiam motus frequentes semper fuerunt, qui vix aliter, quam destructis potentiorum castris, sedari potuerunt. FORSTNER. in *Tacit. lib. 2. annal. p. m. 172.*

(b) Communis vtilitas communibus sumptibus quoque est promouenda, cum quidquid in exstructionem fortalitorum impenditur, in omnium vergat salutem. Illustrationis loco hic conferri potest dispositio *R. I. de Anno 1654. §. 180. & l. xi. C. de publ. oper.* Conferunt autem omnes in vniuersum subditi, etiam qui extra fortalitium, prædia vel sedes suas habent, tum talis exstructio totius territorii causa fiat, & rustici quoque eo maiorem sibi possint promittere securitatem, quatenus irruptio hostium vel ita impeditur, vel simul tutum refugium in præstatur.

(c) Privatorum iura & sic quoque domina subordinantur saluti reip., atque quod ita in salutem publicam impenditur ex bonis subditorum, in eo illis nulla inferitur iniuria. Non itaque imperans loca publicis vñibus necessaria a subditis proprie loquendo redimere & pretium eorum ex suis redditibus soluere tenetur, sed cum pauciores in commodum omnium aliquid contribuant, & quasi pro omnibus impendant, merito id ex publi-

vel ad fortalitiorem exstructionem illis indiget, vel alias ex illis damnum fortalitiis imminere animaduertit, vt tamen ab omnibus refarciatur, quod pro omnibus datum est.

§. XX. Similiter non denegatum erit imperanti, in casu necessitatis publicæ castrum aliquod, alicui ex subditis proprium, occupare, & munire, (d) vel illud destruere, si noxium securitati reipubl. videatur.

§. XXI. Nec excipienda forent *templa*, (e) si

co repetunt, vel ex collectis, exstructionis intuitu solutis, iis satisfaciendum. Ex eodem principio dependet ius *destruendi aedes*, propugnaculo nimis vicinas præsertim imminente belli impetu, ne scilicet hostis occupando aedes suburbanas grauius damnum reip. vel civitati inde inferat.

(d) Si imperans munuisset castrum nobilis alicuius tempore belli, impensas in castrum muniendum factas nobilis restituere haud obligatus esset, quas imperans non in *possessoris*, sed *potius reip.* commodum fecit, quin quod magis hoc grauare possessionem videatur, dum ob munitionem plerumque *militem præsidarium* recipere, vel ipsum castrum imperanti cedere, vel denique permittere teneatur, vt munimentum iterum destruant, ne forte subito ab aliis occupetur.

(e) De iure naturæ *templa* sunt locus publicus, cultus diuini causa adornatus, atque hoc intuitu spectant ad *reipubl.*, nec vsibus eius extenta sunt. Certe aliquando plus inserviunt *templa*, si ad conseruationem tot millium hominum tempore belli facere possunt, quam si cultus aliquis splendidissimus in iis tempore pacis DEO exhibetur. Neque attendimus Pontificis decretum in c. 14. C. 10. q. 1., vbi prohibetur, ne ecclesiæ a laicis *incastellentur* h. e. vallo muniantur & ad vsum castel-

si pro conseruanda securitate reipubl. munienda viderentur.

§. XXII. Proximum huic est (III.) ius *praesidiarium*, vi cuius imperanti ius competit, fortalitia & ciuitates *milite praesidiario* (f) tuendi, ad defensionem reipubl.

V 5

§. XXIII.

castelli dirigantur, vid. DV FRESNE in *Gloss. lit. I. sub voc. incastellare*; quod & aliis variis conciliis constitutum reperimus v. c. Anno 1122. in *Concil. Lateran. c. 12.* item Anno 1209. in *Auenionensi c. 9.* anno 1279. in *Badensi c. 53.* anno 1280. in *Synodo Colonienfi c. 11.* Anno 1287. in *Consilio Herbipolensi c. 23.* quæ tot repetitæ in conciliis prohibitiones ostendunt, praxin eius temporis fuisse frequentissimam, munimenta templis circumponere. Quo intuitu OTTO FRISINGENSIS lib. VII. *Chron. c. 31.* hoc *sacrilegium* vocat, aiens: *Ecclesiam B. Petri incastellare sacrilege & prophanissime non metuunt.* Non nego, posse aliquando hic sacrilegium committi, si latrocinii impii causa templa occupentur & muniuntur; verum pro defensione patriæ aliud vtique dicendum. Optime QVINTILIANVS declamat. 369. *Tecta in subeuntes & sacra, quin etiam templorum fastigia desperantium tela sunt. Certum est omnia licere pro patria.*

(f) Munimenta sine *milite praesidiario* plus nocent reip. quam profunt. Sicuti itaque cuilibet imperanti ius *praesidorum* in suo territorio competit, ita quoque exinde aliqua deducitur *praesumptio*, quod ille sit dominus territorii, qui *praesidiario milite* hæc vel illa loca detinet. Admittit tamen probationem in contrarium. Sæpe ex pacto alicui competit ius *praesidii* in territorio alterius principis, sicuti olim Hollandi in Cluua illud ipsum habebant. In *Instrum. Pac. Cesar. Gallic. regi Galliarum* concessum fuit ius tenendi *Præsidium* in castro Philipsburg *protectionis* ergo, ad conuenientem

(. XXIII. Neque ciuitates imperanti subiectæ hoc ius in dubium eidem vocare possunt,

tamen numerum restrictum, licet præter protectionem & præsidium nihil vterius prætere debuerit, sed ipsa proprietas cum omnimoda iurisdictione emolumentisque & omnibus ceteris regalibus episcopo & capitulo Spirenſi salua & illæsa relicta sint. Sic etiam, vbi federe clientelari conuentum, vt patronus fortalitia extruere in clientelari territorio possit, sine dubio quoque patrono ius denegari nequit, fortalitia talia præſidiario milite defendendi, quamuis hoc pactum in perniciem vt plurimum vergere soleat. Nullo itaque iure magistratus oppidanus contra principem hoc ius prætere potest, & quamuis in nonnullis Germaniæ ciuitatibus senatui vmbra quædam huius iuris relicta esse videatur, dum quandoque per milites oppidanos ex more antiquo, quo custodia ciuitatum ciuibus demandata erat, excubias agant; inde tamen nullum *ius præſidiarium* sibi vindicare possunt, exclusio milite principis, cui ius belli & inde dependentia iura vniue competunt, & si vel maxime per magistratum oppidanum ius præſidiarium exercitum fuisset, vix tamen est, vt *suo iure* se id exercuisse, allegare possint, modo alias principi omnimoda superioritas territorialis, & sic imperium in ipsam ciuitatem competat. Nam postquam imperii nostri ratio semel in irregularem statum deducta est, certe in plurimis ciuitatibus plura irregularia obtinere cæperunt. Dantur ciuitates, quæ quidem non absolute prouinciales. nec tamen etiam libera & immediata sunt, quæ dominis territorii ius præſidii, excubiarum &c. in dubium ex gravissimis argumentis vocant, quod in primis elucet ex controversiis agitatæ inter Episcopum Hildesienſem & senatum ciuitatis Hildesienſis de iure præſidii. Scripta nonnulla hac de re in lucem edita, a parte Episcopi, *vorläuffiger Bericht, über das Iher Hoch-*

sunt, ex hoc fundamento, quod huc vsque illud non exercuerit. (g)

§. XXIV. Ex eodem fundamento quoque imperans (h) subditis excubias imperat in ciuitatibus, imo si tantum immineat periculum, vt omnes ciues pro defendenda ciuitate laborare debeant, nemo excusatur a vigiliis publicis, (i) quocunq; demum honoris gradu fulgeat.

§. XXV.

Hochfürstl. Gnaden zu Hildesheim in dero Haupt und Residentz Stadt selbiges Nabmens zukommendes ius præsidii militaris. A parte senatus prodiit tractatus: Begründeter Gegenbericht in puncto iuris præsidii militaris ciuitatis Hildesensis &c.

(g) Subditi & magistratus subalternus de summis rebus non disponunt, & ita quoque contra suum imperantem, ex libertate agentem, nullam possunt, ne quidem præscriptionem immemoriam, allegare, cum ne quidem sola omisio eius, quod libere quis facere & non facere potest, inter privatos aliis ius prohibendi tribuat, multo minus subditis, quibus ius prohibendi nullum ordinarie contra principem competere potest. conf. FRITSCHE. *de iure Præsid. c. II.*

(h) Ius excubiarum ad ornandarum etiam aliquando senatui relinqui solet, vti fere olim per Germaniam obtinuit, vbi ciuitatum custodia vt plurimum a Cæsaribus senatui oppidano est demandata, ex quo etiam factum, vt in plerisque ciuitatibus hodie excubiæ quædam passim a senatu imperentur. In antiquis legibus solent non raro vocari *Wachtæ*, *Wachtæ* a voce Germanica *die Wachte* vid. DV FRESNE in gloss. voce *Wachtæ*. Sed primaria cura penes principem, maxime tempore belli, residet, sicuti ius præsidiarium.

(i) Hoc rationem habet, cum subditi se ideo coniungere,

§. XXV. (IV.) A iure belli (k) quoque dependet *ius conscribendi milites*, eorumque *delictum habendi*, sed tantum intra fines territorii.

(1)

§. XXVI.

vt coniunctis viribus se ab aliorum insultibus incolomes prestare possent. Inde ne quidem Clerici excusantur. Quamvis enim de iure naturali non adeo *ius præcipuum* præ aliis habeant, sed, quia sunt subditi, ad omnia subditorum onera obligentur, tamen posito, quod lege positiva passim immunitate gaudeant, ne sic quidem tempore necessitatis excusantur ab excubiis, cum omnis immunitas subditis data non possit non in se *tacitam exceptionem necessitatis* continere, ne salutis reipubl. noxia existat. Agnouere id ipsum pontifices, alias immunitatibus suis tentaciter insistentes, dum in c. 2. X. de immun. ecci. clericis quoque idem officium incumbere disponunt.

(k) Quodsi itaque vel maxime prouinciam cum omnibus iuribus imperans alii tradat, & sibi vnice *ius belli* in illa reseruet, hoc ius quoque ibidem exercebit, vt possit milites conscribere: est enim belli consequens necessarium.

(1) Potest contingere, vt quis in alterius territorio hoc ius exercere queat, vel ex *pacti*, vel si *fædere clientelari* hoc quoque comprehensum sit. Iuste itaque resistitur, si peregrini absque *concessione domini territorii* milites conscribere volunt, sicuti etiam priuati, inconsulto imperante conscribentes milites, se suspectos de *perduellionis* crimine reddunt, & hoc intuitu Romani id ad crimen læsæ Maiestatis referebant. Quinam conscribendi sint ad militiam, dependet ex determinatione imperantis, Sunt quippe omnes subditi obligati, ad reipublicæ per militiam inseruendum, & cum ita singuli obligentur, omnes autem vt adhibeantur ad militiam, non semper necesse sit, penes imperant-

tem est electio. GROTIVS de I. B. & P. lib. 1. c. 5. §. 4. Hoc intuitu militia olim apud Romanos relata fuit ad munera publica, adeo vt olim de suo munere quisque functus esset, donec tandem a senatu decretum esset, vt stipendium miles de publico acciperet. LIVIVS lib. IV. c. 59. Apud Persas omnes in bellum ire cogebantur, ex quo arma ferre poterant, & vicesimo anno stipendia merere incipiebant. STRABO lib. 15. Parum tuta enim sine viribus est maiestas, vt ait LIVIVS lib. II. c. 55. Franci olim certum hominum genus tantum ad militiam admittebant, & quidem vel ideo, quia militia simul dignitatis argumentum erat, (cum Saxones promiscue quoslibet admitterent,) & inde profluxit, quod nobiles passim milites penes antiquos vocentur. Inprimis autem defensionis & securitatis inferuit militia provincialis, lecta ex subditis, & indigenis, qualem Anglia, Suecia &c. habent & alunt. Ad hanc subeundam eo magis subditi obligantur, quo adstrictius singuli ad defensionem reip. cooperari debent. Felix semper habita est illa civitas, qua tempore pacis de bello cogitat. Hoc ipsum Corinthiorum legati apud THVCID. lib. 1. agnouerunt, hisque verbis declarant: *Quiete vt plurimum ii homines fruuntur, qui ita quidem sunt instructi, vt iniuriam nemini faciant: sed vicissim ita comparati, vt laceffiti passuri id neutiquam videantur.* Id ipsum Romani vbique obseruarunt, vnde tot bella egregie perficere potuerunt, vti recte iudicat IOSEPHVS lib. III. de bello iud. c. 3. *Quod si quis, ait, aliam Romanorum disciplinam in militia inspexerit, cognoscat, hoc grande imperium non fortuna beneficio, sed propria virtute quasisse. Neque enim initium illis armorum ipsum bellum est, nec solum, cum vsus & necessitas est, manus mouent in pace feriat, sed tanquam congeniti armis nullas capiunt exercitii inducias, nec expectant tempora. Meditationes illorum nihil a vera contentione discrepant, sed in dies singulos militum quisque omnibus armis, tanquam in prociectu posticus exercetur, quo etiam facillime prelia tolerant.*

§. XXVI. Modus *confcribendi milites* ex imperantis determinatione dependet, observata tamen *humanitatis ratione*. (m)

§. XXVII. (V.) Ab hoc iure præterea dependet *ius metationis*, (n) vi cuius imperans

(m) Optimum exemplar *confcribendorum militum*, ratione modi a principe observandi Deus suppeditat, rationem hanc Israelitis præscribens: *Deut. XX, 1. seqq.* (1) vult non esse ad militiam vocandos, qui rei economicæ necessaria cura quodammodo distrahantur, cum alii commodius hoc officium præstare possint: (2.) non esse invitos ad militiam cogendos, maxime timidiore. Durior modus *confcribendi milites* habetur. 1. *San. VIII. 11.* qui proinde inter *mala & calamitates* subditorum inferitur. Quemadmodum etiam *DION. HALICARNASS. lib. X.* hoc ipsum de *morboſa civitate Romana* asserit. *Cum enim, ait, moderatos delectus habere deberent, illi eos, qui militiam detestabant, vi cogere ceperunt, nullam excusationem admittentes, nulli veniam dantes, sed panis lege statutis & in eorum corpora & bona acerbe vtentes.* Equidem imperans si subditos ad militiam cogit, non iniuste facit, quia omnino singuli ad hoc obligantur; sed (1.) non semper prudenter agit, si sub *coactio milite* hostem propullare intendit, imo (2.) regulas *humanitatis* sæpe violare potest, si eos ad militiam cogit, qui nequidem subditi sunt, vel qui hoc modo curam domesticæ æconomiae plane deserere tenentur. Si debite omnia observarentur in *confcribendo milite*, quæ observari debebant, non deforet copia militum, veluti si non differretur *confcriptio militum* ad ultimum necessitatis articulum, si stipendia sufficientia militibus; haberentur, securarentur, vt incolis replerentur civitates &c. vid. *DN. BYDEVS de Offic. imper. in confcrib. milit.*

(n) Plenius explicuit hanc doctrinam *TABOR in tr. de me-*

cans subditis imponit, vt milites in ædes recipiant, quos pro securitate publica conscripsit.

§. XXVIII. Et possunt omnes subditi (o) cuiuscunque conditionis sint ad id cogi, nisi se doceant exemptos per *priuilegium*, quod tamen in casu *necessitatis* non attenditur.

§. XXIX.

metat. quamuis vbique ad leges Romanas prouocet, & ex iisdem sua asserta confirmet, quia persuasissimum habuit, neminem rectius posse *ius publicum* explicare quam Ictum Iustinianæum, in quo penitus discessit a **CONRINGIO**, (vid. c. 5. de met. §. 4. seqq.) quocum postea eo nomine in grauiores lites incidit. Potuisset **TABOR** apparatu tali operosissimo superfedere, si ex *iuris vniuersalis publici* principem rem explicuisset; quæ enim in iure Romano hac de re habentur, iidem ex nostra doctrina desumpta sunt. Certum facile patet, *ius hoc metatorum* fuisse necessarium potissimum propter *militem mercenarium*, qui vndique corradi & in vnum cogi solet. In milite *lecto*, qualis potissimum adhuc obtinet in *militia prouinciali perpetua*, multa onera olim cessabant, quæ non quidem subditi sustinent, præsertim cum olim quilibet *suo sumtu* ordinariæ militaret, qualis etiam fuit militiæ ante tempora **MAXIMILIANI I.** Post quæ tempora vbi miles conductitius adsumi siveuit, inde quoque *iura metatorum* constitui debuerunt.

- (o) Quia omnium subditorum vna eademque est obligatio intuitu imperantis, nemo *suo iure* ab eo liberatus erit. Cum itaque statu imperii non sint subditi *imperatoris*, neque eos neque eorum territoria metatis gravare potest, nisi quatenus ex *pacto imperii publico* ad defendendum imperium singuli status concurrere, & hac ratione, conditione belli vel necessitatis id postulante, metata militum admittere debent. At-

que.

§. XXIX. *Æquum præterea est, ut subditi sumtibus suis (p) milites recipiant, cum ad alendum militem, reipubl. defendendæ causa conscriptum, obligentur.*

§. XXX. *Quamvis autem ius metatorum ab imperante potissimum exerceatur, distributio (q) tamen ipsa hospitiorum per magistratum oppidanum fieri potest.*

§. XXXI.

que inde in *I. P. art. 8. §. 1. gaudeant. provilum*, quod iure suffragii status gaudere debeant, quando delectus aut *hospitationes* militum sunt instituendæ. Breviter: metata militum imperii status non sustinent ex imperio Cæsaris tanquam subditi, sed ex pacto imperii publico, ex quo singuli in communi periculo tenentur succurrere necessitatibus publicis, quemadmodum etiam in *systemate* plurium civitatum fieri solet.

(p) Cum metata ex bonis subditorum sustinenda sint, sequitur, ut in dubio magis ad onera realia referri debeant. Ceterum in subditorum libero arbitrio absolute non videtur esse positum, utrum milites recipere, an vero loco *hospitationis* æstimationem solvere malint, quod *adervationem* vocare solent; *adervare* enim est, ad *avis* pretium rem redigere; CAROL. DV FRESNE in *Gloss.* voce *adavatio*, cum in nullius debitoris privati arbitrio sit, obiectum obligationis mutare, aut aliud pro alio solvere, præsertim cum hoc ipsum in aliorum præiudicium vergere possit. Solet tamen non raro electio subditis relinqui, ut loco *hospitationis adervationem* solvant, quam vocant *Servicé-Gelder*, quemadmodum tam in Saxonia quam Brandenburgico Electoratu eiusmodi edicta deprehenduntur, quo casu electio subditis ex voluntate imperantis salua est.

(q) Nemini rectius *distributio* committi potest, quam magistratui oppidano, quippe cui optime inter omnes con-

§. XXXI. Tandem (VI. ex iure belli fluit
ius sequele, vi cuius imperans pro defensione
 reipubl. maxime, vbi summa necessitas in-
 gruit, subditos (r) in militiam euocare, &
 vt eundem armati sequantur, cogere potest.

XXXII.

stat, quomodo assignatio hospitiorum facienda, quique
 conditionem loci & incolarum exacte novit, quam me-
 tatores alii ignorare, & ob hanc rationem alios prægra-
 vare possunt.

(r) Cum in plerisque rebus publicis imperantes *mercena-
 rio milite* vtantur, ordinarie omnes subditi in bellum
 euocari non solent; si tamen ille deficiat, singulis sub-
 ditis incumbit obligatio rempublicam defendendi. Hinc
ius sequele nascitur, *der allgemeine Aufboth*, quod in pri-
 mis exercetur, in *casu extrema necessitatis*. Apud
 Athenienses ab anno decimo quarto vsque ad sexagesi-
 mum ciues, exigente necessitate, in bellum ire cogeban-
 tur, cuiuscunque essent dignitatis. **IVL. POLLVX**
in Phocione. Imo hoc ius quoque magistratum inferior-
 rem exercere posse existimarem, si prouincia eidem
 concedita ex inopinato ab hoste inuaderetur, vt nulla
 alia illam defendendi ratio suppeteret: quia enim hoc
 casu *defensionem* etiam per *vim*, inconsulto imperante,
 recte exercet, hoc medium defendendæ prouinciæ ei-
 dem denegari nequit. Hac imminente necessitate *im-
 munitates* a militia quiescunt, quod & apud Romanos
 ouinebat, qui tunc *tumultum* esse declarabant, qua
 appellatione grauius quid quam simplex bellum deno-
 tabant. **BRISSON. de form. solenn. lib. 2. p. 258.** De-
 creto *tumultu* a fenatu cessabant vacationes, nec cuius-
 quam excusatio in delectu habendo admittebatur. **AP-
 PIANVS lib. 2. bell. ciuil.** Inde formula: *delectus si-
 ne vacationibus habiti sunt.* **LIVIVS libr. 10. c. 21.**
 & lib. 3. c. 28. Vnde ne quidem Sacerdotes immu-
 nes erant.

§. XXXII. Neque tantum imperans hoc ius exercet quamdiu hostis inhæret finibus reipublicæ, sed etiam subditis recte imponi potest, ut eum sequantur *extra fines* (s) territorii, si securitati reipublicæ aliter prospectum esse non possit.

§. XXXIII. An autem & quinam *in persona* imperantem sequi debeant, an vero *substitutum* mittere sufficiat, an denique solvere *pecuniam* possint pro *sequela*, regulariter æstimabit imperans, (t) qui *sequelam* imperat, cuius

(s) Hoc quidam vel inde negant, quod subditi tantum arma capere debeant pro *defendendis* reipublicæ *limitibus*, quoposito, suo videntur satisfecisse officio, si a finibus hostem depellere sustinuerint. Verum cum subditis haud concedendum sit, suo definire arbitratu, vtrum salus reipubl. salua sit per depulsionem hostis a limitibus? præterea quoque contingere possit, ut reipubl. non aliter satis prospectum sit, quam si etiam ulterius vires eius debilitentur, consequens est, ut *ius sequela* hac ratione restringi nequeat. Neque in futurum respublica eo ipso tuta dici potest, quod iam quidem hostis sit depulsus; nam potest utique hostis vires colligere, & de nouo rempublicam in ambiguum vocare discrimen.

(t) Audiendi non sunt, qui subditis dant *electionem*, quasi præstando interesse liberari queant, quod sit obligati ad faciendum, quo casu volunt sufficere *præstationem eius, quod interest*. Nam a) ipsa hæc doctrina in iure civili fundata dici nequit, licet communiter Dd. hanc regulam in ore habeant. *debitor facti liberatur præstando interesse*. B) Si vel maxime inter priuatos vera esset, non adeo congrue tamen ad subditorum obligationem applicatur, quæ multo adstrictior est, quam

cuius est iudicare, quomodo securitati publicæ prospectum satis esse possit.

§. XXXIV. Teneatur autem eo casu sequi imperantem suo *sumtu & victu*, (u) vel, quod perin-

quam quidem priuatorum inter se. (v) Aliquando etiam imperantis interesse potest, vt subditi *in persona* compareant, quorum fidem magis perispectam cognitamque habet, quam eorum, quos substituunt, qui vndique corradī solent. Tempore belli Punico II. vbi Hannibal ad portas erat, *ne prætoribus quidem*, qui ad ius dicendum creati erant, *vacatio a belli administratione data est.* LIVIUS lib. XXIII, c. 82. d) Aliquando etiam iuste exigit pecuniam pro sequela, cum accidere possit, vt princeps subitaneo & exercitato milite indigeat, illum etiam aliunde pro pecunia habere possit, cum tamen ciues forsitan non ita exercitati sint. Equidem quidem hoc limitant & hunc excipiendum casum iudicant, si pactis aliter conuentum fuerit. MYLER. ab EHRENBACH. de Princip. & Stat. imper. c. 76. §. 2. Verum cum ius sequelæ hodie, vbi milite conductitio vimur, non nisi in casu *summæ necessitatis* exerceri soleat, in hoc vero casu talia pacta vim suam amittant, illa vt plurimum otiosa erunt.

(u) Loquor hic de casu, quando omnes & singuli principem sequi tenentur, necessitate ita ferente, vbi expeditum est, quod quilibet se instruere debeat armis & vestibus. Vbi forsitan *decimus quisque* ex ciuitate in militiam vocatur, ciuitas, cuius nomine electi militiam subeunt, hæc subsidia præstare tenetur, ne alioquin paucior onus ferre cogantur, quod nomine *omnium* suscipitur. Denique licet vel maxime ratio belli non semper ita ferat, vt prouisio singulis possit relinqui, quia potius *publicæ prouisiones* in hunc finem adornari debeant; hæc ipsæ tamen instituuntur ex subditorum collectis, vt in effectu videatur suo *sumtu* militare.

perinde est, aliquid in commune conferre, vnde totus exercitus sustineatur.

§. XXXV. Sicuti omne bellum pacis causa (x) suscipi debet, ita imperanti quoque
ius

(x) Bellum suscipitur propter pacem hoc sensu, vt subditi tandem tranquille & secure viuere, nec vim externam amplius metuere debeant. Si, iudice CICERONE *Philipp. VII. p. m. 889. lit. d. pace frui volumus, bellum gerendum est, si bellum omitemus, pace nunquam fruemur.* Porro vt recte IDEM asserit *lib. I. de offic. p. m. 469. lit. d. suscipienda bella sunt eam ob causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Qui enim aliter non possunt, ideo belligerantur, non vt perpetuo bellum gerant, sed vt tandem tuto in pace quiescant, vt ait THEMISTIVS orat. 5.* Cum vero nulla salus in bello sit, & imperans semper preferre debeat securitatem reipublicæ ambiguae belli fortunæ, recte CICERO *lib. VI. epist. 6. inde concludit, iniquissimam pacem iniustissimo bello anteferendam esse & lib. VII. ad Attic. epist. 14. in f. idem repetit his verbis: ad pacem bortari non desino, quæ vel iniusta utilior est, quam iniustissimum bellum, id quod sine dubio intelligendum, si modo de cetero respublica incolumis seruari, & a futura iniuria salua esse queat. Rationem IDEM suggerit in *Philipp. XIII. pr. his verbis: Dulce nomen est pacis, res vero ipsa tam iucunda tam salutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis in ra cara habere potest, quem discordiæ, quem cædētium, quem bellum ciuile delectat.* Vnde non minor ratio pacis, quam belli in republ. habenda est: Si enim regum atque imperatorum animi virtus in pace ita uti in bello valet, æquabilis & constans se res humane habent. SALVST. *de bello catil. c. 2. n. 3.* In Numa Pompilio LIVIVS *iv. l. c. 21. hoc studium pacis regni causa laudat omnium maximum, ait: ope-*
ratur*

ius pacis faciendæ in suæ reipublicæ securi-
tae non comoretur.

§. XXXVI. Duces itaque belli, quibus ab
imperatore bellum directio conceditur, hoc ius
sibi vindicare nequeunt, (y) adeo ut si vel
maxime cum hoste, necessitate compulsi,
pa-

rum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pa-
cis quam regni. Ex accidente, & malo more civitatis
contingit, si bella externa magis, quam pax prodesse
videantur, id quod tamen in antiqua Romana republ.
contingisse constat. Observat hoc ipsum DIONYS. HA-
LICARNASS. lib. X. aiens: Hoc illi civitati fami-
liare erat, ut, si bello premeretur, concors esset: si pa-
ce frueretur, seditione laboraret. Quod cum animaduer-
terent summi magistratus, nihilo magis quam bellum ali-
quod externum semper oriri optabant. Quoties vero pax
foris erat, ipsi crimina confingebant, & bellorum occa-
siones querebant, quippe quod viderent rempublicam bel-
lis magnam & fortunatam fieri, seditionibus vero hu-
mitem & infirmam reddi. Enimvero hoc medium con-
servandi pacem reipublicæ est formidolosum: ad mini-
mum a tramite vero deflectit, ut nulla inde regula
desumi possit, sicut regula viuendi ab eo peti non pot-
est, qui perpetuis conflictatur malis internis externis-
que.

(y) Pacis arbitrium vniice penes imperantem consistit,
nec eius condiciones dependere possunt ex beneplacito
Ducum belli, si vel maxime illis libera belli ad-
ministratio ab imperante commissa fuerit, cum hoc
negotium tam arduum sit, ut ipsius principis specialen
directionem & arbitrium requirat. Hoc Romani anti-
quius sæpe, & inprimis in sponsione Caudina, vrse-
runt, vbi ipse Posthumius censuit, cum pax illa in-
iussu populi facta esset, populum ea non teneri. LIVIUS
lib. 9. c. 8.

pacem inire coacti fuerint, hæc tamen non aliter imperantem obligare, quam ex subsecu a *ratihabitione*, queat, quale pactum cum belli ducibus initum olim SPONSIO (z) appellatum fuit.

§. XXXVII.

(z) Huc respexit ICTus in l. 5. D. de pact. ubi ius pacis sancientiæ ducibus belli adscribere videtur, *aliens: Publica conuentio est, quæ fit per pacem, quotiens inter se duces belli quædam paciscuntur.* Equidem ius publicum *uniuersale* ex iure Romano addiscendum non est. Illustrationis tamen causa quædam hic ex historia Romana adiciam. Distinguebant Romani *pacem a sponsonibus*. Hæ dicebantur *pactiones* initæ a ducibus belli, pacis causa, autoritate populi Romani demum *ratihabendæ*; quæ *ratihabitione* deficiente, *sponso* infectu carebat, quamuis *spondentes* hosti dedendi erant, ut illustri exemplo *duplicis sponsonis Caudinæ & Numaninæ* constat. Vtriusque rationes & momenta explicat egregie DN. THOMASIVS dissertatione duplici. Deinde alia quæstio est, *utrum duces belli pacem perpetuam inire queant?* quod hætenus negatum est: & non aliquo modo *inducias*, vel pactum cum hoste de redimendis captiuis, vulgo *Cartel*, vel aliam *conuentionem* de vrbe oppugnata his vel illis conditionibus reddenda inire queant? quod facilius asserendum est, si duci *libera belli administratio* concedita fuit; quamuis quoad *inducias* adhuc distinguendum sit, *utrum ad longum tempus seu aliquot annos pactæ fuerint, an vero ad breve tempus?* illæ cum *paci* similes sint, non dependent ex Ducis belli arbitrio, cum *totale armistitium* inducant; facilius autem hæc, quæ finem bello non imponunt. Hoc facile concedo, si ducibus pacis bellique arbitrium speciatim concessum est, pacem ab illis initam republicam obligare. Tale *liberum arbitrium pacis ac belli permiffum* Quin-
tio

§. XXXVII. Pax semel inita sancte seruan-
da, neque sub inani prætextu rumpenda,
licet vel maxime publicæ rei ratio per il-
lam quodammodo læsa sit, (a) cum hoc
da-

tio consuli legitur apud LIVIVM *libr. XXXII.*
cap. 37.

(a) Duo in pace potissimum concurrere solent: (I.) pa-
ctum de intermittenda & deponenda hostilitate, & fru-
enda tranquillitate: (II.) transactio super controuer-
siis, propter quas bellum hæctenus gestum. Vtrum-
que obligat imperantem tum intuitu alterius gentis,
tum etiam intuitu *reipubl. suæ*, cuius salus in pace con-
sistit, quam si temere frangit, iniurius in gentem al-
teram & propriam rempublicam est. Imo si vel ma-
xime pro pace obtinenda de iure suo aliquid remittere
necessum habuit, nihilominus tamen, quia securius
fuit, de iure suo aliquid remittere, quam perpetuæ
hostilitati rempublicam exponere, pax inita stabilis
est, atque hoc damnum compensatur fructibus pacis.
Nec ad iura renuntiata patet regressus, quod, pace fa-
cta, demum de iure alterius liquido constare incipiat,
forsan ex documentis noviter repertis, cum *sententia*
iudiciali non decidatur negotium. Multo minus ad-
mittenda exceptio, quod pax per vim maiorem & me-
tum extorta sit: *Quis est enim*, inquit recte BODIN.
lib. V. de republ. qui nesciat, pacis condiciones semper
inuitis dari & a victoribus vi ac metu accipi, ut quod
dici solet, minima de malis. Nemo tamen aut legislator
aut princeps extitit unquam, qui, quod victori promissif-
set, exequi recusaret, quasi vi coactus id fecisset. conf.
Dn. WERLHOFF diss. de pact. liber. gent. §. 24. seqq.
Equidem ADRIANVS HOVTVYN in polit. gent. §.
50. in f. excipit casum, si pax sit inita contra salutem
populi; sic enim peccare imperantem putat, si tale pa-
ctum seruet, modo non adeo modicum sit præiudicium;

quemadmodum enim, ait, ius civile læsos restituit, ita imperantes, qui sibi indices sunt, ex facultate naturali se ipsos restituere posse iudicat. Fingamus, principem prælio satis debilitatum non potuisse alia conditione pacem a gente victrice obtinere, quam hac durissima conditione, ut omnia fortalitia in territorio suo destruere, nec vnquam noua in posterum extrueret. Nemo negabit, securitatem totius reipublicæ valde titubare. Sed tamen ne sic quidem iustam pacem rumpendi causam adesse, existimarem. Sit ita, quod utilitati publicæ hac conditione & lege pacis non satis consultum fuerit; a) gens tamen victrix iure suo egit, tales conditiones deuictæ genti præscribendo, adeoque de iniuria sibi facta conqueri, multo minus læsionem iniquam allegare nequit. Pœni in bello primo cum Romanis has *leges pacis* accipere coacti sunt: *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiã & Africam sunt, excedunt: MCC. talenta in annos XX. pendunt.* POLYB. lib. 1. c. 62. Inde vero nulla causa peti poterat, pacem frangendi, ut factum est bello Punico secundo, ut ut alia simularetur. FLOR. lib. II. c. 6. ß) Sicuti eo tempore, quo pax pangebatur, vtilius reipubl. videbatur sub eiusmodi durissimis conditionibus pacem amplecti, quam extrema quæuis subire, ita ex post facto inutilis talis pax iudicari non debet, quæ eo tempore, quo inita est, salutaris & vtilissima fuit, cum pax qualiscunque bella præferenda sit. DION. HALICARN. lib. 8. γ) Incongruum est argumentum a restitutione in integrum desumptum, quæ a iudice indulgetur inique læsis, qualis læsio allegari nequit, cum penes gentem victricem fuerit, iure victoriæ totam exicindere rempublicam. Alia vero quæstio est, vtrum prudenter eiusmodi durissimæ conditiones in casu necessitatis deuictæ genti imponantur, quæ ad noua bella ut plurimum ansam præbent? quæ enim vel necessitate aliqua vel occasione siue a priuatis hominibus siue a reipubl. extorquentur, simulatque occasio vel necessitas sublata est, statim dissoluantur, ut aiunt legati Romani ad

damnum compensetur *tranquillitate publica* restaurata.

§. XXXVIII. Durat hæc obligatio ad pacem seruandam in quolibet *successore*, (b) quia hic quoque in omnem obligationem, quæ *reipublicæ causa* inita est, succedit, quocunque modo succedat.

§. XXXIX. Denique quicquid *pacis causa* factum merito pro *lege suprema* (c) *reipublicæ*

cæ

Cariolanum apud DION. HALICARNASS. lib. VIII. Valet plerumque hic quoque illud TACITI lib. XV. *annal. pacem ex æquo utilem*, quemadmodum etiam *cena* fuit senatus apud LIVIVM lib. VIII. c. 21. *ibi pacem esse fidam, ubi voluntarii pacati sunt*. Cum enim Priernates interrogarentur, qualem pacem Romani cum illis habituri essent? responderunt, *si bonam dederitis, & fidam & perpetuam: si malam haud diuturnam*.

(b) Sicuti in persona imperantis integra quasi *respublica* sustinetur, ita quoque cum tota *respublica* pax stabilita videtur, atque adeo quilibet *successor* illa, quæ *reipublicæ causa* gesta sunt, approbare debet, quia *respublica* intuitu alterius gentis non mutatur, mutato eius *præside*. Quodsi vero iure *victoria & belli* *respublica* quædam esset sub iugum redacta, *victorem* quidem non obligari legibus *pacis*, antea a tali *respublica* cum gente alia conclusis, facilius concederem, quia *victor* non tanquam *successor* considerari potest, nec sponte & voluntate *subditorum* imperium obtinuit, sed magis iure *belli*, quo ipso *status reipublicæ* penitus mutatur. Atque adeo in dato ad §. *antec.* exemplo *victori* integrum foret, fortalitia exstruere, quæ alias exstrui haud potuissent, si *respublica* in *pristino statu* permanisset.

(c) Pertinet hæc observatio ad illos casus, quando *pa-*

cæ agnoscendum, quatenus salus populi integri aliter conferuari non potuit.

§. XL. Præterea securitatem publicam admodum promouent (d) *fœdera publica*, unde

cis causa quædam alienantur & reipublicæ subtrahuntur, quod legibus fundamentalibus aduersum fuit. Nam cum *pacis causa* hoc factum sit, contra leges fundamentales factum dici nequit, quæ quoque ex salute totius reipublicæ, tanquam *lege suprema*, suam interpretationem desumunt. Sic etiam quod pacis causa in res subditorum quoquo modo factum, vel promissum, vim suam habebit, cum res privatorum subsint saluti reipublicæ, quæ in primis in pace continetur.

(d) Fingi vix potest respublica, quæ sibi soli sufficiat tempore belli & pacis, præsertim si metus *potentie vicinæ* præfens adsit, qui per fœdera talia facilius auerti potest. Prout autem ratio salutis reipubl. id postulat, ita vel *æqualia* vel *inaequalia* inuentur, quæ satis exacte explicantur a GROTIUS de *L. B. & P. lib. II. c. 15. §. 7.* Collineat huc quodammodo Menippus apud LIVIUM *lib. XXXIV, c. 56.* vbi trium generum fœderum mentionem iniicit. Ratione finis quoque alia *defensua* & alia *offensua* sunt, quæ cum magis ad *ius gentium* spectant, hic explicare nolo. Quia vero nomine reipubl. tale fœdus initur, morte imperantis non expirat, adeoque male censebat Turnus Hardonius, fœdus cum Latinis initum, morte Tarquinii Prisci extinctum fuisse. DION. HALICARNASS. *lib. IV.* Ceterum *ius fœderum pangendorum* non semper liberum, sed pactis & legibus fundamentalibus circumscribi potest. In privilegiis, nobilibus Pomeraniæ anno 1560. concessis, reperiuntur sequentia: *Wir Fürsten und unsere Erben und nachkommende Herrschaft wollen uns auch in keine Kriege noch neue Verbündnißsen mit iemandes einer* obus

de iterum ius soli imperanti competens nascitur, fœdera cum aliis gentibus pangendi, non aliter tamen exercendum, quam in salutem populi.

§. XLII. Fœdera hæc cum aliis inita semper tacitam videntur in se continere conditionem, (e) quatenus, salva incolumitate reipublicæ, promissum præstari possit.

XLII.

des andern Vorwissen und Willen, und ohne gemeine Râthe der Land-Stände einlassen &c. Eadem obligatio, cum consensu statuum prouincialium fœdera pangendi, in aliis quoque territoriis deprehenditur, de qua vid. Dn. STRYK. de Statib. Prouinc. & Dn. HERTIVS diff. de Consult. LL. & iudiciis in Special. Rom. Germ. Imper. rebuspubl. §. 8. Multum itaque ad efficaciam fœderum facit, si panguntur cum iis, quibus summa rerum concedita est. Ordines reipubl. vel subditi imperanti suis fœderibus præiudicare non possunt, quod exemplis omnium sæculorum constat. Cum seculo XV. fatis infeliciter suscepta esset expeditio contra Mauros, Lusitanique victi deditioem Septæ & ex Africa discessum Barbaris promississent, de sancito fœdere in consilio principum Eboræ disquisitum & communi consilio conclusum: iniussu regis conditiones pactas irritas videri, religionem, si qua erat, gens obligata eo fœdere, satis exsolui obsidibus in hostium potestate relictis, et suis capitibus luerent, quæ stulte & temerarie promiserant. An si eadem superbia Lusitania deditioem polliceri barbari vniuersæ coegissent, conditioni esset standum? Mauriciique imperii iugum reponendum Hispania? quid alia, quæ multa polliceri & indignissima potuisset, num iis gens Lusitana teneretur? MARIAN. lib. XXI. de reb. Hisp. c. 12.

(e) Equidem fœdera alias magnam in se vim apud gentes

ab antiquo obtinere, & communi omnibus gentibus
 iuxta ratione, quoniam *fides*, h. e. *conseruatio fede-
 rum* optimum est reipublicæ munimentum; nihilomi-
 nus tamen multi fœderibus talibus magis ad populos
 subiugendos abusi sunt, sicuti supra de populo Roma-
 no notatum Equidem de *OFFLORVS lib. II. c. 6. n. 1.*
 ita ait: *summa fœderum Romanis religio est*, quod etiam
 confirmat Sextus Cœcilius Ictus apud A. GELL.
*in N. A. lib. XX. c. 1. aïens: Populus Romanus e parua
 origine ad tantæ amplitudinis instar emicuit, sed maxi-
 me atque præcipue FIDEM coluit, sanctamque habuit
 tam priuatim quam publice.* Hoc enim in primis in statu
 ciui ualeat, quod patres apud LIVIUM, *lib. III. c. vi.*
*urgent, fama & FIDEL damna maiora esse, quam que
 estimari possint.* Hac fide Romanorum in ipso bello con-
 seruata adducti Falisci, ut se sponte dederent Roma-
 nis. LIVIUS *lib. V. c. 27.* Interim quantæ fraudes a
 populo Romano nonnunquam commissæ fuerint, opti-
 me enucleat FORSTNERVS *ad Tacitum P. 1. p. 287.*
 quem locum supra p. 146. integrum dedi. Suo forsitan
 ipsius exemplo moniti Romani cauebant semper, ne ita
 crederent externis auxiliis, ut non plus sui roboris, sua-
 rumque proprie virium in castris haberent. LIVIUS *lib.
 XXV. c. 33.* Quid vero si respublica quædam bello
 durissimo implicata sit, ut alteri promissa subsidia absque
 euidenti sui ipsius pernicie præstare non possit? Hoc ca-
 su sine dubio fœdus exceptionem patitur, nec hunc fede-
 re comprehensum esse credendum est, quod non ad
 destructionem propriæ reipublicæ, sed eius conseruati-
 onem initum esse, iudicari oportet. Cum bello Puni-
 co II. tot fœderati a Romanis defecissent, Petellini soli
 ex Butriis in amicitia Romana manserunt, & cum ex
 fœdere subsidia a Romanis peterent, denegata eisdem
 sunt, fideque ad ultimum expleta, consulere sibi met ipsos
 in presenti fortuna iusserunt. LIVIUS *lib. XXIII. c.*
 20.

§. XLII. Sicuti itaque foedera in securitatem reipublicæ eiusque conseruationem tendere debent, ita de iure naturæ nihil vltius requiritur, quam vt cum tali ineantur, qui sufficientia possit reipublicæ præstare subsidia, cuiuscunque religionis fuerit. (f)

§. XLIII.

f) Late de hac quæstione disputant GROTIVS lib. II. de I. E. & P. c. 15. §. 8. seqq. ZIEGL. de iurib. maiest. lib. I. c. 38 §. 7. BESOLD. de foederum iure c. IV. Notum est Francisci I. Regis Galliæ foedus cum Turcarum imperatore initum, de quo varia censuræ & querelæ hinc inde reperiuntur: inprimis vero in R. I. de anno 1544. §. und demnach & seq. grauitur hoc foedus a toto imperio inprobatum legimus. Verum hic caute quæstiones variæ sunt secernendæ. Quando queritur, vtrum imperans ius foederum recte exerceat, si illud cum infideli pangit, in conseruationem suæ reipublicæ contra quoscunque eius oppugnatores? sine dubio hoc affirmandum est, quia omnia media conseruandi rempublicam a iure nature imperanti cuilibet indulta sunt, sine quibus commode conseruari non potest, siue foedus ineatur contra fideles siue infideles. Prius quidem ZIEGLERVS in dubium vocat, absque ratione tamen, quia diuersitas religionis non tollit aut mutat iura gentium communia, nec vlla ratio imperat, reiicienda esse auxilia eorum, qui nostræ reipubl. bene cupiunt, & pro eiusdem incolumitate simul laborant. Regerit quidem ZIEGLERVS cit. l. 6. 9. aduersus fratrem, hostem communem excitandum non esse, sed respondeo, me ignorare, quæ iura fraternitatis Christianæ inter hostes Christianos obseruari debeant, quin quod sæpe Christiani magis barbare sauiant in hostes suos, ac quidem ipsi infideles. Deinde alia quæstio est, vtrum excitare per foedus liceat infidelem ad infringendam potentiam alteri-

§. XLIII. Potest tamen ius *foederum* pandendorum restringi vel ex *foedere antiquiori*, (g) vel *foedere systematico*, (h) ne in huius perniciem vergat.

§. XLIV.

us, qui, quamvis Christianus, nobis tamen merendus videtur? quod nego non quia alter infidelis est; nam nec *fidelem* excitare liceat; sed quia tale medium iuraturæ aduersatur, & alia media adsunt, sibi intuitu alterius potentiae consulendi.

- g) Exemplum est in Campanis, qui, ubi *foedus* cum Romanis inire vellent contra Samnites, Romani tamen id recusarunt, multam licet sibi utilitatem ex tali *foedere* pollicerentur; nam, ut inquit LIVIUS *lib. VII. c. 31.* tanta utilitate fides antiquior fuit, atque hinc tale responsum tulerunt: *Auxilio vos, Campani, dignos censet senatus, sed ita vobiscum amicitiam institui par est, ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Samnites vobiscum foedere iuncti sunt, itaque arma Deo prius, quam homines violatura aduersus Samnites vobis negamus, legatos sicut fas insque est, ad socios atque amicos precatum mittemus, ne qua vobis vis fiat.* Ceterum alia quaestio fuit, an postquam Campani se postea in populi Romani potestatem dederunt, hi absque violatione *foederis* recipi potuerint? Ita quidem censuit senatus apud LIVIUM *cit. l.* adhuc enim videbatur res integra: nondum bellum erat coeptum: id demum instabat, nec recipiebantur in *societatem*, sed in *subiectionem* & *deditionem*. Alia ratio fuit Sidicinorum, quorum *deditionem* aspernabantur Romani ut seram, *ultimaque tandem necessitate expressam*, ut ait LIVIUS *lib. VIII. c. 2.* neque enim amplius in *sua potestate* videtur esse populus, qui in extrema necessitate constitutus se alteri subicere cupit.
- h) Reuera duplex explicatio hic occurrit: (1.) quoad rem publicam propriam, (2.) quoad reliquas *foedere systematico* comprehensas, atque adeo ius *foederum* ita exer-

§. XLIV. Hoc ipso quoque subditis non interdictum esse videtur, foedera cum aliis gentibus *commerciorum* (1) *causa* inire, quippe quæ pacta nec *republicam* primario concernunt, nec *ius imperantis* violant.

§. XLV. Imo & sic quoque ciuitatibus singulis, communem alias imperantem habentibus,

exercendum, vt vtrinque securitas maneat illibata & salua. Quamuis itaque statibus imperii *ius foederum* competat, non aliter tamen exerceri potest, quam *ne sint foedera contra imperatorem vel imperium, pacemue eius publicam*, vt dicitur in *I. P. art. s. §. gaudeant* quo ipso nihil adeo singulare est constitutum, cum illa ipsa limitatio ex *iure publico vniuersali* per se fluat. Interim si republ. systemate comprehensa a reliquis eiusdem systematis sociis bellum & vim hostilem metuat, non dubium est, quin talis republ. hoc casu in sui defensionem foedus cum aliis contra reliquos socios inire possit, quia imperans magis obligatur suæ reipubl. quam reliquis sociis foederis systematicis.

i) *Commercias res priuatas* potissimum respiciunt, nec regimen publicum per se tangunt. Potest quidem imperans illa restringere, quo facto ad leges ciuitatis in exercitio commerciorum subditi obligantur, sed, his deficientibus, libertas pristina sese exierit. Inde forsitan *foedus Hanseaticum*, olim tam celebre, defendi potest, in quod plurimæ ciuitates, absque publica imperantis auctoritate, receptæ sunt, cum tale foedus nihil aliud fuerit, quam maxima quædam *societas negotiatorii* lucris causa inita. Ostendit enim *CONRINGIUS* de *vrb. German. §. 98.* hoc foedus *συνμαχίας* causa non fuisse initum: neque hoc credibile est, quin principes tale quid nunquam permittere potuissent. Interim rationes politicæ non semper ferunt, vt talis libertas subditis relinquatur, vt bene obseruat *CONRING. cit. l. §. 101.*

k) Possunt

tibus, fœdera pro conseruatione & securitate sua cum aliis inire licet, quoties ab imperante suo deseruntur, vt quasi pro derelictis habitæ videantur. (k)

§. XLVI. Sub hoc iure fœderum pangendorum comprehenditur quoque ius clientele,

k) Possunt publicæ calamitates rempublicam ita affligere, vt ciuitates a suo imperante amplius defendi nequeant, sed aliunde sibi defensionem quarere debeant. Talis status Germaniæ fuisse videtur tempore funesti illius interregni, quem MVTIVS lib. 21. Chron. germ. p. 192. ita describit: *His temporibus arma vbique, leges feremusquam, dominabantur: quisque occupabat, quantum potuit per vim. Status itaque naturalis reductus videbatur: ciuitates omni defensione erant destitutæ, & tamen potentiores in viscera imperii sæuiebant, vt in tali rerum statu nihil consultius esset, quam defensionis causâ fœdera inire. Primitus paucæ ciuitates anno 1254. inter se fœdus tale inierunt, cui fœderi postea se aliæ adiunxerunt, & militem communem ad communem defensionem aluere. Non potuere non ægre id ferre, quibus rapru viuere, & *λυσειν* vitam paci præferre cordi erat, quamuis cum ob tutelam suam id facerent, iure id fecisse existimari debebant. Rem totam ita describit ARNOLDVS Abbas Stadenfis in fin. Chron. Quidam validus ciuis in Moguntia cepit hortari conciuces suos, vt pro pace restauranda iuramento se inuicem constringerent. Conserferunt ei & aliæ ciuitates plurimæ. Vocarunt eum Warbodonem. Non placuit res principibus, nec militibus, sed neque prædonibus, & maxime his, qui habebant assidue manus pendulas ad rapinam, dicentes, esse sordidum, mercatores habere super homines honoratos & nobiles dominantum. Ciuitates ipsas sub hoc fœdere comprehensas enarrat LEHMAN. in Chron. Spir. lib. 5. c. 92. Conf. DATIVS de pace publ.*

are, (1) tam actiuum, quam passiuum adeoque cui prius competit, posterius denegari non potest.

§. XLVII.

1) *Ius clientelare inter summos principes nihil aliud est, quam federata consociatio, qua alter alterius maiestatem obseruare tenetur, vt ab iniuria potentiorum tutior esse possit, obseruante BODINO de rep. lib. I c. 7. Est enim fœdus vel æquale vel inæquale. Ad classem posteriorem clientelare ius referri debet, quia infirmior defensionem ab altero recipit, non præstat, & quia patronus potentior est, hinc præterea receptum, vt infirmior maiestatem alterius comiter conseruet, quod explicat PROCVLVVS in l. non dubito 7. §. I. D. de captiuis, & eodem fere modo CICERO orat. pro Cornel. Balbo p. m. 721. lit. e. Jeqq. Atque hinc quoque receptum est, vt publicis precibus patroni soleant commendari in iis locis, quibus defensionem debent. Cum itaque subditi proprie dicti defensionem suam ab imperante petere debeant, alterius defensionem se submittere nequeunt, quia potestas domini territorii inde kaderetur. Cautum id legitur in Capit. Joseph. art. VIII. quemadmodum etiam iam in R. I. de anno 1519. §. wir auch Churfürsten, status imperii se inuicem obstrinxerunt, Dasi keiner des andern Unterthanen und Verwândten, des Glaubens oder anderer Ursache halber in sonder Schutz und Schirm, wieder ihre Obrigkeit nehmen sollen noch wollen. Quamuis vero dictum sit, subditos ne quidem intuitu religionis se alterius clientelæ subicere posse, quia in effectu, implorando defensionem patroni, imperanti suo legitimo resisterent; alia tamen quæstio est, annon imperans, qui successiorem diueriæ religionis habet, subditos suos alterius defensionem possit commendare, ne in exercitio libero religionis a successore forsan turbentur & quod itidem negandum existimo. In effectu enim talis dispositio duplex diuersum & contrarium inuolueret imperium, subditusque*

Boehmeri *Ius Publ.* X *tuppe-*

§. XLVII. Sicuti itaque fœdera libertatem alterius non tollunt, ita quoque *ius clientelare* non liberat subditos ab obsequio erga proprium imperantem, cum huic omnia iura summi imperii maneant salva. (m)

§. XLVIII. Sed etiam singulorum securitati aliquando contra vim externam iuste prospicit imperans, quo referunt *ius repressalium*, quod primario in eo consistit, ut imperans in suo territorio subditis gentis extraneæ denegare possit iustitiam, (n) quæ subditis huius imperantis illam denegavit, vel idem ius in gentem extraneam statuatur, & exerceatur, quo in nostram gentem via est.

§. XLIX.

suppedicaret aniam, imperanti resistendi, cum non aliter possint defendi a patrono, quam vel *intercessionibus*, vel denique *adhibita violentia*.

m) Vulgatum est: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit*. Sed tamen itidem vulgatum est: *aus Schirm-Herrn werden leicht Sturm-Herrn*, scilicet si patroni inique sua potestate abutuntur, qualis merus tunc ut plurimum adest, si patronus nimia polleat potentia. Plurimæ id suo damno expertæ sunt ciuitates, inter quas quoque Metis, Tullum & Verdunum non posteriores sunt, quæ protectionem Galli amplectendo ab imperio pedetentim auullæ sunt. Ipsum Romanum imperium iam olim per oppressionem confœderatorum huiusmodi admodum auctum fuisse constat.

n) In hoc potissimum repressalias consistere, docet PESCHEWITZ de repress. c. 2. quamvis alii aliter rem explicant, & res inter se affines confundant. Est hoc remedium non adeo iniquum, cum per indirectum ita adigatur

gens

§. XLIX. Faciunt præterea aliud *repressaliarum* genus, consistens in *detentione personæ aut honorum propter debitum aliquod*, (o) ratione cuius subdito huius territorii denegata iustitia est, ad effectum, ut læso a gente iniqua satisfiat.

CAP.

gens extranea, subditis alienigenis, si quid iure petere possunt, a que administrare iustitiam ut propriis. Prærequiritur autem, (a) ius eius, cui alibi iustitia est denegata, esse liquidum: (β) eidem omne auxilium in territorio extraneo contra subditum illius denegari: (γ) deficere utrinque superiorem, ad quem prouocari possit, in casu *denegatæ iustitiæ*. Exercet hoc ius tantum summus imperans, adeoque, utrum locum habere possit? desuper vnice cognoscit, & magistratui inferiori, qui illud suo iure exercere nequit, per mandatum iniungit, ut casu eueniente suspendat *iustitiæ administrationem* contra extraneum.

- Solent nonnulli hanc speciem *pignorationem* appellare, alii vero totam repressaliarum naturam in hoc ipso quærere. ZIEGL. *de iurib. maiest. lib. 1. c. 34. §. 29* GROTI. *lib. III. c. 2.* Hoc ius potissimum defendunt ex *belli iustitiæ*, adeo ut nonnulli illud ipsum *belli minus solemnis* nomine insignire soleant, atque ex eo ulterius deducunt, inter illas personas ius hoc exerceri posse, inter quas licite bellum geritur; quando enim iudex adest supremus, qui propter *denegatam iustitiam* adhuc adiri potest, ad hoc extremum medium deueniri nequit, quo intuitu has pignorationes status imperii inter se nullo iure exercent, bene tamen erga extraneos. Eatenus autem ad *ius publicum vniuersale* spectant, quatenus ab imperante adhibentur pro *securitate & defensione subditorum* tuorum, quibus agente extranea vel ius denegatum, vel alia iniuria facta. Cum enim hoc ipso non tota respublica læsa, sed tantum quidam ex republica, & hinc

CAPVT II.

DE
IVRIBVS TRANQVILLITATEM
INTERNAM REIPVBLICÆ
RESPICIENTIBVS.

§. I.

SI imperans rempublicam a vi externa defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præstare securam & incolumem a vi interna, (p) statui ciuili admodum ini-

propter horum læsionem bellum mouere & totam rempubl. in ambiguum vocare discrimen periculosum, ne dicam iniquum videbatur, expeditior modus cogendi gentem inquam introduci & exerceri cœpit, qui tamen non raro ad bellum ipsum ansam dare solet.

p) Supra dictum est, statum reipublicæ in vnione subditorum arctissima fundari. Quando hæc patitur, vel plane dissoluitur, corpus ciuile ruinam minatur, cum per vim internam consumatur, & præterea a vi externa salua & incolumis præstari non possit. Quoties enim ciuitas, vt philosophatur C. Claudius apud DION. HALICARN. lib. XI. concors bellum suscipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, utile videtur, omnes alacriter mala subeunt, nec vllam laborem aut periculum refugiunt. Quoties vero intestino malo laborans priusquam res domesticas componat, bella externa suscepit, & multitudini in mentem venit, se non pro suis bonis mala passuram, sed vt aliorum imperium in se magis confirmet: ipsi vero duces cogitant, suas copias non minus quam hostiles sibi inimicis fore, cetera quoque laborant, & quæuis manus istiusmodi exercitus facile debellare & delere potest. Vt plurimum hostes inde aniam arripiunt, inuadendi rempublicam,

inimica, & quæ rempublicam longe acerbius quam externa affligere solet. (q)

§. II. Obligatio hæc imperanti suggerit media ad finem facientia, quibus vel præca-

si animaduertunt, illam internis conflictari malis. Cum ob tyrannidem Decemuirorum & imprimis Appii Claudii maior pars reip. ægra esset, Sabini & Æquii bellum intulerunt Romanis. Illi enim, ait C. Claudius apud DION. HALICARN. cit. l. cum audierint, iam pridem nostram rempublicam fluctibus & tempestatibus agitari & laborare, & plebem patriciosque a republ. præsidibus animo alieno esse, existimarunt, si quod externum bellum vobis præter mala intestina inferretur, & magistratus vellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes ciues ad militare sacramentum promptos, vt antea, quod magistratus odio prosequuntur, nec duces pœnis lege statutis in contumaces vsuros, veritos, ne quod grauius malum faciant. Eos vero, qui obtemperarint, & arma ceperint, aut si-gna deserturos, aut si permaneant, rem in præliis ingnauiter dedita opera gesturos, quorum nihil sperarunt, quod non sit verisimile. Quæ cum ita sint, ratio dicitur, firmandam esse rempublicam, non armis modo neque aduersus hostem, sed quod multo maius, multoque asperius, bonis pacis artibus, quibus vnio illa interna conseruatur, & fulcitur. SALVSTIVS orat. I. de republ. ord. c. I. n. 7.

*) Oritur illa calamitas publica a vi interna, seu ipsi subditis, Reipublicæ incolumitati insidiantibus, quales morbi interni eo magis metuendi sunt, quoniam constat, homines ad turbas mouendas esse pronos & procliuēs, ad parendum vero & statum ciuilem latius ineptos, vt supra Lib. I. c. I. p. 131. demonstratum. De Hispanis IVSTINVS lib. XLIV. c. 2. Hispani bellum quam otium malant, si extraneus deest, domi ho-

cavet, ne talia mala erumpant, vel si iam eruperint, vt mature exstinguantur, & ciuitas ad pacem reducatur. (r)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

flem querunt. Imo hoc vitium magnarum ciuitatum esse LIVIUS Lib. XXX. c. 44. hisce verbis prodit *Nulla magna ciuitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenit, vt præualida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur.* Ipsum vastissimum corpus imperii Rom. magis sub hoste interno quam externo cecidit. Et ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parebant, fuere tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animis perditum irent, vt ait SALVST. de bell. Catil. c. 36. Comparant alias eruditi rempublicam cum corpore humano, vt HOBBSIUS facit, quod pati potest a vi externa, & internis nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur malis, quæ eo grauiora sunt, quo magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum prudentiæ politicae, in politicis tractandæ, tum iuris publici universalis, hic excutiendæ, faciunt.

- 7) In corpore humano conseruando itidem hæc duo attenduntur, & sic quoque in corpore ciuili. Sicuti in pace de bello cogitandum, & ad futura pericula quis semper instructus esse debet; ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid molliendi contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium: nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum; hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, sollicitè indagare debet. Cum vero interna reipublicæ quies in concordia subditorum consistat, hæc vero per calu-

tit imperanti, mediis sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi, & potentiam eorum muniendi, (s) ne quid audere possit.

ram iustitiæ obtineatur, studium eius ante omnia excolendum est imperanti, quippe quæ *ciuium concordiam alit* & *conseruat*, vt ait DION. HALICARN. lib. II. in f.

s) Frustra de remediis contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causæ morborum ciuiliū* sunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui *prudenciam ciuilem* tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen HERTIVS ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens in *elem. prud. ciuil.*, potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruendis *morbosum ciuiliū* causis, & suggerendis *remediis* sufficientibus. Vt rem in compendio complectar, malum internum statui publico imminet vel a *nimia paucorum autoritate & potentia*, vel a *nimia plebis libertate*. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum *potentia* vel *autoritas* in occulto latere, & sub specie *pietatis* vel *virtutis* sese publico commendare possit, (quod optime illustrat FÖRSTNER ad Tacit P. I. p. 148. seqq.) postea tamen erumpit in flammam, toti reipubl. ruinam minantem. Deplo rant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulsērunt, quam suppressendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebus publicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio CVRTII, vt *ubi semel superstitione capta est, plus pareat vatibus, quam ducibus*. Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad *sacra*, quæ alias

possint contra *statum publicum*, vel alio modo *republicam* reformandi. (t)

§. IV. *Ius reformandi rempublicam* ut ut imperanti proprium sit, tamen pro statu diuerso *reipublicæ* illis quoque committi solet & po-

eidem tribuenda non erant, ut suo loco videbimus. Posteriori casu, ubi *nimia populi libertas* adest, multum patitur *respubl.* a *factionibus*, quibus ordinarie *populares* *republicæ* sunt *obnoxia*, maxime si *licentia concionum* *publicarum* accedit, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte *reip. R.* iacturam CICERO orat. pro L. Flacco p. m. 500. inde deducit *aiens*: *Ulla vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Restringenda ergo est *nimia* *subditorum* *autoritas* & *libertas*, sed legitimis modis & mediis.

t) *Modum reformandi civitatem* *regulæ* *politice* suggerunt: *ius ipsum* ex hac doctrina petendum. Cui enim totius *reipubl.* *salus* commissa est, circa *reformationem* quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo *reip. Athenientis*, quæ *Solonem* constituit *reipubl. reformatorem*, quæ periculosissime laborabat. Idem *ius* affectabat *Lycurgus*, sed magis *vi*, quam *iure* *moribus* corruptam *Spartam* reformavit, cum *ius reformandi* ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de utroque exemplo agit HUBER. de iur. civit. lib. 3. S. 3. c. 4. Impudentius autem & maiori cum specie *iuris* nemo hactenus *ius reformandi* *respublicas* affectavit, quam *præsul Romanus*, ex *uniuersali* cura circa *ecclesias*, & cum *respublicas* quoque ad *ecclesias* traxerit, has quoque *pedo* *subesse* iudicavit. Verum *res* *inuertenda* est. Sunt *ecclesiæ* in *republica*, non contra. *Clericorum* est, *principem* *admonere* de *reformatione* *instituenta*, non *ius reformandi* *reipubl.* *ibi* *tribuere*.

potest, quibus totius prouinciæ cura & administratio concredita est. (u)

§. V. Ita tamen *ius reformandi exercendum* est, (I) quatenus absque maioris mali metu fieri, & status reipublicæ illibatus seruari potest; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (x) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

u) In statibus *popularibus* hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Atheniensium *ius reformandi* exercuit, vti ad §. *antec.* dictum est. Simile *ius* illis concessum erat, quibus apud Romanos prouinciæ demandatæ erant. Prouocat huc CICERO *lib. IV. ad Attic. epist. I. aiens: Appius ad me ex itinere bis terue* ὑπομεψιμῆρας *litteras miserat, quod quædam a se constituta rescinderem. Vt si medicus, cum ægrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius cum ἐξ ἀφαιρέσεως prouinciam curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit eneclam: προσανατριψόμενος eam a me non libenter videt, sed modo successerit, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum vlla illius contumelia, tantummodo dissimilitudo offendit hominem* &c. Hinc consuetæ formulæ apud Romanos, quando magistratui *rempubl.* commendabant: *videret, ne quid reipubl. detrimenti caperet*: (quæ formula tamen vltimæ necessitatis tantum habita est, LIVIO teste *lib. III. c. 4. in f.*) *ageret vti e reipubl. fideque sua esse videbitur: faceret, quod reipubl. expedire iudicasset.* BRISSON. *de solenn. pop. R. verb. lib. 2. p. 212. seqq.*

x) Sæpe iniqua sunt toleranda, si absque iactura reipubl. insigni reformari nequeunt, quod exemplis illustrat CICERO *lib. II. ad Attic. epist. I.* vbi simul imprudentiam Catonis, omnia exacte & seuerè in statu turbido

expedire conantis, notat. Cariolano, cui optimo, & de salute reipubl. admodum sollicito, nihil magis obfuit, quam minus accurata & seuera iuris obseruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuisset, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, sed quod contrares omnes iniustas diceret, odium sibi contraxit, & ab iis expulsus est. **DI-ON. HALICARNASS. lib. VIII.** Inde postea tot mala reipubl. affligerunt. Equidem, quod miror, ipse **CICERO lib. III. de LI.**, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri possit, laborandum esse. Ita etiam ille: *Ista sententia maxime & fallit imperitor, & obest sepiissime reipublicæ, cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, i. e. obfisti posse populo negatur.* Primum enim obfistitur, cum agitur seuerè: deinde opprimii in bona causa est melius quam male cedere. Ipse tamen antea *cit. epist. 1.* in Catone hoc notauerat, quod summa fide noceat interdum reipubl., & sententiam dicat tanquam in *Platonis πολιτεία* non tanquam in *Romuli face*. Concedo *nimiam* timiditatem abesse debere a reformandi studio. Si tamen simul imprudentia concurrat, & certissima reipubl. iactura, non reformatur respubl. sed deformatur. Quemadmodum medici non raro in desperatis morbis vniue præcauent, ne malum latius serpat: ita quoque imperans in statu admodum corrupto ciuitatis non semper pronus esse debet, ad statum reipubl. in melius formandum, sed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male coherens plane corruat. *Medici plus inter-dum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt,* ait **LIVIUS lib. XXII. c. 18. in f.** & in morbis nihil est magis periculosum quam immatura medicina, iudice **SENECA in consol. ad Heluid. c. 1.** Reprehendit hoc **LV-CANVS lib. III. in Sulla dictatore** ita canens:

Dum nimis iam putrida membra rescindit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus periere nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.

Plures in regno Poloniae sunt irregulares gubernandi

§. VI. (II.) Ipsa media, quibus reformatur status publicus, ita debent esse comparata, ne iuri publico vniuersali aduersentur, (y) alioquin Machiauellismum sapiunt

§. VII.

formæ, vnde tot mala reipublicæ imminet; sed omnes funditus extirpandi forent, si status in melius esset reformandus. Vtut itaque in statu corrupto finis *ciuilis pacis* non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

y) Consilia ad conseruandam reipublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen sæpe à regulis inuicem recedunt, qualia detexit Noricorum decus **PELLERVS** in *Polit. scelerato*. Illa autem veram reformandi viam & salutem reipubl. continent, quæ (I.) a tramite *iustitiæ* non abeunt, quale erat consilium Themistoclis, de quo **CICERO** lib. III. de *Offic.* Themistocles, ait, post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipubl. salutare; sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacædemoniorum, quæ subducta esset ad Cytheum, clari incendi posse, quo factò frangi Lacædemoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, peratile esse, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne utile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, repudiarunt. Recte **TACITVS** lib. IV. *histor. censei*: sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia. De **CYRO XENOPH.** in *Cyropæd.* lib. VIII. p. m. 207. lit. c. similia docet inquiring: quamobrem despiciens, quo ab iis quoque tutus esset, arma quidem illis adimi, & reddi ad bellum ineditos, minime probauit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii euersione coniunctum du-

ceret. Rursus eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitratur esse initium. Itaque hoc unum istorum omnium loco iudicabat, & optimum esse ad securitatem suam & honestissimum, si praestantissimos illos sibi redderet amiciores, quam inter se ipsos essent. (II) Quae constantem & durabilem reipublicae afferunt pacem & tranquillitatem. Gallia, quae antea imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta; aut nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Unde existimabat CICERO de provinciis, procon-
 illam sempiternis vinculis esse adstringendam: *impolitae enim res*, ait, & acerbae si erunt reliquae, quamquam sunt abscissae, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuirescent. (III) Denique haec quoque ratio sanandae reipublicae est, quae praesenti accommodata est statui. Notat CICERO lib. II. ad Att. epist. 1. Catonem, quod, optimo animo utens & summa fide, noceat interdum reip. Dicit enim tanquam in Platonis *πόλιτεία* non tanquam in Romuli *face* sententiam. Aliae rationes in republ. agra, aliae in sana adhibendae. Eadem fere fata habuit intempestiua sapientia Musonii Rufi, qua se ditiosum militem ad officium reducere tentauit, de quo ita TACITVS lib. III. *histor.* Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae & placita Stoicorum emulatus: ceptabatque permixtus manipulis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos monere. Id plerisque lullibrio; pluribus tadio: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modestissimus cuiusque & aliis minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam. Breuiter, ad consilium de republica dandum, caput est, nosse rempublicam ut ait CICERO lib. II. de orat. p. 249. & sicuti non semper idem status rerum, ita quoque consilia ad praesentem rerum faciem directa esse debere ratio suadet. Optime, ait DION. HALICARNA s. lib. X., administratur ciuitas, quae se pro rerum statu fortunae accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non priuatis inimicitis impulsus aut gratia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententiam

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (z) quos sibi & reipublicæ suspectos credit, cum aduersus metum incertum saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest, exercendi *Ostracismum*, (a) exemplo Atheniensium, qui suspectos reipublicæ exilio mulctabant.

§. IX.

am dicit. Huiusmodi consilia sana si negliguntur, reipublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. Sicut enim rubigo, (vt eleganter ait POLYB. *histor. lib. VI. n. s.*) ferro, cossi & teredines lieno congenita pestes insunt, adeo vt quamuis nihil extrinsecus illa laeserit, per ea tamen, quæ cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam natura legibus simul cum singulis rerumpubl. formis nascitur aliquod vitium quod assidue illas comitatur &c. id quod in seqq. declarat.

- 2) Hoc scelestissimo medio vsus est Alexander M. de quo IUSTINVS *lib. XI. c. s.* ita: „Proficiscens ad bellum „Perficum omnes nouerçæ suæ cognatos, quos Philip- „pus in excelsoiorem dignitatis locum prouehens impe- „riis præfecerat, interfecit, sed nec suis, qui apti re- „gno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis „procul se agente, in Macedonia remaneret.
- a) OSTRACISMVS, dictus ab *Ostraco*, e, testula, cui nomen eius, qui eiiciendus erat, inscribentur, apud Athenienses in vsu fuit, ad instar *medicinæ* adhibitus, cuius ope ad expurgandam ciuitatem constituto tempore populus uti solebat; nam ei exilium indicebatur, qui ceteros gloria, diuitiis, existimatione superaret, vt ait PLEVTARCH. in *Nic. vita*. Cum vero talis non ob delictum, sed magis ob virtutem suam eiiceretur, bona non publicabantur, quo exiliū genere præstantissimi viri affecti

§. IX. Equidem qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non possunt non hunc modum defendere; (b) attamen constat, hoc modo optime meritos de republica, publicis decorandos præmiis, ob meritum incertum indignissime haberi, & insonites puniri, quin quod in horum *electione* sæpe plus damni capere possit respubl. quam si eosdem ex merito fouerit.

§. X.

ficti sunt contra meritum, vt Themistocles, Cimon, Thucidides, Alcibiades, Aristides, & alii, vtpote quos plebs ob *autoritatem* & *virtutem* nimis reipubl. suæ suspectos habebat. De origine eius vid. tom. 9. *obs. Hall. 3. §. 8.*

- b) Obiiciunt: rationes *utilitatis publicæ* ita postulasse, vt reipubl. suspecti eicerentur: trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra singulos utilitate publica compensetur. Ast hoc modo quæcunque facta iniqua sub prætextu *utilitatis publicæ* abscondi & excusari possent. Alia sine dubio mitiora media excogitari potuissent, infringendi horum *autoritatem* & *potentiam*, quam vt ita indignissime habiti fuerint, ac iniquum est, malo afficere ciues, qui præmiis decorandi sunt; denique qui indignissime patria pelluntur, sæpe plus possunt eandem affligere, vbi absunt, quam vbi præsentibus remansissent. Plus nocuit quam profuit *electio* Cariolani Romanis, qui Volscos contra Romanos excitauit, iisque insignem cladem attulit, teste DION. HALICARNASSEO *lib. VIII.* Neque obstat, quod *Ostracismus* pœna non fuerit, vt diserte fatetur DIODORVS SICVLVS *XI. 55.* vel vt PLVTARCHVS loquitur in *vita Aristid. non improbitatis pœna erat Ostracismus sed honestum nomen impositum rei erat, nimia potentie imminutio, eratque inuidia lenimen tolerabile.* Sufficit

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione, quod *equalitatem* inter ciues republica hoc modo conseruauerit, (c) quæ & aliis legitimis modis conseruari potest. Multo minus admittendum, ostracismum fuisse *malum* (d) *necessarium*; nam talis necessitas *fungitur*, non *probat*.

§. XI. Sunt autem alia media iusta & æquissima, & magis tuta, (e) quibus huiusmodi-

ficit enim, quod fuerit insignis *afflictio*, quam ille a republica sustinebat, qui insignia merita in eandem contulerat.

c) Nulla potest popularis dari ciuitas, in qua omnimoda adsit *equalitas* inter ciues, neque vnus vel alterius *inæqualitas* statim noxia dici potest reipublicæ; modo caueatur, ne administratio reipublicæ tali committatur, quo casu nihil adeo metuendum est. Deinde addunt experientiam testari, ex vnus potentia seditiones ortas fuisse, adeoque mature eam infringendam esse, vt securitas publica conseruetur. Verum & tales seditiones aliis præcaveri potuere mediis, ostenduntque talia exempla illud tantum, caute in republica potentiam vnus esse infringendam.

d) Imo quidam nequidem *malum* hic admittunt, quod haud dici possit *malum*, extra patriam viuere. Quod si ita est, cur exilia & relegationes ad pœnas referimus? Hoc largior, eum nullum sentire malum, qui *sponte* extra patriam uiuit; ast qui viuere extra illam *cogitur*, qui e patria eicitur, non potest non affligi. Neque obstat, quod hæc eiectio non infamauerit; nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulneribus, non notatur infamia, & tamen indignissimo affectus malo dici recte potest.

e) Plura excogitata sunt consilia a politicis, quæ refe-

modi potentiorum subditorum autoritas infringi potest, quæ inprimis ad scholas politicorum spectant.

§. XII. Præterea quoque (III) in exercitio iuris reformandi causæ morborum (f) standæ sunt. Causa morbi interni potissimum est ex vitio status, per leges publicas male adornati. (g) Neutiquam vero impe-

ran-

tuntura FÖRSTNERO in not. ad Tacit. p. 153. seqq. & in tom. 9. obs. Hall. 3. §. 19. seqq.

- f) Optime CICERO lib. III. Tuscul. quæst. ut medici causam morbi inuenta curationem esse inuentam putant: sic causa ægritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.
- g) Vitii status potissimum ex ipsis institutis publicis defumuntur, quando leges fundamentales reipubl. ita sunt comparatæ, ut non possint non subditos disponere ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præsent, producere, & præterea id operari, ut negotia publica, maxime, quæ securitatem internam respiciunt, segniter & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen imperans obligatur illis, cum quibus pactus est, veluti statibus provincialibus, & his inuis nihil contra pacta hæc audere potest. Sunt qui instant, imperantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipubl. aduersis, stringi non posse, quippe cui antiquior esse debeat salus totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutuaque harmonia consistit. Ast regero: a) pacta huiusmodi non esse absolute iniqua, sed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria: b) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, vitum eiusmodi conditionibus esset accipiendum; ast ubi temet conditiones & pacta placuerunt, postea displicere nequeunt: c) vitius est præsentis statui reipublicæ, pacta talia ter-

uare,

ranti ius concedimus, sub prætextu melioris status introducendi, leges fundamentales, quibus ipse ligatur, dissoluendi & annullandi, atque alium statum adorandi, nisi fiat consensu eorum, quorum interest.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promissionibus, quæ euidenter iuri naturæ repugnant, & sic nullam producere possunt obligationem. (h)

§. XIV. Deinde morbi interni ciuitatum etiam oriuntur ex subditorum moribus deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri potest, emendandos summam imperans adhibere de-

uare, quam, rescissis pactis, nouum uelle introducere statum, quod certe non in publicam utilitatem, sed contra eam vergeret, cum inde prima occasio ad bellacitiam, renitentiam, seditionem & tandem *ἀναρχίαν* nasci soleat.

*) Refero huc *licentiam duellorum*, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo ut certis legibus publicis circumscriberentur, & ad causarum decisiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die *Kampfrechte vnd Kampffgerichte* vid. MAVRIT. de Duell. §. 29. RACHEL. de duell. De horum iniquitate plenius agitur tom. 9. obseru. Hall. 5. §. 11. seqq. Quis uero assereret, principem constringi sua promissione, ne hunc morem impium tollerét? Interim hoc non nego, summa prouidentia opus esse in tollendis abusibus, uti ad §. V. iam monitum est, cum mala inueterata difficulter eradicari soleant, quod historia de existipanda licentia duellorum ostendit.

debet curam, (i) & hunc in finem iura varia ipsi competunt infra discutienda.

§. XV. Hoc ipso tamen imperanti haud competit ius extirpandi funditus hanc vel illam sectam, (k) quæ in conceptibus intellectualibus ab allis differt, ceteroquin mores satis probos præ se fert; talis enim extirpatio ad pacem internam conseruandam nihil facit.

§. XVI.

z) Hoc impetrabit imperans, (a) si paci studeat, cum tempore belli subditorum mores magis deprauentur. Ita Augustus, deuictis omnibus & paccatis gentibus, conuersus ad pacem prouinciam in omnia mala & in luxuriam suens seculum grauidis seuerisque legibus multis coercuit. FLORVS lib. IV. c. 12. (B) si a summis in republica uitis incipiat, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque uitia in republ. redundant, quosque alii gregatim sequi solent. Quæcumque autem mutatio morum in his extiterit, eadem quoque in populo sequetur. Hoc supposito CICERO lib. III. d. LL. satis recte iudicat iniquiens: Ego nobilium uita uictuque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica merentur uitiosi principes, quod non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundant in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent. (γ) Si ipse imperans optimo exemplo subditis præeat, quod cap. seq. §. III. plenius illustrabitur

k) Romanæ ecclesiæ sectatores non tantum ius concedunt imperanti, sed eum quoque obligatum esse uolunt ad extirpandos hereticos, quasi absque horum extirpatione quies interna non possit haberi: quod exemplo lanienæ Parisiensis probant. Non nego, propter diuersitatem religionum interna odia & dissidia in republica esse orta; sed autores harum turbarum plerumque fuisse Clerici

§. XVI. Et cum doctrina & scriptis nefariis animi subditorum ad pessima quæque contra rempublicam molienda possint præparari, (1) ius competit imperanti, libertatem

ta-

dominantes, e quorum re fuit, dissentientes suspectos facere, & omnium odium in eos excitare quo semel excitato, plebs incauta sub specie pietatis turbas mouere potest. Proinde in eiusmodi casibus interna iniquitas ex diuersitate religionis non oritur, sed potius a clero dominante, atque adeo hic constringendus, & ciues ad mutuatam tolerantiam assuefaciendi, quod facile fieri potest, vbi auctores turbarum satis domiti fuere. conf. *infr. c. X. §. 5.*

2) Inepta plebs destituitur iudicio discretiuo, & falsa doctrina facile decipi potest, qua si semel mens imbuta fuerit, non iniuste se tumultus mouisse credit. At in *hypothesi*, quænam tales *seditiosæ sententiæ* sint, non semper satis determinari potest. Quo magis imperans ad dominatum inclinatur, eo minor plerumque dicendi licentia, cum verba quæcunque captentur, & in interitum loquentis explicantur. Ast benignitas imperantium raram illam felicitatem operatur, *vt sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat*, vt ait TACITVS *lib. I. histor. c. 1.* Similiter qui dissentientium opiniones impugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem, clamantes, doctrinam hanc esse *ineptam, seditiosam, & reipublica maxime contrariam*, vti supra exemplum vidimus de *hypothesi*, quod *Marellas non sit immediate a Deo*. Catalogum *seditiosarum opinionum* collegit HOBES *de ciue c. XII.* sed saepe fallitur. Sic in §. 1. c. 12. ad *seditiosam sententiam* refert, *iudicacionem boni & mali ad singulos pertinere*. Ast confudit varios & diuersos respectus, *iusti & honesti & licentiæ externæ*, id quod ab aliis iam notatum est. Potest imperans in republ. sua determinare, quid effectum exter-

lem restringendi & prohibendi, ne *feditiose*
spargantur *doctrinae*.

§. XVII.

num iuris habere debeat nec ne? *sed naturam rei no-*
ralem, quam ex norma diuina habet, mutare nequit,
atque de hac etiam licite iudicant singuli, & nos iudi-
camus in Academiis. Porro ad *feditiosas* opiniones in
§. 2. refert, *non esse obediendum imperanti iniqua impe-*
ranti, quia scilicet credit, omnem actum a principe esse
iustum, quatenus iustus est. Hoc concedi potest quoad
forum externum & effectum iuris. Quid itaque, si
quis iubeatur ab imperante, incestum cum matre com-
mittere? Deum aut Christum abnegare? Ergo Aposto-
li *feditiosam* opinionem fouerunt, docentes, Deo esse
magis obediendum quam hominibus? Magis *fobrie* phi-
losophatur Lycortas praetor apud LIVIVM lib. 39. c. 38.
aiens: *Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam ti-*
memus, sed plus veremur & timemus Deos immortales.
In §. 6. impie ad *feditiosas* opiniones refert, *fidem &*
sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed
semper supernaturaliter hominibus infundi & inspirari.
Agnouit hic quosdam abusus committi, sed eo ipso
non debebat alterum eligere extremum. S. Scriptura
in infinitis locis satis docet: *fidem esse opus Dei, adeoque*
viribus naturalibus acquiri non posse. Similes senten-
tia *feditiosae* & reipublicae aduersariae passim a gentilibus
Christianis obiecta sunt, de quibus videatur Dn. BV-
DEVS *diff. de concord. relig. Christ. stat. ciu. c. 2*. Post-
quam vero hodie religio Christiana in varias scissa est
sectas, & ita a vera doctrina Saluatoris nostri recessit,
negari utique nequit, in his vel illis sectis talia dogma-
ta, salutis reipublicae aduersantia, deprehendi. Praeter-
tim Romanensium doctrina tales hypotheses fovet,
veluti, quod fas sit principem, quem eruditi pro ty-
ranno habent, interficiendi: quod imperantes sub sint
potestati pontificis: quod clerici a potestate seculari ex-
empti sint: quod pontifex possit subditos absolueret a

§. XVII. Inprimis nullæ sunt tolerandæ factiones (m) in ciuitate, sed maturis consiliis mox illis occurrendum.

§. XVIII.

vinculo subiectionis &c. Docent omnium seculorum historia, quantas turbas hæ similesue seditiosæ doctrinæ in rebus publicis dederint, postquam in praxin deductæ sunt. Anabaptistarum & Quackerorum opiniones, an & quatenus *seditiosæ* dici mereantur, ex professo excussit DN. BVDD. *cit. l. cap. VI.* Propius ad seditiosas opiniones referri debet WILHELMI ROSAÏ impius liber *de autoritate reip. christiana in reges impios & hæreticos*, qui proinde anno 1594. Parisiis recte combustus est.

m) Apprime ad rem LIVIVS *lib. IV. hist. 9.* ait: *Factiones fuere, eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbiue, quaque alia in Deum iras, velut vltima publicorum malorum vertunt.* Principes Etruria de Romano populo non inepte iudicârunt, *eternas esse opes Romanas, nisi inter semetipsas seditiones seuiant, id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, ut magna imperia mortalia essent.* LIVIVS *lib. II. c. 44.* & in genere de vulgi indole ex rei veritate ait TACITVS *lib. I. hist. Vulgus seditioibus & ambitioso imperio latum, per turbas & raptus facilius ad bellum ciuile impellitur, vti post Galbæ mortem apparuit.* Adfunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad stabiliendam tyrannidem, de quibus vid. FORSTNERVS *ad Tacitum P. 1. p. 241.* verum hæc a iuris ratione aliena sunt, nec semper speratum effectum fortiuntur, quod exemplo suo satis luctuoso probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis fauens contra Episcopales. Huiusmodi impetans in seclitibus ipse est obnoxius periculis, adeo vt recte CICERO *Philipp II.* dicat, *millies perire esse melius, quam in sua ciuitate sine armatorum presidio non posse viuere.* Exemplum optimum ipse præbet Otho imperator, post

§. XVIII. Quodsi tandem mala hæc publice erumpunt, & subditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & seuerius puniendum, (n) quo magis reipublicæ & status publici *interna quies* turbatur.

§. XIX. Imo cum etiam inter ipsos subditos *peculiare aliquod vinculum ad mutuam pacem* repe-

quam cæde sese maculauerat, cum timeret, ut euenit *inclinatis ad suspicionem mentibus, timebatur*: sed imperium eius minus diuturnum erat. TACITVS lib. I. *histor.*

*) Apud plerosque populos durissimæ pœnæ in rebelles sunt constitutæ. Vestigium adhuc aliquod superest in *l. 5. C. ad L. Jul. Mai.* de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua *infra c. VIII. §. 20.* Interest sane omnium imperantium, tale scelus puniri multo magis, si ad effectum perductum, & cæde imperantis inausa actum sit. Cum ex rebellione Othonis Galba esset occisus, plures quam *CXX. libellos præmia exposcentium* ob aliquam notabilem *illa die operam Vitellius postea inuenit, omnesque conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.* TACITVS lib. I. *histor.* Hoc interim constat, sæpe populum adeo ad *motus ciuiles* esse pronum, ut non aliter quam grauissimis supplicis coerceri, & a seditionibus auocari queat, quo ipso imperans non transgreditur limites iustitiæ, qui alia ratione *tranquillitatem internam* conseruare nequit. Nonnunquam medios inter motus statim quidam ad supplicium rapiuntur, cessante omni processu, quem alias *regule iustitiæ* postulant, id quod fit non pœnæ *seminatione, sed periculi præueniendi causa*, ut dicitur in *l. 6. §. 2. de iniusto, rupt. & irrit. fact. testam.* Hinc non

reperiat, oritur inde ingens crimen, si coadunatis hominibus seipfos hostiliter inuadant, (o) quo ipso pax publica reipublicæ frangitur.

§. XX. Hinc recte imperantes diiudicationem horum criminum sibi soli vindicant, atque pœnæ determinationem referunt, (p) licet inferiori magistratui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI.

non iniquum iudicatum fuit, singulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo, ut liberi etiam sine scelere parentes interficere poterint, præmiis adhuc afficiendi. l. 35. de relig.

o) Crimen hoc in imperio nostro satis notum est, & non inepte *fracta pacis publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum *quies publicæ*, ad quam reducendam tot semper fuit curæ imperatorum, quia non potest non ipsa salus reipublicæ periclitari, si impune tales diffidationes permittuntur, ac discordiæ civiles haud supprimuntur, quæ ad bellum & interitum viam aperiunt. Tempore belli cum Casare Rex Pharnaces magis discordiæ Romanorum fiducia quam virtutis suæ infesto in Cappadociam agnune ruebat. FLOR. l. IV. c. 2. n. 62.

p) Inter ICTOS adhuc hodie disputari videmus, annon etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, possit cognoscere de *crimine læsæ maiestatis* seu *perduellionis*, cum de omni alio crimine cognoscere possit? quod non dixerim α) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & statum publicum, nec β) huic negotio semper sufficere potest magistratus inferior, quia rebelles ut plurimum socios eiusdem criminis sibi adfiscunt, & propterea magis metuendi sunt. Accedit γ) quod hoc delictum *uniuersam* reipublicam con-

§. XXI. Dum itaque rebelles sub obsequium reducere imperans intendit, non utitur aduersus eos *iure belli* (q) proprie loquendo, sed potius *iure imperii*, & *iudicii*, quod in eos habet, & sic iustum suum in eos exercet *iudicium*.

§. XXII.

cernat, cuius defensio soli imperanti data est, non inferiori magistratui, cui tantum in certo districtu vindicatio criminum commissa est. Merito tamen praefides provinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, si praesentissimum periculum in mora sit.

q) Non potest bellum dari subditorum aduersus imperantem; sed ubi manu violenta eidem resistunt, eundemque ut hostem oppugnant, non tam *hostes*, quam *rebelles* existimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quae alias opponi solet hosti in bello; at longe diuerso effectu, si *iura belli* intuemur, & a poenis civilibus distinguimus. Hostes ante captiuitatem fuere liberi, post captiuitatem referuntur non supplicio, sed subiectioni: hi redimuntur vel dimituntur; rebelles vero deprehensi propter delictum commissum supplicii acrioribus subiciuntur, nec *iura hostium* iisdem applicantur, quamuis potentia rebellium saepe differre poenam suadeat, ne *iure reuersionis* utantur. Deinde pax pangitur inter liberas gentes; aliquando rebellibus subditis itidem per generalem amnestiam gratiam imperans facit: aliquando etiam quaedam cum iis pacifcitur, ut eo citius ad obsequium suum redeant; sed haec pacta non tam *pacis* proprie dictae, quam *legum fundamentalium* rationem praeseferunt, quia nilominus subditi ad priorem statum redire, & se imperantis imperio rursus submittere debent. Interim talia pacta, si auerti possunt, non facile ineunda, ne rebelles videantur *iure* egisse, uti optime monet **SARCLAI** in *Argen. lib. III. c. 4.*, ubi Cleobolus
ita

§. XXII. Interim si imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita consenserit, ita vt hac ratione *pax interna* restituta fuerit, puto obligari imperantem (r) ad semel promissa seruanda.

§. XXIII.

ita loquentem ad Regem Siciliae inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebelli nec audi! Vnum sit penitentiae remedium, si supplicet, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit, sic composito indulgere, nisi perniciosè erraverit, aut in necessitatem distulerit penitentiae lavuam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in multam decedat &c.*

7) Non leues rationes dubitandi hic exfurgere possunt. Rebelles talia pacta & conditiones a principe extorserunt *per vim illicitam & iniustam* & inuisitas promissiones de iure naturæ nullius momenti esse videntur. Neque enim a parte promittentis vtroneus adest consensus, neque, si adesset, a parte subditorum *acceptatio* promissionis legitima ostendi potest. Eo ipso, quo inique extorquent promissionem a suo principe, nullum habuere *ius accipiendi* promissionem. Ast enim vero rarissime in huiusmodi casibus absoluta & talis necessitas in imperante supponitur, ob quam necessario debuerit in tales consentire condiciones: integrum vt plurimum imperanti fuit non consentire, vi opposita rebelles coercere, atque ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans fat virium habet, quas rebellibus opponere potest, tandiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum eidem fuerit, pacta non inire, quæ tamen *pacis causa* inire, & aliquid de suo iure remittere maluit, quam tot civium sanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum post secessionem seditiosam plebis senatus coactus esset consentire in creationem tribunorum, ab

§. XXIII. Sed etiam contingere potest, ut una vel altera provincia imperanti resistat, nolitque plane ad officium suum redire, quo casu, ne pars sincera trahatur, dimittenda erit potius provincia (s) quæ iugum excussit, quam ut tota respublica in periculum interitus totalis coniciatur.

§. XIV.

his vero postea multum detrimenti status publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe initam rescindendam iudicarent. Appius Claudius tamen contra sensit, aïens: *Autor sum vobis, ut quæcumque pacis causa gratificati estis, & concessistis plebi, ea quomodocumque rata seruetis, & nihil, quod fuerit concessum, irritum faciatis, non quasi illa sint honesta, & ex reipubl. dignitate, sed ut necessaria, & qua corrigi amplius nequeunt.* DION. HALICARN. lib. VII. Quod si tamen imperans a rebellibus ad tantas esset incitas redactus, ut ulterius nec resistere, nec e manibus rebellium se liberare potuerit, non magis hoc in casu ad placita & pacta obligatus erit, quam si quis latroni aliquid ob metum mortis præsentem promissit. Conf. Dn. THOMAS *iurispr. div. lib. II. c. 7. n. 73. seqq.*

§) Hæc res nullam difficultatem habet, si provincie patrimoniales fuerint, quia sic alienatio imperanti aliaque dispositio denegari nequit. Interim si vel maxime omnis alienatio lege fundamentali imperanti adempta sit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio necessaria, non voluntaria fuerit, supposito casu, quod totius reipublicæ tranquillitas alia ratione reduci haud potuerit, quemadmodum hac ratione Hispani coacti fuerunt Belgium dimittere. Conservatur hoc modo reliqua reipublicæ pars, & ita quod in conservationem totius reipublicæ factum, legitime factum videri debet.

Ele-

§. XXIV. Dimisso semel populo, & libertati suæ restituto, iura gentium se in posterum in talem populum exferunt, cessante imperio, ad quod reuocandum nullum ius (t) amplius imperanti pristino competit.

C A P V T III.

DE

IVRE IMPERANTIVM DIRIGENDI ACTIONES SVBDI- TORVM PER LEGES.

§. I.

Interna reipublicæ quies inprimis promouetur per *leges optimas & prudentiæ ciuili conformes*; neque enim hoc magnum ex tot

Eleganter Nabarzanes apud CVRTIVM *lib. V. c. 9.*
Gubernator ubi naufragium timet, iactura quicquid seruari potest, redimit.

t) Obsat, quod provincia inique & iniuste se in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur esse obligatorium. Enim vero iam antea responsum est, posse in principio adesse vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex subsequente pacto & dimissione, neque violentiæ tanta inter gentes potest occurrere, quæ *absoluite* imperantem cogeret ad consentiendum in dimissionem, atque adeo regulæ de promissionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem se inclinare potest.

u) Si

tot diuersis ingeniis conflatum corpus absque legibus diu subsistere potest. (u)

§. II.

u) Si in genere genus humanum non potest absque legibus subsistere, & vt PLATO *lib. IX. de LL.* ait: Si homines absque legibus uiuerent, nihil a feris atrocissimis discreparent, quod *P. gen. c. 1.* satis ostensum est; quomodo corpus hoc ciuile, quod adhuc firmiori nexu coherere debet, contineri absque legibus potest? Sunt homines a natura inordinati, inter se discordantes, atque absque certo ordine inter se vix conglutinari possunt, & nisi præterea huic ordini præscripto frenum aliquod efficax adderetur, inefficax omnis ordo foret. mens & animus, ait CICERO *pro Cluentio*, & consilium & sententia ciuitatis posita est in legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt nervis ac sanguine & membris vti non potest. Hinc Agesilaus prudenter existimauit, tunc demum rempublicam fore felicem, si subditi legibus seruandis incumbere non desisterent. XENOPH. *in Orat. de Rege Agesil. p. 668.* quia, vt ait ARISTOT. *lib. I. Rhetor. c. 4.* in legibus consistit salus ciuitatis. Qui sola libidine ducuntur, aliter iudicant, exemplo adolescentium nobilium coniuratorum post refugium, existimantium, leges rem surdam & inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti; nihil laxamenti vel ventæ habere, si modum excesseris; periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia viuere. LIVIUS *lib. II. c. 2.* Equidem CICERO *lib. II. de offic. p. m. 503. lit. g.* legum constituendarum eandem fuisse causam arbitratur, quæ regum, id quod si verum est, vitiosum habent initium, quia illorum quoque vitiosum initium esse, supra demonstratum est. Etenim fateri necessum est, primos imperantes, qui ambitione ducti imperia in alios introduxere, leges magis suæ ambitioni conformes tulisse, quam vt reipublice suæ consulerent, quamuis forsitan paucissimæ fuerint; interim licet

§. II. Interim minime inde concludendum, eo beatiorem esse rempublicam, quo pluribus abundat legibus positivis; quin potius cum propter improbos condantur, multitudo legum certum est indicium status corrupti, (x) ac sæpe internam quietem & unionem inter subditos magis destruit, quam promouet.

§. III.

licet in modo peccauerint, negari tamen nequit, leges esse per se optimum remedium reipublicæ. Audiamus CICERONEM lib. I. de inuent. Rhetor. lib. I. cap. 38. ubi ita: *Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud nisi salutem atque utilitatem reipubl. proponerent. Neque enim ipsi quod obesset, scribere volebant: & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa saluas esse vult, sed reipublicæ, quod ex legibus omnes rempublicam putant optime administrari.*

x) Optime PLATO: *Vbi plurima leges, ibi & lites & mores improbi*, quo cum etiam conspirat vulgatum germanorum: *Viele Aertzte, viele Patienten, viele Gesetze, viele Gezäncke, viel recht, wenig gute Werke.* Cum enim leges propter improbos feruntur, necessarium consequens est, rempublicam corruptissimam esse, ubi leges multæ adsunt, sicuti medicorum abundantia ægrotorum præsupponit multitudinem. INDOTACITVS lib. III. *annal. fatetur in corruptissima reipublica plurimas fuisse leges. Oritur enim multitudo legum* α) *ex improborum calliditate, quæ plures leges sæpe imperanti extorquet: β) ex imperantium pravitate, leges magis ad suum prauum affectum, quam ad salutem reipublicæ accommodantium. In corrupto statu reipublicæ Romanæ plures huiusmodi leges latas fuisse fatetur TACIT. cit. I. aiens: *secutæ sunt leges* (scil.*

§. III. Deinde hoc quoque experientia docet, imperantem plus bono exemplo quam infinitis legibus reipublicæ prodesse; (y) quin bonum

(scil. post LL. XII. tabb.) & si aliquando in maleficos ex delicto sepius tamen dissensione ordinum, & adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim lata sunt. Augustus conversus ad pacem primum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum gravibus sèverisque legibus multis coercuit FLOR. lib. IV. c. 12. n. 64. Germania nostra olim quidem non adeo multis abundabat legibus; paucitate sua iustitiam sincerius observabat, quam deinceps in multitudine legum neglexit. vid. LEHMANN. in Chron. Spir. lib. 2. c. 24. Vbi enim iuris Romani immensa copia in foro Germaniæ introduci cœpit, lites quoque & multiplicari, & in infinitum extendi cœperunt, adeo ut necessum fuerit, novum adhuc constituere iudicium imperii, ceu eruditi observant. Immerito itaque reprehendit iustum LIPSIVM, mecum sentientem FORSTNER. in Tacit. p. 1. p. m. 296., asserens ex legum multitudine non venire tot cavillationes & litigia, sed ex improbitate hominum; nam licet hanc non excludam, multitudo tamen litium malis hominibus ansam cavillandi suppeditat, quæ illis esset præscindenda. Deinde ait, leges multas esse quidem argumentum agræ civitatis, sed ideo non esse eam corruptam aut ægram, quod multas leges habeat. Sed nec hoc absolute admitti potest. Potest, & plerumque solet multitudo legum enacici ex statu reipublicæ corrupto, ita ut non in salutem reipublicæ, sed in oppressiorem populi aliorumque fiant, quales leges plures apud Romanos fuerunt, vbi patricii omnia eo referebant consilia, ut plebem opprimerent, ceu erudite ostendit illust. THOMAS. in tr. de nau. iurisprud.

y) Optime CICERO lib. III. de leg. Ut cupiditate principum & vitijis insci solet tota civitas, sic emendari &

num exemplum est *lex viua*, quod subditi penitus intuentur quam *leges scriptas*, quas imperantes forsan contrario suo exemplo conculcant.

§. IV.

corrigi continentia. Verba quodammodo mouent, sed exemplum eius, cuius autoritas apud omnes maxima est, fortius ad imitationem inclinat & trahit, ceu supra P. gener. c. 1. p. 12. seq. iam ostensum. Non inepte iudicauit Cyrus apud XENOPHONT. *Cyropæd. lib. VIII. p. m. 204.* meliores quidem effici homines legibus scriptis, sed principem bonum esse νόμον βλέποντα, legem oculis præditam, vel ut CICERO lib. III. de LL. ab init. loquitur: esse legem loquentem, legem autem, mutum Magistratum. Laudat LIVIUS lib. I. c. 21. Numam Pompiliū, quod ita se gesserit, ut ipsi se homines in Regis veluti vniuersi exempli mores formauerint. De Agesilao XENOPHON in orat. de Reg. Agesil. p. 672. prædicat, quod non tam aduersus hostes, quam ad omnem virtutem ciuibus suis dux fuerit; princeps enim optimus. Ait VELLEI. lib. II. c. 126. n. 5. recte facere eius suos faciendo docet, cumque sit imperio maximus, maior vult esse exemplo. Grauius admodum PLUTARCHVS, ad princ. inerud. p. 730. lit. D. sicuti necesse est primo omnium ipsam regulam rectam & firmam esse, atque ita deinde quibus applicatur, ipsa quoque sui similia facere, atque ad rectitudinem perducere. Ita oportet principem prius in seipso imperium moreque constituere, atque dirigere, postea ei subditos accommodare. Nam neque cadentis est, erigere, neque componere incompressi, neque ordinare inordinati, neque imperare nulli imperio subditi. Optimum exemplum rei hanc declarans occurrit apud LIVIUM lib. 26. c. 35. Cum enim confules edixissent, ut priuati ad publicas necessitates aliquid conferrent, tantus, inquit, fremitus hominum, tantaque indignatio fuit, ut magis dux, quam materia seditio-

ditioni deesset. Pergit in c. 36. hoc modo: cum in hac difficultate rerum consilium haberet ac prope torpor quidam occupasset hominum mentes, tum *Leuinus* Consul: Magistratus senatui, & senatus populo sicut honore præstat, ita ad omnia, quæ dura atque aspera essent subeunda, ducem debere esse: si quid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si ipse iuris statueris, facilius omnes obediētes habeas, nec impensa grauis est, cum ex ea plus quam pro virili parte sibi quemque capere principum vident. Itaque ut classē habeat, quam ornare volumus, populus Romanus, priuatos sine recusatōne remiges dare nobismet ipsis primum imperemus, aurum, argentum, æs signatum omnes senatores crastina die in publicum conferamus: ita ut annulos sibi quisque & coniugi, & liberis, & filio bullam, & quibus uxor filiaue sunt, singulas uncias auri pondo requirant: argenti, qui curuli sella sederunt. equi ornamenta & libras pondo, ut salinum patellamque Deorum causa habere possint, ceteri senatores libram argenti, tantum æris signati, quina millia in singulos patres familias relinquamus. Ceterum omne aurum, argentum, æs signatum ad triumuiros mensarios ex templo deferamus, nullo ante Scto facto, ut voluntaria collatio: & certamen adiuuandæ reipublicæ excitet ad æmulandum animos primum equestris ordinis, dein reliquæ plebis. Hanc unam viam, multa inter nos collocuti, consules inuenimus. Ingridimini Deis adiuuantibus: Respublica incolumis & priuatas res facile saluas præstat: publica prodendo tua nequicquam serues. Hoc erat consilium prudentissimum consulis *Leuini*, cui etiam optatus respondit euentus. Ita enim pergit *LIVIVS*: Senatu inde misso, pro se quisque aurum argentum in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, ut prima inter primos nomina sua uellent in publicis tabulis esse, et nec triumuiros accipiēdo, non scribæ referendo sufficerent. Hunc consensum Senatus equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs. Merito itaque reprehenditur *Pompeius* apud *TACIT.* lib. III. ann. c. 28. quod suarum

§. IV. Dum autem requiro *leges*, non præcise positivas aut scriptas (z) intelligo, cum legum naturalium vberissima seges sit, vt vel secundum illas rempublicam imperans dirigere possit.

§. V.

rum legum autor & subuersor fuerit. Egregie idem confirmat CLAVDIANVS, vbi ita canit:

In commune iubes si quid, censésque tenendum;

Primus iussa subi, tunc obseruantior equi

Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum

Auctorem parere sibi: componitur orbis

Regis ad exemplum, nec sic insectere sensus

Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Plura hæc de re vid. apud CONSTANTINVM GERMANICVM in *itinerar. Germ. Polit. p. m. 491. Conf. SIRACID. c. 10. vers. 2. 3.*

*) Si plures Quintii Cincinnati in rebuspublicis essent, sufficeret ex aquo & bono lites decidere. Ante huius æquissimi viri Consulatum plebs leges scriptas ferendas esse acriter vrgebat, cum Consules pro suo arbitrio ius dicerent in fraudem & oppressionem plebis. Sed Quintius ius ipse reddebat, maximamque litium partem ipse ex aquo & bono diiudicabat, per totum diem pro tribunali sedens, omnibusque, qui ad disceptandum in ius veniebant, se facilem, lenem & humanum præbebat, vt nonas amplius leges non desiderarent, qui iuris æquabilitate in republica fruebantur, sed omnes illa iuris legumque æquabilitate, quæ tunc in ciuitate erat, contenti essent, & gauderent. DION. HALICARNASS. lib. IX. Similiter Germani prisca nullum ius scriptum habebant, & tamen de iis TACITVS prædicat, quod apud eos boni mores plus valerent, quam apud Romanos scriptæ leges. Corruptiores erant mores Romanorum quam Germanorum, & tamen hi nullo scripto iure vrabantur, atque adeo leges scriptæ per se mores haud corrigunt, & sic nec absolute necessariae sunt. Sic etiam Boehmeri *Lus Publ.*

§. V. Quo simpliciores enim sunt *leges naturæ*, eo aptiores sunt ad conseruandam quæ em internam: (a) positiuæ, quia ab hac simplicitate recedunt, ad plures lites solent suppeditare occasionem.

§. VI.

valde credibile est, primas respublicas inprimis *leges naturales* agnouisse, paucas deinde positiuas superadditas fuisse, prout ratio reipublicæ, subditorum malitia & imperantis peculiaris ratio id postulabant. Respexit huc TACITVS *lib. III. anal. c. 26.* ubi asserit, quod *leges primum rudibus hominum animis simplices fuerint.* Hic hominum status forsitan beator fuit, ac quidem ille, ubi in corruptissima reipublica plurimæ leges late dicuntur. Equidem obiciunt, ex *iure naturali* omnia determinari non posse. Verum hæc pauciora sunt (veluti gradus successionis) quæ adeo a legislatore facile suppleri & adhuc determinari possunt.

- a) Ius naturæ vnice tendit ad conseruandum vinculum, quod natura inter omnes constituit homines, & sic principia eius *simplicia, facilia, & omnibus nota.* Quo simplicius nunc viuatur, eo minus corrupti sunt mores, & sic leges quoque simpliciter sufficiunt. Illustrat hoc STRABO *lib. VI.* exemplo Zaleuci aïens. *Zaleucum illum Thuriis olim paucas & simplices leges dedisse. Sed secutos alias per subtilitatem & nimiam curam addidisse: ex quo factum, ut celebres magis, quam boni redderentur. Leges Germanorum antiquæ simplices fuisse videntur, & iuri naturæ maxime conformes, quia ipsimet maiores nostri in summa simplicitate viuebant. Ast postquam luxus corrumpit respublicas, & ambitio dominari cœpit, mox, exuta vita simpliciore, incessit vita delicatior & splendidior, omniaque in reipublica ad splendorem & elegantiam composita fuere. Quid ergo mirum, quod simplicitati legum naturalium multa superaddita sint, sub prætextu decori & honestatis publicæ,*
- ma-

§. VI. Imo, cum per *leges ciuiles* tolli debebat occasio corruptionis, nonnunquam accidit, vt magis promoueatur *luxus, ambitio & auaritia* augeantur, vt nonnulli non inique dixisse videantur, *leges non raro esse instrumenta dominationis.* (b)

§. VII. Denique huc etiam pertinet, quod *boni* (*) *subditorum mores* plus profint

magis tamen ex vitio reipublicæ, & corruptione totali? Hinc *leges ciuiles* ab antiquis ICTIS Romanis non inepte inde definiuntur, *quod iuri naturali aliquid addant vel detrahant.* L. 6. D. de I. & I. Addunt enim plura *solennia, formulas, ritusque actibus expedientis*, quæ omnia *simplicitas iuris naturæ* ignorat. Dum itaque aliquid *simplicitati iuris naturæ* addunt, simul eidem aliquid *detrahunt*, constituendo, vt actus forma sua *solenni destitutus sit ipso iure nullus*, quo ipso fit, vt *iuris naturæ dispositio effectu careat*, & de ipsis *solennibus & formulis perpetuæ lites* foueantur.

b) Prima rerumpublicarum origo est ex *ambitione*, & ita quoque plurimæ postea ad *ambitionem & auaritiam* compositæ fuerunt, vt non mirum sit, si etiam *leges huc respexerint.* Appius Claudius LL. XII. Tabb. magis ad suam & patriciorum potentiam confirmandam, quam commune bonum reipublicæ promouendum adornauerat, vt vel ex lege de prohibitis connubiis inter Patricios & plebem colligit DION. HALICARN. Excipio hic merito *legislationem diuinam* per Mosen factam, qua sapientissime omnia ita adornata sunt, vt subditi magis a *luxuria, ambitione & auaritia* abducerentur. Hoc quoque censet DION. HALICARN. lib. II. *antiq. Rom. principem eas leges ferre debere, quæ iustam & temperantem priuatorum vitam efficiunt.*

(*) Vbi ciuium mores optima institutione formati, le-

sint reipublicæ, (c) quam infinitæ scriptæ
leges.

§. VIII.

gum quoque maior reuerentia est. De Lycurgo
PLVTARCH. in Numa in f. ait: Parui fuisset momenti
iurisiurandi religio, nisi per disciplinam & institutionem
leges puerorum moribus quasi tinxisset Lycurgus, & nutri-
menta ardenti studio imbuisset institutorum suorum.

- c) In hoc Germanis prærogatiuam TACITVS concessisse videtur, quod scilicet tanta apud eosdem corruptio haud fuerit, vti quidem apud Romanos. Mores huiusmodi non scripti magis accommodati sunt ad genium populi, & ad illos statim a primo iuuentæ flore componuntur & formantur, cum *leges scriptæ* magis cauillationibus obnoxie sint, atque adeo tandem in monopolium eruditorum transeant, cum tamen singuli subditorum ius patrium scire deberent. Mores quoque subditos facilius ad obsequium alliciunt, quam *leges latæ*. Optime SVIDAS in verbo ἔθῶς : *Consuetudo non est inuentum hominis, sed vitæ & temporis. At lex quidem similis est tyrannidi: terrore enim & vi cuncta conficit: consuetudo enim magis humanitate regit: vltro enim omnes eam absque necessitate sequuntur.* Idem CICERO confirmat in *Leilio aiens: Magna vis est vetustatis & consuetudinis, Nemo est, si nulla res impediatur, qui non, quo consuevit, equo lubentius vtatur, quam intractato & nouo. Nec modo in hoc, quod est animal, sed in eis etiam, que sunt inanimata, consuetudo valet, cum locis etiam montanis delectemur, & syluestribus, in quibus diu commorati sumus, sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo etiam inter iniurias detinet.* Sed delino plura hic addere, postquam Dn. THOMAS. *diff. de content. morum cum iure scripto*, satis hanc rem explicuit.

§. VIII. Quando tamen ob necessitatem publicam (d) leges ferendæ sunt, ius illas ferendi penes summum imperantem vnice residet, & quidem radicaliter, (e) quippe qui supremum ius cogendi & subditos obligandi habet.

§. IX.

- d) Hanc necessitatem quandoque extorquent corrupti mores subditorum. Manumittendi libertas olim non fuit restricta, sed variis legibus restringi cœpit, postquam illa ciues R. abuti inceperunt. Idem de necessitate legum annalium affirmat CICERO *Pbilipp. 5.* aiens: maiores nostri veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas vero multis post annis attulit ambitio, vt gradus essent petitionis inter æquales. Non omittenda quoque hic est Pæti Thrasæ oratio apud TACITVM *lib. XV. annal.* qui hac de re ita philosophatur: *Vsu probatum est, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic Oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratum auaritia Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est.* Sic olim ante LL. XII. Tabb. paucæ erant leges scriptæ apud Romanos, sed vt olim reges ita quoque postea consules lites decidebant ex æquo & bono, non iure scripto. Offendebat hoc plebem, quia patricii ita vbique premebant plebeios, suam autem libertatem amplificabant, inde tandem ad LL. XII. Tabb. ferendas occasio data est. DION. HALICARN. *l. IX.*
- e) Equidem aliquando ex rationibus politicis hanc facultatem imperantes temperant, ne illam exercere videantur, exemplo Augusti & successorum, qui senatui quoad externam speciem ius condendi SCta indulgebant, ipsi vero præuia oratione tantum suadere legem videbantur. Verum hæc externa schemata rem ipsam haud euertunt. Reuera SCtorum autores Imperatores Romani erant, neque Senatui integrum videtur fuisse, a mente & volun-

§ IX. Quo ipſo hæc *potestas publica legiſlatoria* ſatis diſtinguitur a iuribus affinibus, priuatis etiam competentibus. Et quidem

luntate eorum recedere, adeo vt etiam ICti Romani ſæpe magis verba *orationis* imperatoris allegent, quam ipſius *ſcti*, quod ad præuiam illam orationem factum eſt. In hypotheſi tamen maiores ſolent occurrere diſcultates, vtrum hic vel ille imperans ſummus ſit, vt hac facultate gaudere valeat? De Imperatore noſtro certum eſt, quod ſolus leges, totum imperium concernentes, ferre hand poſſit, ſed ſtatu in Comitibus concurrere debeant. *Art. s. I. P. §. gaudeant.* Aſt quid de ſtatibus ſingulis quoad territorium proprium dicendum ſit, anceps videtur. Olim fuiſſe hanc poteſtatem quadrantenus a Cæſare dependentem, ita vt *confirmatio Cæſarum* acceſſerit, docet Dn. HERTIVS *de ſuper. territ. §. 25.* Sed hodie poſtquam ſtatibus in ſuis territoriis ſuprema poteſtas, quam voce *ſuperioritatis territorialis* denotare ſolent, aſſerta eſt, & nulla proprie diſta dependentia a Cæſaris imperio amplius deprehenditur, poteſtas leges ferendi eiſdem denegari nequit. Reſtringunt tamen hanc poteſtatem quidam, vt contra *ius commune* nihil poſſint ſtatere in ſuis territoriis; MYLERSVS *de Stat. imp. c. 39. §. 5.* quod eatenus admitti poteſt, quatenus nihil ſtatueri poſſunt contra *publicam imperii ſalutem*: ſi tantummodo leges negotia priuata ſubditorum concernunt & dirigiunt, iſque *formam nouam* præſcribant, hoc omnino ex eadem ſuprema poteſtate illis erit concedendum, licet contrarientur reſceſſibus imperii, quippe quibus ipſi Principes inter ſe propter pactum obligantur, ſed, vt quoque eaſdem in ſuis terris præciſe in obſeruantiam deducant, minime adſtringuntur. Plenius hac de re agit Dn. THOMAS. *diff. de ſtat. imp. poteſt. legiſt.*

(I) a PRÆCEPTIS patrum, dominorum &c. (f) quæ semper publicis legibus reipublicæ sunt subordinata, & intra limites priuatorum & domesticorum negotiorum concluduntur.

§. X. Differunt (II.) a DOGMATE, (g) quod cum magis doctrinam morum respiciat, sub obligationem externam non cadit, internam vnice intendens, & sic a pari etiam fieri potest.

§. XI.

f) Varia etiam in statu ciuili datur imperiorum & potestatis ratio. Nam & in priuatorum familiis imperii aliqua ratio occurrit, velut dominorum in seruos, vel famulos, patris in liberos, præceptoris in discipulos &c. qualis imperii conditio omnino potestatem iubendi & præcipiendi, absque qua inanis foret, patribus, dominis vel præceptoribus concedit, indeque & hodie in famulos nostros aliqua coercitio ex natura imperii conceditur, licet operas suas (cum subiectione quadam) locauerint.

g) Dogmata (1) per modum imperii haud inculcantur, sed potius suadenda, suntque (2) regulæ variæ viuendi a sapientibus præscriptæ ad mores formandos, atque adeo (3) non a superiori qua tali, sed etiam a pari, imo etiam ab inferiori traduntur, & (4) magis internam obligationem pro fine habent, quatenus hominum vitam tranquillam & beatam reddere annuntur. *Leges*, inquit *SENÆCA epist. 94. non persuadent, quia minantur. At hæc (præcepta) non cogunt, sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His aduice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, si non tantum imperant, sed docent. Per indirectum in legem abire possunt, quatenus, vt talia dogmata publice in republica doceantur, lege publica imperantis statuitur. Interim hi,*

§. XI. Porro (III.) a CONSILIO differunt, quod quatenus ex *regulis prudentia* promanat, persuadet, & sic non tantum *interne* obligat, (h) sed etiam a *pari* vel *inferiori* procedere potest.

§. XII.

qui talia dogmata proponunt, nullum *imperium* assertare debent, quod tamen si fiat, reuera tum dogmata peruerso modo traduntur, tum imperantis imperium violatur, quod ne fiat, imperantis est, præcauere. Ex hoc peruerso modo, dogmata docendi, enata est monstrosa illa hierarchia, quæ etiamnum hodie cum summo tot rerumpublicarum præiudicio ubique regnat. Sunt & fuerunt clerici a prima origine sua tantum doctores, ad *docendum* populum electi, & constituti; sed conniuentia imperantium ad *imperium* *ficrum* euecti, contra iuris publici vniuersalis fundamenta, ceu infra pluribus notabitur.

- b) Commune assertum est, *consilium* non esse obligatorium, quod quidem de *externa* facile concedi potest; sed de *interna obligatione* secus se res habet, quæ tamen species principalis obligationis est, vii *cap. 1. part. gen. ostensum*. Ceterum *consilia* potissimum illud pro scopro habent, vt ostendant secundum *regulas prudentia*, quidnam potius in re ambigua & ancipiti sequendum, & quodnam in præsentem esse videatur, *ne honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequantur*, vt ait Otho apud TACITVM *lib. I. histor.* Constat enim *omnia inconsulti impetus capta iniitiis valida, spatio languescere*. ID. *lib. III. histor.* Ad hæc præcauenda *consilio* maturo opus est, quod ex præteritis prudentiores delinunt. Optime enim de futuris *consultant*, qui rerum futurarum exempla ex præteritis sumunt, ait Titus Romilius apud DION. HALICARNASS. *lib. X.* atque hoc ipsum quoque præstare *inferiores* vel *parēs* vel

§. XII. Denique (IV.) a PACTO (i) in hoc differt, quod hoc ineatur inter pares, qua tales, & operetur quidem obligationem externam, vi suæ naturæ, non tamen, vt lex, in se inuoluat coactionem imperantis per modum pene.

§. XIII.

amici possunt. Habet hæc doctrina sua peculiaria præcepta, quæ ex intima hominum natura itidem, vti dogmata aliaque doctrinalia, caute desumenda sunt, & peculiariter exposita sunt a Dn. THOMASIO *tr. de prudent. consult.* Rem ipsam per varia exempla explicuit CYRIACVS LENTVLVS *in tr. quid consilii?*

(i) Pacta non raro *leges* vocantur, quo speciatim referuntur *leges fundamentales* rerum publicarum, quemadmodum in nostro imperio plures eiusmodi *leges publicæ*, quæ reuera pacta sunt, reperiuntur. Sic in Capitulationibus imperator dicit, *er habe sich mit denen Churfürsten aus freyen Willen gedings und pacts-weise vereiniget* & in *R. I. de anno 1500. in f. und haben uns deshalben mit und gegen einander in Contract-weise vereiniget, verpflichtet und verschrieben* &c. Sed magis pacta ab effectu suo *leges* dicuntur, quæuis formali ratione ab iis differant. Nam in hoc ingens latitat differentia, quod, qui ad legem proprie dictam alterius ad aliquid obstringitur, necessario se alteri subiectum profiteri debeat, nulloque modo summum possit habere imperium quod saluum & integrum tamen retinere potest, si nudo & simplici pacto alteri ad qui obligetur, quippe quod *paritatem* non tollit, nec *superioritatem* in alterum inducit, vti quidem lex. Pluribus id declaratum *Part. Spec lib. I. cap. 3.* Sic etiam per pactum obligamur *sponte*, nec adest ad pacificendum ordinarie quædam *coactio*: per legem etiam *inuitti* stringuntur, nec in nostra potestate positum,

§. XIII. Possunt quidem hæc omnia in imperantem quoque cadere, diverso tamen respectu: (k) nam & *doctoris* & *patris* & *domini* & *consulentis* officium sustinere potest, & sic quatenus sub hac vel illa qualitate agit, ita quoque vel legem vel dogma &c. præscribit.

§. XIV. Exercet imperans potestatem legislatoriam *suo iure* & *independenter*, atque adeo *consensus subditorum* (l) ad vigorem legum

utrum legem accipere vellimus nec ne? unde & porro lex ex folius imperantis determinatione dependet, pactum eius consentium requirit, qui per illud obligandus est.

(k) Salomon erat rex potentissimus & sic iure imperii leges, *qua rex*, subditis præscribere poterat. Erat tamen idem quoque sapientissimus *doctor*, & sic dogmata egregia regulasque viuendi præscripsit, sed non *qua rex*. Marcus Antoninus Imperator idem suo exemplo docuit, cui aureus eius liber *de se ipso ad se ipsum* ostendit. Ipse Iulianus Apostata *doctorem* & *philosophum* agere voluit, vr alios taceam, & hæcenus omnes hi diuersi respectus in imperante, quatenus debito ordine exercentur, nullam inuoluunt inconuenientiam: vbi confunduntur, veluti si dogmata per modum legis imperantur, peccatur in *modo exercenti*, & inde est *Cæsarpapia*.

(l) Eo ipso, quo subditi in imperium imperantis consentire, generaliter quoque *obedientiam* in omnibus illis promississe videntur, quæ ad salutem publicam iuret & constituit. Idem de optimatum legibus dicendum esse ratio suadet, & quamuis in statu populari populus leges condat, id tamen rursus vel ideo fit, quia

gum non requiritur, constituuntur enim
ex iure imperii.

S. XV.

quia penes populum est summum rerum arbitrium, & hoc intuitu olim in populari statu reipubl. Romanae leges vocabantur *sponsiones reipublicae communes*, quia ciues per modum *sponsionis* se ad illas in comitiis obstringebant. Hoc intuitu patres, cum de legibus ferendis disceptaretur, dixerunt, *leges esse pacta ex communi ciuitatum, non autem partis. ciuium in iis habitantium, consensu facta.* DION. HALICARNASS. lib. IX. Equidem ex regulis prudentiae legislatores prudentum consilium in legibus ferendis adhibere solent, sed vt ad illud non praecise sint obstricti, & lex ab imperante lata nihilominus vigorem suum habeat, licet neminem in consilium adhibuerit. Constat de Augusto, quod ius codicillorum & fidei commissorum antea introducere noluerit, quam collatione desuper cum ICtis instituta *pr. I. de codicill.* De Alexandro Seuero refert LAMPRIDIUS, quod nullam legem sancierit sine viginti iurisperitis & quinquaginta sapientissimis disertissimisque viris. Quin etiam aliquando imperatores sibi ipsis legem praescripserunt, quod aliter leges ferre nollent, vti Theodosius & Valentin. CAESARES in lib. VIII. C. de LL. deserte formam hanc approbarunt, adiuncta hac clausula: *Scitote igitur, patres conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit observata.* Bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri imperii & ad nostram gloriam redundare. Verum haec omnia dependent ex imperantis arbitrio & regulis prudentiae, non iuris necessitate. Multo minus itaque ad consensum subditorum legis vigor adstringendus est, quod tamen doctissimus caeteroquin Archiepiscopus PETRVS DE MARCA

de

§. XV. Quodsi tamen legibus reipublicæ fundamentalibus aliud prouisum, cautumque, vt *procerum* in conuentu (m) de lege noua ferenda deliberari debeat, imperans ad *consensum procerum* obligatus est.

§. XVI. Perinde autem est, vtrum imperans leges *per se* condere, an vero ei, quod priuatus quibusdam æquum iustumue visum

de concord. sacerdot. & imper. lib. II. c. 16. §. 3. seq. censet, dum distinguit inter ius publicum & priuatum. Illud quidem absolute valere concedit, sed hoc neutiquam, nisi tacito consensu populi confirmatum fuerit. Postea in §. 5. hoc applicat ad leges ecclesiasticas & inde concludit, quod non obligent, donec vlti receptæ fuerint. Hac in sententia etiam fuisse videtur GRATIANVS, qui D. 4. ita post c. 3. ait: *Leges insituntur cum promulgantur: firmantur, cum moribus vtentium approbantur.* Enim vero ita omnis efficacia legum non ab imperio imperantis, sed subditorum arbitrio dependeret, & pœnæ legibus appositæ ægre applicari possent, quia semper opponere possent, communi consensu populi & subditorum legem non esse approbatam. Hoc interim largior, sæpe legum tantam non esse efficaciam, vt quosdam mores inter subditos inueteratos possint tollere, quoniam in ipsa legum latrone non ea adhibetur prudentia, quæ adhiberi debebat, de qua vid. DN. THOMAS. *diff. de content. mor. cum iur. script. §. 44. seqq.* Interim id fit *ex accidenti*, non vero exinde, quia leges subditorum consensum prærequirunt. Conf. *Obseruat. nostr. ad Petrum de Marca cit. l.*

(m) Sic olim in regno Franciæ ex more inueterato obtinuit, vt leges consensu procerum conderentur, quem morem ipse quoque Carolus M. adhuc retinuit. Sic enim

sum fuit, vim legis tribuere velit, (n) quod ita auctoritatem legis ab imperantis approbatione sortitur.

§. XVII. Atque ita (o) (I) mores & consuetudines vim legis nanciscuntur, non ex subditorum usu, sed imperantis approbatione: qua defi-

nim annales Francorum ad ann. 802. publicati a PETRO LAMBECIO L. 2. biblioth. Cas. c. 5. Imperator (Carolus) congregavit duces, comites reliquosque apostolos Christianos cum legislatoribus, & fecit omnes in regno suo legi & tradi unicuique boninum legem suam, & emendare, ubicunque necessum fuit, & emendatam legem scribere, & ut iudices per scriptum iudicassent. Alicubi adsunt status prouinciales, quorum consilio de summis rerum deliberationes instituuntur, & sic quandoque legum ferendarum cura huc referenda, quemadmodum in plerisque episcopatibus consensu capituli leges nouæ conduntur.

(n) Hac methodo vixus est Augustus, quippe qui ICtis quibusdam dedit facultatem de iure respondendi, hoc effectu, vt responsa eorum vim authenticæ interpretationis obtinerent, quemadmodum etiam postea Iustinianus collectis ICtorum sententiis & opinionibus de nouo legis vniuersalis effectum tribuit. Idem fere dicendum est de decretis tribunalium summorum, quibus iisdem Iustinianus effectum legis dedit in l. f. C. de LL. quamuis magis causæ controuersæ decidendæ quam legis ferendæ gratia essent facta. Quod vero eadem hodie effectum legis vniuersalis non agnoscant, id est ex defectu voluntatis imperantis arcessendum.

(o) Mores alias ad ius non scriptum referuntur; sed qua ratione iuris effectum habere possint, inquirendum. Mores fere consistunt in actionibus hominum in una societate viuentium conformibus, quam conformitate ex longæuo temporis usu traxerunt. Quemadmodum
ita-

deficiente, lex strictè dicta esse nequeunt, vtut obligare possint membra societatis ex tacito pacto.

§. XVIII.

itaque in singulis contingere solet, vt, quo semel est imbuta recens seruet odorem testa diu, & mores semel assumti tenacissime alicui adhærere soleant; ita quoque singula corpora suos mores peculiare habent, in quibus educantur, nutriuntur, & quasi a pueritia ad illos assuefiunt, quo ipso fit, vt mores tales a subditis æque tenacissime defendi soleant, ac quidem singuli suos mores fouere solent. Atque hinc mores in ius abeunt, & legis vigorem consequuntur. Sed vnde? Quidam voluntatem principis tacitam supponunt; sed illi fingunt aliquid, quod non est. Quomodo enim imperans mores singulorum corporum & locorum scire potest? Si autem ignorat, quomodo tacite illos approbare potest? vix itaque aliunde colligi potest principis approbatio, quam ex generali eiusdem declaratione, quod velit, vt secundum mores cuiuscunque loci iudicetur, quem in finem iudicibus iniungi solet, vt iuxta leges & mores consuetudinesque locorum singulorum pronuncient. Sic Rudolph I. in Constit. apud LEHMANNVM lib. V. c. 108. chron. Spir. præcepit, daß alle Unsere Fürsten und alle die Gerichte von uns haben recht richten, als des Landes Sitt und Gewohnheit ist. & in Ordin. Cam. p. I. tit. 57. indices iudicare iubentur nach rechtlichen ehrbaren Ordnungen, Statuten und Gewohnheiten &c. Quod si expressa eiusmodi declaratio deficiat, tunc quidem recurrendum ad præsumtum imperantis consensum quo mores inueteratos subditorum approbasse eo ipso videtur, quia nouit, singula corpora & loca regi suis moribus peculiaribus consensu tacito receptis, quos nec semper tollere potest per leges contrarias, nec semper expedit, pacis internæ seruandæ causa.

§. XVIII. Excipere solent mores irrationabiles, (p) quos imperans approbasse non præsumi-

(p) Ante omnia (I.) constare debet, quinam mores sint irrationabiles. Plerumque ita homines sunt comparati, ut suos tantum mores vel maiorum instituta adorent, & secundum illos aliorum mores etiam iudicare velint, cum quibus si hi non conveniant, pro irrationabilibus habentur. Interim decorum in moribus variat, & quod alicubi honestum dicitur, id inhonestum alibi est, & contra, quod tamen statim pro irrationabili non habendum. Vitellius apud TACITUM lib. XII. *anal.* de matrimoniis idem iudicat. noua ait nobis in fratrum filiis coniugia, sed aliis gentibus solennia neque lege ulla prohibita, & sobrinarum diu prohibita tempore addito percebuisset. Morem accommodari, prout conducatur, & fore hoc quoque in his, quæ mox usurpentur. In omnibus moribus solet quedam lauitare stultitia, ut tamen non in omnibus æque appareat; quam tamen inter homines eradicare non possumus. Bene TACITVS: *Vitia donec homines.* Conf. CORNEL. NEPOT. *præfat. vitis excellentium Imperat.* præmissam. Quod si itaque mores ob concurrentem stultitiam essent eliminandi, nulli mores tolerari deberent in republica, qui tamen eliminari nequeunt, postquam homines tam acriter in mores assumptos propendent, licet aliis irrationabiles & absurdi videantur. Bene PLVTARCHVS de audiend. p. 37. *lit. E.* qui in ciuium numerum adscribuntur alienigenæ & omnino peregrini multa eorum, quæ sunt, reprehendunt ac iniure ferunt: qui vero iniqui educatione ac consuetudine sibi leges familiares reddiderunt, absque molestia, quæ suarum sunt partium obeunt, & que sunt contenti. (II.) Illos ergo mores irrationabiles dicendos esse existimarem, qui rationi iuris naturalis, seu regulis iustitiæ repugnant, ubi tamen rursus

sumitur; sed hoc non omni caret dubio.

(q)

§. XIX.

ius cauendum, ne omnia præcepta moralia confundamus, omniaque ad ius naturæ referamus. Sicutaque mores subditorum hoc sensu essent irrationabiles, quibus licentiam resistendi magistratui, duello instituenti, priuata latrocinia inter semet faciendi &c. prætereundum vellent.

- (q) Non semper legislatori integrum est, illos eliminare, sed tam diu ob statum reipublicæ agrotantem tolerandi sunt, donec paulatim in melius mutentur. Certe legibus funditus eradicari nequeunt, sed plerumque verendum, ne subita mutatio plus damni reipublicæ allatura sit. *Nocet*, ait TACITVS lib. I. *histor. rigor. & nimia seueritas, cui iam pares non sumus*, id quod Galbæ exemplo, militibus Romanis nihil indulgentis, illustrat. Idem olim veritus est Tiberius imperator apud TACITVM III. *annal. c. 52. seq.* vbi de luxu immenso eradicando consilia agitabatur. Secum unim auxie deliberavit, an coerceri tam profusa cupidines poterent? num coercitio plus damni in reipubl. ferret, quam indecorum, adreclare, quod non obtineretur. Inde literis ad senatum compositis inter alia philotophatur: *Quasi mecum ante viri strenui adules consilium habuissent, nescio an susurus fuerim omittere potius præualida & adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.* Et tandem his vitis ita occurrendum esse concludit: *nos, pudor; pauperes necessitas; diuites satietas in melius mutet, siquidem imperantis exemplum fortius & validius omnibus legibus est, ut probauit Vespasianus suo exemplo, qui non penis, non legibus, sed suo exemplo luxum instulit.* Aiunt: tentandum esse, per seueritatem suppliciorum omnia præualida vitia posse tolli. Verum prudenter SENECA lib. II. *de ira c. 10.* respodet, *leno adiutorio opus est contra mala*

§. XIX. (II. *Decreta summorum tribunalium*)
(T) non aliter legem vniuersalem constituunt, quam ex imperantis voluntate antecedente.

§. XX. *Legibus extraneis* itidem imperans auctoritatem tribuere potest sua confirmatione
(s) vel *expressa* vel *tacita*, vt valeant intra rem-

continua & facunda, vt non desinant, sed ne vincant, præsertim cum iudice CICERONE lib. I. ad Q. frat. epist. I. difficile sit, mutare animum & si quid est penitus infitum moribus, id subito euellere. Quamdiu itaque iniustos mores eradicandi non datur occasio, hætenus iuris & impunitatis effectum habentur, vt appareat ex moribus duellantium pristinis, qui adeo iuris auctoritatem induerant, vt etiam causis iudicialibus decidendis adhiberentur, donec paulatim licentia hæc penitus suppressa fuerit. Imo sicuti scriptæ leges iniquissimæ non raro deprehenduntur, & tolerari debent, quid mirum, si mores iniqui in republica morbida iuris effectum habere possint. Bene ANTONIVS de se ipso lib. 9. §. 29. non Platonis rempublicam expecta, verum sufficiat, si vel parum admodum res processerit.

(r) De his iam dictum ad §. 16. In tribunalibus decreta fiunt decidendarum controuersiarum causa non vero legum ferendarum, quin quod in iudiciis in decernendo nouum ius hand constituatur, sed tantum ius iam constitutum ad facta applicetur, & sic inde magis declaretur. Hoc posito iudicia inferiora non tenentur sequi decreta superiorum tribunalium, quia legem per se non constituunt.

(s) Valet itaque ius extraneum seu peregrinum ex recepto, quemadmodum olim apud Romanos *leges Rבודيا nauales* receptæ & approbatæ erant, quatenus iuri Boebmeri *Ius Publ.* B b Roma-

republicam suam, quamvis talis *legum extranearum receptio non semper e re reipublicæ possit esse.*

§. XXI.

Romano non aduersabantur. In Germania multa iura extranea valent, *Romanum, Longobardicum, Pontificium*, eodem scilicet modo, ex *receptione*, quæ quidem ab initio magis priuata non publica constabant auctoritate, dum iudices reliquique iuris periti ad illa prouocarunt, eaque sensim in obseruantiam deduxerunt, quæ semel introducta, pedetentim accessit publica autoritas, non quidem *expressa* declaratione, sed magis *generali* ad hæc iura *prouocatione*, quæ *obseruantiam* quandam inuit. Cum itaque approbatio iuris huius extranei plerisque in locis *expressa* haud adfit, vel ubi adest, in tantum approbatum censi debeat, quatenus receptum est, eundem ubique vigorem legis Romanæ non habent. Ex quo insignia incommoda promanarunt: (*α*) quod dubium fere ubique maneat in multis materiis, in quantum receptum fuerit; (*β*) quod etiam in iis, ubi obseruatur, non raro deprehendatur incongrua applicatio ad præsentem statum Germaniæ, qui a Romano plane diuersus fuit. Et sic eadem fere imprudentia in receptione iuris Romani occurrit, quæ imputari solet Romanis, quod a Græcis leges suas petierint, qui in eo tamen prudentiores erant, quod illas *expresse* approbauerint, ut de iure certo satis constiterit, id quod apud nos ex modo recipiendi aliter sese habet. Incommoda hæc satis neruose depingit LIPSIUS in *monitiis* c. 10. licet in eo erret, quod Lothario reductionem huius iuris tribuat. *Recepta igitur sunt*, ait, *& quo fructu? certo illo, litium, nemo negauerit, quæ ex eo nimium quantum succreuerunt. Europam vide, & mentiar, nisi maxima eius pars circa istas occupatur; Alii aduicant, alii instruunt, alii agunt, & qui miserissimi sunt*

§. XXI. Quodsi itaque, saluis legibus domesticis, ius extraneum præterea receptum sit, prout receptio iuris extranei semper facta censeretur debet, & inter vtrumque ius repugnantia quædam deprehendatur, magis pro vigore legum domesticarum præsumendum, (t) nisi harum derogatio probata fuerit.

§. XXII.

sunt eas habent. Et deinceps: *Nam quæ tam clara causa est, quæ non aliqua lege, imo interpretatione (nam & has admittimus) obscuretur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est caustidicina, & perite captare aut capere laudem habet.*

(t) Constat id quoque ex receptione legum naualium Rhodiarum apud Romanos, quæ eatenus tantum receptæ & approbatæ apud Romanos olim erant, quatenus iuri Romano non aduersabantur, vt dicitur in l. 9. D. ad L. Rhod. de iact. Idem quoque de tacita receptione iudicandum, cum principes magis præsumantur iura propria valere velle, quam extranea, quæ in subsidium tantum recepta intelligi debent, cessantibus iuribus patriis. In dissensu itaque iurium statuitur iure patrio, nisi de contraria obseruantia satis constet, quæ tamen præcise de illo loco ostendenda, vbi ius applicandum. Alterius loci & territorii obseruantia se non extendit ad alia loca, vnde & hodie varia iuris Romani obseruantia est: alibi plus, alibi minus obseruatur. Vbi ergo in re quadam ius Romanum in Germania non obseruatur, ibi rectius dicitur, illud non esse receptum, quam quod abrogatum sit, quia abrogatio præsupponit iuris valorem, qui tamen in Germania nunquam vniuersalis fuit, nec esse debuit.

§. XXII. Ex quo fluit, allegantem *ius extraneum* contra *ius patrium*, observantiam eius docere debere, (u) cum maior sit *præsumtio* pro *iure patrio*.

§. XXIII. (IV.) Magistratus subalterni leges condere nequeunt, (x) nisi hæc potestas illis fuerit concessa & delegata.

§. XXIV.

(u) Conclusio hæc fluit ex antecedentibus, nec adeo in dubium vocari potest, nisi ab illis, qui omnem erga *ius patrium* venerationem deposuerunt, peregrinis in totum immersi. Hoc enim constat, a) *derogationem iuris patrii* non præsumi, nec b) *factam præsumi* ex receptione *iuris extranei*, quod magis *in subsidium* receptum, & sic c) *ius patrium* constituit *regulam*, *ius extraneum* vero magis *exceptionem*. Sicuti vero pro *regula* magis præsumitur, ita quoque idem de *observantia iuris patrii* dicendum reor. Si a *thesi* ad *hypothesim*, procedimus, certe idem de *iure Romano* affirmarem, nisi vbi expresso edicto illud receptum & approbatum fuit, repudiato patrio, vel vbi constat, per *non usum* iuribus patriis semel esse renunciatum. Ast si in dubio casu iura patria cum peregrino collidunt, putarem cum celeberrimo *CULPISIO*, allegantem dispositionem *iuris peregrini* probare debere; si vero *ius patrium* de tali casu nihil disposuisset *probatio* receptionis non desideratur, cum semel generaliter *in subsidium* receptum sit.

(x) Magistratus subalterni habent quoddam imperium respectu suorum subditorum, sed respectu imperantium pro *privatis* habentur. Neque hæc potestas ex *iurisdictione* concessa fluit, cum hæc tantum *applicationem iuris iam constituti* ad facta & negotia subditorum *involuat*, non vero *novas leges præscribendi facultatem* largia-

§. XXIV. Non tantum vero magistratus condit *statuta*, vbi *expresse privilegio* ius hoc acquisiuit; sed etiam tunc, vbi totius ciuitatis administratio (y) & cura cum iurisdictione ipsi commissa fuit.

§. XXV.

largiatur. Hoc intuitu dicuntur *ministri*, non *arbitri legum*. Condunt tamen nonnunquam *statuta*, non *iure proprio*, sed *ex concessione* imperantis, cuius auctoritate quoque valent, & ita nihil aliud sunt, quam *ius a subalterna potestate consensu imperantis constitutum*, ligans *illius loci subditos*. Imo licet vel maxime deficiat hæc statuendi potestas, non tamen dubium, quin magistratus oppidanus cum ciuibus illius loci per *pactum statutum* quoddam de illis rebus condere possit, de quibus libere pacisci valet, id quod tunc inter eos vim legis ex pacto habebit.

(y) A sola concessione iurisdictionis non fluere ius statuendi iam ante monitum est, qualiscunque demum iurisdictionis fuerit concessa, quia hæc tantum *iuris dicendi facultatem* continet, licet incaute plures contrarium statuunt. Vid. COLER. de *proc. execut. P. I. c. 3. n. 12. seq.* Dissidentes fortean inde decepti videntur, quod viderint, multis in ciuitatibus senatui *ius statuendi* competere, cui id adscriperunt *ex iurisdictione*, sed admodum male. Vt plurimum senatui vel magistratui oppidano integra cura administratioque publica ipsius ciuitatis conceditur, quo casu *vi illius administrationis der Policey* statuta huc pertinentia condere possunt, quæ ad *politiam ciuitatis* spectant, cum, cui administratio publica ciuitatis concessa est, ei non possit non quoque concessa esse facultas quædam statuendi, quæ ad *politiam* faciunt, vt sunt *Feuer-Ordnung*, *Becker-Brauer-Ordnung*, *Wochen-Marcks-Ordnung*, *Gaffen-Armen-Ordnung*, vid. H. PISTOR. IV. q. 134.

§ XXV. Hoc posito statuta talia non necessario *confirmatione* (z) imperantis indigent, quæ tamen utilis est.

§ XXVI. Interim satis restricta est magistratus subalterni potestas, vt de aliis negotiis, quam quæ *administrationem publicam* respiciunt, statuta condere nequeant, (a) quemadmodum *legibus anterioribus* imperantis derogare haud possunt. (b)

§. XXVII.

(z) Plerique *confirmationem* statutorum ad eorum *validitatem* requirunt, quod tamen in suppositis casibus necessarium haud arbitror, cum ita semel ex *delegata potestate* magistratus aliquid statuerit, quemadmodum *sententiæ a magistratu* latæ vim rei iudicatæ obtinere debeant absque *noua confirmatione*, nisi per *appellationem* fuerint deuolutæ.

(a) De hoc satis constat, quoniam omnis potestas determinatur suo obiecto.

(b) Hoc inde liquidum est, quia si contra leges imperantis statuta conderent, sibi potestatem arrogarent, leges, quibus adstringuntur, corrigendi & mutandi, quod illis haud concessum, cum voluntas superioris semper prædominari debeat. Omnis potestas magistratui concessa, quanta quanta est, semper intelligitur, *saluo iure imperantis*, cui est subordinata. Hinc forsan promanauit commune assertum, quod *statuta sint stricta interpretationis*, intuitu scilicet legum vniuersalium, quæ vt ius *ordinarium & commune* in illo territorio ab imperante latæ sunt, hoc sensu, ne ab illis vilo modo recedant, quoniam statuentes ab illo recedere haud potuerunt, & sic statuta iuri ordinario subseruire debent. Verum hoc brocardico insigniter abuti solent. Nam a) minus recte tunc applicatur, quan-

quando statutum disponit de *negotiis iure communi seu ordinario non decisiss*; quia sic per Ius commune restringi nequeunt. B) Imprudenter ad quævis statuta ciuitatum applicatur, cum tamen statuta sint diuersæ iadolis. Solent hodie particulares ciuitatum quarumuis leges *statuta* appellari, præter vel contra ius Romanum introductæ, vti sunt statuta Hamburgensia, Lubecensia, Bremensia &c. quibus applicant regulam, quod statuta talia stricte sint iuterpretanda, ne nimis recedant a *iure Romano*, cum tamen in eiusmodi locis ius Romanum non constituat ius *ordinarium*, sed potius *ipsa statuta*. Scilicet talia locorum statuta sunt vel *antiquissima* vel *recentiora*. Illa voco, quæ iam dudum ante receptionem iuris Romani vigerunt, & sic *ius proprium* illius ciuitatis dici merentur, vti *ius Lubecense*, & plura alia statuta locorum dantur, quæ vt plurimum ex iure antiquo Germanico riuii sunt. Hia in suo vigore iam existentibus, postea per *ius Romanum* quædam accessio facta est, non vt illis vim suam detraheret, sed vt *in subsidium* valeret. Quæ cum ita sint, incongrue applicaretur commune illud assertum, *statuta esse stricte interpretanda, ne recedant a iure Romano*, cum potius *ius Romanum*, ibi quiescere debeat, vbi disponit *statutum*, quod intuitu iuris Romani *regulam* constituit, & *ius* illius loci *ordinarium*, nec ex iure post recepto restringi potest; sed potius eandem admittere debet interpretationem, quemadmodum ius illud ordinarium & commune. *Recentius* statutum voco, quod denuum post ius Romanum semel in tali loco, vt *commune* receptum, introductum est: ad hoc ipsum vtique applicari potest regula, quod *talia statuta sint stricte interpretanda*, ne a iure Romano, antea semel recepto, recedant, id quod rationem habet, modo constat a) statutum esse nouum, B) ius Romanum, vt *ius commune*, in illò loco antea vigiuisse.

§. XXVII. Simile quid fere deprehendimus in *collegiis* & *corporibus*, quæ de rebus collegii quædam ordinare & determinare possunt, (c) vt ad instar *legis* inter membra collegii valeant, mediante *conuentione*.

§. XXVIII. Subsunt hæc *collegiorum* *pacta*, sicuti alia subditorum negotia, directioni & inspectioni imperantis, ita, vt si illorum abusum animaduertat, iuste conuenientiore ordinem præscribere, & abusus tollere possit. (d)

§. XXIX.

(c) Collegium non aliter subistere potest, nisi ad certum ordinem membra eius adstringantur, vt tamen vnice pacta talia *res collegii* respiciant, nec bonis moribus contraria sint. Possunt enim *pænam conuentionalem* determinare, & se ad eandem adstringere, vnde tamen *proprie dicta iurisdictio* collegiis adscribi non debet. Inde etiam ecclesiis ab antiquo ius condendi *statuta* quædam *ecclesiastica* competiit, quoniam iudem collegii vicem gerunt, de quo suo loco vberius differendum erit.

(d) Potissimum hoc applicandum ad mores inepti-
ficum, & alia absurdissima collegiorum *statuta*, quibus vel *monopolia*, reipublicæ nociua, inducuntur, vel nimis exactionibus hi, qui primum in collegium adsumuntur, premuntur, vt fere inidonei postmodum fiant, ad onera reipublicæ ferenda. Pertinet huc *conclusum der dreyen Reichs-Collegiorum. de anno 1671. die Abstellung der Misbräuch bey denen Handwerkeru betreffend.*

§. XXIX. Extra concessionem siue expressam siue tacitam imperantis, nemo sibi ius legislatorum intra limites territorii arrogare potest, (e) nisi iura imperii violare velit.

§. XXX. Feruntur leges ab imperante, tum vt actiones ciuium secundum illas dirigantur, in salutem reipublicæ; tum vt iniuidebita coactione ad illas adstringantur. (f)

§. XXXI.

(e) Nullo itaque iure pontifex sibi potestatem legislativam in sacris arrogauit per vniuersum orbem Christianum, quò ipso reuera potestatem & imperium quoddam exercet singulis in rebus publicis, summo cum præiudicio eorum, qui illis præsent, qui etiam ipsi se hisce legibus subiectos profiteri debent. Et quamuis tandem per fraudes, dolos, & vim tam apertam quam clandestinam hanc potestatem sibi solitarie & priuatiue vindicauerit, (vtut Gallia regnum quandam prerogatiuam libertatis retinuerit) reuera tamen, vt ego existimo, semper mansit vitium in ipso exercitio huius potestatis, adeoque Protestantibus vitio verti non potuit, quod huic iugo se tandem subdixerint, & potestatem eius usurpatoriam amplius agnoscere noluerint, quo iugo excusso, per consequentiam hanc potestatem, in sacris leges ferendi, recte sibi ipsi principes vindicarunt.

(f) Hinc duplex legis officium est: directiuum & vindicatum. Alterutrum non sufficit. Quando lex quid disponit, nec tamen punit & cogit, si contra fiat, magis monitum & consilium, quam lex est, & hinc olim vocata fuit lex imperfecta. Talis dicitur fuisse lex Cincia, quæ prohibuit, ne Patronis quid daretur a clientibus, sed factum non puniuit. VLPPIANVS in fragm. Instit. tit. 1. § 1. Similis fere lex fuit Valeriana, apud LIVIUM lib. X. c. 9. quæ eum, qui

§. XXXI. Principalis pars, dispositiua scilicet, versatur circa actiones ciuium, re-
 ste ad præscriptum eius adornandas, ubi
 (I) primario illa, quæ ius naturæ postulat,
 (g) inculcanda. §. XXXII.

prouocasset, virgis cædi securique necari vetabat; Si quis aduersus ea. pergit, fecisset, nihil ultra, quam improbe factum adiecit, id (qui tum pulor hominum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis, nunc vix seruo ita minetur quisquam. Facit itaque hominum malitia, quod leges debeant esse armate, quæ alioquin solo hoc vinculo, improbe in contrarium feri, sustineri possent. In legislatione Mosaica plures huiusmodi leges occurrunt, quæ coactionem externam adiunctam non habent, nec eam commode ex natura obiecti sui, de quo disponunt, recipiunt, atque inde magis sunt monita paterna, interne vtiq; obligantia, quamuis contemptus eorum varias calamitates post se trahat, quo in primis præcepta de exercenda humanitate & amore erga proximum spectant. Quod itaque lex iubet, aut vetat, vnice & primario a legislatore intenditur, non pœna, nisi in subsidium. Errant, qui legi obligationem alternatiuam adscribunt, ut delinquens eidem satisfecisse videatur, pœnam soluendo. Fieret hoc modo dispositio legis elusoria, quia in arbitrio subditorum situm foret, vellentne soluere pœnam, an legi obedire? Ast ita legislatoris voluntati nondum satisfit qui non vult pœnam, sed id, propter quod pœna a delinquente soluta est. Contingere quidem potest, ut lex alternatiue feratur, veluti ut subditi non amplius curru vehant per plateas, aut quotannis soluant 10 thaleror. Sed tales alternatiuæ leges proprie pœnales non sunt, quia præcisè nihil præcipiunt, sed tantum volunt, ut facultas, hoc vel illud faciendi, certo de manu reamatur pretio, quod instar tributi esse videtur. g) Ideo re: publicas statui naturali præferendas esse, di-

§. XXXII. (II.) Cum *libertas naturalis* in iis, quæ iure naturali nec *præcepta* nec *prohibita* reperiuntur, a plerisque in abusum trahi soleant, (h) hæc ipsa in primis per leges positivas in salutem reipublicæ, quatenus huic noxia videtur, restringenda est.

§. XXXIII.

¶ Cum sapius est, quoniam in *hoc statu* legum naturalium, quæ tamen vinculum humani generis conferuant, cultura admodum fragilis est, quæ in statu civili propter accedens imperium civile suos effectus necessarios habent. Eo magis autem per leges civiles huius iuris cultura est inculcanda, quo magis per illam fundamenta publicæ salutis stabiluntur & firmantur; sicut e contrario eo maioribus periculis respublica obnoxia est, quo magis a tramite iuris naturalis recedunt. Et cum homines illa, quæ *iuris naturalis* sunt, pro suis pravis affectibus varie pervertere, & præterea in remotioribus conclusionibus nodum in scirpo quærere soleant, hinc aliquando necessarium videtur, lege positiva illa, quæ iuris naturalis, declarare.

(h) Quanta incommoda *libertas naturalis* in statu naturali soleat producere, supra plenius expositum est, quæ ne affligant rempublicam, merito præcauendum. Hoc intuitu Appius Claudius apud DEON. HALICARNAS lib. V. censuit, nullam peiorem esse consuetudinem aut ipsis rebus publ. aut familiis, quam si unusquisque semper pro sua libidine viuat. Atque adeo in primis ius imperanti circa illam restringendam & determinandam concedi debet, quia homines alias solius honestatis internæ rationem non adeo habent, quæ alioquin eos impellere debebat, ne libertate, hac abuterentur. Quæ enim unusquisque solus, pergit Appius Claudius cit. l. aut pudore proprio aut ab alio impeditus facere veretur, ea, si more publico recipiantur, ab

§. XXXIII. (III.) Disponendi sunt subditorum animi (i) per leges, quantum fieri potest, ad *humanitatem* erga se invicem exercendam, (k) quippe quæ *amorem*, vinculum illud pacis arctissimum, egregie operatur.

§. XXXIV.

ab eo in sua voluntate aliorum exemplo & consuetudine confirmato, facilius & audacius patrantur. Sunt hæc quidem adiaphora, vti vocantur, sed illis tamen periculosa, qui libertatis usum genuinum ignorant, quales plerique sunt in republica. Cum cupiditates vulgi stulti sunt inexplebiles, pergit rursus Appius Claudius cit. l. & infinita, earum principis obstandum est. Sed tamen hic quoque temperamentum adhibendum esse, dixi supra lib. I. p. Spec. c. 5. §. 29.

- (i) Quo magis subditorum animi per leges conglutinari possunt, eo meliori stat *republica* loco. Tyranni est, leges ferre ad disiungendos civium animos, prout fecisse legitur Appius Claudius Decemvir, legem ferens, *ne Patriciis connubia cum plebeis contrahere liceret, non ob aliam causam, vt indicat DION. HALICARN. lib. X. quam ne familiis coniugii & affinitatis vinculo consociatis ordines in concordiam coirent.*
- (k) Equidem officia *humanitatis* directo per leges vix inculcari, aut poenis homines ad hæc adduci possunt, interim tamen per indirectum illa, quæ maxime humanitati resistere possunt, aut illi impedimento esse, recte eliminari & omnia ita disponi possunt, vt homines in suis actionibus ad *humanitatem* exercendam adducantur. Sunt homines plerique *inhumani*, & nisi ratio ambitionis, avaritiæ, vel luxuriæ id postulat, plane alieni ab hisce officiis, ex qua inhumanitate tamen vinculum pacis communiter multum patitur. Hinc, vero α) ante omnia requiritur *bonum exemplum*
impe-

imperantium, quod hic potissimum subditos ad imitationem trahere solet. Eleganter id ipsum declarat XENOPHON. in *Cyropad. lib. VII. p. m. 204. seq.* ubi de Cyro hoc habet: *etiam pudore ac verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes reuereri, ut nihil sedum ac turpe nec diceret nec perpetraret, & paucis interiectis: nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est, insolenter agendi, modeste se gerere, nolunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere.* Deinde de continentia studio ita edisserit: *Continentiam sic exercitatum iri a suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatarum voluptatum ab iis, quae honesta & bona essent, non abstrahi, sed velle potius ante voluptatum gaudia laborem cum honestate coniunctum suscipere.* Idem de decoro in sequentibus affirmat, aiens: *neminem ibi animaduertisses vel irascentem cum vociferatione vel insolente cum risu gaudentem, sed eos adspiciens existimasses, reapse ad honesti decorique normam viuere.* Mirandum est, barbaras gentes humaniores inter se plerumque fuisse, quam ita dictas gentes moratas. SALVIANVS lib. V. de gubernat. Dei huc pronocat, aiens: *Omnes se fere barbari, qui modo vnus sunt gentis & regis, mutuo amant.* Speciatim vero de Gothis praedicat, *eam apud eos iustitiae conservande curam fuisse, ut plurimi Romani & inter eos nobilissimi eius boni fruendi causa, e Rom. terris ad hos confugerint, quarentes apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non poterant.* Id ipsum vero legibus durissimis quin adscribi debeat, non dubito. Denique quoque β) necesse est, ut leges quoque suo modo huc dirigantur, ut homines humanitatem erga alios exercent. Licet enim vel maxime officia humanitatis aliquatenus virtutem suam amittant, si legibus poenalibus inbeantur, cum spontaneus affectus illa producere debeat; in statu civili tamen magis necessitatis sunt, & saepe expediunt reipublicae, ut ad illa subditi cogantur, quae sponte

face-

facere recusant, quod fit, si legibus imperantur. Sic propter ingratitude[m] ordinarie non datur actio; sed, quia ingretus magis *inhumanus* quam *iniustus* est, pudore suffunditur, & quidem adeo, ut magis odiosum inter homines habeatur nomen *ingrati*, quam *iniusti*. Interim cum ingratitude[m] diffidia & odia ingenia inter homines disseminare soleat, hinc Persæ penas in ingratos posuerunt. Ita enim XENOPHON *lib. I. Cyropæd. p. 4.* de horum institutis loquitur: Iudicium dant (Persæ) de illo quoque crimine, propter quod inter homines odia mutua potissimum existunt, cum postulationes in iudiciis de eo minime fiant, nimirum de ingratitude[m]. Itaque si quem intellexerint gratiam non referre, cum possit, in eum etiam valde animadvertunt. Nam ingratos homines inprimis nulla Deorum cura, nulla parentum, patria, amicorum *asci* arbitrantur. Equidem SENECA *lib. III. de benef. c. 7.* multas adducit rationes, propter quas crimen hoc in legem cadere non debere arbitrat; omnes tamen magis huc vergunt, quod ita beneficium amittat virtutem suam, quod quidem non negatur, simul tamen odia & similitates granes inter subditos præcauentur. Deus ipse, sapiens in populo Iudaico legislator, populum iudicum per leges varias ad *humanitatem* adducere voluit, id quod nunc paucis declarandum est exemplis. Huc respexit in præcepto de honorandis parentibus: *Exod. XX. 12.* de seruo post septennium manumittendo: *Exod. XXI. 2. seqq. Deut. XV. 12. seqq.* De humanitate & hospitalitate erga extraneos exercenda: *Exod. XXII. 21. seqq. Deut. X. 18. seqq.* de visuris non exigendis, sed mutuo gratis dando: *Exod. XXII. 26.* de commodo alterius promouendo: *Exod. XXIII. 4. seqq. Deut. XXII. 1. seqq.* De messe non adeo auare facienda: *Leuit. XIX. 9. seqq. Deut. XXIV. 19. seqq.* de vitando odio erga proximum: *Leuit. XIX. 18.* de veneratione erga senes: *ibid. 32.* de revendenda secundum qualitatem vtilitatis: *Leuit. XXV. 14. seqq.* de fovendis viduis & orphanis: *Deut. X. 19. XXIV.*

§. XXXIV. (IV.) Sicuti ambitio, auaritia & luxuria potissimum corrumpit & euertit rempublicam, ita legibus præscindi debent irritamenta & occasiones, (1) huiusmodi passionum irritantes.

§. XXXV.

XXIV. 17. de paupertate non toleranda: *Deut. XIX, 14.* de non capiendo pignore ob debitum: *Deut. XXIV, 10. seqq.* de exerceada humanitate erga bruta: *Deut. XXV, 4.* de bonis alienari ad priorem dominum reuertendis, *Leuit. XXV, 25. seqq.* & quæ sunt huius generis plura alia, quæ humanitatem singulariter commendant, & subditos ad eam ducunt.

(1) Quod plures respublicæ tot turbis agitentur, & ab omni unione ciuili alienæ sint; id non raro malis legibus adscribendum, quibus passionum hominum irritantur & aluntur. *Quemadmodum enim, ut philosophatur POLYBIUS histor. lib. VI. c. 45. quoties in aliquo populo mores legesque laudabiles vigere exploratum habuerimus, & ciues & ipsam remp. fore laudabilem non dubitamus affirmare: sic cum & priuatorum vitam auaritia deditam, & publicas actiones iniustas alicubi obseruauerimus, quis dubitat merito dici posse, & leges apud ipsos esse malas, & tam mores singulorum quam uniuersam rempublicam vituperabilem.* Ratio itaque naturalis præcipit, omnem materiam mali, qua alii passionum humana possunt, per leges, quantum fieri potest, extincendi & remoueri debere. De Perficis legibus XENOPHON. *lib. I. Cyrop. p. 3. in f.* sequentia narrat: *Perficæ leges hoc anteuertentes primum procurant, ne prorsus eiusmodi ciues sint, qui prauis alicuius sedine facinoris libidine ducantur, quod quomodo perfecerint, in seqq. tradit, quæ verba supra lib. I. P. Spec. c. V. §. 26. iam adducta sunt.* Eleganter hoc demonstrat simili defumto a medicis

§. XXXV. (V) Interim in legibus ferendis imbecillitatis humanæ ratio habenda est, ne nimis amare (m) omnia exigantur.

§. XXXVI.

dicis Dn. THOMAS. de content. mor. cum iure scripto §. 45. aiens; Qui agrotantes curant, operam dare solent, ne, quod externum ac visibile in morbo est, saltem auferant, sed etiam ut intrinsecam hominis constitutionem & intemperiem sanguinis emendent. Alias si morbus reprimatur quidem, sed non causa morbi tollatur, vite periculo saepe exponitur æger, morbo plerumque maiori cum violentia ac damno redeunte. Eadem est ratio legislatoris, si saltem prohibeat effectus vitiorum, non sublata causa, id quidem efficere potest legibus scriptis, ut certa quædam vitii species omittatur, sed mox in eius locum substituuntur mores adhuc peiores prioribus. Certe legislator diuinus optime omnium hoc obseruasse videtur, cum plures leges vbique occurrant, quæ irritamentis harum passionum obicem ponunt quo, pertinet lex de non exercendo scilicet. Exod. XXII, 25. Apud Romanos quoque huius rei ratio habita fuit. Sic enim TACITVS lib. VI. anal. Vetus vrbis fenebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quodque & minus corruptis moribus. Huc quoque pertinet lex diuina de muneribus spernendis. Ex. XXIII, 8. de delectu in cibus habendo, quibus luxuria & libitio potissimum irritatur. Leuit. III. 17. 19. seqq. Lev. XVII, 10. seqq. Num. VI, 3. seqq. De Neruis transrhænanis populis CAESAR de B. Gall. lib. 2. c. 15. refert: nullum aditum esse ad eos mercatoribus, nihil pati vini, relinquanturque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos eorumque remitti virtutem existimarent.

(m) Exemplum ipse Deus præbuit in legislatione sua, qui in multis se accommodauit ad genium populi, vnde: fe-
re

re omnes leges ceremoniales profluxisse videntur, ceu optime demonstrat IO. SPENCER. *de L.L. Hebr. ritual.* Sic etiam leges de diuortio, polygamia &c. reuera ex eadem ratione latae videntur; quin quod ipse saluator diserte asserat, hæc Moſen tantummodo induliſſe populo ob *αὐτοχρηστικῶς*. Leges Platonis contra hoc præceptum vbique peccasse videntur. Vnde eas ridet ATHENÆVS *lib. II. dipnos. c. 22. quod iis præscriptæ sint, quos imitationes finxerit, ut, qui legibus illis pareant, perquirendi sint.* Nescio vero, vtrum hæc indulgentia legislatoris tam late sit extendenda, ut etiam, quæ contra ius naturæ sunt, legibus permitti, & suo modo legitimari possint. Talem legem reperio apud Ægyptios, de quibus DIODORVS *lib. I. bibl. p. 72. hæc refert: Iussit lex eos, qui volunt hanc artem (furandi) habere, nomen profiteri apud præfectum furum, & e vestigio furtum ad eum ex pacto referre. Eos vero, qui amiserunt, similiter scribere, quæcumque amissa sunt, addito loco, die, & hora, qua perierunt.* Hoc modo cunctis facile reperitis necesse erat, eum, qui amiserat, soluta quarta parte pretii, sua solâ habere. Rationem vero legis hanc reddidit: cum fieri non posset, ut omnes a furto abstinerent, viam legislator inuenit, qua quicquid amissum fuerat, seruarietur, exigua data redemptione. Ceterum de singulari Dei indulgentia, ad genium populi durissimi se accommodatis ita iudicant doctissimi. CLERICVS in *Pentateuch. Exod. XXV, 10. Nisi Deus σὺννεμαβόουσι* singulari legem aptasset indoli Hebraorum, hoc est, opinionibus & consuetudinibus inter eos dudum receptis, non aliam tulisset, quam quæ postea a Christo lata est: omiſſisque illis infirmis elementis ad perfectiora omnia Hebraorum animos erexisset. Deus qui idem est hodie atque heri, eodem modo colit illo tempore se voluisset, ac postea iussit. Verum cum in plurimis descenderit ad abiectos & humiles Israelitarum animos, propter eorum *αὐτοχρηστικῶς*, in hac quoque re receptis ritibus eos uti passus est, ut in ceteris omnibus, in quibus nulla

Boehmari Lus Publ.

C c.

natu-

§. XXXVI. Dirigunt leges actiones subditorum omnium, qui sunt in illo districtu, & sic clerici (n) nullo iure se huic subiectioni subducere possunt.

§. XXXVII. Quin etiam extranei per indirectum legibus alterius territorii possunt subiici, si bona ibidem sita habeant, circa quæ leges disponunt. (o)

§. XXXVIII.

naturalis honestas, nihil spirituali numine dignum, nihil mortalibus proficuum deprehenditur.

- (n) Equidem clerici ecclesiæ Romanæ exemptionem a legibus civilibus cuiuscunque reipubl. prætendunt, sed satis impudenter. Cum enim in republica vivant, sunt quoque subditi illius reipubl., ubi commorantur, & sic se accommodare debent ad leges reipublicæ. Præter rationem iuris antiqua praxis omnium fere rerumpublicarum hoc inculcat, imo & primitivæ ecclesiæ, nec ab hac sententia alieni fuisse videntur ipsimet patres, ceu docet ARNISAÆVUS *de subiect. & exempt. cleric. c. 3. n. 2. seqq.* Vestigia adhuc plura supersunt in iure Canonico, quæ ostendunt, olim clericos se subiectos imperio civili agnovisse. Sic GREGORIUS M. *in c. 41. C. 11. q. 1.* vult ut imperatores sacerdotibus ita dominantur, ut tamen debitam iis reuerentiam impendant, quo ipso subiectionem clericorum non negavit. In concilio Carthaginensi III. potestati seculari non omnino clerici exempti leguntur. vid. *c. 45. ibid.* Alia huius rei documenta ex Ambrosio adduxit Gratianus *in c. 27. seqq. ibid.* Plenius hoc thema persecutus est Dn. COCCÆI *diff. de fundata in territ. & pl. loc. concur. potestate c. 3. par. 101.*
- (o) Summum imperium fundatum est in personas & bona intra eius limites sita, ut leges de iis ferri, & per

§. XXXVIII. Sic itaque ipsius imperantis actiones aut bona legibus illis haud subiacent, (p) quamuis secundum regulas prudentiæ (q) legibus quoque suis vivere debeat.

§. XXXIX.

consequens possessores ad illas adstringi possint, siue ibidem deprehendantur siue non. Atque sic (I.) imperans possessores lege publica lata adstringere potest ad homagium quoddam, quemadmodum contingere solet in iis locis, vbi *Landstassatus* est receptus, de quo vid. SCHILTER *pecul. diss.* (II.) Et quia itaque territorii iurisdictione id bona illa fundata est, conueniens est, ut etiam extranei ratione honorum illorum *forum* ibidem fortiantur: sicuti etiam (III.) ratione honorum illorum ad quævis onera, ex bonis reipublicæ præstanda, obligantur &c.

(p) Videlicet α) sibi legem imperans præscribere noluit, sed subditis: β) leges præscribuntur *vi imperii*, & quidem *subditis*. Imperans autem sibi met ipsi non est subditus. γ) cessat in imperante obligatio ad leges seruandas, quæ vnice fluit ex *subiectione*. Loquor de legibus *mere ciuilibus*, sine de *vi coactiua* siue *diuersiua*, vti quidam distinguunt, sermo sit. *Naturalibus* vtique ligatur, vti in *part. spec. lib. 1. c. 5.* ostensum est, & sic *vi huius iuris* aliquando per indirectum ad leges reipublicæ speciales obligatur, si sub auspiciis regni subditis promisit, quod has vel illas leges etiam in sua persona valere velit.

(q) Hoc ipsum apparet ex iis, quæ dicta sunt ad §. 3. huius cap. quod *exemplum principis* plus proficiat, quam infinitæ leges. Non rectius leges in obseruantiam deduci possunt, quam si princeps ipse secundum eas viuat, quo in sentu THEODOSIVS & VALENT. in l. 4. C. de LL. dixerunt, *dignam vocem esse maiestatem regnantis* h. e. utile & conultum maxime esse, *legibus alligatum se principem profiteri*, vel vt

§. XXXIX. Ut autem subditi secundum illas leges actiones suas dirigere & instituire possint, necessaria est promulgatio, (r) & qui-

dicitur in l. 23. D. de leg. 3. *Decet* (h. e. non quidem ex regulis iustitiæ obligatur; bene tamen ex regulis decori & prudentiæ) tantæ maiestati, eas servare leges, quibus ipse (ex regulis iustitiæ) solutus esse videtur. De Agesilao refert XENOPHON in Orat. de eod. p. m. 668. edit. Francof., quod quamvis in republica se plurimum posse sciret, maxime tamen se legibus servare declaraverit. Nam, inquit XENOPHON. quis tandem obedire his nolisset, cum eis regem obtemperantem videret? IACOBY Rex Angliæ orat. V. fol. 547. de semet ita: *Vbi meum agebatur patrimonium, rem foro permisi, ut unus e multis: nec iniuria, cum regem deceat ad legum obedientiam suo exemplo ceteros invitare.* Et huc pertinent versus CLAUDIANI elegantes ad §. 3. h. supra adducti, & alterius Poetæ, qui ita canit:

*Nam nihil, ut verum fatear, magis esse decorum
Aut regale puto, quam legis iure solum
Sponte tamen legi sese supponere regem.*

(r) Promulgatio est illud medium, per quod voluntas imperantis subditis innotescit, atque adeo demum lex obligat post promulgationem, nisi tempus quoddam præstitutum sit, a quo lex obligare debeat. Conf. PÉTRVS DE MARCA de concord. sacerdot. & imp. lib. 2. c. 15. Modus publicandi arbitrarius est. Communiter scriptura adhibetur, non tamen necessario, sicut Romani plures leges antiquitus tulerunt, quarum maxima pars nullis scriptis est mandata, nonnullæ etiam sunt scriptæ, ut ait DION. HALICARNASS. lib. II. Quæ scriptæ sunt, olim apud Romanos publice in foro proponebantur, uti in specie de LL. XII. Tab. constat. Apud Athenienses in tabulis quadratis scribeban-

quidem in tali lingua facienda, quam intelligere possunt subditi. (s)

§. XL.

bebantur, quæ vocabantur νόμοι s. VID. hac voc. vel etiam νόμοι IULIUS POLLUX lib. VIII. c. 10. Horum morem postea videntur imitati Romani, unde & leges publice promulgatæ, XII. Tabularum, vocatæ sunt. Quin etiam apud Græcos leges cantari solitæ fuerunt, forsân antequam mos leges tabulis inscribendi inoleuisset. Ita enim ARISTOTELES Sect. 19. probl. 28. Cur leges pleræque cantilenæ appellentur? An quod homines, priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est. Germani idem medium conseruandi leges habuisse videntur, nam refert TACITVS de moribus Germ. c. 2. quod carmina apud illos unicum memoriæ & annalium genus sit, & tamen leges suas habuere, licet forsân paucas. Imo licet vel maxime apud Romanos leges XII. Tabb. publicis tabulis proscriptæ essent, a pueris tamen mandari idem solebant memoriæ, teste CICERONE lib. 2. de LL. ibi: a paruis enim, Quinte, didicimus: si in ius vocat atque eat, & eiusmodi leges alias nominare. & deinceps: Discébamus pueri XII. ut carmen necessarium. Post vbi scribi cœperunt, publicatio facta est per prælectionem, tradebantur a summo cancellario, episcopis & comitibus, vt eas in suis diocæfibus & comitatibus recitari procurarent. Ita enim Capit. Ludov. P. anno 823. lib. 2. c. 24. In suis comitatibus coram omnibus relegant, vt cunctis nostra ordinatio & voluntas nota fieri possit. ex quo concludit SCHILTER. in præf. ad ius Allem. feud. §. 10. capitula talia non in alia lingua promulgari potuisse nisi vernacula, quia sic finis haud potuisset obtineri,

(s) Finis promulgationis est, vt leges in cunctorum scientiam veniant, & ita quoque promulgatio huc debet esse

§. XL. Hunc in finem quoque quælibet lex clara esse debet vel si nimis obscura sit, ius declarandi & interpretandi authentice (t) est itidem penes imperantem.

§. XLI.

esse directa, quemadmodum olim verba solemnia editorum id indicabant: unde de plano recte legi possit; BRISSON de formulis lib. 3. p. m. 324. non vero eo modo, prout, referente SVETONIO, Caligula fecit, qui legem proposuit minutissimis literis & angustissimo loco, vbi ne cui describere liceret, multo minus legere. Obseruarunt hoc Imperatores VALENTINIANVS, & MARTIANVS, qui in l. 9. C. de LL. ita disposuerunt: *Leges sacratissima, quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, ut vniuerso præscripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent, vel permissa sefientur.* Quo posito, id quod quidem recta ratio dicitur, valde incongruum est, leges in peregrino idiomate in republica introducere, prout in nostra republica id contingit, vbi leges Romanas, Longobardicas & Pontificias latino idiomate scriptas habemus, quas paucissimi intelligere possunt, de qua peruerfa ratione ita iudicat IOH. LVDOVICVS PRASCHIVS de ICto vero & personato §. 17. Omne, ait, ius eatenus obligat, qua intelligitur, nec lex habetur nisi promulgata, nisi ad notitiam hominum sufficienter atque adeo ligna vernacule remigio deducta. Caligula crimini datur, quod leges minutissimis literis præscriptas angustissimo proposuerit loco, ne possent legi. Quantum interest, minutis an peregrinis lex sit scripta literis? Notabilis profecto incuria tum nescientium ius, quo viuunt, tum voluntatem suam sciri ab omnibus non desiderantium, nec facientium in foro, quod in ecclesia nonnulli facientium sibi putauerunt.

(t) Quilibet est optimus suorum verborum interpret, & sic etiam legislator, præsertim si legis sententia adeo dubi-

§. XLI. Interim his, qui iura docent & illustrant, aut secundum illa iudicant, non erit adempta facultas, sensum ex legibus erudiendi secundum probabiles coniecturas, (u) cum

dubia sit, vt commode intelligi nequeat. Hæc declaratio seu interpretatio solet alias dici *authentica*, habetque eandem virtutem, quam lex ipsa, quia ita imperans sensum legis declarat. Cui ergo ius ferendarum legum concessum, illi quoque ius leges *authentice* interpretandi haud denegandum. Quin etiam legislator collegio cuidam hanc potestatem delegare potest, vt interpretatio eorum in casibus dubiis *authentica* habenda sit, prout in concilio Tridentino congregationi Cardinalium hoc negotium delatum esse constat, & olim suo modo ICTis, quibus per speciale beneficium hoc ius datum erat, quamuis an prudenter hoc ita fiat, merito subdubitem.

(u) Doctrina iuris non est sine *legum interpretatione* imo tota in ea consistit, cum *verba* tenere non sufficiat, sed potius *vis & potestas* eruenda. Atque hunc in finem *solent* ICTi constitui, qui casus dubios sua interpretatione resoluant, ne ubique recurratur ad imperantem. Dico, quod *soleant* constitui. Alia quaestio est, an consultum sit, illos constituere? Feliciores Germani fuerunt, vbi ICTos non nouerunt. Romanas leges corruperunt ICTi. Audi CICERON. *Orat. pro L. Muræ.* cum permulta, ait, *praclare legibus essent constituta, ea ICTorum ingenii pieraque corrupta ac deprauata sunt.* Sufficere possent iudices, quibus esset interpretatio committenda; quid enim aliud est iudicare quam leges singulis casibus interpretando applicare? vid. HOBBS. de ciue c. 14. §. 13. in f. Verum hæc interpretatio a priori adhuc differt, quod non sit *authentica*, adeoque *probabilitatem* tantum operetur, nec liget iudicem, vt secundum illam præcise

cum absque hoc medio *interpretandi iura* nec doceri nec applicari valeant.

§. XLII. Ex quo oritur conceptus *iuris prudentie*, consistentis in habitu *leges legitime intelligendi*, & prudenter ad *actiones* occurrentes applicandi, (x) & qui hoc habitu *præditi* sunt, *ICTI* vocantur.

§. XLIII.

iudicare debeat, quamvis iudicis interpretatio, quæ in ipso iudicando sese exferit, in illa lite, de qua ius dicit *ius perfectum* constituat,

(x) *Leges* sunt propter *applicationem*; hæc vero aliter fieri nequit, nisi quis *vim* & *potestatem legum*, h. e. genuinum earundem sensum, intelligat. Optime CICERO *orat. pro A. Cluentio p. m. 385. lit. A. Legum ministri, magistratus; legum interpretes, iudices.* Atque adeo omnis *iuris prudentia* duabus partibus absolvitur: (I.) *LEGVM INTELLECTV*, quæ si naturales sunt, *demonstratione* opus est, prout supra dictum; *si positivæ, ex rationibus* propriis seu *civilibus* eruendæ. Neque enim fertur *lex* absque *ratione*, licet hæc sæpe nos lateat, quæ tamen inuenta, *lex* demum recte intelligitur. Præstitit hinc *singularem operam* & *industriam* IO. SPENCER. in *evoluendis* variis *rationibus legum ritualium Mosaicarum*, ut in tanta rerum *obscuritate* facile fieri potuerit, ut *factas* pro *veris* adduceret, quod tamen ei facile componari potest. Simile institutum fuit doctissimi CLARICI, qui in *comment. ad Pentateuch.* *republicam* iudaicam variis antiquitatum *deliciis* exornavit, *legesque* Mosaicas *miro iudicii acumine* ex *rationibus* *historicis* illustravit explicuitque. *Quantam industriam* IACOBVS GOTHOFREDVS in *commentariis suis ad codicem Theodosianum* attulerit, eruditi norunt, in *quibus* egregium *interpretem* egit, quod *rationes legum*

ex

§. XLIII. Quod porro dictum est, actiones subditorum dirigi per *leges ciuiles*, hoc intelligendum est (I) de actionibus externis, non internis (y) animi motibus.

§. XLIV.

ex circumstantiis historicis deduxerit. Est enim *historia* legum quasi primus aditus & via ad sensum earunden inueniendum. (II.) *LEGVM APPLICATIONE*, circa quam notandum a) ipsum factum, vt illud ex suis circumstantiis rite cognitum sit, & quia ICto impossibile est, vt omnia negotia, quibus ius applicandum, ipse per se satis calleat, peritiorum in illa arte iudicio & suggestione stare debet. Hoc sensu ICtus assumit vulgatum illud, quod peritis in sua arte credendum. vid. *dissert. prelim. ad Petrum de Marca de concord. sacerdot. & imp.* (β.) *modus applicandi*. Exerit autem sese applicatio vel consulendo, vel cauendo, vel iudicando, vel aduocando seu causas in iudicio perorando & iura litigantibus suggerendo. In quibus omnibus ICti officium versatur. Exemplo esse potest *SERVIVS SVLPICIVS*, de quo *CICERO* in *Philipp. X.* p. m. 100. lit. f. g. inter alia ita loquitur. Neque ille magis ICtus, quam iustitiæ fuit, itaque quæ proficiebantur a legibus & a iure ciuili, semper ad facilitatem aequitatemque referebat, neque constituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere.

(y) Hinc cogitationum pœna ciuilis non est, tum quod per illas haud turbatur tranquillitas & vnio reipublicæ, tum quia in potestate legislatoris non est, per leges internos animi motus ad rectitudinem dirigere, id quod sanctioris philosophiæ opus. Sunt ciuitates cætus hominum iure sociati, vt ait *CICERO* in *somn. Scip.* qualis societas potissimum externe sese exerit, actionibusque externis contrahitur, exercetur, firmatur. Equidem in legibus suo modo habetur ratio internorum motuum, veluti *bonæ & malæ fidei, scientiæ, igno-*

§. XLIV. (II.) *De actibus voluntatis*: quæ ad intellectum (z) & credenda spectant, lege imperari nequeunt, nisi vt hætenus, quænam doctrina publice doceri tantum debeat, *civilis pacis causâ* (a) determinetur.

§. XLV. (III.) *De negotiis futuris* (b) Præterita ordinarie non iudicantur lege subsequen-

ignorantia, doli, &c. sed notandum est, hos respectus versari semper circa *actus externos*, quatenus ex illis quis actiones suscepit vel peregit, vel neglexit, quales externæ actiones diiudicantur ex suis principiis. Aliquando etiam *scientia nuda* punibilis est, quatenus ex illa quis ad aliquid faciendum vel patefaciendum obligatus fuerit, neque tamen fecit, quod reipublicæ salus postulabat; nam & *non facta* sub *factis* in moralibus comprehenduntur & puniuntur.

(z) Actiones hominum externæ fiunt ex voluntate, & cum illæ sint tantum legum obiectum, *voluntas* potissimum, non vero *intellectus* sub legum directione est. Sic itaque imperari civibus per metum pœnæ nequeunt *doctrinalia* seu *credenda*, h. e. vt præcise suos conceptus instituant ad præscriptum imperantis; id enim nec in potestate legislatoris est, neque eousque voluntatem suam ei submiserunt, *vt etiam credere velint, quæ ipse in credendis præscribit.* Quæ *credenda* sunt, alia methodo indigent, vt homines ad illa perducantur, & inde si vel maxime a principe proponantur, magis *dogmata*, quam *leges* sunt, vel saltem publicam doctrinam respiciunt.

(a) Hoc infra plenius *cap. V. § 24.* enucleabitur.

(b) Hæc regula sicuti naturalis est, ita tam in *Cod. Theodosiano*, quam *Iustiniano* sæpe eius iniicitur mentio. Sive enim lex aliquid prohibeat sub *nullitatis*, siue alia *pœna*, illa nullo modo applicari potest ad eum casum, qui

quente, nisi ex iusta causa (c) lex expresse ad negotia pendentia tracta fuerit, quamvis pœna legi addita nunquam ad præterita applicari debeat.

§. XLVI.

qui delictum non continet, qualis est omnis actus ante legem susceptus. Optime CATO VTICENSIS apud IAC. GOTHFR. ad l. 3. C. Theod. de constit. Princ. Neque enim defini facile, quousque extendere se debeat in præterita inquisitio: Et si novæ statuuntur ante commissum pœna, fore ut inique cum iis agatur, qui puniuntur ex lege, quam nec violarunt, nec ex parte læserunt.

(c) Ex gravi causa contingere potest, ut lex ad præteritas vel adhuc pendentis causas transferatur, (id quod tamen legislator in lege sua expresse cauere debet, alias subsistendum in regula) vel quod hæcenus negotia quædam secundum mores incertos & ambiguos fuerint decisa, qui ex post facto per leges specialius determinati sunt, quia sic tantum mores magis declarantur, antea dubii & obscuri, sicuti lex dubia, postea declarata, recte ad præterita trahitur: vel quod salus publica id postulet, de qua arbitratur legislator. Id vero impium & iniustum est, si hoc medium, protrahendi leges ad causas præteritas, in fraudem & detrimentum aliorum adhibeatur, quale exemplum recenset PROCOPIVS in anecdotis n. 519. occasionem referens introductæ centenariæ præscriptionis contra ecclesiam, in quo quidem defendere conatur Iustinianum IO. BICHELIVS in animadu. ad anecdot. cit. l. Verum fraus manifestissime ex ipsis legis verbis finalibus perspicua est; ita enim in l. 23. C. de SS. Eccles. in f. dicitur: Hæc autem omnia observari sancimus, Et in his casibus, qui vel postea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti sunt, quæ clausula ostendit, PROCOPIVM satis verosimilia enarrasse, legemque illam vnice latam fuisse in fraudem eorum, a quibus ecclesia Emessena fraude Prisci aliquid petebat.

(d)

§. XLVI. (IV.) *De negotiis iure naturæ non satis vel plane non determinatis.* (d) Eatenus enim legis ciuilibis nomen strictè meretur.

§. XLVII.

(d) Quæ legislator ciuilibis ex iure naturæ in lege sua repetit, promiscue quoque *legis ciuilibis* nomen adsumunt propter publicam functionem; propterea tamen vim suam & potestatem propriam non deponunt, unde non *ex mera voluntate legislatoris probabili*, uti leges ciuiles strictè dictæ, sed *ex propria naturali ratione* interpretationem & quidem *per demonstrationem* accipiunt. Enim vero plura sunt determinanda circa leges naturales, quæ in plurimis indefinita sunt, & hoc inuitu *additamentum ciuile* accipiunt. Sic (I.) legis ciuilibis est, legi naturali ad maiorem eius obseruantiam, quam facile homines negligunt, *addere sanctionem penalem*, quam ius naturæ non determinat: (II.) *determinare personas*, quæ actum aliquem in republ. suscipere, quæ ab illo repelli debeant. Hac determinatione facta, sequitur, ut actus hic a persona prohibita susceptus legi naturali, quæ personas non determinat, non amplius subiaceat. (III.) *Addere negotiis in republica agendis certam formam*, sub qua itidem præcise peragi debeant; lex enim naturalis *modum* non determinat, sed legislatoris arbitrio relinquit. Quamuis itaque lex naturæ asserat, pacta esse seruanda, tamen postquam legislator certum *modum formamque* pactis præscripsit, non amplius pro pactis in republica haberi possunt, quæ forma præscripta destituuntur. Atque hæc *determinationes iuri naturali superadditæ*, sunt proprie *leges ciuiles*. His illæ leges accedunt, quæ negotia in mera libertate posita, seu *adiaphora* determinant, prohibent, vel præcipiunt. Ex quo tamen cum HOBBSIO non concludendum, quod fieri non possit, ut lex ciuilibis iuri naturali repugnet; nam plura satis certo determinata in iure naturæ occurrunt, quæ si aliter in genere de-

§. XLVII. Pars altera legis vindicatiua consistit in obligatione coactiua, sine qua, quicquid in lege dispositum est, effectum fortiori nequit. (e)

§. XLVIII. Obligatio coactiua varie sese exferit. Nam (I.) aliquid præcipitur vel prohibetur sub metu pænæ proprie dictæ. (f)

§. XLIX.

definirentur, iuri naturali contrarium disponderetur. Audiamus CICERONEM lib. I. de L.L. ubi ita: *Iam vero stultissimum illud, existimare, omnia iusta esse, quæ scita sint in populorum institutis aut legibus. Etiamne, si quæ sint Tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut si omnes Atheniensès deleterentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges iustæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impune posset occidere. Est enim vnum ius, quo deum facta est hominum societas, & quod lex constituit vna.*

(e) Cum hominum voluntates semper in vitium nitantur, vinculum adstrictius legi addendum est, ne dispositio legis fiat elusoria. Pertinet autem hæc pars ad leges proprie dictas, non vero ad nuda monita, dogmata, & consilia, quæ leges proprie dictæ non sunt, licet legislator, vt quandoque fieri solet, in legislatione sua illorum mentionem fecerit.

(f) Pænalis obligatio est arctissima & de voluntate legislatoris præcisè seruanda indicium præbet, quam qui contemnit, contra fidem principi datam & subiectionis rationem & consequenter contra Deum quoque peccat. Rom. XIII. Hæc obligatio tamen semper intelligi debet sub clausula: *saluo iure Dei, seu obligatione Deo debita*, quod optime obseruarunt obstetrices Ægyptiæ & Daniel, Daniel. III. 6. vt & Apostoli, Actor V. 29. de qua materia infra lib. III. agendum erit. Pec-

cant

§. XLIX. Præterea (II.) leges disponunt *sub metu irriti seu nullitatis*, (g) hoc effectu, ut in foro externo omnis denegetur assistentia; qui tamen contra eiusmodi leges facit, non semper reatum in conscientia committit.

§. L.

cant autem subditi contra legem non tantum aperte & directo, sed ut plurimum occulte, quando in fraudem legis aliquid faciunt, & mentem legis circumveniunt. De huius farinae hominibus apprime PLAVTVS *curcul. act. IV. sc. 2. v. 23.*

*Rogitationes plurimas propter vos populus sciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam
Quasi aquam feruentem frigidam esse: ita vos putatis
leges.*

Applicat hoc ad leges circa vsuras TACITVS *lib. VI. annal. aiens: multis plebis scitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ miras per artes rursus oriebantur. Quæ vero fraudes hic commissæ sint, eleganti exemplo docet LIVIVS lib. XXXV. c. 7.*

- (g) Talis effectus legis potissimum sese exferit, quando forma peculiaris in lege præscribitur, sub qua actus præcisè peragi debeat, qua omiſsa, actus *pro non factio* habetur *ciuilitèr*. Ex quo fit, ut qui solennia non adhibet, modo contemptus legis absit, non peccet in conscientia, sed *nihil*, imo *imprudenter* egisse censetur; nisi præterea alia pœna in contemptores statuta fuerit, quæ magis stringit. Qui non adhibet solennia negotiis, sibi tantum nocet, & imprudenter agit, sed neminem præterea lædit. Alia autem quæstio est: an non ille, qui defectum solennium allegat, & a negotio resilire vult, quandoque contra regulas *decori & honestatis* agere possit? hic quidem alteri haud facit iniuriam, qui sibi imputet, quod non debito modo egerit; sed pro-

pæ.

§. L. Neque tale negotium, quod ob deficientem formam nullum est, aliquam efficaciam consequitur ex *accedente iuramento*, (h) quod sequitur naturam actus, cui accedit.

§. LI. Quod si tamen lege publica (i) iuramento *noua vis* concessa fuerit obligandi, valent hactenus actus alias irriti, ob vinculum

pterea non semper in conscientia tutus est, id quod ex eius intentione estimandum. Volunt enim communiter, eum, qui non obseruatis debitis solemnitatibus aliquid promissit, esse naturaliter obligatum, seu inspecto solo iure naturali, ex quo ICI Romani varias deduxere conclusiones.

(h) *Iuramentum est oratio accessoria*, ad maiorem fiduciam alteri, quocum agitur, ingenerandam inuentum. Debet ergo negotium validum esse. Si non valet per se, nec iuramentum valet, quod, quia *accessorium est*, præsupponit *principale* valere. Et hoc quoque agnouere leges ciuiles in *l. 5. C. de LL.* Quod Pontifices contrarium disposuerint sub prætextu metuendi periurii, id in fraudem legum ciuilium factum est, quia eo ipso modus a lege præscriptus elusorius, & dispositio ciuilibus inanis reddita est, id quod potissimum clerici intendisse videntur.

(i) Non consultum tamen est, hanc efficaciam iuramento tribuere, quia α) per indirectum dispositio & obligatio ad legis præscriptum seruandum inanis fit: β) ad multiplicanda iuramenta anfa præbetur, quibus parcissime vtendum erat, id quod praxis quotidiana ostendit, postquam ius canonicum hoc in passu retinimus: γ) in fraudem legis vt plurimum ibi etiam adhiberi solet, vbi adhiberi non debebat, quæ incommoda & alia plura euitantur, si iuramento nulla noua vis tribuatur.

(k) Si

lum iuramenti, nequiquam vero illi, qui absolute & sub pena prohibiti. (k)

§. LII. Vel denique (III.) aliquid iniungitur sub comminatione faciendæ restitutionis vel actionis iudicialis ad id, quod alteri quomocunque in commerciis hominum debetur. (l)

§. LIII. Quidquid ita lege civili non est determinatum, neque iure naturæ prohibitum, id iure (m) fieri dicitur, & sic in foro externo attendendum.

§. LIV.

(k) Si contra legem præcisè prohibitivam iuramentum valeret, vinculum iniquitatis fieret, & operaretur, ut quis impune possit contra voluntatem principis facere. Proinde sedulo animadvertendum est, utrum prohibitio legis sit absoluta & præcisè, an vero tantum aliquid dispositum in favorem eius, quem lex respexit, ut tamen eius libero relicto sit arbitrio, an iure suo uti velit nec ne?

(l) Exferit potissimum hic effectus sese in commerciis humanis, ubi quilibet suum interesse privatum persequitur; nam ibi legum obligatio potissimum in eo sese exferit, quod mediante iudiciali executione quis possit cogi ad satisfaciendum alteri, qui aliquid exigit. Ne autem lites in infinitum excrescant, ad quas homines alias proni sunt, recte limites eisdem ponit legislator determinando, quando & quatenus & ex qua causa & denique quousque actio sit concedenda?

(m) Supra P. gen. c. I. in f. iam est notata distinctio inter legem & ius, quæ hic suo modo recte applicantur. Qui ædificat in suo, tamdiu iure egisse videtur, donec ostendatur, quod libertas ædificandi hoc factu fuerit adempta.

(n) Huc

§. LIV. Determinatur tamen hoc ius, quod *libertatis* vocatur, etiam *lege civili*, (n) vt, quatenus subditi illo vti possint, constet, nec eo abutantur in perniciem reipubl.

§. LV. Sicuti vero imperantis arbitrio relictum, quatenus & quousque obligatio legis sese exferere debeat; ita quoque penes imperantem erit, quosdam (n) ab obligatione legis eximere.

§. LVI.

(n) Huc pertinet, ius agendi determinare ad certum tempus, restringere libertatem ad hunc vel illum locum & tempus &c. Inde ad differentiam illorum negotiorum, quorum libertas lege civili est restricta, reliqua *indefinita* dicuntur, *res mere facultatis naturalis*, quæ iuxta libertatem naturalem peraguntur, nec limites legum civilium habent, vt sunt, ire per viam publicam, ad hoc vel illud molendinum, altius ædes tollere &c.

(o) Si potest imperans in totum tollere legem, cur non etiam quoad certas personas? Verum non dubium est, quin etiam hæc libertas eximendi aliquos ab obligatione possit lege reipubl. fundamentali vel suo modo restringi, vel in totum aboleri, qualibus pactis, in quæ imperans sub auspiciis regiminis sui consentit, obligatur. In LL. XII. Tab. reperitur hæc lex: *privilegia ne irroganto*, cuius rationem hanc CICERO pro domo sua affert, *aiens: vetant leges sacrata, vetant XII. Tabule, leges privatis irrogari. Id est enim privilegium, quod nemo unquam tulit, quo nihil crudelius, nihil perniciosius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre possit. Videlicet status democraticus in primis æquilitatis conseruationem inter ciues desiderat, ad quam obtinendam nullum aptius medium est, quam vt omnes inter se æquali iure fruantur; cum autem per privilegia*

§. LVI. Hoc intuitu imperanti soli competit ius concedendi *privilegia*, (p) quamvis

ad

gia recedatur ab illa *aequalitate*, paucorum libertas laxetur, ceterarum restringatur, cum tamen omnes *libertatis* desiderio trahantur, non possunt non inde odii, invidiae, dissensiones & emulationes inter ciues oriri, quae vnioni ciuili e diametro aduersantur. Verum, exurgente postmodum statu *Monarchico*, & suppressa libertate, ciuium Romanorum, *privilegiarum* dandorum vsus quoque in republ. Romana sese exeruit, qui ad hunc statum aptior esse videtur, quo minori libertatis vsu subditi in illo gaudent.

(p) *Privilegia* quoad *certam personam* legem mutant, vel tollendo vel *detrahendo*. Magistratui ergo subalterno hoc ius tribui nequit, quibus arbitrium circa leges non est relictum, nisi forsitan imperantis non adeo interfit, & magistratus per modum *conventionis cum ciuibus* *initae* aliquem ex subditis ab oneribus eximere, & onera eiusdem, ratione reipubl. ferenda, subire paratus sit, qualia *privilegia conuentionalia* dici merentur. Praeterea quemadmodum quandoque magistratui subalterno *ius statuendi* competit, ita quoque eidem certas personas ab obligatione statui eximendi ius haud denegandum, supposita iusta causa, de qua mox. Nihil enim a suo munere alienum magistratus hic facit, sed illud ipsum, quod in iure statuendi comprehenditur. Modus dandi *privilegia* arbitrius est, neque adeo praecise *haec* ad sui vigorem *scripturam* requirunt, vi nec *leges*, quamvis vt de iis in posterum conferret, haec perutilis sit, cum *privilegia* in dubio vel ideo praesumi non possint, quod potius pro generali & vniuersali legum obligatione tanquam *regula* praesumptio capienda, nisi forsitan quis ab immemoriali tempore, absque vlla contradictione, vsu alicuius *privilegii* exercuerit, cum ex tanto lapsu temporis vrgens praesumptio con-

ad officium eius pertineat, non aliter, quam ex graui & iusta causa (q) eadem irrogare.

§. LVII. Facilius (r) ius singulare quam priuilegium constitui potest, cum hoc in quasdam tantum personas feratur; illud vero magis negotia ciuium peculiaria, certumque in republica ordinem personarum respiciat, adeoque suo modo facilius ad vniuersos ciues applicari possit, qui vel in his negotiis vel in tali ordine commorantur.

§. LVIII.

concessi antiquitus priuilegii sit capienda, licet scriptura nulla desuper adsit.

- (q) Quod grauis causa in priuilegiis concedendis necessaria sit, patet ex iis, quæ ad §. antecedentem dicta sunt.
- (r) Loquor comparatiue. Alias si ius æquale constituitur ciuibus, id omnino, quatenus fieri potest, vniõnem inter subditos magis conferuat. Optime SENECA epistola 30. prima pars æquitatis est æqualitas, & CICERO lib. I. de orat. p. m. 180. lit. e. fit igitur in iure ciuili finis his legitimæ atque iustitæ in rebus causisque ciuium æquitatis conseruatio. Atque hoc ipsum in legislatione Mosaica sapientissima perspiciere licet. Interim quando legislator ex iusta causa aliquando recedit a iure communi seu lege generali, ius singulare constituit, quod in effectu exceptionem a regula constituit. Atque hoc ipsum non in certum indiuiduum constituitur, vti quidem priuilegium, sed vel ordini certo personarum v. c. masculis, mulieribus, minoribus, senibus, &c. vel negotiis & causis v. c. mundanis, mercatura, rei salinaria, agricultura, doti &c. tribuitur, & peculiaria iura iisdem assignat, quæ cum non pauca quedam indiuidua respiciant, sed per vniuersos ciues quodammodo se distendant, non adeo emulationes inter subditos producant. Interim hoc commune cum

§. LVIII. Privilegium dari potest illis, quibus inde aliquod commodum afferri potest, & sic etiam *non-subdito*. (s)

§. LIX. Dependent omnia privilegia ex voluntate imperantis; quoad modum tamen concedendi diuersitas adest, dum quædam conceduntur in *remunerationem bene meritorum*: quædam pro *pretio* conceduntur: quædam ex *mera gratia* indulgentur. (t)

§. LX.

privilegiis habent, quod cum recedant a legibus vniuersalibus, & sic *exceptionem* præbeant, non præsumuntur, sed expresse indulta esse, ostendi debeat. Atque inde fuit commune assertum, quod *stricte interpretanda sint*, id quod in ratione naturali fundatur.

- (s) Hinc vniuersalis non est illatio, quod privilegii concessio arguat imperium concedentis in eum, cui conceditur. Obstare quidem videtur, quod *extranei* non ligentur legibus alterius reipubl. & hoc intuitu quoque legibus illis eximi haud possint. Verum possunt etiam extranei aliquando constringi legibus alterius reipubl., quatenus lucrum vel quæstum ex illa quætere intendunt, & quemadmodum penes imperantem est, extraneos omnes excludere, ita specialiter quosdam ab hoc interdicto excipere potest. Imo per indirectum quoque sic extraneo concessisse privilegium videtur, quatenus *subditis propriis quid prohibet in fauorem extranei*, veluti bibliopolis, ne certum librum imprimant, &c.
- (t) Hinc fuit vulgata diuisio privilegiorum, quod sint vel titulo *gratioso* vel *oneroso* acquisita. Equidem omnia privilegia ex *gratia* concedentis dependent, quatenus ex *mero debito* haud proficiuntur; sed tamen gratia non semper vnica est causa concedendi privilegia, sed

α) vel *pretium oblatum* vel β) *antecedentia bene merita*.

§. LX. Similiter penes concedentem est, modum privilegio præscribere, & utrum reale an vero personale esse debeat, determinare. (u)

§. LXI.

ta. Quoad prius, reuera res in contractum emtionis incidere videtur, cum illud ius, quod *pretio* acquiritur, sit pretio æstimabile, licet vt plurimum res non per modum contractum peragi, sed quoad schema externum ius hoc in alterum quasi ex gratia transferri videatur, & hoc intuitu talia privilegia dicuntur *conventionalia*. Si ob bene merita singularia conceduntur, multum participare videntur ab illis, quæ alias titulo *oneroso* concessa sunt. Equidem remuneratio non præsupponit tale debitum, quod *obligationem perfectam* producere posset; nam quæ in subditio vocantur bene merita, illa nihil aliud, quam expletionem officii, quod quilibet reipubl. debet, continent, nec tanta possunt excogitari, quanta non possunt requiri a subditio. Verum cum etiam imperantis sit, eos, qui singularem reipubl. curam impenderunt, omnibus modis fouere, & premiis exornare, & vero ad premia concessionem privilegiorum quoque spectent, conueniens est, vt ex natura premiorum talia privilegia interpretemur, quorum hæc solet esse ratio, vt ei, qui premiis ob singularia bene merita ornatur, ius irrevocabile largiatur, vt in contractibus fieri solet, & hoc respectu forsitan ad privilegia titulo *oneroso* quæstia referuntur.

(u) Respexit huc ICtus in l. 163. de R. I. Quodsi voluntas concedentis dubia sit, recurrendum ad coniecturas, quæ potissimum ex causa privilegii alisque circumstantiis desumenda: Similiter ex modo concedendi quoque multum dependet; quando enim pretio privilegium aliquod est quæstum, illud pro reali & perpetuo reputandum, quoniam per huiusmodi conventiones intendimus communiter ius irrevocabile & stabile

§. LXI. Ex privilegio semel concesso privilegiato ius aliquod nascitur, & quidem *perfectum* intuitu ceterorum concivium (x) ratione concedentis vero vel *imperfectum*, vel *perfectum*. (y)

§. LXII. Ius *imperfectum* & reuocabile potissimum illa privilegia conferunt, quæ iure pre-

bile acquirere. Et quamvis concedens sit optimus privilegii sui interpret; tamen nec *doctrinalis interpretatio* hic est excludenda, præsertim si concedens mortuus sit, nec ita amplius mentem suam declarare possit.

(x) Privilegium obligat ceteros concivies, ne privilegium turbent in exercitio iuris sui, contra quos quæ se defendere legitimis mediis potest, quæ ius civile cuiuscunque loci adornat, sicuti etiam magistratus est, privilegium in exercitio iuris sui contra quoscunque defendere. Hoc intuitu quoque plerumque moris esse solet, vt eiusmodi concessionibus addatur mandatum ad omnes & quoscunque magistratus subalternos, ad defendendum privilegium ratione sui privilegii, quo intuitu privilegium *lex* dici potest, tum respectu *magistratus inferioris*, secundum quam pronunciare debet, vbi controuersia privilegium concernens ingruit; tum respectu *ceterorum*, qui firmiter inde obligantur, prout dictum est.

(y) Difficultas maxima occurrit intuitu concedentis, an & quatenus inde obligetur? an libere eadem reuocare possit? HOBBSIVS concedit ex *absoluta potestate* imperantem ubique & semper privilegia reuocare, neque adeo *perfectum ius* subditos intuitu concedentis impetrare posse! (vid. *tr. de ciue* cap. 6. §. 13. seqq. *Leuiath. c. 19.*) supponit enim generaliter, *principem subditis suis non obligari*. In eandem fere sententiam inclinat ADRIAN. HOVTVYN *polit. gener. §. 26. cir-*

precario (z) concessa sunt, qualia vt plurimum habentur *gratiosa*, & ita quoque in dubio habenda videntur.

§. LXIII.

ca. f. addito tamen hoc temperamento, nisi in vim contractus abierint, & de eo manifesto constet. Idem defendit BODINVS de republica lib. I. c. 8. sed ex nouo fundamento, quod omne priuilegium lex sit, adeoque abrogationi obnoxia. Alii vero nulla priuilegia sine causa reuocari posse statuunt, ex eò fundamento, quod etiam gratuita priuilegia in donationem transeant, quam nec princeps reuocare queat. RAVCHBAR. lib. 2. qu. 11. Alii aliter. Verum cum non vna sit natura priuilegiorum, vna decisione quoque questio hæc absolui nequit, vt in sequentibus expediendum.

- (2) *Ius precarium* hanc habet naturam, vt semper & pro libitu reuocari possit, cum hæc intentione alicui quid concedatur, vt *ius irreuocabile* in alterum non transferatur. Tale ius potissimum est, quod ex gratia principis & confertur, & in posterum quoque dependet, vbi semel collatum est. Sunt tamen, qui aiunt, *concessionem* quidem esse ex gratia, sed neuiquam eius exercitium, exemplo donationis, quæ ab initio ex libera voluntate & gratia donantis sit, sed, vbi semel facta est, non amplius ex gratia dependet, sed *ius perpetuum* operatur. Equidem hanc comparisonem admitto, si in priuilegiis gratuitis expresse se declarauerit princeps, quod *ius irreuocabile & perpetuum* in priuilegiatum transferre velit, quia sic constat, iure precario priuilegium haud esse collatum, quamuis plerumque in Gallia concedi soleant, cum clausula priuilegiis communiter subiici solita: *quand il nous plaira*. Sicuti enim princeps irreuocabiliter ceteras res corporales subditis donare potest, ita nulla apparet ratio, cu non etiam ius aliquod eodem modo & efficacia in alterum transferre valeat? An vero hoc ipsum volue-

§. LXIII. Irreuocabile vero ius priuilegia conferunt, quæ eis modis acquisita sunt, quibus alias ius plenum seu proprietas acquiri solet, vt sunt priuilegia *titulo oneroso* (a) acquisita.

§. LXIV.

rit in dubio, alia quæstio est, id quod negandum existimauimus, quia a) concessio *precaria* in dubio magis præsumitur, quam absoluta donatio, maxime b) in eiusmodi iuribus, quæ vt plurimum *iure precario*, & ex *gratia* conferri solent. Neque c) omnis gratiosa concessio statim *donatio* est, cum etiam *commodatum* & *precarium* gratiosa concessione nitatur. Ceterum an semper talis reuocatio consulta sit, ex *regulis prudentiæ* metiendum, ex quibus rationes iuris non desumuntur. Conf. interim CONRING. *dissert. de priuileg. recte confer. & reuoc.*

(a) Priuilegia titulo oneroso concessa illa dicuntur, quæ non ex nuda & mera *gratia* & *liberalitate* principis prouenere, sed vel *pretio* aliæ re interueniente comparata sunt, vel ob *bene merita insignia*, & *premio compensanda* sunt concessa, prout §. 59. dictum. Sicuti itaque in negotiis priuatorum ex *titulo* potissimum cognoscitur, quale ius in alterum translatum sit, cum *titulus index nostræ voluntatis sit*; ita quoque ex *titulo*, mediante quo priuilegium aliquod comparatur, iudicandum, an ius *perpetuum* & *irreuocabile* translatum sit nec ne? Quodsi *titulus* domini translatus interuenierit, veluti *emptio*, *permutatio*, &c. *ius perfectum* & *plenum* priuilegiato collatum censi debet. Neque obstat, quod subditis non possit comperere *ius perfectum* intuitu imperantium; quod eo sensu accipiendum, vt non possint principem ex iure sibi competente cogere; interim tamen hoc sensu *ius perfectum* ex huiusmodi priuilegiis habebunt, vt princeps absque violatione iuris naturæ illa reuocare haud possit quod

§. LXIV. Dicuntur autem *irreuocabilia* talia priuilegia *comparatiue*, quod pro lubitu, vt quidem *gratiosa*, reuocari haud possint; ceteroquin, salute reipublicæ id exigente, (b) recte reuocentur, vt tamen indemnes seruandi, qui ex tali reuocatione læduntur.

§. LXV.

quod secus erat in *priuilegiis gratiosis*. Princeps enim summus æque ex contractibus suis cum subditis initis obligatur, vt priuati, cum & legibus naturæ subiaceat, Et principis dignitas postulet, vt *fidem datam seruet*, etiam cum aliquali suo incommodo, vt ait BODIN. de republ. lib. I. c. 8. p. m. 156. Eadem intentione concedi solent priuilegia ob bene merita concessa, vt scilicet *ius perfectum & irreuocabile* in alterum transferatur, id quod animus compensandi singularia bene merita indicat, a quo alienum est, renocare illud, quod compensationis causa datum est. Conf. Dn. STRYK de priuileg. tit. oneroso quæst. c. 3 §. 6. seqq.

(b) Fusius hæc quæstio tractata est in *Obs. Hallens.* 16. & 17. tom. 3. Scilicet notum est vulgatum illud supra iam toties quoties inculcatum: *salus populi suprema lex est*; & ita ex hoc principio omnia iura subditis competentia sunt limitanda, & salutis reipubl. subordinanda. Sicuti itaque ad salutem reipublicæ subditi omnes suas conferre debent vires, ita quoque priuilegii impetrati commodum, quod hactenus habuere, reipublicæ causa dimittere sponte debent; tale enim ius nec acceperunt nec accipere potuerunt, quod cum salute reipublicæ pugnaret. Eiusmodi priuilegia vel statim ab inito talia sunt, vel ex post facto nocere reipubl. incipiunt. Ad priora referri posset priuilegium senatum datum de non reddendis rationibus de bonis ciuitatum, quod e diametro salutis reip. aduersatur, cum ita

§. LXV. Aliquando etiam in *casu necessitatis* privilegiorum exercitium ad tempus suspenditur, (c) qua cessante, vigor eorum reuiuiscit.

§. LXVI.

senatui astra detur disponendi de bonis ciuitatum pro lubitu, quorum conseruatio reipublica sicuti valde proficua est, ita non potest non illud eidem esse damnosum, quod interitum horum bonorum promouet. Idem esset dicendum de *monopolio* alicui concessio sine pretii determinatione. Ad posterioris generis privilegia illi casus possimum spectant, quando status reipublicae ita ex postfacto mutatus est, vt praesens status, stante tali privilegio antiquitus concessio, saluus & incolumis esse haud possit, veluti si imperans videat, privilegium collegio concessum ex postfacto perpetuas parere inter subditos discordias & seditiones, nec aliter rebellem plebem ad concordiam deduci posse. Vt vero princeps de eo iudicare possit, an privilegium saluti reipubl. aduersum sit, non tamen quodlibet leue incommodum, quod ex privilegio in reipubl. redundat, iustam causam illud reuocandi operari potest, cum certum sit, privilegium vix concedi posse, ex quo non aliquid incommodum reipubl. percipiat, quod tamen compensatur vel *meritis antecedentibus*, si ob haec concessum; vel *pretio interueniente*, quod in rem reipublicae verum est. Licet vero princeps suo iure agat, quando tale privilegium reuocat, hoc ipso tamen non excluditur *satisfactio* eo nomine illi facienda, qui iniuste laeditur, modo laesionem allegare possit, veluti si redditus ex exercitio privilegii percepti haud respondeant pretio, pro quo privilegium comparatum est. Da.

STRYK. *ctt.* l. §. 23.

(c) Hoc casu proprie non reuocatur, sed tantum ad tempus quiescit, quoniam deficit illa occasio, vbi commode exerceri possit. Credendum omnino est, omne privile-

§. LXVI. Hæc obligatio de non renouandis priuilegiis, irrenouabiliter concessis, etiam successores (d) stringit, licet *titulo singulari* (e) succedant, quatenus concessio priuilegii e re reipubl. facta.

§ LXVII.

vilegium ita concessum esse, modo commoda occasio adfit; illa ergo cessante, quiescit quoque usus priuilegii, veluti tempore *necessitatis bellicæ*, quo quiescunt omnia immunitatis priuilegia. Neque aliud dicendum in priuilegiis per contractum quæsitis, vt vult MYLER AB EHRENB. *de princip. & statib. imp. c. 62. §. 17.* quasi contractus necessitatem præstationis habeant, nam de hoc non est quæstio, sed, quousque necessitatem habeant? tantum quaritur, id quod ex natura priuilegiorum colligendum. Et cum *summæ necessitatis* renunciari haud possit, inualida erit clausula priuilegio adiecta, quod nec *necessitatis casu priuilegium suspendi debeat*, cum præterea priuilegium hoc modo qualificatum euidentem reipublicæ iacturam inuoluat, & eatenus haud obligatorium sit. DN. STRYK. *cit. l. §. 21.*

(d) De successoribus *uniuersalibus*, qui iure hereditario succedunt, forsân minor ratio est dubitandi, cum iuris naturæ sit, vt ille, qui succedit in omne commodum defuncti, incommoda quoque a se non declinet, & quemadmodum per defunctum heres acquirit, ita æquum est, vt per eum quoque obligetur. BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 164.*

(e) Qui succedunt *titulo singulari*, *electione* forsân populi, vti hodie in Episcopatibus & Abbatibus contingit, vel *pacto publico*, quemadmodum per *instr. P.* plura territoria Regi Borussiae, Sueciae, aliisque cessa sunt, hi non æque ex facto antecessorum suorum obligantur. Neque enim per antecessorem succedunt, sed ex *nouo plane iure*; interim tamen cum in *officio* antecessori iurogentur, æquum est, vt ex concessione illorum pri-

§. LXVII. Sicuti vero imperantis voluntas legem constituit, ita contraria eandem tollit, (f) siue expressa, siue tacita. (g)

§. LXVIII.

vilegiarum obligentur, quæ intuitu officii facta est, seu ubi cessit reipubl. commodo; BODIN. cit. l. veluti si ob bene merita in reipubl. collata, vel pro pretio, quod in manifestam reipubl. vilitatem versum est, sunt concessa.

(f) Et legislatio & legum abrogatio ex eadem potestate fit, ut tamén prudentis principis sit, leges semel latis & reipubl. maxime conducibiles haud temere revocare, cum ea plerisque populis retinendæ vestustatis innata sit cupido, ut vix ferre talem mutationem possint, & non raro fluctus inde in reipubl. sint metuendi.

PETRVS DE MARCA de concord. sacerdot. & imper. lib. III. cap. 9. §. 9. Quin etiam leges optime excogitate in abusum trahi solent, sed propterea statim tolli non possunt ob reipubl. corruptionem, qualis olim erat lex de manumittendis seruis, qua tamen sæpe abuebantur Romani. Verum addit DION. HALICARNASS. lib. V. Ego hanc legem tollendam minime censeo, ne quod grauius malum inde in rempublicam erumpat, verum tamen, quantum fieri potest, corrigendam censeo. Sicuti vero in legibus ferendis, ita quoque in abrogandis concursus subditorum non requirimus, nisi quod ex peculiari reipubl. ratione imperans aliquando adstrictus sit, ad statum quorundam consensum.

(g) Hoc fit vel consuetudine introducta contraria, vel status mutatione, qua necessario mutari debent illæ leges, quæ necessariam connexionem cum statu publico habent, vti videbimus in Romana reipubl. post regifugium, ubi leges regie paulatim exoleuerunt, maxime quæ quandam connexionem cum regimine regio habuere; nam omnes omnino exoleuisse non constat. Imperii nostri status a temporibus CAROLI IV. val-

de mutatus est, & sic non mirandum, quod multa Aureæ Bullæ capita hodie mutata esse deprehendantur, quæ collegit Dn. IAC. BRVNNEM. *dissert. de mutat. A. B.* In iure publico particulari hoc inprimis attendendum, vbi de legum observantia nemo recte iudicare potest, nisi qui noticia status publici, tum antiqui, tum novioris, satis est imbutus; alioquin enim in applicatione sæpissime erratur. Atque hæc tacita legum mutatio facilius fieri potest, quam expressa, cum ad hanc sæpe requiratur consensus statuum reipubl. Quæ itaque post tacitam hanc legum mutationem facta sunt, merito vigorem suum obtinent. Lege Pompeia cautum erat, ne alii in Bythinia senatum adscriberentur, quam ciues illarum civitatum. Hæc lex per contrarium usum in desuetudinem abierat: hinc quæstio exoriebatur, an alienigenæ in senatum assumi efficiendi essent? Respondit TRAIANVS PLINIO quærenti: *Nam & legis autoritas, & longa consuetudo usurpata contra legem in diuersum mouere te potuit. Mibi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil noueremus, sed manerent, quamuis contra legem adsciti quorumcunque civitatum ciues; in futurum autem lex Pompeia obseruatur: cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.* vid. PLINIVS SECVNDVS lib. X. *epist. 116.* Neque hanc potestatem leges abrogandi sibi ipsi vel posteris suis imperans adimit, si vel maxime clausulam legi antea late adieisset: vt ne abrogari vnquam possit. Cum enim summus imperans superiorem se habeat neminem, legibus eiusmodi se adstringere nequit, præsertim quia per hanc clausulam magis seriam & constantem suam voluit declarare voluntatem, quam subditis aliquid promittere. Fit legislatio *μονομερῶς* a solo principe, atque ita talis clausula nuda assertio, non promissionis virtutem habet, quæ concursum aliorum, qui promissum accipiunt, requirit. Conf. HERTIVS *diss. de lege claus. ne abrog. possit munita* §. 4. vbi adducit verba CICERONIS lib. III. *ad Aitic. epist. 24.* quæ cum rem egregie illustrent, huc

§. LXVIII. Eadem potestas quoque imperanti indulget facultatem dispensandi (h) in legibus a se latis quoad certas personas, in peculiari casu, ultra quem se non extendit.

CAP.

huc transcribere placet. Ita autem ille: *Scis Clodium sanxisse, ut vix aut omnino non possit nec per Senatum nec per populum infirmare sua lex: sed vides, nunquam obseruatas esse sanctiones earum legum, quae abrogantur: nam si id esset, nulla abrogari possent: (neque enim ulla est, quae non ipsa se sepiat difficultate abrogationis) sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, qui non eam abrogari oporteat. Hoc cum reuera ita sit, cum semper ita habitum obseruationeque sit, octo nostri Tribuni pl. cepit p'suerunt hoc: Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebiscita vel S'cta, hoc est, quod per legem Clodiam promulgare, abrogare, derogare, obrogare, S. F. non liceat, non licebit, quodue ei, qui promulgauit, abrogauit, derogauit, obrogauit, ob eam rem poena multaeue sit e. b. l. n. r. i. e. eius hac lege nihilum rogator. Constat Auream B. hac clausula variis in locis fuisse mutata, & tamen variis in capitibus mutationem iam passam fuisse, vti antea dictum, & praeterea etiam obseruatum ab illustri HERTIO cit. l. scit. 2. §. 3. seq. Facilius tamen talis abrogandi licentia restringi pacto publico possent, quemadmodum imperans sub auspicio regni sui saepe promittere debet se nullo modo leges antiquas abrogaturum, qualis promissio tamen curius limitationem patitur ex statu postea mutato.*

(h) Dum ius dispensandi soli imperanti adscribo, inde magistratum subalternum excludo, nisi quatenus ex delegata sibi potestate dispensant, ceu quandoque Consultoribus datum est, vt possint in quibusdam gradibus matrimonialibus dispensare, qua delegata potestate deficient.

CAPVT IV.

DE

IVRE IMPERANTIVM CIRCA
COLLEGIA ET VNIVERSITATES.

§. I.

COLLEGIVM seu VNIVERSITAS est collectio constans, plurium personarum unitarum ad certum aliquem finem communiter obtinendum. (1)

§. II.

ciente, a iure dispensandi desistere debent, quod a gratia & potestate legislatoria, non iudiciaria dependet. Inde quoque est, quod magistratui inferiori haud concessum sit, pœnam lege constitutam remittere, aut in aliam mutare, sed simpliciter legem sequi debeat. Non confundenda tamen est cum dispensatione interpretatio restrictiva, quæ itidem ad magistratus inferiores spectat, cum ita tantum iudex declarat, casum ob peculiarem concurrentem circumstantiam haud contineri sub lege, neque principis voluntatem, licet in lege generaliter declaratam, ad casum propositum extendendam esse.

- (1) (1) Requiritur ad collegium plures personæ, ad minimum tres, vt eo facilius possint inter se consentire, & maiora efficere. (2) Debent esse uniti inter se ad unum finem, quæ unio ad essentiam requiritur, & per illam unum corpus, vel una persona moralis constituuntur. Hæc unio est anima collegiorum, & hinc, illa penitus dissoluta, collegium quoque interit, quia ita quasi spiritum suum amittit; e contrario, quamdiu eadem unio manet, idem collegium durare censetur, licet paulatim mutantur personæ, & aliæ aliis surrogentur. Porro quicquid ita uniti agunt, hoc non singulis imputandum, sed omnibus coniunctim scientis, atque hac ratione, quod universitas debet, singuli haud debent.

Ne-

§. II. Collegia & sodalitia inire est res libertatis naturalis, adeoque in *statu naturali* permiffa, imo ad amicitias ftabiliendas fatis apta, quamvis propter finem malum (k) ex *accidente* iuri naturæ repugnare poffint.

§. III. Neque, introductis rebus publicis, collegia prohibita fuere absolute, quia cum his optime confiftere poffunt, tanquam *focietates aequales*, (l) & quæ reipublicæ ad huc eodem modo fubfunt, vti finguli.

Quid

Neque ftatim quod finguli egerunt, vniuerfati impu-
tandum, vt fi finguli deliquerunt, non tamen qua funt
collega, id quod ratione pœnæ infligendæ attenden-
dum, vbi finguli feparatim coercenti. Quando au-
tem collegium deliquit, id quod fit, fi ex *decreto col-
legii* aliquid factum, pœna in ipfum collegium conue-
niens diftatur. Denique (3) *vnus idem, ue finis om-
nibus communis* effe debet, quod de *licito* haud dubie
intelligendum. A *focietate negotiatoria* in eo differt,
quod non inftituantur ad commune lucrum & qua-
ftum, nec *perpetuo iure*, fed finguli fua propria bona
habeant, in collegio vt plurimum.

(k) Sic quando inftituuntur fodalitia ad generis humani
oppugnationem, qualia olim *latronum* erant *fodalitia*,
iuri naturæ repugnant, licet vel maxime inter gentes
tolerentur, vel a republica approbentur, quorfum re-
fert Solonis legem in *l. vit. D. de Colleg. BODIN. de
republ. lib. III. c. 7. p. 513.* vbi verbis: *ἐπι δεσπο
δρχόμενος*, aliter interpretatur, ac quidem vulgata
verfio admittit.

(l) Collegia funt *focietates aequales*, quatenus ordo impe-
randi & parendi talis, qualis in republ. viget, ibidem
ceffat. Solet quidem aliquis collegio præfici, qui di-
rigat collegii negotia, fingulos conuocet, acta collegii
cufta-

Quid quod ratio reipubl. nonnunquam certa collegia requirat, per quæ administratio reipubl. expediri queat.

§. IV. Et quia collegia quædam proprium & a reip. fine diuersum finem habent, non inuoluit contradictionem, si imperans semet quoque collegio subditorum adiungat, quo casu non vt *imperans*, sed vt *membrum collegii* (m) consideratur.

§. V.

custodiat, & iura eius tueatur, sed absque imperio, cum reliquorum votis propterea nihil detrahatur. Hoc posito, noua respubl. in republica per collegii constitutionem non erigitur, sed tum singuli, tum omnes coniunctim & pro vna summi persona, subsunt imperio reipublicæ, adeoque huius est præcauere, ne simplex collegium æquale in formam reipubl. paulatim excreseat, quod facile fieri potest, si potestas singulorum collegiorum non satis circumscribatur.

(m) Sunt *ecclesiæ* nihil aliud quam *collegium æquale*, quibus princeps cum se adiungit, ibidem haud consideratur vt princeps, sed vt auditor, vt *Christianus*, qui cum reliquis eundem finem intendit, quod non recte animaduertunt hi, qui triplicem statum in ecclesiis fingunt, *ecclesiasticum*, *imperantem*, & *plebeium*. Similiter cum princeps etiam vt *paterfamilias* circa rem familiarem possit considerari, quid prohiberet, si collegio mercatorum, metallicorum, aliorumque se adiuugeret? prout praxis rerumpublicarum docet. Verumtamen nihilominus vt summus princeps adhuc ipsum collegium retinet & exercet summam potestatem, ex quo fit, vt minus tutum sit ceteris sodalibus, habere imperantem collegam.

Boehmeri *Lus Publ.*

E e

(n) Ha-

§. V. Introductis tamen ciuitatibus, ex fine reipublicæ imperantis erit, præcavere, ne per collegia aliquod præiudicium reipublicæ inferatur. (n)

§. VI. Imo sicuti singuli, ita quoque integra collegia imperantis directioni adhuc subsunt. (o)

§. VII.

(n) Habent collegia in republ. sua comoda, habent incommoda. Promouent comercia, vnionem inter ciues firmat, & defensionem reipubl. inferuiunt, quæ sæpe magis a collegiis quam singulis haberi potest. Sed incommoda a collegiis quoque metuere debet republ. Iam antea dixi, facile posse degenerare in respublicas nouas: certe apta sunt ad seditiones in republica fouendas, ad declinandum obsequium, ad factiones colendas, quæ omnia a singulis non tam facile metuenda sunt. Cogitandum est, republ. esse corpus ægotans, ex multis corruptis membris constans, quo magis autem eiusmodi membra putida inter se cohærent, eo plus damni reipubl. imminet. Ad hoc vero auerendum, finis reipubl. imperanti curam singularem commendat.

(o) Nouum argumentum, ex quo ius imperanti in collegia adfruitur. Collegia coalescunt ex subditis, qui inter se adhuc manent æquales, & sic collegium ipsum, licet nouam personam moralem in republ. sustineat, a subiectionis vinculo tamen haud liberatur. Quale ius ergo in singulos, tale multo magis imperanti in collegium competit, quod itidem unius personæ vicem gerit, sed magis reipubl. nocere potest, ac quidem singuli, & ita quoque eo magis imperanti incumbit, omnibus prouidere modis, ne reip. damnum a collegiis inferatur.

§. VII. Sic itaque imperanti competit
 (1) ius plane prohibendi (p) collegium
 aliquod, quo facto, collegium *personæ ciui-*
lis amittit iura.

§. VIII.

(p) Indicat ipse imperans, quæ collegia sint toleranda in ciuitate, quæ reprobanda. *Si tolerat*, habent effectus ciuiles, licet omni iustitiæ & pietati aduersa sint. *Si reprobat*, amittunt omnes effectus ciuiles, licet pietati & bonis moribus congruant. Sic *ecclesiæ & Heteriæ*, vti agapæ primorum Christianorum vocantur a FLINIO, optimum & sanctissimum habuere scopum: est postquam sub imperatoribus ethnicis prohibebantur, pro corpore *ciuili* in republ. Romana nec haberi, nec ex testamento capere, nec immobilia aut alia bona possidere poterant, donec per Constantinum M. facies rerum mutaretur, & ecclesiæ approbarentur, quo ipso statim effectus ciuiles consequebantur. Pertinet huc FLINII ad Trajanum epistola de collegiis Christianorum, vbi circa finem ita: *Quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi, ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quod ipsum facere desuisse post Edictum meum, quo secundum mandata tua heterias esse vetueram*, vid. lib. 10. epist. 97. vbi contextus docet, *heterias* idem denotare quod collegium, vti obseruat Clariss. SAMVEL BASNAGE tom. 2. *annal ad ann. 110. §. 3. Conf. diss. iur. eccles. antiq. IV. ad Plin. & Tertull.* Sic etiam de Auilio Flacco Ægypti Præfecto Philo in Flacc. ait: *vetabat cætus promiscuæ multitudinis, sublati etiam sodalitiis, quæ prætextu sacrorum vacabant mero & crapulæ.* Scilicet eadem ratione vltus esse viderur, qua patres, qui ob eandem rationem vigiliis nocturnas, ex quibus multa incommoda in ecclesiam redundabant, seculo XIII. passim iustulerunt: sic quoque agapæ tandem sublatæ sunt, cum in comestationem degenerarent.

§. VIII. Quem in finem (II.) imperans quoque disponere potest, ne vllum aliquod collegium in republica toleretur, (q) nisi quod confirmatum, & publice approbatum sit.

§. IX.

(q) Quantopere Romani in republ. libera horruerint conventus promiscuos ciuium, docet LIVIVS lib. XIX. c. 15. Ita enim Posthumius ibidem: *Maiores vestri, ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus edictus esset, aut plebi concilium tribuni indixissent, aut aliqui ex magistratibus ad concionem vocassent forte temere coire voluerunt, & ubicunque multitudo esset, ibi & legitimam multitudinis rectorum censebant debere esse.* Nouerant enim incommoda, quæ ex promiscua coitione ciuium in republ. redundare possent. Ita quoque iure *Lubecensi* prouisum, vt omnibus collegiorum conventibus quidam senatores intersint, ne quid in detrimentum reipublicæ ibidem statuatur. vid. *ius Lubec. lib. IV. tit. 13. art. 3.* Atque hinc satis prudenter in iure Romano constitutum fuit, nullum collegium pro legitimo habendum esse, nisi autoritate publica esset constitutum, & hac ratione *criminis extraordinarii* rei erant, qui absque *publica approbatione* coiuerant. Licet enim collegia per se non sint illicita, talia tamen fiunt, vbi lege publica certa ratione sunt prohibita. Neque hoc tantum ad *collegia profana* pertinet, sed etiam *sacra*, cum imperantis sit prouidere, ne sub pretextu sacrorum & pietatis aliquid fiat contra rempublicam. Experti sunt imperantes cum maximo suo damno, quantas turbas sæpe dederint tot pia, vt vocantur, collegia, fraternitates, ordines, societates, cetera, quæ cum ab initio sub innolacro pietatis permessa fuerunt, postea, vbi altas radices egerunt, satis eradicari non potuerunt.

§. IX. Similiter (III.) imperanti competit ius noua collegia & societates instituendi, (r) & illis certum regimen, leges, priuilegia aliaque iura præscribendi, pro ut salus reipublicæ postulare videtur.

§. X.

(r) De priuatis hætenus. Publica sequuntur, quæ quoad suam institutionem primam & directionem a publica dependent *autoritate* reipubl., & sic in multis a collegiis ceteris priuatis differunt, tum ratione priuilegiorum & iurium, tum ratione administrationis bonorum, quæ hic non æque solet esse libera, vti quidem in *priuatis*: in his enim collegium de bonis suis adhuc libere disponere potest, prout priuati: *publica* collegia, quæ bona possident, *autoritate publica* possident, & imperanti eo nomine ratio est reddenda, atque adeo sine eius præscitu ordinariæ de iis disponere nequeunt, vti sunt bona ciuitatum, communitatum, Academia-rum, imo etiam ecclesiarum. Quid enim aliud sunt, quam cœtus publici? Pertinent huc institutiones *collegiorum commerciis perpetuis inseruientium, Academia-rum, Gymnastorum & Scholarum, variarumque scientiarum*, vt sunt passim *les sociétés des sciences*. Idem collegium *Ictorum, Medicorum, Scabinatum, Iudicum, prouentuum & reddituum reip. curandorum &c.* Imo ex hoc iure fluit ius *dandæ ciuitatis*, vt scilicet pagus vel vicus possit erigi in ciuitatem quoad iura, priuilegia & alia, quæ ciuitatem constituunt, quæ vnice ex imperantis autoritate dependent, cum hoc ius regimen reipubl. respiciat. Hinc olim satis disputatum fuit, vtrum dominis regionum ius dandæ ciuitatis competeret? Adducit hunc in finem NICOL. HERTIVS *diff. de super. territ. c. 18.* chartam de anno 1312. ex IO. ISAACI PONTANI *list. Gelr. lib. 6.* vbi conclusum fuit per principes, quod nullus princeps aut dominus possit alicui oppido vel concedere aliquas libe-

§. X. Hæc collegia publica ad administrationem reipublicæ pertinent, proinde (IV.) imperanti competit ius cogendi subditos, vt in tale collegium se referant, (s) & quod sui muneris ibi erit, peragant.

§. XI. Circa priuata collegia (V.) ius habet prospiciendi, nequid ibidem statuatur in præiudicium reipublicæ. (t)

§. XII.

tates, vel privilegiare aliqua oppida absque manu & expresso consensu Regis, in cuius regno dominium ipsius domini situm existit, id quod etiam exemplis aliis declarat, non omisis tamen contrariis, siquidem principes eo tempore tanta haud gaudebant superioritate, vti quidem hodie, propter quam iis quoque hoc ius denegari nequit, vt probatum dedit Dn. THOMASIVS peculiari diss. de iure statuum dande ciuitatis.

(s) Præsupposui talia collegia, quæ administrationi reipubl. inferuiunt, quæ reuera ad munera publica referenda sunt. Hoc intuitu quoque admitto, renitentem suo modo, non tamen obtorto collo, cogi posse ad subeundum munus ecclesiasticum, si α) satis idoneus β) & religioni illius ecclesiæ, cui præficiendus, addictus sit. ZIEGLER de cleric. renit.

(t) Hoc imprimis attendi debet circa collegia opificum, qui non raro inter se constituere solent, quæ vel monopolia sapiunt, vel aliter noxam reipubl. inferunt. Graviter de eiusmodi abusibus conqueritur IO. FERRARIUS MONTANVS lib. 6. de instit. reip. c. 5. aliens. In societatis suis atque collegiis istæc ordinant, atque statuunt, quod priuatim commodet, atque a publica utilitate tam alienum sit, quam quod alienissimum. Hinc est, quod in rebus publicis non bene instructis piscores inter se statuunt, donec alteri panis supersit, ne alter venalem proponat. Calcearii, sartores, linteones atque
dit

§. XII. Quamuis itaque cuilibet collegio integrum sit, per modum *pacti* aliquid statueri de *negotiiis collegii*, secundum quod in iis procedatur; hæc tamen statuta etiam subsunt (u) imperantis iudicio & inspectioni.

§. XIII.

alii, ut arctus sit famulitii numerus. Inter pannicularios conueniri solet, ne ultra præstitutum quisquam pannos annuo spatio conficiat. Quæ ex eo promanant, quod in collegiis plerumque sunt plures eorum, qui vel artificia male callent, ægreque exercent, aut sua luxu, alea & comestationibus profundunt ac decoquunt, quam qui sedulo laborant, rebusque acquirendis strenuam & honestam operam locant, artisque exercitium sibi utile faciunt. Inter quos facile numerus vincit, & quod priuatum est utili præfertur; tametsi fax illa hominum parum consideret, quid utile sit, etiam utcumque, sed cum ipsis nulla emergendi spes sit aliis quoque successum inuident, & hoc pacto non solum, quod publice perniciosum est, argent, verum etiam, quod priuatim commodaret, interuertunt. Vnde fit, ut collegia illa artificum præter hoc, quod ob inconsultam statutorum temeritatem illicita atque inbonesta habent, etiam multis oppidis perniciosa sint; Quo magis inuigilandum est magistratibus, ne tale quidpiam fiat, sed pestibus illis interdicitur. Est itaque principi relicta reformatio eorum, quæ pessimis moribus in collegiis introducta in detrimentum reipublicæ vergunt, de quibus mediis plenissime agit **RETRVS GREGORIVS** de *republ. lib. 13. c. 3.*

(u) (I.) Leges quidem condere soli imperanti concessum; interim priuatis haud interdictum, inter se *pacta* de negotiis inter se peragendis inire, quin cum collegium absque certo ordine non subsistat, hic vero per *pacta* certa determinari debeat, censetur quoque

collegio ius pacta talia constituendi datum, eo ipso, quo publice approbatum est. Neque adeo (II.) *confirmatio* talium statutorum necessario a principe vel summa potestate petenda, cum etiam absque illa vim obligandi ex propria virtute habeant, quamvis omnino utilis sit. Potest tamen (III.) imperans confirmationem eorum sibi reseruare, vt absque illa non valeant, id quod maxime reipubl. conducit, cum alias collegia plerumque talia statuunt, quæ reipubl. quidem damnoſa, singulis autem de collegio proficua esse soleant. Hac confirmatione accedente, pacta talia (IV.) in leges proprie dictas tranſeunt, & sic non amplius a collegio possunt reuocari, vti quidem nuda pacta. Cæterum (V.) pacta talia tantum valent, quatenus de rebus collegii inita, extra quas si aliquid statuitur id merito pro inualido habendum, quo etiam pertinet, siquidem aliquid determinent de rebus collegii sui, sed (VI.) in *præiudicium reipublicæ*, quia in genere omnia pacta priuatorum ad hanc normam dirigenda, & ea, quæ aduersantur ſaluti reipublicæ, pro illicitis habenda. Sic damnoſum est reipublicæ collegiorum statuta, si opifices statuunt, vt nemo operam suam minoris locet, vel rem suam minoris vendat, quam inter se conuenerint, vel vt iniuriam passus tandiu ab opificio excludatur, donec iniuriam vindicaverit &c. Cum autem (VII.) talia pacta essent otioſa, nisi etiam quædam *coactio* illis adiceretur, ita quoque permissum collegio pœnam conuentionalem in transgressores statuere, quæ tamen multam pecuniarum leuiorem excedere nequit. Hoc ipso (VIII.) *proprie dictam iurisdictionem* haud exercet, quippe quæ absque imperio est inefficax, quod in collegio æquali cessat: interim hoc collegio quoque datum cenſeri debet, vt possit cognoscere de negotiis ad collegium spectantibus, & per maiores determinare, an aliqua pacta violauerit, in qua *notione* si excedatur, tunc demum iudex ordinarius de hoc grauamine cognos-

§. XIII. Ex eodem fundamento (VI.) fuit, imperanti competere ius, collegiis præscribendi certos *limites*, (x) quatenus hoc reipublicæ conducibile visum fuerit.

CAP. V.

DE
IURE IMPERANTIS CIRCA
SACRA.

§. I.

IURA CIRCA SACRA non recte exami-
nari & diiudicari possunt, nisi antea cogno-
verimus, quomodo *religio & ecclesia* se habeant
ad

gnosceret & *sententiam* decisivam ferre potest. Atque hinc etiam est, quod illa, quæ per *iurisdictionem* proprie dictam cum auctoritate & imperio exerceri debent, coram collegio fieri nequeant, veluti quod non possint dare tutores, recipere testamenta &c.

(x) Huc pertinet: (I.) ne *extranei* in tale collegium adsumantur, quatenus *originarii* opifices adsunt, his enim primario, ut propriis subditis, prospiciendum: (II.) ne alii recipiantur, quam qui in tali loco degunt: (III.) Potest præterea determinare numerum collegiarum & prohibere, ne ultra numerum alij adhibeantur, neque alii opifices, quam qui intra numerum sunt, tolerantur. Ab antiquo enim in plerisque rebus publ. receptum fuit, ut in civitatibus certa & distincta haberentur collegia, & ne promiscue unusquisque opificum quoddam peragere posset, nisi a collegio fuerit approbatus, & in illud receptus. Quo ipso collegio nascitur *ius prohibendi*, ne aliquis in civitate extra collegii membra opificum exercere audeat.

ad *republicam*, & qualis vtriusque potissimum finis sit. (y)

§. II. *Sacra hic primario modum colendi Deum externum* (z) denotant, atque adeo non huius sed illius vitæ salutem pro scopo habent: quo posito, apparet, religionem non pertinere primario ad *actiones hominum civiles inter se*. (a)

§. III.

(y) Inde omnis dissensus inter eruditos de hac materia, quod diuersos conceptus sibi de *religione & statu ecclesie* forment, & ad illos conceptus præsuppositos iura applicent. Qui ex religione commercium faciunt, iura fini huic conformia excogitant; similiter qui ecclesiam esse volunt *republicam*, ordinem parendi & impendendi in ea fingunt &c.

(z) *Religio* sumitur partim pro *interno*, partim pro *externo* cultu. Hic consistit in certis actibus externis, ad Deum colendum & pietatis culturam directis, vel *revelatione* determinatis, vel *humano consilio* superadditis. Finis est *æterna beatitudo*, & sic rursus primario societatis externæ seu vitæ huius felicitatem non respicit, quamvis per consequentiam hæc exinde fluat. Si enim actiones omnes ad æternam diriguntur salutem, actiones reliquæ in *vita civili* necessario erunt iustæ & legibus conformes.

(a) Cum religio *primario* dirigatur ad Deum, (I.) non requirit *per se* societates humanas, sed extra easdem esse, & quilibet sibi ipsi sufficere potest ad collendum Deum: (II.) non pertinet ad actiones hominum inter se *primario*, adeoque non potest primario de *cultu Dei externo*, quomodo a singulis instituendus sit, quomodo cultura pietatis promoueri debeat, in iure naturæ agi, & quamvis (III.) *societates* ad colendum Deum & exercenda coniunctim pietatis exercitia homines inuicem, ius naturæ tamen tales societates non præ-

§. III. Et quamuis sacra externo cultu & externis actionibus perficiantur, *finem* tamen *internum* respiciunt, adeoque non absolute *coactionibus* obnoxia sunt, (b) sed plurima *libertati conscientiarum* relinquenda.

§. IV. Neque primario ciuitates sunt introductæ propter *religionem*, nec dici potest, quod ciues submiserint quoque in hisce causis voluntatem suam imperantis arbitrio, (c) cum id ne quidem *potuerint*.

§. V.

præcipit, sed constitutas dirigit; quin quod sæpe *rationes accidentales* sacra externa seu *coitiones* inter gentes produxerint. Ita obseruat doctissimus CLERICVS in *Pentateuch. Ex. XII. 11.* sacra plura esse nata ex defectu literarum. *Antiquissimis temporibus, ait, cum rara essent literæ, dies festi instituebantur, in quibus euentus memorabiles sollempnibus eorum imitamine celebrabantur, atque inde nata plurimæ sanctissimæ ethnicorum ceremoniæ.*

(b) Ordinarie externa negotia quidem coactionem recipiunt, sed non aliter, quam quatenus *ciuilia* sunt, seu ad *ciuilem societatem in republica pacifice peragendam* pertinent, & ita respiciunt *actiones hominum inter se*. Verum actiones immediate ad cultum Dei directæ, *absque ulla hominum inter se coitione*, non eadem ratione sunt obnoxia coactioni ciuili, cum ne quidem ad negotia reipubl. pertineant, sed internam vnice singulorum emendationem respiciant, vt *part. gen. c. 1. §. 23.* plenius dictum. Et sic iuri naturæ aduersabatur *præceptum Darii, ne quis intra triginta dies Deum quemcunque adoraret, & preces ad eum mitteret, vnde non peccabat Daniel, quod illud non attenderet Dan. VI.*

(c) Finis rerumpubl. primarius est *tranquillitas externa* & *securi-*

§. V. Retinuere itaque subditi libertatem, (d) vt possint colendi Dei gratia coire, & sacra facere, dummodo de cetero pacifice & tranquille viuant.

§. VI.

securitas: illa itaque omnia, quæ huc spectant, in imperantis arbitrium contulisse ciues videntur, h. e. quæ *privati iuris & arbitrii* erant. Peccat in hoc ipso HOVTVYN. in *polit. gener.* §. 63. dum idem de *religione* asserere conatur, ex *submissione generali*. Verum huic recte respondet PVFENDORFF. de *habitu religionis ad vitam civilem, in calce*, quod *submissio* illa generalis utique limitanda sit *ex sine institutarum ciuitatum*. Hoc enim supposito, posset imperans quemuis externum cultum idololatricum subditis iniungere, & a vero Deo auertere, quod sanæ rationi repugnat.

(d) Quod ethnici libertatem hanc subditis haut concesserint *idololatriæ religionis principis non rationi iuris* adscribendum. Illa ritus sibi aduersos ferre nequit, solida enim pietate destituta est. Inde odia, simultates, bella denique ciuilia. Audiamus IUVENALEM qui *lib. V. Sat. XV. v. 33.* ita canit:

*Inter finitimos vetus atque antiqua similtas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus,
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus, cum solum credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit &c.*

Rex Scythiæ Anacharsim & Scylem interfecit, quod hunc græco ritu Baccho, illum matri Deum clam sacrificasse comperisset, teste HERODOTO *lib. IV. v. 109.* Cum animos Romanorum multiplex religio & plerumque externa inuasisset, datum hoc negotium adibus, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio, colerentur. LIVIUS *lib. IV. c. 30.* Eodem ex fonte M.

fonte M. Æmilius edixit, *ne quis in publico sacrove loco nouo aut externo ritu sacrificaret.* ID. lib. XXV. c. 1. Hoc ipsum in Romanis admiratione dignum censet DIONYS. HALICARNASS. lib. II. quod licet innumera gentes in urbem venerint, quibus omnino necesse est, colere Deos patrios ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra ciuitas Romana sit emulata, ita vt publice ea sint recepta; quo ipso tamen priuatum sacrorum exercitium non penitus exclusisse videtur. At vero cum religio animam concernat, & per se pacem ciuilem non tollat, coactionis omnis nescia est. De Ægyptiis tradit IO. LEO lib. VIII. *descript. Africa.* quatuor sectas inter eos vigere, quæ inter se ritibus sententiisque differant, etsi ex Muhametis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer viuere, sed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas ideo fovere. Quando ex dissensione religionum pax ciuilis turbatur, hoc sit culpa eorum, qui sacris præsent, non vero dissonantiæ religionum adscribendum est, adeoque iniustum est, sub hoc prætextu conscientii vim inferre, cum tamen nihil tam voluntarium quam religio sit, in qua si animus aduersus est, iam sublata, iam nulla est, vt ait LACTANT. lib. V. c. 14. VALENTINIANVS imperator hæc perpendens hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diuersitates medius steterit, nec quenquam inquietauerit, neque vt hoc coleretur imperauerit, aut illud, nec interditiis minacibus subiectorum ceruicem ad id, quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, vt reperit. MARCELLINVS lib. XXX. c. 30. Ipse MAXIMILIANVS II. agnouit, nullum enormius peccatum dari posse, quam in conscientias imperium exercere velle. Quin ne quidem rationes politicæ oppressionem libertatis huius suadent, quippe quæ turbas seditionesque in republ. excitare solet.

§. VI. Hæc libertas tamen non impedit, quo minus (I) imperans prospicere & præcauere possit, imo debeat, ne sub prætextu sacrorum, scelera, fraudes, coniurationes (e) aliaque nefanda committantur.

§. VII. Præterea (II.) haud interdictum est imperanti, eos, qui *peregrinis* dediti *sacris* sunt, non recipere, (f) aut si iam recepti sunt, eis *emigrationem* ex iusta causa iniungere. (g)

§. VIII.

(e) Coniurationes prætextu religionum in rebus publicis quandoque susceptas fuisse, docet plenius LIVIUS lib. XXXIX c. 8. vbi simul in *seqq. cap.* fufius *sacra* nefanda *nocturna* & *Bachanalia* recenset, & quantam curam in illis eliminandis consules posuerint, refert. Talia nefanda, quæ *crimina publica*, non *sacra* sunt, nequitiam in republica tollerari debent.

(f) Sicuti extraneos imperans recipere non tenetur, ita etiam sub *certa* potest *conditione* recipere, si religioni publice approbatæ se submittere velint; tunc enim eis integrum manet, velintne recedere, an ex pacto se conformare sacris publicis, id quod in *receptione Iudeorum* vbivis animaduertimus, quos imperans recipere non tenetur. Postquam tamen semel eos simpliciter recepit, ad Christianam religionem eos cogere minime potest, nec quæ in contrarium prostant exempla, *ius* faciunt, sed *mera facta* referunt.

(g) Supponi potest casus, si ob diuersitatem religionis pax publica ita turbata sit, vt aliter reduci non possit, quam si his, qui dissentiunt a religione dominante, discedendi necessitas imponatur; tunc enim haud inique agere imperantem existimarem, si ad maiora mala euitanda emigrandi necessitatem subditis imponat-

(h) Pria-

§. VIII. Porro (III.) nec interdictum imperanti est, *cultum sacrorum publicum* (1) prohibere, vt interim *priuata sacra* subditis relinquuntur.

§. IX.

(h) Principis arbitrio relictum est, quid *publice* fieri debeat, decernere. Ast *priuata coitiones* colendi Dei causa huc non pertinent. Equidem periculosas priuatas coitiones esse obiciunt; sed satis idonea media sunt, pericula talia euitandi, si, vt publice tolerentur, permittatur neque, enim ex publicis coitionibus aliquid mali respublica sentit. Porro obiciunt, principem collegia priuata prohibere posse, ergo etiam huiusmodi priuata conuenticula. Verum alia collegia versantur circa negotia *arbitraria & mere ciuilia*, & haftenus subsunt dispositioni reipublicæ: hæc vero collegia talem finem haut habent, sed pietatis animæque culturam, de qua non æque principes disponere potest. Probarunt hanc *libertatem*, quæ ciuili imperio non subiacet, suo exemplo primi Christiani, quæ cum eis inique ab ethnicis imperatoribus denegaretur, non tamen intermiserunt, colendi Dei causa clanculum coire: id quod facere haud potuissent, si prohibitio eos obstrinxisset. Nouerant enim, magistratui esse obediendum: nihilominus tamen hic obedientiam denegabant, & quæuis aduersa potius experiebantur, & patienter tolerabant. *PLINIUS lib. X. epist. 97. de Christianorum cætibz dilerte fatetur, hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent stato die soliti conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere; & deinde, quod coire soliti fuerint ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quo ipso intelligit agapas, addit tamen, hoc ipsum facere desisse post edictum, quo secundum mandata Traiani hæterias esse vetuerat, quod non intelligendum de sacris conuentibus, sed potius agapis, quippe quæ facilius intermittere poterant. Vid. clariss.*

§. IX. Quando itaque homines inter se coeunt in societatem cultus diuini causa, distinguendæ sunt eorum *actiones* ratione cultus *externi*. Quædam ex intima religionis cuiuscunque natura, (i) nullo vero modo

ex ar-

SAM. BASNAGE tom. 2. *annal. ad an. 118. §. 23.* Plenius de his hæreticis *egi diff. IV. ad Plin. secund. Et Tert.* In aprico est, potuisse ethnicos eisdem argumentis contra Christianos pugnare, quibus hodie contra dissentientes, quos *hæreticos* vocant, pugnatur, adeo ut si *tolerantiam* tollas, libertatem conscientiarum, quam subditi in ciuitatem euntes sibi reseruarunt, simul euertas. Non inepte Ermenegildus Hispanicorum Princeps ad parentem Leuigildum Regem Hispaniæ Arrianum scripsit apud MARIAN. de reb. Hisp. lib. V. c. 12. *in saniori religione, quam ipse inuidiæ causam nouam dicis, complectenda, orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi presidis: De veritate non disputo, cuique de ea re liberum arbitrium facimus, tantundem modo nobis detur.*

- (i) Illæ actiones ex intima religionis natura fluere videntur, quæ essentialem illius religionis rationem constituunt, & sic ex *reuelatione* dependent, vel saltem dependere vulgo creduntur. Vt in Christiana religione sunt vsus S. cœnæ, baptismus, &c. Nulla certe religio est, quæ non habet sua peculiaria instituta, quæ *essentialia* & *neccessaria* esse existimant, licet ab aliis habeantur superstitiosa. Quæ Iudæis erant a Deo præcepta, ab ethnicis superstitioni adscribebantur, quod nec TACITVS lib. V. *histor. diffitetur* aïens: *Profana illic (apud Iudæos) omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta.* Gentiles plura ex antiqua reuelatione sacra deduxerunt, & inde non *arbitraria* esse crediderunt, sed omnino *neccessaria*, quæ fuisse videntur, quæ Numa quasi ab Egeria Dea accepta

arbitrio humano fluunt, & sic nec arbitrio imperantis subsunt.

§. X. Quædam instituta sunt *ordinis causa* adornata, in quibus tamen arbitrio humano adhuc multum relictum quoad specialio-rem determinationem, (k) & hæ actiones facilius subesse possunt imperio ciuili.

§ XI.

cepta Romanis proponebat. Et inde nunc fit ut colligitur ius cogendi subditos ad certam religionem assumendam principi haud competere, quod reuera etiam frustraneum est, cum, ut ait IACOBVS I. Rex Angl. orat. IV. *ratio ipsa persuadeat, & experientia confirmet, homines cum religionis causa vexantur, potius animi sui magnitudine ingeniique peruicacia, quam cause bonitate omnia tormenta alacriter sustinere, & mortem quoque ipsam, ut vanam illam & umbratilem martyrii famam consequantur.* Nulla sane pestilentior opinio respublicas vnquam lacerauit afflixitque, quam *de persequendis & excindendis hereticis*, vti rerum monumenta per omnia secula demonstrant. Nata enim ab illis opinio est, qui rempublicam conculcare in sui lucrum & commodum studuerunt. Hoc modo etiam ipsi imperantes, de hæresi suspecti, de folio deturbari potuere. Hoc modo integra regna exhausta sunt, vti de Hispania constat, quam *inquisitio inopem desertamque reddidit.*

(k) Quod homines coire debeant, precationum communium ergo, & ita alter alterum excitare debeat ad deuotionem, illud lege publica constringi non potest, quia etiam Apostoli hic dixerunt, *magis obediendum esse Deo quam hominibus.* In ipsa autem congregatione instituta plura dependent ex humana institutione v. c. *circa locum, tempus, formam, modum &c.* & quæ ita sunt comparata, ad ciuilem potestatem suo modo pertinere possunt, maxime si *externi ritus & ceremoniæ* magis magis-

§. XI. Tunc itaque actiones hominum inter se, iuri naturali subiectæ, circa sacra sese exerunt, quando homines coeunt cultus diuini gratia, quales societates *statum* aliquem *politicum* non faciunt, sed subsistunt intra naturam *collegii equalis*. Interim licet finis non *ciuilis* sed *spiritualis* sit, nec talia negotia, commercia *ciuilia*, sed *spiritualia* respiciant: quatenus tamen collegium & societatem externam inter se constituunt, iura quoque collegiorum (1) suo modo hic applicari debent.

§. XII.

que crescant. *Externa enim pompa* plures leges, & obseruationes requirit, maioribusque rixis & contentionibus obnoxia est. Quo simplicior cultus, eo melior quod nec ethnici diflessi sunt. Laudat LIVIUS lib. III. c. 57. *priscos Romanos, quod magis pie, quam magnifice religiones coluerint*. Sic itaque negotia in ecclesia possunt duplici modo considerari: (I.) *in se*, & sic non pertinent ad *ciuilem beatitudinem*, adeoque ad reip. curam proprie non spectant: (II.) quatenus simul *respectus politicus* seu *reipubl. ratio* concurret, secundum quam prouidendum est, vt omnia, quæ pro arbitrio recipiuntur, tranquillitati reipubl. sint congrua, nec per ea aliquid suscipiatur, vnde *discordia* & alia turbæ in ciuitate dari possint.

- (1) Quando homines societates inter se constituunt cultus diuini gratia, necesse est, vt actiones quoque societatis isti conuenientes producant, quæ quatenus inter socios & collegas peragenda sunt, suo modo iure naturæ diriguntur, quippe quod iura sociorum inter se determinat. Coeunt homines cultus diuini & pietatis excolenda causa, & ita negotium huius societatis non est *ciuile*, vel

exter-

externam felicitatem respicit, ad quæ cetera collegia diriguntur, sed potius omnia quæ hic aguntur, ab omni commercio humano longe aliena sunt, & pietatis culturam, quæ spiritu & interna mentis operatione perficitur, concernit. Atque adeo cum aliis collegiis non æque in omnibus potest comparari, quæ suam existentiam a securitate reip. habent, extra quam negotia collegiorum civilium frigent; præterea quoque mere arbitraria sunt, & pro lubitu e republ. possunt eliminari. Ecclesiæ *externam securitatem reip.* ad sui operationem non absolute requirunt: finem suum possunt obtinere in turbida etiam republ., & ubi motibus internis perfectionibusque omnia plena sunt. Quandoque rectius finem assequuntur societates ecclesiasticæ sub persecutione, quam in plena securitate constitutæ. Respexit huc CHRYSOSTOMVS *lib. adv. gentil. aïens: cum imperialem thronum conscendit is, qui nobiscum in fide ac opinione consentit*, (& sic ecclesiæ plena fruuntur securitate) *hinc seigniores efficiuntur res Christianorum: tantum abest, ut illa per humanos honores erectæ consistant. Rursum cum impius aliquis Imperator regnat, qui nos undique urget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclarescunt, tunc præmiorum ac triumphorum tempus, tunc præconiorum ac virtutis omnis ostentandæ facultas.* Commercia civilia, quæ in ciuitate vigent, tolluntur, sublata quiete publica: neuitquam commercium pietatis. Ex quo deduco, (I.) hoc collegium esse mere *æquale*, quod ad finem huius collegii obtinendum non *externa vis*, non *imperium* necessarium sit: transiret sane in peculiarem reipubl. formam & ciuiles rationes adsumeret, si alio modo instrueretur; imo cum ecclesiæ seu huiusmodi societates esse possint in republ., quamuis pars eius non sint, salus reipubl. conuelleretur, si noua republ. in hac societate erigeretur, quia ita noua respublica in republ. daretur, id quod absurdum, & quamuis (II.) societates hæc absque aliqua *directione externa*, ut ordine & decen-
 ter in tanta hominum multitudine omnia fiant, subsiste-

§. XII. Cum vero in omni collegio priuato ordine & decenter omnia peragenda, & quæ huc spectant, collegium possit ordinare, hinc ex natura huius collegii descendit, quod possint membra eiusdem constituere Doctores, (m) aliaque determinare circa modum, personas, locum, tempus &c.

§. XIII.

re nequeant, & ita soleant eisdem præfici, per quos dirigantur; hi tamen non per modum imperii, sed potius consilii omnia, quæ decernunt, peragere debent, & ita, quæ ad ordinem externum huius collegii spectant, per modum *pacti* ut plurimum expedienda sunt. Et cum (III) finis huius societatis sit magis directus ad *internam animi emendationem & pietatis culturam*, omnia quæ in tali societate aguntur, ita peragenda sunt, ne ille impediatur. Statim vero ac homines (IV) ab illo fine deficiunt, quod facile fieri potest, negotia huius societatis facile solent induere *σχῆμα πολιτικόν*, & in *commercium ciuile* conuerti, quo ipso iura *ecclesiastica* magis magisque augentur, id quod hodierna ecclesiarum facies ostendit, & religio ethnicorum demonstrat. Et ita postquam ex deprauatione sua magis magisque ad *ciuiles rationes* defleuit, iura quoque imperantium circa tales societates maiora emergunt, qui præcauere debent, ne quid detrimenti respubl. capere inde possit. Et hinc tot iura imperantium circa *sacra* nata sunt.

(m) Si coitiones priuatim fiant, res expedita est. Si *sacra publica* in ciuitate fiant, indolem *negotiorum publicorum* quodammodo sortiuntur, & ita imperans ex iure circa *collegia publica* hanc libertatem restringere, & præfectos sacrorum constituere, inter eos gradus facere, vel electionem ceteri certis sub legibus permittere potest, quod ius imperatorum in ecclesiis passim exercuerunt, antequam clerus ad tam fastuosam potentiam perueniret.

§. XIII. Neque mutatur huius collegii natura, si vel maxime imperans eidem accedit, quamuis tunc quoque fiat membrum illius collegii, (n) non vero ecclesia *status civilis*.

§. XIV. Vnde minus recte asseritur, imperantes eo ipso fieri *capita ecclesiarum* (o) & episco-

ret. Nec gentiles aliter hac in re egerunt. Romulus sacrorum antistites certo modo determinavit, *iussitque ex unaquaque tribu vatem unum sacris interesse, quem ἱερόσκιον appellabant. Omnes autem sacerdotes & Deorum ministros lege lata iussit a curiis eligi & confirmari ab iis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretabantur.* DION. HALICARN. lib. II.

(n) Illud quoque ex dictis ad cap. antec. apparet. Sic postquam imperatores Christiani facti, secura quidem & tranquilla ratio ecclesiarum facta, sed nihil accreuit eo ipso imperantibus, nec imperium-nouum in ecclesia ipsa ortum est. Accedit enim imperans ad ecclesiam non *quasi talis*, sed *qua Christianus*, & sic hoc respectu membrum sit *ecclesiae*, & quatenus est membrum huius collegii, plus iuris non habet, quam ceteri. Nec existimandum est, quod tunc demum ius circa sacra consequatur; nam illud etiam iam antea ex *suprema potestate* obtinuit, antequam cœtui huic se adiungeret, cum illud non exerceat, quatenus membrum est ecclesiae, sed quatenus reipublicæ præest. Etenim inspectio suprema circa quæcunque sacra est eadem. Vnde Christiani principes exercent ius circa sacra iudæorum, aliarumque sectarum, vtut maiorem curam inspectionemque illis impendere soleant, quibus ipsimet addicti sunt.

(o) In eo peccauit HOVTVYN §. 63. Diuersa scilicet sunt, an imperans imperium suum *in ecclesia* exerceat, & an *in ecclesiam*? Posterius aduitti potest, quatenus in

episcopos, nisi hoc de generali imperantis iure circa omnia collegia intelligas, quod tamen iam antea habuere.

§. XV. Cum vero ecclesia sit in republica, imperanti non minus ac in cetera collegia competit *ius inspectionis generalis*, (p) vt videat,

omnia collegia certo modo ius habet providendi, ne respubl. exinde damnum sentiat, & ita non consideratur, vt *membrum ecclesie*, sed vt *princeps reipublica*. Sed in ipsa ecclesia, quatenus tanquam *membrum* eius consideratur, imperium nullum exercet, quoad illa, quæ ecclesie propria sunt, sed retinet ecclesia suum antiquum statum.

(p) Non raro contingit, membra collegii & imprimis, qui illis præfunt, sua abuti potestate, & limites officii sui excedere, adeoque arrogare sibi *potestatem legislativam* vel *imperatoriam*, sicuti id pessimo Romanæ ecclesie exemplo constat. Mature itaque præcauendum est, ne quid tale fiat, sed doctores intra limites officii coercerentur. Eo accuratiorem autem inspectionem hæ societates merentur, quo grauiora damna in reipubl. exinde redundare possunt, si a vero sine deflectunt. Homines a natura imperium in alios ambiunt, præsertim vbi *venerationem* & *cultum externum* aliorum sibi conciliarunt. Iam inter omnes fere gentes insignis semper veneratio erga eos obtinuit, qui sacris præfuerunt, adeo, vt CVRTIVS haud inepte dixerit, *plebem incautam, vbi superstitione capitur, plus vatibus quam ducibus obedire*. Quod cum metuendum sit, salutis reipubl. ratio postulat, vt quantum fieri potest, præcaueat, ne sacrum quoddam imperium in ecclesia oriatur. Cetera collegia vt plurimum restricta sunt ad pauciores, quin vt in *cap. anteced.* visum est, iuste imperans potest membra eorum restringere ad certum numerum, atque eorum tanquam pauciorum attentata non adeo reipubl. metuenda

deat, ne quid in sui & reipubl. præiudicium ibi agatur: Inde prima fundamenta *iuris circa sacra*.

§. XVI.

enda sunt. Sed societates sacrorum causa inite, vel vniuersos subditos, vel maximam partem eorum complectuntur, vt adeoque, si imperans vigilantiam suam hic negligit, & præpositi sacris ambitione trahuntur, prout facile contingere potest, omnino metuendum sit, ne *iurisdictionem* paulatim exercere & *hierarchiam* stabilire incipiant. Plus sæpe vna seditiosa concio nocuit reipubl. quam alii hostes externi. Maiores nonnunquam præpositi dedere in republ. turbas, & quietem internam turbarunt, quam alia extrema reipubl. mala, præsertim si inter se concertationibus egerunt, alterque alterum suppressere studuit, quales concertationes ordinarie factiones plebis secum trahunt, & plebem, turbis dandis aptam natam, in rabiem & furorem mutuum conliciunt, quod exemplo *Damasi & Vrsicini*, episcopatus Romani competitorum, optime declarat **AMMIANVS MARCELLINVS lib. 27. cap. 3.** Augeretur periculum in republ. si dissensiones *circa sacra* oriuntur, sectæ formantur, & ita cœtus ecclesiastici scinduntur, ex quibus scissionibus mox mutua odia, ex his persecutiones, rursus vero ex his nouæ turbæ prorumpunt, quæ non aliter præcaueri possunt, quam si imperans *ius suum circa has societates* maxima vigilantia exercent. Quot tristissima exempla post tempora Constantini adduci possent, si ratio instituti id permitteret, quorum non aliæ possunt adduci rationes, quam quod (1.) imperantes Christiani, etiam ipse **CONSTANTINVS**, nimium clero indulserint, omnibus modis tumultuantes foverint, & piaculum esse duxerint, hos compescere, qui debebant esse exemplum gregis. Si imperatores iuribus suis inuigilauissent, nunquam successores mancipia cleri facti fuissent: (2.) quod pleraque

§. XVI. Et cum multum imperantis interfit, vt mores subditorum rite formentur, vt publica tranquillitas hoc modo quoque obtineatur, *specialior cura ad eum pertinet*, vt videat, ne Doctores moribus deperditis præditi ecclesiis præficientur, (q) & circa horum

negotia ecclesiastica directioni clericorum permiserint, quam eo magis sibi vindicare debuissent, quo certius iam constabat, eos regimine ecclesiastico plane abuti in detrimentum reipublicæ: (3.) quod præterea iudicium de clero a se abdicauerint, vti imprudenter fecisse legitur CONSTANTINVS M. apud RVFIN. *hiflor. lib. 1. c. 2. aiens: Deus vos constituit sacerdotes & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra iurgia, quæcumque sunt, ad illud diuinum referuntur iudicium. Vos etenim nobis a Deo dati estis Dii, & conueniens non est, vt homo iudicet Deos.* Hoc iudicium CONSTANTINI postea episcopi toties imperatoribus ceteris obiecerunt, quoties cleri machinationibus resistere voluere, vti constat de GREGORIO M. qui MAVRITIO imperatori hoc assertum audacter & imprudenter obiecit. Hæc itaque *inspectio specialis* dat principi *iur supremum circa sacra*, cuius intuitu HENRICVS VIII. Rex Angliæ se caput ecclesie non inepte dixit, iugo Pontificis, qui caput ecclesiarum omnium dici voluit, excusso. Sed non eo sensu, prout HORTVYN supra refutatus voluit.

(q) Circa *constitutionem ministrorum ecclesie* plerumque ex hominum ad dissentiendum facilitate plures motus exurgere possunt, & ita partes sunt imperantis, ne aliquid inordinate fiat. Ostenderunt suo exemplo Damasus & Visicinus in §. *antec.* adducti, quam tam stragem reipubl. inferre possit inordinata ministrorum con-

fici-

horum constitutionem omnes euitentur fraudes, quia sub his circumstantiis *respectus ciuiles* concurrunt.

§. XVII. Præterea vt hæc in tanta hominum ad dissensum inclinatione eo felicius succedant, imperantis quoque est, præscribere certum *modum*, in constitutione obseruandum, imo & si ne sic quidem tranquillitas illæsa maneat, ad conseruandam pacem etiam *iure imperii* doctores constituere potest. (r)

§. XVIII.

stitutio. Huc respexit ZEPHERVS *polit. eccles. lib. 2. c. 3.* inquit: Cum vero progressu temporis hæresibus & schismatibus in ecclesia crescentibus Clerici hæretici schismatici aut aliis affectibus præoccupati & fascino iure electionis sæpe abuterentur, & populus suæ quisque factionis episcopum eligi vellet, adeo vt ex vniuersæ multitudinis suffragiis sæpe simultates aut tumultus orirentur, imo & cædes fierent, Christianis magistratibus necessitas imposita fuerit, vt suam interponerent autoritatem, concilio orthodoxorum Episcoporum adhibito, ecclesiis ministros darent, &c. Illustrat hoc deinde exemplo sequenti: sic cum in electione Episcopi Constantinopolitani inter Diaconorum & plebem diuersa essent suffragia, aliis aliorum, quos ordinari velent, nomina in chartam scribentibus, Theodosius, perlecto in scriptorum catalogo, tandem in Nestorio substitit, eumque elegit, multis reluctantibus.

(r) Collegio quidem hoc ius competit, & hætenus illud recte exercet, nec imperans ex iure imperii sibi *præcisè* hoc arrogare potest, quatenus pacifice iure suo & non in perniciem reipubl. vitur, sed sæpe ad imperantem *per accidens* veniunt, quæ alias ab imperio non *per se* dependent. Hodie in plurimis locis ius constituendi mi-

§. XVIII. Et, ne doctores ex innata ad imperium in conscientias inclinatione excedant limites sui officii, constituere potest, qui in hos inspectionem habeant, (f) eosque in officio contineant.

§. XIX. Atque ex his omnibus nunc fluit (I.) ius præscribendi ordinationes (t) ecclesiasticas,

nistros ecclesiæ ad principes deuolutum est, sed hac saltem ratione, quia turbidi subditi tot clamores semper excitarunt, ceu ostendi in *disp. de iniust. vocat. fact. ad clam. populi.*

(f) Agnoscit hoc THEODOSIVS in rescripto ad concilium Ephesinum dato, ubi inter alia ait: *Ante omnia autem in id operam damus, ut ecclesiasticus status eiusmodi sit, qui & Deum deceat, & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per ecclesiasticarum controuersiarum a turbis & seditionibus liber existat, tum demum ut pia religio ab omni reprehensione immunis perseveret, eorumque vita, qui vel inter clericos censentur, vel magno quoque inter illos sacerdotio funguntur, omni prorsus neuo & culpa vacet.* vid. *Concil. Ephes. P.I. c. 32.* Hinc dependet necessitas constituendi iudicia ecclesiastica, & cognoscendi de excessibus clericorum, ne cuiquam sub prætextu zeli pii graues sint. Certe postquam pietas & sacra in monopolium cleri pertransierunt, multa incommoda exinde metuenda sunt, quæ cum sacis tolli non possint, saltem præcauendum, ne erumpant, in publicam reip. perniciem.

(t) Hoc iure Imperatores antiquos vsos fuisse constat, & latius deducit M. ANTON. DE DOMINIS, *de republ. eccles. lib. VI.* Inde nunc oriuntur publica sacra, quæ ex præscripto & lege imperantis adornantur. Eleganter eruditissimus CLERICVS ad *Exod. V, 3.* hoc obseruat, inquiens: *Eget populus externa aliqua celebritate, ut*

off-

cas, secundum quas tum agendum, tum iudicandum.

§. XX. Ulterius (II.) ius reformandi sacra (u) huc referri debet. Hoc vero vel concernit mores & ordinem ecclesiasticum, & haec tenus

officii sui commonefiat, memorque sit Dei, res humanas curantis; eget communibus & publicis sacris, ut arctius iis, qui in ciuitatem unam coierunt, coniunctum se intel- ligat. Alioquin, ut est ingenium humanum, plebs & Dei & officiorum omnium oblita, una cum religione etiam so- cietatis humanae iura temere violaret, unde innumera ho- minibus orirentur in vita mala.

(u) Ius reformandi exercitium religionis ambiguam habet explanationem. Reformare ut plurimum denotat, mu- tare in melius, tollere abusus, & noxia, & quæ magis conducere videntur, introducere. Deinde exerciti- um religionis denotat cultum externum publicum, qui po- tissimum consistit in variis ritibus externis & arbitrariis actionibus, quæ hoc vel illo modo se habere, & quia homines ad corruptionem procliuus sunt, facile in abu- sus abire possunt. Hoc sensu ius reformandi tantum versatur circa externum ordinem, & ea, quæ ex institu- tis hominum in sacris inuenta & adsumta, aliquando etiam ex pessimis moribus introducta sunt, & hactenus dependet ex iure circa sacra, vi cuius imperans noxia & abusus euellere, & magis salutaria introducere potest. Hunc in finem CAROL. M. in Capitul. lib. 1. c. 122. disponit: ut missi per singulas ciuitates & monasteria vi- rorum & puellarum præuideant, quomodo & qualiter in domibus ecclesiarum & ornamentis ecclesiæ emendatæ & restauratæ esse videntur, & diligenter inquirent de conuer- satione singulorum, & quomodo emendatum habent quod iussimus, de eorum lectione & cantu ceterisque disciplinis ad ordinem ecclesiasticæ regulæ pertinentibus.

(x) Ha-

Stenus recte imperans illud exercet : vel *dogmata*, & ita quæ supra sunt dicta, obtinent.

§. XXI. (III.) *Ius disponendi circa ritus*, (x) *ordi-*

(x) Habet quodlibet collegium suos *mores peculiare*s, & quidem ab initio hi dependent ex institutis cuiusvis collegii, qui quatenus nullum reipubl. incommodum afferunt, merito tolerantur a principe; si *damnosi* apparent, aboleri vel reformari possunt. Neque aliud de ecclesiis dicendum. Sunt cuique sui *peculiare*s mores & ritus, in quibus si aliquid inordinati apparet, partes imperantis sunt, abusus tollere, & si occasione horum lites oriantur, illas sua sententia decidere, si nihil horum adsit, prudentis principis est, mores, ritusque ecclesiasticos cuique ecclesiæ relinquere. Non itaque audiendi sunt, qui *ius adornandi* & *mutandi liturgica* ecclesiæ *privatiue* adscribunt, quasi hic principis nullæ sint partes; vel qui ita principi hoc ius adscribunt, ut tamen consensum vel ecclesiæ, vel Theologorum vel etiam omnium reliquarum ecclesiarum eiusdem confessioni addictarum requirant. Scilicet possunt ritus & alia adiphora determinari vel ab *ecclesia* vel a *principe*. Priori casu *communi pacto* determinantur omnium eorum, qui membra ecclesiæ sunt, & sic etiam princeps, quatenus membrum ecclesiæ est, huic pacto includitur, aut eo casu non consideratur ut *princeps*. Quando autem imperans animadvertit, necesse & e re reipubl. esse, ut hic officium suum interponat, quoniam forsitan non eo, quo debebat modo, ritus & ordinem comparatos esse animadvertit, & omnia ad *superstitionem* duci, nec speranda meliora in liturgicis absque sua autoritate videt, id quod in corruptissima rerum facie plerumque contingit, per modum *legis* liturgica determinat, mutat, tollit & reformat, atque ad huius iuris exercitium concurrus Theologorum non est necessarius. Quot possint *rixæ* & contentiones circa liturgica oriri, *historie*

ordines & alia adiaphora quoque exercet, quatenus illorum determinatio pro salute reipubl. necessaria videtur, & ita respectus ciuilibis hic concurrat.

§. XXII. Similiter (IV.) si incommoda quaedam ex modo docendi (y) imminere videntur,

ria ecclesiastica docent, & exemplo tuo Presbyteriani & Episcopales in Anglia, ac Orientales ecclesie circa iconolatryam testantur, imo ipsa historia reformationis in Germania luctuosissima tempora nobis ob oculos ponit, ad quas turbas præcauendas recte imperans arbitrium circa liturgica sibi reseruat, quod vel clerici facile ad se rapiunt, & ita aliis molesti esse solent, qui non eadem ducuntur superstitione. Interim quod imperans liturgica determinare possit, hoc facit intuitu reipubl.; sed quomodo determinare debeat, id ex fine ecclesie proposito metiendum, vt scilicet verus cultus Dei absque omni superstitione promoueat. Neque hoc tantum restringendum cum nonnullis est ad ritus particulares alicuius ecclesie, sed etiam vniuersales, h. e. qui in omnibus ecclesiis eiusdem confessionis conseruantur; nam cum & hi sint indifferentes, cuiuslibet quoque imperantis arbitrio in territorio suo subiecti sunt.

(y) *Modus docendi* est arbitrarius, licet ipsa doctrina haud talis sit. Sed in modo potest sæpissime peccari, vt verus sacrorum finis plane euertatur. Olim in concionibus publicis acclamationes populi permiffæ erant, quæ tamen reuera sacra turbant, & plerumque ex imprudentia factæ sunt, vt ostendi diff. de iniust. vocat. facta ad clamorem populi. Græcorum theologia fuit fabulosa, & pleraque diuina fabulis propofita, quemadmodum variis sub prætextibus Græci defendebant, quod aliæ natura opera per allegorias demonstrant, aliæ vero, quod examinent animi perturbationes & terrores, & non sanas opinionones euellant, aliæ vero, quod ad humanarum calamitatum

antur, ex potestate suprema circa sacra de hoc quoque statuit imperans, & conuenientiorem præscribit.

§. XXIII. (V.) *Iurisdictionem* circa ea, quæ sacra, lites, aliaque arbitraria respiciunt, suo iure exercet. Alias quidem coetibus integrum est, *cenfuras quasdam* (z) inter se pacto

tatum consolationem composite fuerint, alia denique, quod ad aliquam aliam utilitatem sint conficta. Sed incommodum hunc modum docendi sacra, imo ad impietatem viam sternentem fuisse iudicat DION. HALICARNASS. lib. 2. *Pauci sunt, ait, qui huius philosophiæ sunt participes, sed vulgaris turba, quæ magna est, quaque huius philosophiæ est imperita, solet in deteriolem partem accipere, quæ de illis dicuntur: eique horum alterum accidere solet, vel ut Deos contemnat, ut magna infelicitate implicitos, vel a nullis sediffimis & maxime scelestis facinoribus abstineat, quod vel ipsos Deos bis obnoxios esse videat. Quis itaque negaret, imperanti ius competere, constituendi, ut veritates diuinæ absque coloribus, pigmentis oratoriis, allegoriis, fabulis, aliisque ornamentis proponantur.*

(z) *Centuræ ecclesiasticæ sunt medium quoddam coercendi contumaces in ecclesia.* Scilicet omne collegium, quantum est societas æqualis, cogendi vim per modum imperii non habet, habet tamen ex pacto, si scilicet penam quandam conuentionalem constituit, ut eo rectius instituta in obseruantiam deducantur, quo in specie exclusio vel partialis vel totalis a collegii communiõne pertinet. Apud antiquos Gallos iam nota hæc centura fuit, si quis enim decreto eorum non stabat, illi sacrificiis interdicebant. *Hæc pena, ait CAESAR lib. VI. de bell. Gall. c. 13. n. 6. seq. apud eos esse grauissima. Quibus ita est interdictum, in numero impiorum & sceleratorum habentur.*

paſto determinare, ſed cum miniſtri ſacro-
rum illis facile abuti poſſint, Imperans iis
modum ponit, ne alicui iniuria inferatur,
vel ipſimet ſub illis *imperium* quoddam vel *iurisdictionem* exercent.

§. XXIV. (VI.) Ius *decidendi controuerſias*
theologicas itidem imperanti proprium eſt. Il-
læ

tur; iis omnes decedunt, aditum eorum ſermonemque deſu-
giunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant? neque
iis petentibus ius redditur, neque bonos ullus communica-
tur. Cum primæui Chriſtiani ſub ethnicis adhuc uiue-
rent, pleraque inter ſe per paſta determinare, & ſic pæ-
nas conuentionales introducere debebant, quo etiam ex-
communicatio & varia pœnitentiarum eccleſiaſticarum
genera referebantur. Teſtatur hoc ipſum TERTVL-
LIANVS *Apol. adu. gentes c. 2.* ubi refert, Plinium ſe-
cundum Traiano retuliſſe, nihil aliud ſe de ſacramentis
Chriſtianorum comperiſſe, quam cætus antelucanos ad ca-
nendum Chriſto & Deo & ad confederandam diſciplinam.
Excommunicatio ex iudaismo erat retenta, ſed paulu-
lum immutata, ut oſtendit illud Britannicæ decus SEL-
DENVS *Tr. de Synedr. lib. 1. c. 7. ſeqq.* & quia in ex-
cluſione ſeu in totali eiectione ab eccleſia conſiſtebat,
communi eccleſiæ conſenſu peragebatur, cum æquum
erat, ut, cum quis tanquam membrum putidum a to-
to cœtu abſcinderetur, communis conſenſus adhibere-
tur. Poſtea hoc ius epiſcopi ad ſe traxerunt, excluſo
collegio eccleſiaſtico, & tum demum varia argumenta
ex ſacris petiere, quibus ius illud, quaſi a Chriſto ſibi
demandatum, ſibi *privatiue & ſolitarie* adſcriberent, &
eo uerentur aduerſus quoscumque, etiam ipſos impe-
rantes, quo denique factum, ut monarchia illa ſacra
exſtructa ſit, quæ adhuc hodie durat. Interim oſten-
dit eleganter prælaudatus SELDENVS *lib. 1. de Syn-*
edr.

læ vero vel *dogmata* respiciunt, vel *ritus* seu *adiaphora*. Illæ quidem *decisionem iudicalem* per se non admittunt; (a) interim imperans pro *pace publica reducenda* vel *conseruanda* decidere potest, quæ sententia *publice* doceri debeat, vt tamen, vtrum illam fuscipere velint, singulis libertas relinquatur.

§. XXV.

edr. cap. 10. ipsos etiam imperatores Christianos, cum episcopi nondum vi aperta agere audebant, sæpe hoc ius excommunicandi, & absoluendi exercuisse, & decreuisse, ne quis absque eorum præcitu & decreto communicaretur, quorsum etiam collineat IUSTINIANVS in *Nov. 123. c. 11.* quod ius, si etiam successores non neglexissent, tantas calamitates Germania & alia regna nunquam experta fuissent.

- (a) Quæ huc spectant, plenius sunt excussa in Dn. THOMAS. *Fürsten-Recht in Theologischen Streit-Sachen.* Res fidei sunt extra arbitrium imperantis, cum immediate tangunt conscientias. E. nullius decisio hic valet, ne quidem imperantis. Verum aliud est, an non pro *reducenda pace publ.* princeps possit sententiam aliquam eligere, quæ *publice* doceatur, postquam ipse quoque secundum verbi diuini regulas eandem controuersiam examinauit? quod eo magis affirmo, quoniam sine hac non potest retineri *pax publica* cum experientia tot seculorum doceat, inter publicas cleri disputationes grauiter admodum internam reipubl. tranquillitatem in discrimen fuisse adductam, cum semper tumultuantes sub prætextu *veritatis diuinæ* pugnaverint, & interim maiora mala inter homines incautos excitauerint. Cum, teste *Iosepho*, inter Iudaos & Samaritanos vsque ad seditionem orta esset contentio de *templi præstantia*, res ad Ptolomæum Philometorem reiecta est, qui iussit, vt vtriusque partis aduocati nulla alia argumenta quam ex

§. XXV. Si lites oriantur circa ritus & adiaphora, quæ sunt sub principis arbitrio, omnino dissentientes sua compeſcet iurisdictione, ſicuti quoque id iuris eſt in controuerſiis, in aliis collegiis obortis. (b)

§. XXVI. Præterea (VII.) ius conuocandi ſynodos, vel colloquia Theologorum dirigendi

ex Lege Moſaica adferrent, & ita, ponderatis argumentis, pro templo hieroſolimitano reſpondit. Sed in diſſentientes propterea nihil ſtatuerè, eosque non expellere, ſed eis tantum ſilentium imponere debet, ne poſt hæc publice de hac quæſtione diſputent, aut diſſentientes odio habeant, multo minus licitum erit, legibus vel pœnis doctrinam hanc approbatam introducere, nam id ad eius imperium non ſpectat. Quod enim tales pœnas in diſſentientes ſtauiſſe legantur imperatores, id cleri dominantis machinationibus adſcribendum; interim exemplis non iudicandum, ſed legibus. Rex THEODORICVS longe aliter ſenſit, aïens: *religionem imperare non poſſumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* CASSIODOR. var. lib. II. c. 27. Conf. ius eccleſ. prot. tom. I. lib. I. tit. 1.

(b) Non itaque aſſerendum, *iurisdictionem* quandam ſeparatam a *politica* competere imperanti, ſed vna eſt iurisdictionis imperantis, qua & huiusmodi lites dirimit, & contententes ad pacem reducit. Neque cum princeps lites clericorum dirimit, aliam induit perſonam, cum clerici reſpectu imperantis æque ſint ſubditi ac alii, & ſic eius iudicio ex fine rerumpubl. ſe ſubmittere teneantur, & deciſionem ab eo expectare. Vtrum autem ad *forum commune*, an vero ad *ſeparatum* has cauſas delegare, & quos illis controuerſiis præficere velit, arbitrio imperantis iubeſtum eſt.

gendi imperans exercet, (c) si hæc media ad controuersias sopiendas conducibilia duxerit.

§. XXVII. Quæ autem in his synodis constituuntur, quatenus doctrinam respiciunt, non aliter habebunt auctoritatem, quam interpretatiuam, (d) & ut imperans eo, quod dictum, modo, possit sententiam illam approbare, ut publice doceatur. Cetera quæ ordinem ecclesiasticam concernunt, vim legis ex confirmatione imperantis sortiuntur.

§. XXVIII.

(c) Constat id exemplis tot synodorum ab imperatoribus & regibus conuocatorum, quibus sæpe ipsi præfuerunt, ordinarie autem ministros suos ad illas delegauerunt, ad præcauendas turbas, ut conciliorum omnium historia docent. De moribus in concilio Ephesino II. agitis grauius conuenitur THEODOSIUS ad CYRILLUM: *res ita gesta est*, ait, *ut manifestum euaderet, alios alios esse inuenios ob uehemens studium erga illa, qua quomodocunque placita sunt &c.* Inde ad pacem reducendam recte imperans prohibet disputationes priuatas de religione, vel ne quis publice absque eius auctoritate disputationes suscipere, pro concione in aduersarios debacchari, vel scriptis eos perstringere & refutare possit.

(d) Occurrunt quidem exempla frequentia eorum, qui statuta conciliorum in rebus fidei per modum legis obtrudere uoluerunt, sed id factum est suauis cleri, dominatum in conscientias ambientis. Synodi non habent decidendi auctoritatem, nec ius aliud, quam ut suam confessionem de rebus fidei edant; potest tamen eatenus imperans illam confessionem confirmare, ut ob pacis studi-

§. XXVIII. Neque tamen ius vllum imperanti adscribi potest, doctrinam hanc semel approbatam per modum legis obtrudendi subditis, nec dissentientes poenis afficiendi, (e) cum nullum ius *in intellectum* subditorum principi competat.

§. XXIX.

um illa doctrina pro publica habeatur, illa tantum publice doceatur, sed tamen dissentientes tolerantur, dummodo de cetero quiete agant. Neutiquam vero existimandum, ac si tantum clerici eiusmodi synodis interesse, & de rebus ecclesiasticis deliberationes instituerent, cum etiam laicis non sint denegata *χρησιμότης* Spiritus S., & hinc æque admitti debeant, vti in concilio Hierosolymitano tota ecclesia congregata fuisse legitur. Quod postea a conciliis sint exclusi laici, id eo tempore factum, quo clerus iam dominatum sacrum occupauerat. Sane iam Theodosii tempore id factum fuisse constat. Miserat imperator Caudianum ad synodum Ephesinam, sed, vt ait in literis ad Concilium directis apud *SEVERIN. BINIVM tom. 1. cap. ult. ea lege & conditione, vt cum questionibus & controuersis, quæ circa fidei dogmata incidunt, nihil quicquam commune habeat. Nefas est enim, pergit, qui sanctissimorum episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis & consultationibus se immiscere.*

(e) Aliud est doctrinam aliquam facere publicam; aliud doctrinam lege obtrudere sub poena subditis. Illud tantum eo respicit, ne in publicis cœtibus aliud doceatur, adeoque nemo ad tale officium sacrum admitti possit, nisi huic publicæ doctrinæ assensum præbeat. Hoc vero ulterius progreditur, & libertatem conscientis aufert, quod non admittendum. Vnde poenæ in dissentientes iniustæ sunt, quia hætenus demonstrari non potuit, hæresin per se esse aliquod crimen civile.

§. XXIX. (VIII.) Præterea cum coetus sacrorum causa instituendi totam fere complectantur ciuitatem, ad ordinem eo rectius conseruandum *districibus certis* coetus distinguere & plures conciones seu ecclesias, a se inuicem distinctas, propriisque legibus & iuribus munitas constituere valet.

(f)

CA-

(f) Sic Romulus *valde apposte diuisit sacra curiis*, in quas antea populum diuiserat, vt refert DION. HALICARNASS. *lib. 2.* Scilicet postquam Romulus populum in tribus & curias diuiserat, singulis curiis præposuit vnum aliquem virum, quem *curionem* dixit, qui sacra pro curia sua curaret. Hisce omnibus vnus præerat, quem *curionem maximum* dicebant. PAUL. MERULA *de sacr. Rom. c. 2. §. 7.* Sat's euidenter hoc confirmat HALICARNASS. *cit. l.* & præterea FESTVS *lib. III.* hac de re ita ait: *Curia etiam nominantur, in quibus uniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt eæ, in quas Romulus populum distribuit, numero 30., vt in sua quisque curia sacra publica faceret, feriasque obseruaret.* Post, vbi Tarquinius Priscus tribus augeter, sacrorum quoque cura aliter distribui coepit. Ita enim FESTVS *lib. 17.* *Sex Vestæ sacerdotes constituta sunt, vt populus pro sua quoque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana in sex tributa est partes.* Quilibet districtus itaque habuit sua propria templa, aedes & ædicula, in quibus sacra pro singulis curiis fiebant. Quis ignorat, similem diuisionem inter Christianos quoque intuitu sacrorum obtinere, & ecclesias diœcesibus, aliisque limitibus distinctas esse, quas distributiones quilibet princeps in suo territorio adornare potest, vtut præsul Romanus vel episcopi hoc ius ad se trahere conati fuerint. Poterit tamen

hæc

CAPVT VI.

DE

IVRE IMPERANTIVM CIRCA PVBLICA OFFICIA.

§. I.

Administratio reipubl. & omnia, quæ ab ea dependent, siue concernant eius tranquillitatem *externam* siue *internam*, originetenus (g) & quoad fundamentum penes solum imperantem in quavis ciuitate resident.

§. II. Cum autem administratio hæc ob mul-

hæc distributio vel limitum mutatio impediri pacto publico vel lege fundamentali, quale quid in *instrum. Pac.* occurrit.

(g) Consistit imperium in iure omnia illa agendi, quæ ad salutem reip. spectant, quemadmodum etiam in principis voluntatem omnia, quæ huc spectant, delata sunt. Ergo præter imperantem nemo ius imperandi in republ. suo nomine & iure habere potest, sed omnes sunt subditi, omnes ab eo dependent. Interim alia quæstio est, annon prudentius imperans agat, si alios in consilium & auxilium in administratione reip. vocat? ANTONINI imperatoris sententia fuit: *æquius est, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici eam unius voluntatem sequantur.* Eadem sententia fuit L. Æmili apud LIVIUM lib. XLIV. c. 22. aientis: *non sum is, qui non existimem, admonendos duces esse, imo eum, qui de sua unius sententia omnia gerat, superbum iudico magis quam sapientem.*

multitudinem negotiorum (h) a solo imperante commode expediri non possit, necessitas vrget, subditos in partem curarum vocare, eisque munera certa reipublicæ obunda committere.

§. III.

(h) Amplissima & multifaria sunt negotia reipubl., quo latius territorii limites se extendunt, & respublica subditis abundat. Antiquissimarum ciuitatum administratio vel per unum satis commode expediri poterat, scilicet ipsum imperantem, postquam subditorum non tanta erat copia, & limites territorii non adeo se extendebant. Ast vbi ciuitates crescere, & vrbes pagosque plures in se continere, & sic amplissimum imperii ambitum comprehendere cœperunt, ratio necessitatis publ. postulat, vt imperans quosdam in subsidium sibi assumeret, ex quo tot officia publica in rebuspubl. nata sunt. Reuera enim vis consilii experts mole ruit sua, vt ait HORAT. & plures facilius munia reipubl. sociatis laboribus exsequuntur. TACIT. lib. I. annal. c. 11. Hoc intuitu Iethro Moisi auctor fuit, de eligendis viris idoneis, piis & prudentibus, qui regerent populum in certas classes & ordinem distributum, quoniam huic rei solus Moises sufficere haud posset, Exod. XVIII, 17. Deut. I, 9. seqq. & cum ne sic quidem Moises omnibus sufficeret negotiis, septuaginta viri ad iussu Dei electi sunt, qui simul sub eo populo præessent. Satis apte enim VELLEIVS lib. II. c. 127. ait: magna negotia magnis adiutoribus egent, ex quo perspicuum est, salutem reipubl. quoque in optinuis administratoribus sitam esse, ceu prudenter iudicat Otho imperator apud TACITVM lib. I. hist. c. 34. aiens: Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus & tectis & congestis stare creditis? Muta ista & inania intercideret & reparari possunt. Aeterna verum & pax gentium & mea cum vestra salus INCOLVMITATE senatus firmatur. De Cyro XENOPHON

§. III. Ex quo fluit, (I.) omnia officia, qualiacunque demum fuerint, dependere a summa potestate imperantis, atque adeo respectu imperantis officiales manere *subditos*.

(i)

§. IV. Porro (II.) qui sibi publicum aliquod munus absque concessione imperantis (k) arrogat, criminis læsæ maiestatis reus merito habetur.

§. V.

in *Cyropæd. lib. 8. p. m. 203.* refert, quod hac in re rei militaris ordinem intuitus sit. Nam, ait, plerumque decuriones curam decurionum gerunt, ductores manipularii decurionum, tribuni manipulariorum ducum, decem millium præfecti tribunorum, quo quidem ipso contingit, ut nemo sit, cuius cura non geratur, tametsi valde multe sint hominum myriades, eumque vult imperator exercitus opera uti, satis est, decem millium præfectis mandata dedisse.

(i) GROTIUS *Lib. I. c. 4. n. 6.* Si officiales considerantur respectu eorum, quibus præpositi sunt, habentur pro publica persona, si respectu imperantis, sunt & manent subditi & privati sunt, nam omnis, ait GROTIUS *cit. loc. facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summe potestati ita subiicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate.* Et pro actu privato habendum, id quod contra Monarchomachos omnino notandum, qui satis inepte magistratui subalterno resistendi imperanti facultatem concedunt. Pertinet huc effatum MARGI AVRELIJ imperatoris: *Magistratus quidem ipsos de privatis, principes de magistratibus, Deum autem de principibus decernere & iudicare.*

(k) Concedere alicui munus reipubl. est solius imperantis, & sine huius concessione nemo imperium sibi arrogare in republ. potest, quod cum subditus facit, violat

§. V. Quamcunque (III.) *officiales auctoritatem publicam & potestatem* habent, hanc omnem habent ab imperante: (1) in ceteris pro *priuatis* habentur.

§. VI. Subditi (IV.) non possunt sibi *constituere magistratus*, (11) nisi *ex concessione* im-

lat eo ipso *maiestatem reipubl. seu iura imperantis*, quo etiam respexit ICtus in l. 3. D. ad L. Iul. Maieft. Ex quo etiam per se fluit, quod quilibet subalternus *magistratus concessionem* suam, seu *titulum* principi edere debeat, si concessio eius in dubium vocetur, cum officium publicum a nemine sine concessione imperantis vel *immediate*, vel *mediate* possideri possit.

(1) Quatenus habent *auctoritatem publicam*, eatenus *vice imperantis president*, & inde non ineptum est, quod in magistratus inferiores possit committi crimen *laesae Maieftatis*, non propter se, sed propter eum, cuius *characterem* gerunt. vid. l. 5. C. ad LL. Iul. Maieft. Sed *publicam* habent *auctoritatem*, *quatenus potestate sibi commissa legitime utuntur*. Quod si sub *praetextu auctoritatis publicae vim inferant*, vel alias inique agunt, pro *priuatis* habentur, & sic singulis *permissa* in eos videntur, quae in *priuatum*, atque adeo licet crimen sit, resistere magistratu subalterno, *resistentia tamen impunita* erit, si contra *potestatem sibi commissam* agit, & quidem *notorie*. Hoc sensu dicitur, *magistratum de facto agentem pro priuato haberi*. Circumscribitur autem *potestas* tum respectu loci, tum personarum &c.

(11) Postquam Scipiones, quibus imperium in bello Hispanico commissum erat, cecidissent, L. Marcus, eques Romanus, imperium in exercitu Romano, illo consentiente, suscepit, resque egregias gessit. *Res geste eius quidem magnificae senatui vise sunt, titulus honoris, quod imperio non populi iussu, non ex auctoritate patrum dato, propraetor senatui scripserat, magnam partem*

imperantis, (m) quæ tamen itidem *dependens* est.

§. VII. Et cum (V.) quilibet, qui alterius nomine agit, alteri, cuius autoritate agit, ad rationes reddendas obstrictus sit, merito quoque singuli officiales ad hoc obstricti sunt. (n)

s. VIII.

tem hominum offendebat, rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus, iudicantes, atque adeo proprætoris titulum & honorem ei denegarunt, & P. Scipionem cum imperio in Hispaniam miserunt. LIVIVS lib. XXVI c. 2.

(m) Quicquid subditi, eligentes Consules &c. agunt, non suo, sed *imperantis* nomine agunt, atque adeo huic quoque rationes reddere debent. Quod si sua abutantur potestate in perniciem reipublicæ indignos eligendo, principis est, eos suo iure priuare, vel alios constituere. Vnde optime CONRING. *de maiest. ciuil. c. 15.* obseruat differentiam, quod aliud sit constituere *sua vi, sua autoritate & potestate*, & constituere *opera vicaria & delegata*. Neque potest imperans potestatem hanc alteri concedere *priuatue* seu *independentem*, nisi velit maiestatem suam diminuere. Hoc intuitu plerique in locis *confirmatio superioris* requiritur, quæ *constitutioni* æquiparatur, cum vi huius electum possit reicere, siquidem id rationes reipublicæ postulent.

(n) Non desunt nostris temporibus exempla, quæ docent, a *magistratu oppidano* hoc in dubium vocatum & existimatum fuisse, sed ad rationes principi reddendas non esse obstrictam. Sed cum omnem suam potestatem non *iure proprio*, sed *dependentem* gerant, reuera *independentiam* eo ipso profitentur, qui rationum redditionem declinant. Dictatores olim summam potestatem inde sibi vindicare poterant, quod nullis rationibus red-

§. VIII. Neque officiales ab hac obligatione liberare potest vllum *privilegium* (o) aut
obser-

dendis essent obnoxii, vt passim *DIIONYS. HALICARNASSEVS* ait. Sed magistratus Athenienses, officio deposito, cogebantur rationes reddere gesti magistratus apud *logistas* vel *Euthynas*, est enim nomen magistratus apud Athenienses. Erant viri numero decem, apud quos rerum a se gestarum rationes reddebant illi, qui legationem obierant, aut magistratum gesserant, aut aliquid de rebus publicis administrarant. *SVIDAS* voc. *εὐθύνας*. Idem confirmat *AESCHYNES* orat. contra *Ctesiphont*. Iubet, ait, lex magistratus omnes, quos populus creat, & publicorum operum præfectos, & omnes, qui tractant aliquid ciuitatis ultra triginta dies, & qui iudiciorum principatus obtinent, & qui sorte lecti sunt, hos inquam, omnes lex iubet præesse, probatos in foro & rationem atque *εὐθύνας* apud *scribam* & *Logistas* deponere, ita vt nemo vel minimo magistratu gesto, nisi rationem & *εὐθύνας* reddiderit, a populo corona donari possit. Interest præterea imperantis, vt bona ciuitatum, quæ Senatus vt plurimum administrat, in salutem reipublicæ conferuentur, non dilapidentur. Sunt enim magistratus subalterni, quasi reipubl. villici, vt eos appellat *CICERO* pro *Cn. Plancio*, hos autem ad rationes reddendas esse obstrictos, nemo vnquam dubitauit. Neque hoc ipso iura ciuitatum minuuntur, sed conseruantur, contra perfidos & malos administratores, & si vel maxime dicamus, bona hæc ad ciuitatem pertinere, & sic illis, qui eum repræsentant, rationes esse reddendas, hoc ipso tamen non adimitur imperanti *suprema inspectio*, cum etiam a singulis rationes administrationis bonorum propriorum exigere possit, quatenus reipublicæ interest, ne quis re sua male vtatur. vid. *Dn. STRYK.* de iure principis circa rationes ciuitatum c. 2.

- (o) Plures sunt ciuitates, quæ ab hac redditione rationum se liberas putarunt, quod intra tantum tempus non

obseruantia in contrarium, cum vtrumque nihil operetur in damnum reipublicæ.

§. IX. Imo (VI.) quæcunque demum potestas libera ipsis concedatur, ita tamen comparata est, vt adhuc recursus detur ad *uperiorem* (p) si contra officium suum agant.

§. X. Cum autem publicæ rei administra-
tio satis ardua sit, præsidēs quoque tales desiderat, qui huic negotio sufficere possunt. Atque adeo ad *idoneos* h. e. sapientes & prudentes (q) constituendos princeps quilibet obligatur.

§. XI.

non inerit exacta. Sed (I.) talis obligatio, quæ immediate ex *subiectionis* ratione descendit, est in-
scriptibilis: (2.) si non essent rationes reddendæ de gesto officio, quodammodo *independentes* magistratus fierent. Idem de eiusmodi priuilegiis dicendum est, quia tendunt in perniciem reipubl., qualia quæ sunt, recte reuocantur, vti suo loco dictum est.

(p) Sic si princeps certo collegio concedit priuilegium de non appellando, non tamen eo ipso exclusa est *quevela denegatae vel protractæ iustitiæ*, quia hæc tantum eo tendit, vt Princeps inquirat, an collegium hoc recte concessio iure utatur nec ne?

(q) In hunc finem duo obseruanda sunt: (I.) vt *sincere omnia in magistratibus creandis agantur*; sin secus, reipublica salus pessime se habet. Certe tempore Cæsaris & Pompeii reipubl. Romana cladem ingentem inde perpeffa est, quod magistratus turpiter acquirerentur. Nam, vt ait APPIANVS de bello ciu. lib. II. p. 724., & magistratus per factiones largitionesque, improbis studiis, interdum saxi etiam gladiisque acquirebantur, & largitiones nullo pudore cohibente frequentabantur, & populus venales in comitiis præbebat operas, boni vero his de causis in vniuersum a magistratibus abstinebant, vt su-

tutam perturbato res publica per octo menses aliquando magistratu caruerit. Hoc perpendens Pompeius iudicia proposuit, cum de aliis criminibus, tum præcipue de numerum corruptelis ac largitionibus; videbatur enim ex hoc, ceu fonte, nasci mala publica, & proinde hoc curato securitatem sanitatem celerem. APPIANVS lib. II. de bell. civil. p. 729. (II.) ut probi & sapientes officiis publicis præficiantur, exemplo Dei, qui hoc egregie obseruauit in populo suo, vti ex locis ad §. 2. allegatis patet. Inprimis vero consiliarii integritate conspicui esse debent Prou. XII, s. cum optimum consilium & quod salutare esse debet, est a solo Deo. Prou. XIX, 21. Iosaphat exemplo suo id confirmat 2 Paral. XIX, 6. seqq. Contra malorum consiliariorum infelicissimi euentus. 2. Sam. XVI, 20. seqq. & XVII, 1. Reg. XII, 6. seqq. Cyrus apud XENOPHONTEM lib. 3. Cyropæd. p. m. 202. lit. D. non inepte existimauit, quod si tales ii non essent, quales esse conueniret, quorum opera maxima plerumque negotia essent conficienda, male suis rebus prospexit fore. Si illi tales essent, quales oporteret, præelate secum actum iri. Hos itaque ministros vt impetraret, optime iudicauit, sibi quoque virtutem esse exercendam. Nec enim fieri posse putabat, vt qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, is alios ad præclaras & laudabiles actiones incitaret. Multum autem situm esse in eo, vt optimi summis rerum præficiantur, id alibi lib. de prouentib. p. m. 920. lit. a. hac declarat ratione, quod quales sint præsides, tales etiam sint respubl. Hinc BASILIIVS imper. ad filium c. 18. Consiliariis, inquit, vtere iis, qui rebus propriis bene consuluerunt, recteque eas administrarunt, non autem, qui per imprudentiam male. Nam qui suis rebus male prospexerit, nunquam ille bene consuluerit alienis. Male certe rebus publicis consulunt, qui in eligendis ministris magis gratiam, quam merita respiciunt, quod Tiberius exemplo Seiani expertus est. Plura exempla adducit FORSTNER. ad Tacitum lib. I. anal. c. 24. verb. magna apud eum auctoritate. Quo magis officia publica rebus publicis profunt,

§ XI. Quos imperans dignos iudicat, hos vel inuitos ad officium publicum subeundum cogere potest: (r) quos indignos ex post facto & infideles animaduertit, hos rursus sua potest priuare potestate. (f)

§ XII.

si in probos incidunt, eo magis etiam rempublicam auerunt, si ad improbos, intemperantes & auaros deuoluuntur. Tribunos creandi mos reipubl. Romanæ magis vel minus commodus erat pro tribunorum ingeniis. Quoties enim homines iusti & moderati & publicæ utilitatis, quam sui priuati commodi amantiore hanc potestatem habebant, is, qui reipubl. læssisset, penis persolutis, aliis, qui idem facere fuissent parati, metum ingentem inuiciebat. Sed quoties improbi & intemperantes & auari homines tantam potestatem adipiscebantur, tunc his contraria fiebant. Inde concludit DION. HALICARN. lib. VII. Quare his mos non erat corrigendus, ut vitiosus, sed increandis tribunis plebis danda erat opera, ut viri honesti & boni ad id deligerentur, neue temere quibusuis res tanti momenti committerentur.

(r) Hoc fluit ex obligatione singulorum subditorum, & potestate impeuantis circa reipubl. Eo ipso enim, quo quis se in Rempubl. aliquam confert, merito quoque ad onera eiusdem subeunda obligatur. Stare debemus omnes, inquit CICERO orat. pro Cn. Plancio, tanquam in orbe aliquo reipubl., qui quoniam versetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos utilitas illius salusque conuertent.

(f) Hoc liquidum itidem est ex fine reipublicæ, qui in primis corrumpitur per infidelium administrationem, qui tanquam prædones administrationi inhaerent. Res conclamata est; ut vero digniores exquirantur & substituantur, ut plurimum in republica corrupta est difficile, quo ipso fit, ut mutandi officiales potestas non semper exerceri possit. Caput infestus plebi iam dudum

§. XII. Quod in tantum verum est, vt etiam, quibus officium hereditarium concessum est, ob abusum ingentem suo possint priuari iure. (t)

§. XIII. Præterea quamuis imperans officia publica per rempubl. distinxerit, & cuique certum assignauerit negotium, eo ipso tamen potestas eidem non est adempta, aliquando in certis casibus aliis extra ordinem (u) negotium expediendum committendi, ex quo fluit *ius committendi*.

§. XIV.

senatus erat, quod Pacuio Caluio nobili, homini improbo, animum præbebat, sibi senatum plebemue obnoxium faciendi. Negotium miro artificio aggressus est, quod refert L. VI vs lib. XXIII. c. 2. & 3. simulauitque se veterem senatum tollere velle, sed ita vt in singulorum remotorum locum *virum fortem & strenuum* cooptarent. Vbi ad electionem deuentum est, apparuit, *deesse quos in eorum locum substituerent*, inde veterem senatum sponte retinuerunt dicentes, *notissimum quodque malum tolerabile esse*.

(t) Pertinet huc *patrimonialis iurisdictio*, quæ pluribus hodie concessa est, sed ob abusum merito aufertur ex ratione allata. Licet enim iam videatur *propria esse*, est tamen nihilominus adhuc *subordinata*, nec ita potuit in alterum transferri, vt pro lubitu etiam in detrimentum reip. quis illam exercere posset. vid. Dn. STRYK. *de abusu iuris quaesiti*.

(u) Directio officiorum publicorum manet semper penes imperantem, ergo & arbitrium, *virum negotia incidentia*, quorum expeditio alias officialibus ordinariis est demandata, per ordinarios illos expedire, an alios peculiariter ad id delegare malit? Noti sunt apud Romanos *extraordinarij magistratus*, qui necessitate publica cogen-

§. XIV. Imo si imperans consultius utilitati reipublicæ esse arbitretur, per commissarios negotium expedire, vel inuitis partibus, (x) quarum interest, ex officio tales potest delegare.

§ XV.

cogente constituebantur, quales erant *interreges*, *Di-fatores*, *decemviri* &c. vid. *OBRECHT de extraord. populi R. imper.* Notabile vero in primis erat illud *extremum atque ultimum Sctum*, quo nisi pene in ipso urbis incendio, atque desperatione omnium salutis utebantur, ut ait *CAESAR lib. I. de bello ciuil. c. V. n. 3.* Non enim semper est eadem ratio temporis, statusque publici. *Quilibet nautarum veftorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi seuu orta tempestas, ac turbato mari rapitur vento navis, tum viro & gubernatore opus est,* ut ait *Q. Fabius apud LIVIVM lib. XXIV. c. 8.* Imo nec ita negotia omnia possunt officiis publicis distribui, ut non plurima ad ipsum principem adhuc reduci debeant, ubi multo magis commissariis opus est, quatenus ipse per se negotia talia expedire nequit. Atque hi commissarii ab ordinariis in eo differunt, quod hi *perpetuo* certis causis expediendis præficiantur, commissarii vero *extra ordinem* ad certam causam ab imperante constituntur.

(x) Exinde nullum ius absolutum partibus est quæsitum, quod iis præpositi sint ordinarii officiales; nam & horum constitutio ut & commissariorum æqualiter dependet a principe. Generalis quidem imperantis voluntas in constitutione ordinariorum officialium hæc est, quod regulariter hi expedire debeant negotia iis demandata; sed subditis eo ipso nihil promittit, nec iis obligatur, quin si vel maxime promisisset, talis tamen promissio esset intelligenda *cum exceptione*, nisi aliud ab imperante fuerit postea utilius reip. indicatum, cum salus reipubl. temper suprema lex esse debeat. Atque tales commissarii

§. XV. Quamuis vero imperans lege antecedente publica *statum*, *etatem* aliasque *qualitates* circa officiales determinauerit, ipse tamen ad hæc requisita non præcise obstringitur, (v) cum sibi legem haud dixerit, vt in dubio a lege illa publica recedere noluisse præsumi debeat.

§. XVI. Sic quoque penes imperantem arbitrium est, vtrum *indigenæ* an vero *extranei*

farii declinari non possunt, facilius tales, qui *extra necessitatis* casum inuita altera parte forsitan petiti sunt.

(y) *Questiones politice a iuridicis* sunt discernendæ. Non semper prudenter facit imperans, si *contra legem* latam officii publicis eum admoueat, qui debitis requisitis haud instructus est, quoniam id ipsum non raro ceterorum inuidiam & odium excitare solet, interim si facit, nihil contra regulas iuris facit. Sic Q. Fabius consultum reculabat, ex lege, qua cautum erat, *ne intra decem annos eundem consulem resciri liceret*. Tribuni plebis nihil id impedimenti futurum aiebant, *se ad populum latus, uti legibus solueretur*. Et ille quidem in recusando perstabat: *quid ergo attineret leges ferri, rogans, quibus per eosdem qui tulissent, fraus fieret? iam regi leges, non regere*. Populus nihilominus suffragia inibat, & consulem eum dicebat. LIVIUS lib. X. c. 13. Hoc sensu itaque accipi debet, quod vulgo dicitur, *quod sacrilegii instar sit, de eius habilitate disputare, quem imperans scienter officio publico præposuit*. Hac potestate populi fretus P. Cornelius Scipio petebat ædilitatem ante legitimam ætatem, cui cum obisterent tribuni plebis, *Si me, inquit, omnes Quirites ædilem facere volunt, sit annorum habeo*. Tanto inde favore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, vt tribuni repente incepto destiterint. LIVIUS lib. XXV. c. 2.

(z) Itē.

nei officiis publicis sint præficiendi, (z) nisi lege fundamentali seu pacto publico imperantis potestas restricta sit.

§. XVII. Idem quoque ius habet constituendi officiales perpetuos & temporales, concedendi officia personalia & hereditaria. (a)

§. XVIII.

(z) Iterum hæc quæstio magis est politica quam iuridica. Aliquando consultius est plane indigenas non admittere, sicuti in iure Rom. extant peculiæres constitutiones, quibus excluderentur indigenæ a certis officiis publicis, l. 3. D. de off. assess. l. 10. C. de assessor. & domest. t. t. C. ut nulli patriæ suæ administratio permittatur, ne simul indigenæ aliquid moliri possint in perniciem reipubl., id quod sæpe Romani in prouinciis experti erant. Tempore Claudii imperatoris acriter concertatum fuit, utrum primores Galliæ Comatæ ad honores in vrbe adificandos essent admittendi? Vicit tamen sententia Claudii, & ita admissi sunt. TACITVS lib. XI. annal. Aliquando autem status reipublicæ non fert alienigenas, & hinc lege publ. hoc præcaueri solet, vti MYLER AB EHRENBACH in hyperbol. cap. 6. §. 10. seqq. ex variis gentium & rerumpubl. moribus demonstrat.

(a) Idem hoc ex regulis prudentiæ dependet, & ex facie & statu reipubl. æstimandum. vid. FORSTN. ad Tacit. P. 1. p. 2. BODIN. de Rep. p. 672. Mamercus apud LIVIUM lib. 4. c. 24. iudicat, maximam custodiam libertatis esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non possent. Quod consilium in rebuspubl. democraticis iatis tutum est. Cum ordo iudicum Carthagine dominaretur, eo maxime, quod idem perpetui iudices erant, prætor factus Annibal extemplo legem promulgauit, pertulitque, ut in singulos annos iudices legerentur, ne quis bienium continuum iudex esset. LIVIUS lib. 31. c. 32. Ceterum

§. XVIII. Sicuti porro imperans, ut haec tenus dictum, officia inter subditos actu distribuit, ita iure naturæ non prohibetur, quo minus possit alicui spem ad officium mox vacaturum dare, quod alias vocant *expectatiuum*. (b)

§. XIX. Siue autem *generalem* siue *specialem* expectatiuam alicui dederit, reuocari ab imperante *licite* potest, (c) cum declaratio de

terum non idem iuris retinet imperans circa *personalia*, quod habet circa *hereditaria*. Hæc difficilius auferuntur, facilius illa, quæ plerumque ex *mera* dependent *gratia*, cum illa per modum contractus acquirantur, & in alterius patrimonium redigantur.

(b) De licentia expectatiuarum olim varie disputatum fuisse ostendit MYLER AB EHHRENBACH in *hyparch. c. 3. §. 1.* Sed rationes contra illas admodum leues sunt. Aiunt dissentientes, in omni *expectatiua* latitare *votum captandæ mortis* alterius, imo non raro sepe metuendas esse insidias, quæ alteri propterea struuntur. Verum hæ rationes quidem indicant periculosas quandoque esse posse expectatiuas, sed iuri naturæ easdem esse aduersas, non euincunt: nullius ius lædunt, neque statim, quod *votum captandæ mortis* continet, pro *turpi* vel *rectius iniusto* habendum, quia sic omnes successiones essent eliminandæ. Et denique si quæ *turpitudinis* hic adest, illa non est in *concedente*, sed in *imperante*, nec in *regulas iusti*, sed tantum *honestatis* intertæ impingit. conf. STRVV. *synt. iur. feudal. c. 7. apb. 5.* ubi exemplum HIERONYMI SCHVRFII adducit, cui reculauit ob hæc rationes expectatiuam feudalem, cuncti omni iuri esset contraria, in quo tamen errauit.

(c) Non est quæstio hic de *regulis decori*, secundum quas *indecorum* ut plurimum videtur, reuocare beneficium pro-

de officio publico alicui conferendo non fit
pactum, inter imperantem & subditum ini-
 tum,

promissum & inconstantiæ character est, semel destinata certo consilio retractare. Sed quaritur *de regulis iustitiæ*, ubi vnice inquirendum, an in expectatiua tali lateat pactum proprie dictum? id quod volunt allegati a MYLERO AB EHRENBACH in *hyparchol. c. 3. §. 24. seqq.* quasi hic princeps serio promitteret, & subditus seu expectatiuarius promissum acciperet. Ipse quidem MYLERSVS in contrariam sententiam inclinât, sed ex rationibus valde inadæquatis, quas nec referre nec examinare lubet. Videlicet hætenus ostendi nequit, *pactum* proprie dictum hic adesse, seu promissionem hac intentione a principe datam, *vt alteri velit ius perfectum tribuere* ad promissum præcise exigendum. Est enim promissio, iudice RVFFENDORFIO, *perfecta & imperfecta*, vid. *de offic. hom. & civ. c. 9. §. 6.* Illa est, per quam promittens intendit *ius perfectum* in alterum transferre, & quidem *irreuocabile*: hæc vero, per quam, vt dictum est, non intendit *ius perfectum* in alterum transferre, sed magis ex regulis decori & humanitatis se adstringit, ita vt *præstatio promissi vnice ipsius liberalitati; & humanitati relinqui debeat*, quorum pertinent hodie promissiones: sericæ vïrorum potentum de promouenda alterius salute. Ceterum vtrum promissio *perfecta an imperfecta* sit, plerumque ex natura negotii æstimandum, vtrum tale subsit, in quo alicui *ius perfectum* transferri soleat nec ne? Quæ negotia ita sunt comparata, vt vnice precibus a superiore expetenda & gratiæ eiusdem accepta ferenda sint, in iis nullo modo se adstringere perfecte voluisse videtur. Atqui expectatiuæ, h. e. *promissiones de officio in futurum ex gratia conferendo*, sunt tale negotium, cum vnice ex principis gratia collatio officiorum dependeat, & sic in expectatiua magis latitat *imperfecta* quam *perfecta* promissio. Et cum princeps officia iam collata reuocare queat, nulla

tum, sed nuda *gratiosa declaratio*, quid in posterum imperans facere velit.

§. XX. Multominus itaque *successor* in imperio obligabitur ad expectatium adimplendam, (d) cum idem arbitrium officia pro lubitu conferendi habeat successor, quod defunctus.

§. XXI. Non negandum tamen est, posse aliunde obligationem accedere ad expectatium utroque casu adimplendam, tum ob insignia *merita* impetrantis, tum si per modum cuiusdam *contractus* (dd) sit concessa in utilitatem reipublicæ.

§. XXII. Ex eodem fundamento impetranti competit ius *substituendi* (e) alium ei, qui

ratio apparet, cur non etiam possit ab *expectativa* recedere, maxime si iniquis, ut solet, mediis impetrata sit. *Nou. 69. c. 1.*

(d) Si ipse princeps, qui expectatium dedit, ad illam implendam haud perfecte adstringitur, multominus obligabitur successor, quacunque demum ratione succedat. Neque aliud dicendum arbitror, si vel maxime *expectatium* confirmasset, cum *confirmatio* nihil noni iuris transferat, sed sequatur naturam eius quod confirmatur.

(dd) Conf. quæ dicta sunt ad cap. III. §. LXIII. de irrevocabilitate privilegiorum, quæ itidem ad expectativas quadrant.

(e) Differunt substituti ab illis, qui nudam *expectatium* habent, quod iam actu adsumantur ad officium, iuramentum præstent, & sic ipso iure post mortem eius, cui substituantur, munus continuent. Ex eodem fundamento habet *ius* quoque *adiungendi* &c.

(f) Omne

qui adhuc officium gerit, vt simul cum eo in administratione concurrat.

§. XXIII. Neque absolute contra regulas iuris naturæ est, (f) certum pretium exigere ab illis, qui ad officia publica adspirant, modo de cetero habeatur ratio qualitatibus personarum, & salus publica inde nullum detrimentum capiat.

§. XXIV.

(f) Omne vitium, quod hic subesse potest, inde est, si nude ad diuites respiciatur, non attendendo, vtrum sint habiles, nec ne? Item si cum summo reipublico periculo pauperes excluduntur, qui tamen sunt habiles. Hæc si præcaueantur, nullum vitium in collatione non gratuita officiorum est. Neque enim ius naturæ determinat, vtrum munera gratis sint conferenda, an vero pro pecunia? ergo principis determinationi hoc relinquendum, maxime vbi ipsa officia satis quæstiosa sunt Conf. Cardin. RICHELIEV *Testam. politiqve Part. I. sect. 1. c. 4.* Non nego tamen, consultius esse, hoc mercimonii genus in conferendis publicis officiis eliminare. Nam ALEXANDER SEVERVS optime dixit: *ego vero non patiar mercatores potestatum; necesse est enim, vt qui emit, vendat.* LAMPRID c. 49. Tale vitium mercimonium officiorum, quale fuit tempore Theodosii M., merito iuri publico vniuersali repugnare assero, de quo ita ZOSIMVS lib. IV. scribit: *cum temere & indignos publica infunderet, pluribus egere cepit pecuniis, eaque re prouinciarum administrationes venales proposuit quibusuis accedentibus, nulla existimationis aut honestæ vitæ ratione habita; quin eum idoneum iudicant, qui agri vel argenti plus afferret, adeoque videre erat, collectarios & nummularios aliosque professiones in foro sedissimas obeuntes magistratum insignia ferre, maioremque pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.*

§. XXIV. Interim si imperans *habiles* excludit ab officio, peccat quidem contra officium, (g) & rempublicam, sed non in eos, quos excludit, quippe qui nullum *ius perfectum* habent, *suo iure* postulandi hoc officium.

§. XXV. Denique sicuti vel inuitos cogit imperans ad officium publicum, ita quoque in eius arbitrio est, (h) *utrum renunciationem spontaneam* officialium admittere velit.

CAP. VII.

DE IURE IMPERANTIUM CIR- CA IUDICIA.

§. I.

Clauratibus constitutis, *iudicia* eo magis necessaria fuere (i), quia sine his nec vigor

(g) Vnde *iustitia distributiva*, quam statuunt Aristotelici, tantum ad *officium principis* spectat, non ad singulos in republica, ut inde possint *suo iure* officium petere, accedit, quod subditis non sit relinquendum arbitrium, utrum sint habiles ad hoc officium, quod vnice imperans assimare debet. Vnde *petenda* sunt officia, vti olim in comitiis populi R. fiebat, non *exigenda*.

(h) Ratio vbiq; eadem est. Nemo itaque pro lubitu *spartam* commissam derelinquere potest, sed prius *dimissionem* humillime petere & impetrare debet, quam si imperans denegat, *subsistendum* in officio commisso, cum semel se reipublicæ per *subiectionem omnimodam* ad quæuis onera ferenda obstrinxerit; nisi condiciones reipublicæ aliud permittant.

(i) Res clara est, & ex rationibus perspicua. Optime

vigor legum subsistere, nec pax reipublicæ interna inter ciues conseruari potuit.

§. II. Iudiciis introductis, cessat illa naturalis in statu naturali obtinens libertas, per vim & propria autoritate sibi ius dicendi, (k) imo

CICERO in Philipp. XII. Cum septus sis legibus & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias praesidia querenda, quia scilicet sufficiens praesidium a iudiciis peti potest. Quidam tamen a PAVLO iudicia improbata esse existimant. 1. Cor. VI, 1. seq. Verum intentio PAVLI haud fuit improbare iudicia, sed tantum mores Corinthiorum increpat, quod tanquam Christiani tam alieni essent ab amore, ut litigijs varijs secum pugnant in iudiciis infidelium, nec potius concordiam tentarent. Iam vero (I.) licet iudicia sint salutare remedium in republica, sunt tamen indicium status corrupti, & propter malevolos & iniustos habentur, adeoque qui temere ad iudicia prouocat, offendit, se longe a gradu amoris perfecti abesse; (II.) amor vero Christianorum debebat esse proprium *ἡμετέριον* & indoles. Neque (III.) omnem in iudiciis reprobatur contentionem, sed tantum illam, quæ de rebus mundanis temere suscipitur, & quidem non iudicat secundum regulas iustitiæ, sed amoris. Ceteram si ad innocentiam exculpationem iudicia aguntur, prouocationes ad iudicia neuitquam inculpanda esse, suomet exemplo docuit PAVL APOST. XVI, 37. XXIII, 17. XXIV, 10. Sancta quoque esse iudicia & ordinationi Dei conformia, apparet ex Deut. XVI, 18. Deut. I, 17. 2 Paral. XIX, 6.

(k) Pertinet huc l. 14. C. de Iudais, ubi asseritur, quod idcirco iudiciorum vigor iuri que publicæ tutelæ videatur in medio constituta, ne quisquam in posterum per vim ageret. Inde lex XII. Tab. vis in populo abesto. CICERO lib. 3. de LL. Sane in statu naturali, ubi iudicia cessant,

imo quod tunc licitum erat, modo in crimen incidit omnino puniendum.

§. III. Atque adeo legibus naturæ plane repugnant omnes *violentiæ* species, quibus committitur controuersiarum decisio, vti olim *duella* erant, (k) quamuis vbi *lege publica*

fant, quilibet sibi ius etiam per *vim* dicit, & inde status naturalis satis turbidus est. Ast in *statu civili* vis omnis priuata, per quam quis sibi ipsi ius dicit, prohibita est, & in crimen degenerat secundum effatum MARCI IN l. 13. quod met. cau. a. *Vis est & tunc, quoties quis id, quod debet sibi putat, non per iudicem reposcit.* Hinc constituta erat pœna amissionis iuris. l. 7. C. Vnde vi. Optime CICERO lib. III. de LL. *Nihil est, ait, exitiosius ciuitati, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam, composita & constituta republica, quidquam agi per vim.* vid. diss. de pœna sibi ius dicentis sine iudice.

(k) Ideo recessum a statu naturali, ne per vim ageretur: ideo iudicia ordinatio Dei vocantur, vt *inordinatæ conuersiones* per vim cessent. Non itaque *duellis*, sed *legitimo iudicio* lites decidendæ. Exempla contraria ius non demonstrant, sed corruptionem reipublicæ. In statu naturali plerumque *ius in viribus* consistit, MARCELLINVS lib. XVII. c. 27. & plerumque illud obtinet, quod Archius in *controuersia de agris* aduersus Spartanos gladium stringens dicebat: *qui hunc tenent, optime de finibus agrorum disputant.* PLVTARCH. in *apophthegm.* Sic inter ipsos Germanos olim *iudicialia duella* permessa fuerunt, nec Galli, Hispani, Longobardi, & Hiberni ab hoc *manuario iure* abstinere, quod habuit effectum *iuris externum*, quatenus per rationem status corruptæ reipublicæ lege publica *duella* confirmata, vt ut fini Reipublicæ & legibus naturæ plane repugnent.

vid.

ea permiffa, externam impunitatem tamdiu habeant, quamdiu tolerantur.

§. IV. Neutiquam vero sub hac prohibitione comprehendi debet *priuata defenfio*, vbique tum propter conseruationem *proprie vite*, tum *honorum & iuris fubditis* permiffa, quippe quæ per constitutionem iudiciorum non cenfetur adempta. (1)

§. V.

vid. RACHEL *de duell.* MAVRIT. *de duell.*, tom. 9. *obferu. Hallenf.* 4. & 5. *De iniuftitia duellorum* iudicialium *obf.* 5. §. 12. plenius agitur & fimul ad obiectiones refponderetur, quæ omnia hic repetere nolo. Quia tam manifesta iniquitate constant, hinc tandem legibus publicis prohibita. STRVV. *in tr. de vind. priuat.* c. 2. *aph.* 1.

(1) Iudicia maxime tunc vigent, vbi concertationes moram quandam habent, vt auctoritate iudicis clare poffint decidi. Quodfi autem quis inuadatur, ceffant quali iudicia *momentanee*, vt loquitur GROTIVS, & ita *iudicis copia* ad hunc effectum haberi nequit, adeoque licita eft refiftentia & defenfio vitæ, etiam cum internecione alterius, quatenus iniufta fuit aggreffio, & cetera *moderaminis inculpatæ tutelæ* obferuata requifita. Sic etiam ob *res* quædam defenfio licite permiffa cenferi debet in republica, quatenus absque priuata refiftentia illa conferuari commode nequeunt, quod & iure Romano obferuatum, vbi permiffum eft poffeffionem rerum corporalium & incorporalium vi defendere. l. 7. §. 3. *D. quod vi aut clam.* Hoc adeo extenfum, vt etiam iudici violenter & iniufte procedenti refiftere permiffum fit, quatenus ita non agit vt *iudex* fed vt *violentus aggreffor*, cui refiftere fas eft. l. 5. *G. de iure fifci* l. 5. *C. de execut.* l. f. *C. de diffuff.* Huc etiam pertinet, quod illud nonnunquam quis licite deftruere poffit, quod vi &

§. V. Imo quoties alias periculum in mora, & iudicis copia haberi non statim potest, *naturalis reuiuiscit libertas*, (n) cum ita quodammodo cessent iudicia.

§. VI. Extra hos casus nemo per vim sibi ius dicere potest, ne quidem si probabiliter existimet, iuris & iustitiæ administrationem a iudice sibi denegatum iri: (o) nam sicuti in

clam in nostro ab alio factum est, l. 7. §. 3. *quod vi aut clam*. l. 5. §. 10. *de non oper. nunc.* & quæ sunt alia iuris Romani placita, quæ in iure naturæ fundata sunt, nec pugnant cum sine rerumpubl., quatenus in rebus publicis *vis iniusta* quidem, non *defensio* prohibita censeri debet.

(n) *Naturalis libertas in statu ciuili* eatenus tantum restricta est, quatenus per *iudicia* idem obtineri potest, quod in statu naturali per *vim* obtineri debeat. Inde est, quod de iure Romano creditor debitorem fugientem & secum ferentem pecuniam sistere, & quantum debet, eidem auferre possit, l. 10. §. 16. *D. quæ in fraud. cred.* quæ lex non *Romana & ciuilis*, sed *naturalis* potius dicenda.

(o) GROTIUS *lib. II. de I. B. & P. c. 7. §. 2. n. 2.* in alia omnia hic ire videtur, & supponit casum, vbi ius quidem certum, sed simul quoque moraliter certum sit, per iudicem iuris explementum consequi non posse, putata quia deficit probatio. Hoc casu existimat, cessare legem *de iudiciis*, & ad ius rediri pristinum, quod fuit ante constitutas ciuitates. Ast vero hæc minus coherent; neque enim in hoc casu cessant *iudicia*, licet forsitan *per accidens* ob deficientem probationem tali ius reddi nequeat, & si hæc sententia reciperetur, non posset non turbis ansa dari in republica, cum quilibet, qui de iure suo per iudicem obtinendo desperat, possit hoc reme-

in aliis, ita quoque in hoc casu hæc iniuria publica toleranda.

§. VII. Quod si per iniuriam temporum in totum cessant iudicia, & iustitium (p) indu-

remedio violento uti, quod tamen in crimen incidit. Eleganter absurditatem huius sententiæ Dn. HERTIVS diff. de diff. iur. in stat. nat. & aduent. sect. II. §. 14. his notat verbis: *Et sane, ait, nunquam moraliter certum videtur, per iudicem ius obtineri non posse, nisi prius res in iudicium ducatur, & de sufficientia probationis cognoscatur.* Porro si, actore non probante, reus iuste absoluat, quomodo contra iuste absolutum actor sibi ius dicere iuste poterit, ita ut non aut de vi aut de furto teneatur? Ad hæc sunt aliæ probationes, si non per testes & instrumenta, certe per iniurandum, quod vel litigans litiganti vel etiam iudex interdum defert, sunt & aliæ componendæ litis remedia. *Que omnia si frustra fuerint, satius est Deo rem committere, quam pœnam furti aut violentiæ in foro externo mereri.*

(p) Iustitium Iuxta GELLIVM lib. XX. N. A. c. 1. est iuris quasi interstitio quædam & cessatio, ut nihil his diebus agi possit. Estque vel voluntarium, de quo postea, vel necessarium seu sumtum, quod præter voluntatem reipublicæ ex turbato reipubl. statu & aliis calamitatibus publicis ipso facto contingit, ut iudicia quasi clausa & desolata habeantur, neque amplius ius dici possit. Ceterum iustitium necessarium potest esse rursus vel generale vel particulare. Illud inducit cessationem iudiciorum generalem; hoc vero tantum respicit particularis alicuius iudicii cessationem, ut tamen aliorum iudicium in republica copia non deficiat, qualem casum non vna vice experta est Camera Imperii, quæ non ita pridem per aliquot annos iustitio laboravit. Loquor vero hic potissimum de iustitio necessario generali, ex publica & generali totius reipublicæ calamitate & quidem tanta orto,

ob

ducitur, de iure naturæ reuiuiscit *libertas naturalis* sibi ipsi priuata autoritate etiam per vim ius dicendi.

§. VIII.

ob quam omnia turbida & quasi emortua sunt, & totum corpus ciuile ita laceratum est, vt vix amplius cohaereat, sed omnia ad interitum & *ἀναρχίαν* ruere videantur. Atque huc quidem tria reipublicæ mala, tanquam fontes *iustitii*, referenda, *bellum, pestis, fames extrema*, quæ Deus rebuspublicis ob hominum malitiam immittere solet. 1. *Sam. XXIV, 12. seqq. Jerem. XXIV, 10. XXIX, 17. XLII, 17. XLIV, 17. Eze. XII, 6. XIV, 21. Exod. XXVI, 6. Deut. XXIX, 21. seqq.* De bello res expedita est, siue *externum & internum* sit, & vel sola Germania id ipsum suo exemplo tum in tricennali bello, tum in longissimo illo interregno demonstrat, vbi in primis interregnum vbiuis fere eiusmodi iustitium introduxit. vid. *LEHMAN. in Chron. Spir. lib. V. c. 95. & CONRING. de iudic. reip. Germ. tb. 53.* Nec de peste desunt exempla, si tanta sit, vt generalis strages affligat rempubl. *LIVIVS lib. IV. c. 31. & lib. XXIV, c. 26.* Et denique de fame extrema id ipsum liquidum facit *DIO lib. 5. aienis: Hæc Romanis infesta fuerunt, cum fames præterea ingens, adeo, vt gladiatores mancipiaque venalia ultra octoginta M. passus sint ab vrbe vedacta, multosque ex suis ministris cum alii tum ipse Augustus ablegauerint, iustitium indictum, senatoribus, vt quouellent, proficiscerentur, permissum fuit.* Equidem in huiusmodi *iustitio* subditi adhuc quodammodo quodam vinculo ciuili coherere videntur. Sed videntur, cum reuera ciuitates in anarchiam hoc modo recidere videntur, licet vel maxime subditi quandoque adhuc cohabitent. Certe *tempore interregni* fere talis status fuisse videtur, vbi secundum *Chronic. Hirs.* omnia per tumultum sine lege sine ordine pro lubitu fiebant. Dum enim iudicia deficiunt, rigor quoque legum cessat. Sic itaque

§. VIII. Hoc tamen tantum intelligendum de *iustitio necessario*; secus est in eo, quod publica autoritate & voluntate imperantis ad breue tempus indicitur, (p) quia *ficiudicia in totum non cessant.*

§. IX.

que status talis iustitii proxime in *naturalem* declinat, maxime si effectus vtriusque consideramus, quia tempore iustitii, vbi deficit iudex, sicuti in *statu naturali*, quilibet sibi ipsi ius dicit, & pro iudiciis vis priuata intercedit. Audiamus CICER. *pro Sextio: inter hanc vitam perpolitam humanitate & illam immanem, nihil tam interest, quam IVS atque VIS. Horum utro uti volumus, altero est utendum. Vim volumus extinguere, ius valeat necesse est, vel iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia displicent aut nulla sunt? Vis dominetur necesse est.* Cessant itaque in statu iustitii omnes leges pœnales iis impositæ, qui sibi in statu ciuili per vim ius dicunt, & quæ interim per vim aguntur, habent effectum iuris externum, & remisso iustitio, non reuocantur, aut pro spolio accipienda sunt, nisi postea possit doceri, præsentem possessorem omni iure destitui. Sic quoque, pendente iustitio, nemo ius suum amittit ob *negligentiam* vel *præscriptionem*, cum iudicis copia desit, nec agere potuit læsus.

(p) Vltatissimum apud Romanos olim fuisse hoc iustitium *voluntarium* vel *indictum*, historiæ docent, & inprimis tunc adhiberi solitum, quando vel *luctus publicus* ob mortem viri clarissimi vel grauem iacturam reipublicæ vniuersos afficiebat, vel *publica leuitia* instabat. De hac testatur HORATIVS *lib. IV. Ode 2.* De illa passim occurrunt exempla apud LIVIVM *lib. III. c. 4. lib. X. c. 4. lib. IV. c. 26. lib. VI. c. 7. lib. VII. c. 6. in f. lib. IV. c. 31. in f.* Sæpe in abusum tractam fuisse hanc indictionem, ostendit CÆBRO de *Harusp. resp. p. m. 116. & epist. 17. ad Att. lib. IV.* Obluctum publicum indi-

§. IX. Quin quod in tali iustitio ipso facto exceptæ sint causæ *moram non ferentes*, & publicam respicientes salutem ac tranquillitatem. (r)

§. X. Exferit sese autem in ciuitatibus iudiciorum vigor per *iurisdictionis exercitium*, quæ est nihil aliud quam *publica potestas per modum imperii* (rr) *de negotiis subditorum iudicandi*, & *leges latas applicandi*. (f)

§. XI.

indictum fuisse iustitium testatur TACITVS lib. I. *annal. LVCANVS lib. II. vers. 16. seqq.* PEDO ALBINOVA-
NVS *in elegia de morte Drusi*, vbi ita canit:

*Iura silent, mutæque tacent sine vindice leges:
Aspicitur toto purpura nulla foro.*

Quin etiam Ægyptios hunc morem in luctu publico obseruasse testis est DIODORVS SICVLVS lib. I. *Bibl. p. 2. c. 3. vid. dissert. nostra de eo quod iustum est circa luctum publ. §. 20. & de eo, quod iustum est durante iustitio c. 1. §. 6. seqq.* Verum ita anarchia nulla nec status naturalis inducitur, cum tantum ad breue tempus iudicia claudantur, & magistratus adhuc omnino superfit.

(r) Vnde de *feriis* hæ causæ peragi poterunt, sicuti id constat ex iure Romano, cum tantum *iustitium* hoc quoad illas causas obtineat, quæ possunt differri.

(rr) Talis iurisdictione proprie huc spectat, quæ *iure imperii in subditos exercetur*. Alias inter liberas gentes *sine lesione imperii summi* fieri potest, vt lites voluntate vtriusque partis alterius reipublicæ decisioni committantur, quemadmodum Aricini & Ardeates, cum sæpe de ambiguo agro bello certassent, multis inuicem cladibus fessi, iudicem populum Romanum cepere. LIVIUS lib. III. c. 71. Sed vertebant iudices litem in rem suam, vii in potentia iudicum fieri solet.

(f) Optime CICERO pro Cæcina, *Omnia iudicia aut distra-*
hen-

§. XI. Constat quidem hæc *potestas iudicia-
ria* ex tribus: *causæ cognitione*, *sententiæ latione*,
& *executione*; non tamen requiritur, vt im-
mediate (t) omnes tres actus exercentur
ab eo, qui iurisdictioni præest.

§. XII.

*beneficentiarum, aut puniendorum maleficorum
causa* reperta esse asserit. Leges enim frigent in republi-
ca, nisi sint, qui leges applicent & custodiant, atque
inde ex summa potestate reipublicæ fluit *potestas iudicia-
ria*, quæ quatenus *ius* denotat, dici communiter so-
let *iurisditio*; quatenus vero ipsum *exercitium* huius
potestatis, *iudicium*. *Potestas ipsa iudiciaria* versatur
circa negotia civium secundum leges diiudicanda, & ita
necessario absolui debet his partibus: (1.) *causæ cog-
nitione*, cum audiendus sit, qui contradicit & controuer-
siam mouet: (2.) *Sententiæ latione*, quia in hunc fi-
nem iudicia in republica sunt constituta, vt iudex con-
trouerfias determinet & leges applicet: (3.) *executio-
ne*, quia frustra foret sententiæ latio, nisi in effectum
deduci posset. Hac ratione, quia inreluctantes & in-
uitos ius redditur, iudicia per *imperium* exercentur;
est enim potestas iudiciaria pars potestatis summæ in re-
publica, quæ in *imperando* consistit, siue eandem im-
perans *per se* vel *per alios* exercent. Proinde hanc par-
tem eleganter Romani vocant *mixtum imperium* quoniam
huius potestati semper admixtum debet esse imperium,
vt contra inuitos & reluctantes possit eo rectius exerce-
ri. *Arbitrorum* nulla est iurisditio, vt & *collegiarum*,
qui quamuis de causis collegiorum quodammodo cog-
noscere possint, illas tamen *pro imperio* definire neque-
unt.

(t) Prout scilicet ratio iudiciorum publicorum constituta est,
ita hoc variare potest. Apud Romanos *Magistratus
maiores* non solebant ipsimet causarum cognitionibus
vacare, sed hanc spartam aliis demandabant nomine re-

§. XII. Iudicia respiciunt vel *causas privatorum* privatum interesse continentes, vel *vindictam publicam* in puniendis delinquentibus exercendam. (t)

§. XIII.

rum exercendam, qui dicebantur *iudices pedanei*. Eodem modo sententiæ latio aliis committi potest, ut hodie fieri solet, cum acta ad *collegia iuridica* transmittuntur, qui tamen nomine eius, qui iurisdictionem exercet, sententiam concipere solent. Denique & executio quoque aliis committi potest, & aliquando ex peculiari constitutione reipublicæ aliis committi debet, ut sententiarum in summis tribunalibus latorum executio expeditur per circulos &c.

(t) Dixi antea, *potestatem iudiciariam in primis in legum applicatione in republica versari*. Leges autem versantur circa (1) *causas interesse singulorum*, quatenus in iis d: *meo & tuo* agitur, respicientes, & sic vel lites de iis incidunt; tunc has iudex determinabit: vel nullæ lites de iis incidunt, sed tantum ad iudicem deferuntur, ut ipse eis impertiatur publicam autoritatem, & sic illas confirmat. (2.) Circa *causas securitatem singulorum intendentes*, quod fit per *pænarum* propositionem, in quibus idem *iudiciaria potestas* versatur secundum tria illa capita, uti hætenus dictum, & hinc factum, quod iurisdictione communiter soleat dividi in *ciuilem & criminalem*, quæ distinctio ex *potestatis iudiciariæ natura* fluit. Vtraque species in ciuitate est necessaria, quia vtraque ad tranquillitatem reipublicæ tendit, hæc tamen magis eam promouet, quam illa; vnde merito pro *excellentiore & primaria* specie haberi debet, quatenus magis reipubl. salus ab eius exercitio dependet, uti *cap. seq.* ostendam. Cum itaque vtraque species separatum officium exerceat, dubium non est, quin etiam quoad *exercitium* in ciuitatibus separari queant.

(u) Res

§. XIII. Atque hæc iudiciaria potestas, tota quanta est, penes imperantem residet, & ab eius arbitrio exercitium eius dependet, (x) atque ita hoc sensu cuilibet imperanti recte tribuitur *iurisdictio*.

§. XIV. Quocirca non dubium est, quin imperans per semet ipsum ius dicere possit (y) si ratio reipubl. id ita ferat.

§. XV.

(x) Res declaratione non indiget. Respublica non potest esse sine iudiciis: iudiciaria autem potestas absque imperio exerceri nequit, & consequenter iuribus summis imperantium merito adscribenda. Hinc quod antiqui de imperatore dixerunt, quod scilicet ad eum omnis iurisdictio pertineat, ab eo tanquam a fonte fluat, & ad eundem resuat tanquam ad mare, id de singulis imperantibus in rebus publicis recte dicitur, vult hoc assertum olim imperatoribus tributum hodie quoad territoria statuum minus recte se habeat, quin potius ad singulos dominos territorii applicari debeat.

(y) Primos imperantes per se ius dixisse, non dubitandum postquam districtus admodum restrictos possiderent. Vnde HESIODVS:

Hoc vno reges olim sunt sine creati

Dicere ius populis iniusta que tollere facta.

quamuis an hæc primaria introducendarum ciuitatum causa fuerit, vt HESIODVS putat, dubium sit propter illas coniecturas, quæ suo loco adductæ sunt. Certe MOSEN in populo Israelitico ius dixisse apparet: quin & qui post Iosiuam populo præerant, inde iudices appellabantur, a primaria potestate populum regendi, denique & SALOMONEM aliosque reges iuri dicendo vacasse constat. AVGVSTVS ipse ius dixit teste SVETON. in *august. c. 33.* Idem de TIBERIO testatur TACITVS *lib. I. anal. c. 75.* De CLAVDIO nouum testatur Boëmeri *Ius Publ.* I i moni-

§. XV. Cum vero ipse huic rei non satis sufficere possit, constituit, qui iurisdictioni præsent, & subditis litigantibus ius dicant. (z)

§. XVI.

monium affert SVETON. in Claud. c. 14. De CAROLO M. EGINHARDVS in vita eius hæc refert: Cum calcaretur & amiceretur, non tantum comites admittebat, verum etiam si comes palatii litem aliquam esse diceret, que sine eius iussu desiniri non posset, statim litigantes introduci iussit, & velut pro tribunalis sederet, lite cognita sententiam dixit. Quin etiam de LVDOVICO pio annales memorant, quod per tres dies in hebdomade publice in palatio causis audiendis operam dederit, & ius omnibus summa æquitate reddiderit. Ceterum alia quæstio est, an utile sit reipublicæ, principem per se ius dicere, que cum sit alterius fori & disciplinæ, merito hic sequestrari debet. vid. interim BODINVS de republ. lib. 4. c. 6. ubi prolixè negatiuam defendit.

(z) Et hi proprie dicuntur iudices, omnemque autoritatem, quam exercent, a principe habent, & eius iure vtuntur. Et licet hi intuitu imperantis adhuc subditi maneant, respectu eorum tamen, quibus præsent, publicam personam cum imperio representant, vt his eodem modo obediendum sit ac ipsi imperanti, quatenus officio suo satisfaciunt. Hunc in finem plerumque iramentum ab eis exigitur de iustitia recte administranda, quod quidem accidentale, simul tamen antiquissimum est. Iuramentum iudicum apud Græcos refert IVLIVS POLLVX lib. VIII. onom. c. 10. his verbis: Iuramentum autem iudicum erat, se de illis rebus, de quibus leges habentur, secundum easdem iudicaturos, de quibus autem leges nullæ sunt, iustissimam laturos sententiam. Plenior formulam recitat DEMOSTH. orat. in Timocrat. Cum vero tantum ad ius dicendum inter sibi subditos sunt constituti, apparet, eos ius dicere non posse.

posse de iis controuerſis, quæ ipsum imperantem concernunt. Sed sicuti te legibus suis propria voluntate subicere potest, ita quoque boni Principis est, forum idem cum priuatis eligere & subire, qualia exempla apud Principes Romanos passim occurrunt. De Tiberio TACITVS lib. IV. annal. refert, quod, si quando cum priuatis disceptaret, forum & ius obtinuerit. De Traiano multa congesſit PLINIUS in eius Panegyri c. 64. quæ digna visa sunt, vt hic adiiicerentur: *Peracta erant, inquit, solennia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat, cum Tu mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cum iurare cogèrent alios. -- Stupeo P. C. nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me, an audierim an viderim, interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul, principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens præbuit ius iurandum, & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scierit sefellisset, Deorum iræ consecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea Principes siue non fecerint. Vtane satis prædicatio digna est, idem tertio Consulem fecisse, quod primo? Idem principem, quod priuatim? Idem imperatorem, quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchrius ne sit istud, quod præeunte nullo an hoc, quod alio præeunte iurasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti. Legibus Cæsar, quas nemo Principi scripsit &c. Item c. 36. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fisco iudicem assignat. Eodem foro videntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sepe vincitur fisco, cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe.*

§. XVI. Hoc ipso tamen imperans se haud priuat sua potestate ius dicendi, (a) sed integrum adhuc eidem manet, quasdam causas ab ordinario iudicio auocare, & sua decisione finire.

§. XVII. Et sic omnis iurisdicatio semper debet intelligi concessa *subordinate*, (b) vt illud, quod a subalterno gestum est, adhuc subiaceat examini superioris.

§. XIX.

- (a) *Iudices subalterni* assumuntur tantum *in subsidium*, vt eo rectius expediri possit ratio reipublice. Erga Principem ius non habent impediendi, ne ipse iudicet, cum eius sint *ministri*, & sic liberum ei relinquere debent, an pro re nata ipse velit in hac vel illa causa ius dicere, vel etiam acta a iudice ordinario auocare.
- (b) Pertinet huc quaestio veterum, vtum iurisdicatio censeatur *privatiue* an *cumulatiue* concessa? Vtrumque incommode dicitur. Prius enim proprio sensu denotat, quasi Princeps eo ipso a se abdicauerit omnem potestatem, quod dici nequit. Posterius vero quasi imperans habeat concurrentem iurisdictionem, quod quo sensu admitti possit, ex §. *antec.* constat. Scilicet cum Princeps semel ordinarios magistratus constituerit, non integrum erit subditis, statim Principem adire, praetermissio ordinario, cum hic eo ipso sit constitutus, vt ipse loco Principis iudicet. Sed principi eo ipso non ligantur manus, quin possit causam ex ratione iusta ad se trahere, cum curare debeat, ne quid a iudicibus peccetur. Romulus leuiorum causarum cognitionem senatoribus permisit, *ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur*, vt refert DION. HALICARN. *lib. II.* Atque haec potestas imperanti competit ex suprema inspectione omnium iudiciorum.

(c) Ius

§. XIX. Atque inde est, quod a iudice inferiori semper *prouocatur* imperans, (c) quatenus huic *prouocationi* certos limites non posuit.

§. XIX.

(b) Ius *appellandi* ad Principem in quibusuis rebus publicis fere *introducitur*, hoc sine, ut si subditis forsitan per *balternos* iniuria fiat, illa per *appellationem* corrigatur, & ita sententia inferioris iudicis *examine* superioris subiiciatur: absque quo si esset, non posset non *index inferior* sua abuti potestate. Ne vero ita rursus Princeps *multitudine* causarum obruatur, potest itidem vel *certum collegium* adornare, quod nomine Principis iudicet, & causas *appellationis* examinet, vel etiam *certum modum* determinare, intra quem *appellationes* sint *permisæ*. Quamuis vero dictum sit, *appellationes* fluere ex iudicis inferioris potestate superiori subordinata, & inde ab inferiori ad superiorem *ordinarie* *appellationes* dirigantur; non tamen ex ipsa *prouocatione* *statis* argumentum pro *dependentia* & *superioritate* est *desumendum*. Potest enim a) *prouocatio* fieri ex *mero compromisso*, & sic etiam ad eum, qui non est superior, quales olim *prouocationes* in Germania *frequentes* fuerunt. Sic Poloni olim *prouocant* Magdeburgum: PARTHEN LITIGIOS. c. 2. l. 2. n. 19. Vrbes Pomeraniæ Lubecam, Vefalenses Aquisgranum. Alia exempla vid. apud autor. dubior. Cameral. verb. *appellatio* & *verb. consultatio*. Deinde β) potest *appellatio* adhuc locum habere ex *ratione status antiqui* reipublicæ, qui quidem iam ita *mutatus* est, ut ad *presentem* formam reipublicæ non adeo *quadret* *appellatio*, interim tamen tanquam *vestigium status antiqui* *retineri* debuit. Huc refero *appellationes* a *statuum imperii* *tribunalibus* ad *tribunal Imperatoris*, propter quas *status* haud *amplius* possunt *mag. stratibus subalternis* æquiparari. Nam & apud Romanos non *statim* is, qui *appellabatur*, e

§. XIX. Et si vel maxime certo modo pro-
vocationem imperans inhibuit, (d) non ta-
men subditis omnis præclusus est recursus
ad Principem ex alio capite.

§. XX. Cum autem ordo in iudiciis exer-
cendis servari debeat, imperantis est, iu-
dicia distinguere (e) tum ratione *districtus*,
tum ratione *causarum*.

§. XXI. *Distinctis* semel foris & iudiciis
iudicum subalternorum, nemo potest ultra
suos limites iudicare, id quod si de facto fi-
at, impune ei non paretur, (f) cum extra
suos limites instar privati sit. §. XXII.

maior erateo, a quo appellabatur, vti exemplis probat
P. AERODIVS *lib. 2. ver. iudicat. tit. 9. c. 14.*

(d) Quid enim si iudex inferior deneget iustitiam? quid
si manifeste ius detorqueat in sinistram partem? vel ali-
as partem valde gravaret? certe de his querelis subditi
audiendi sunt, vt constet, an iudex recte suo officio
fungatur.

(e) Sic variis in locis certi limites iurisdictionibus sunt po-
siti, ultra quos potestatem iudex non habet. Imo &
certis causis potest sua peculiaria dare fora, prout expe-
dire hoc reipublica visum fuerit. Inde datur forum
*ecclesiasticum, criminale, salinarium, mercatorum, cam-
biale, metallicum, studioforum, militare, admiralita-
tis* &c. non, quod præcise hoc facere debeat, sed
quod propter ordinem possit & sæpe hoc expediat. Ne-
que ita necesse habet, separatim constituere confistori-
um, vti CARPZOVIVS existimat ex falsa hypothesi,
sed quod ita commodum videatur reipublicæ; interim
omnia hæc fora, qualiacunque demum sint, semper
ab imperante dependent.

(f) Hoc etiam in iure Romano ex hac disciplina repeti-
tum.

§. XXII. Manet tamen inter principem & iudicem subalternum adhuc insignis differentia, quod hic ad LL. præcise sit adstrictus; ille vero ex iusta causa aliquando possit sententiam ferre, prout salus publica & aliæ circumstantiæ hoc postulant. (g)

§. XXIII. Sic enim princeps decisionem causæ certæ alteri quam ordinario extra ordinem recte committit; sed non semper iudici inferiori, potestatem suam rursus alteri mandare, integrum est (h) nisi quatenus hæc potestas ei est concessa.

2. XXIV.

tum. *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* Inde est exceptio fori incompetentis, quæ potissimum ex persona rei æstimanda, si contra eum agatur. Naturale enim est, ut actor sequatur forum rei, quia ille hunc cogere ad id præstandum, quod petit, satagit, & sic eius iudicem sequi debet.

(g) Pertinet huc exemplum Salomonis 1. Reg. III, 16. seqq. Item RVDOLPHI I. imperatoris, quod refert LEHMAN. in Chron. Spirensi lib. 5. c. 109. ut & GALDÆ, apud SVETON. in eius vita c. 7. Dicitur hæc sententia ex plenitudine potestatis lata, ein Macht-Spruch, cum omnia possit ad salutem reip. accommodare, & sic graui causa existente legibus latis non præcise adstringatur, sed decifum suum pro re nata absque vllis ambagibus iuste interponat. Sic etiam ob salutem publicam aliquando partes ad transigendum cogit &c.

(h) Disputant, an iudex inferior possit delegare suas vices alteri? quod regulariter negandum existimo, quia specialiter ad hoc munus propter industriam & singularem habilitatem electus est, nec iure proprio sed beneficio principis id ipsum gerit. Quamcunque ergo hodierni iudices

§. XXIV. Cum itaque omnis iurisdictio dependeat ab imperante, apparet, subditos eam nec sibi sumere, (i) neque aliis dare posse, vtut possint *arbitros* (k) in causa controuersa eligere, quia sic expeditius lites finiuntur, quod bono reipublicæ conducit.

§. XXV. Grauitas huius officii eiusmodi viros postulat, qui sunt *iustitie & veritati* sincere

ces potestatem subdelegandi, vel iurisditionem suam mandandi habent, ex *concessione superioris* habent, que vel *specialiter* ipsis conceditur, vel *lege communi*, qua potestas iudicum circumscribitur. Alias hanc potestatem exercere nequeunt. Quando vero iurisdictio quibusdam concessa, vt non peculiaris personæ industria electa sit, sed etiam in *heredes* quoscunque transire queat, facilius concedi potest, vt tales iudices possint vices suas alteri mandare, cum iurisdictio non intuitu certæ personæ habilitatis concessa sit.

(i) Criminis lætæ Maiestatis reus habetur in iure Romano, qui sibi priuatim asserit iurisditionem. Cum vero inter priuatos quædam imperia subordinata dentur, veluti in vxorem, in liberos, in seruos, quædam iurisditionis species priuatis in has personas relinqui potuit. Olim Romulus maritis dabat ius vitæ & necis in vxores, qui cognoscebat cum cognatis, vbi violata pudicitia fuisset, & siquam mulierem vinum bibisse constitisset. DION. HALICARNASS. lib. II. antiq. Rom. plura vid. ad §. 15. cap. seq.

(k) Arbitri proprie non fiunt iudices, nec iurisditionem proprie dictam habent, cuius potissima virtus in *coactione iudiciali*, seu quodam imperio consistit; arbitri autem omni destituuntur imperio, & mere litem dirimunt sua sententia, si partes stare nolint, ad id ab arbitris cogi ne-

cere dediti, (1) & ab omni profopolepsia
alieni.

§ XXVI.

nequeunt, sed ad ordinarium iudicem eundem, qui alterum cogere debet, vt compromisso satisfaciatur.

(1) Conf. *Exod. XXVIII, 21.* & *Deut. I, 13. 17.* Impii non possunt recte iustitiam administrare, quia secundum suos affectus vti plurimum agunt, & leges cauillatorie applicant, iustitiamque corrumpunt. Avarus facile corrumpitur, vti dicitur *Prov. XVII, 23. XXVIII, 5.* Non inique itaque huiusmodi hominum tribunalia dicuntur *Castella omnium scelerum*, & iudices ipsi, *legum & civilis & humani fœderis* (quod natura inter homines constituit) *expertes*, vt apud *LIVIVM lib. III. c. 57.* Appius depingitur. Idque & gentiles sedulo obseruabant. Cyrus dixit: *magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis*, *PLVTARCH. apophth. p. 171. lit. e.* In iure Romano passim dicitur, quod iudex debeat esse *vir bonus & innocens. Sacerdos iustitie, getreue Vorsteher der heilsamen Iustiz*, vti iudices esse iubentur in *R. I. de anno 1654. §. 157.* Grauitur iudicis officium depingit *CICERO* pro *A. Cluentio*, aiens: *Est sapientis iudicis, meminisse se hominem, cogitare, tantum sibi a populo R. permissum, quantum commissum & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse, posse, quem oderit, absolueret, quem non oderit, conlemnare, & semper non quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare.* De *Ægyptiorum iudicibus DIODORVS SICVLVS lib. I. Bibli. p. 68. Edit. Rhod. ita: Ferebat hic (præses iudicium) circa collum ex aurea catena pendens signum pretiosorum lapidum, quod vocabant VERITATEM, inchoabant autem disceptationes, cum veritatis imaginem apposerat sibi iudicum præses.* De iisdem *ÆLIANVS* *variar. histor. lib. 13. c. 34.* Horum Princeps erat maximus natus, & omnes in ius vocabat. Oportebat eum esse iustissimum & sincerissimum virorum. Habebat autem circa collum

§. XXVI. Quodsi itaque ex euentu appareat, iudicem ipsum esse deprauatis moribus, vt suspectus recte remoueri, & magis idoneus substitui potest. (m)

§. XXVII.

imaginem ex Sappiro gemma, & vocabatur ea imago VERITAS. conf. LEHMAN. in chron. Spir. P. 1. p. 92. Et hæc forsan ratio fuit, quod apud plures populos iudicis officium sacerdotibus demandatum fuerit, cum pro his maxima sanctitatis præsumptio militaret. De Druidibus hoc ipsum refert CAESAR de bell. gall. lib. 6. c. 13. De Ægyptiis sacerdotibus idem confirmat AELLIANVS lib. XIV. c. 34. De Iudæis IUSTINVS lib. 36. ait: *semper hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges & sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permixta incredibile quantum coaluere.*

(m) Grauitas officii hoc imperanti indulget. Quod autem rarius hoc fiat, id corruptioni reipublicæ & malis moribus imperantium imputandum, vti suo exemplo IUSTINIANVS ostendit, qui TRIBONIANVM aliosque pessimos ministros iudicesque non tantum tolerauit, sed etiam fouisit, adeo vt etiam publicis turbis Tyrannis eorum anam dederit. Sic PROCOPIVS lib. 2. de bello Pers. de IO. ZIBO ita ait: *Posthæc Iustinianus ad Lazos cum magistratus alios, tum Ioannem Zibum cognomento misti, hominem sane obscurum, & duces factum non ob aliam causam, quam quod omnium hominum pessimus ac pecunie reditus vndequaque vel contra fas reperiret. Quo magis pessimi iudices reipublicæ nocere possunt & tranquillitatem internam turbare, eo magis optimus princeps serio prospicit, vt mutare remoueantur. Satis pulchre AMMIANVS MARCELLINVS lib. 30. ait: Cum recte procedunt iudicia, delubra sunt equitatis, cum deprauate, foueæ fallaces & cæcæ, in quas sicaptus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet iustria ad vsque ipsas medullas exutus.*

(n) Au-

§. XXVII. Sicuti itaque iudex vice imperantis iudicat, ita iudicata eius *publicam* debent habere *autoritatem*, (n) nec facile rescindenda, nisi quatenus imperans illa ulteriori examini reservavit, & eum in finem certum modum præscripsit.

§. XXIX. *Ordo* in iudiciis exercendis observandus itidem præscribitur ab imperante (o) qui exacte observandus est, quo non præscripto, *naturalem ordinem* sequitur iudex.

XXIX.

(n) *Autoritas rerum iudicarum non indiget testimonio iuris civilis, quæ per se iam patet. Apprime CICERO orat. pro Sylla. p. m. 535. lit. a. status reipublicæ maxime rebus iudicatis continetur. IDEM lib. V. in Verrem p. m. 262. lit. e. inter exitiales exitus perditarum civitatum refert, si res iudiciales rescindantur. Potest autem determinare princeps, quando talem debeant habere autoritatem, adeoque determinatio temporis non est ex iure naturæ, sed civili. Sicuti autem ipsius imperantis arbitrium tantum intra territorium valet, ita etiam talis res iudicata extra territorium imperantis de iure stricto non aliam habet vim, nisi ex beneplacito illius imperantis, & consequenter executio iudicati extra territorium precibus nudis imploranda, nec ex iure perfecto prætendi potest.*

(o) *Inde in pluribus locis sunt peculiæ ordinationes processuum, ne iudex nimis præcipitanter & turbulenter agat, nam sine aliquo ordine summa committitur iniustitia. Sed hic duo extrema committuntur: (1.) si omnis ordo negligatur, inde enim processus est tumultuarius, qualis ratio erat plerumque iudiciorum Westphalicorum, de quibus vid. SCHOTTELIUS de antiq. in Germ.*

§. XXIX. Quo magis autem ordo naturalis in peragendis litibus obseruatur, eo magis iustitia incorrupta manet, & litium ambages euitantur, (p) sicuti quo magis cre-
scit

Germ. iurib. in f. (2.) si in excessu peccetur & nimium ordini indulgeatur, quale vitium nostris in iudiciis regnat. Sane quo simplicior ordo, eo melior, quem cum antiqui Germani in foris suis obseruarent, lites breui tempore sopiri poterant. Neque eo tempore ordinationibus peculiaribus erat opus, postquam ex bono & equo absque subtili calliditate procedebatur.

(p) Constat hoc (1.) *ratione naturali.* Ordo naturalis est *a) simplicissimus*, & vnice pro scopo habet veritatis indagacionem & iustitiæ administrationem, lites mox sopiuntur, sumtus immensi euitantur, fraudes aduocatorum rescantur. *β) sufficiens*, quod facile apparet in processibus *summariis*, quibus æque hodie ius dicitur ac in ordinario, quamuis in illo tantum attendantur naturalia. (2.) *Probatur exemplis & experientia.* Antequam ius Romanum & canonicum foris applicari cepisset, vel *unum iudicium imperii* sufficiebat, quoniam Germani olim plerumque naturalem ordinem sequebantur, LEHMAN. in *Chron. Spir. lib. 4. c. 21.* CONRING. de *iudic. reip. Germ. §. 17. seq.* sed introducto utroque iure, lites crescere & protrahi cœperunt, vnde Camerale iudicium instituendum erat &c. CONRING. *cit. l. §. 98.* qui etiam in §. 107. concludit, licium multitudinem & diuturnitatem non aliter tolli posse, quam si *processus iudiciarius* ad priscam reducatur simplicitatem, qua tot seculis floruit Germania, quæque in omnium veterum rerum publicarum foris fuit probata. De huiusmodi ordine procedendi apud septentrionales hæc habet H. GROTIUS in *prolegom. ad histor. Goth. p. 67.* *Apud septentrionales litigandi temeritas sponsonibus & pignoribus coeretta, ipsis iudiciis nihil expeditus.* In
afl

scit solennitatum feges, eo plures aperiuntur maleuolis viæ ad iniustitiam committendam, & lites protrahendas.

§. XXX. Consistit autem ordo naturalis in sequentibus: (l) vt reus ad petitionem actoris citeatur (*) non semper dilatione indulgeta, nisi grauitas rei id postulet. (**)

§. XXXI. (II.) Vt respondeat ad actoris intentionem, quod *coram*, (q) etiam absque omni scriptura, fieri potest, remotis etiam *Aduocatis*.

§. XXXII.

fæli questione adducebat actor, adducebat reus testes suos, pro vtro esset maior testium autoritas, secundum eum lis dabatur. In re ambigua ad iurisiurandi iudicium religionem, id reo deferebatur, sed ita si complures viros exhiberet samæ probata, qui se ipsius tanquam viri boni iureiurando credere dicerent. Iuris rara erat disputatio: si qua esset, non ex infinitis interpretum libris, sed ex planis legum dictis, aut ex æquo & bono facile & statim diiudicabatur.

(*) Notum est vulgatum; audiatur & altera pars. Optime *SENECA* in *Med* :

Qui statuit aliquid parte inaudita altera

Æquum licet statuerit, haud æquus fuerit.

(**) Iudicis est tempus iudicandi non nimis coarctare, ne reo defensio debita auferatur. Bene *PLINIVS* lib. VI. ep. 2. *Temerarium existimo diuinare, quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignotes; præsertim cum primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quedam superuacua dicuntur: etiam; sed satius est & hæc dici, quam non dici necessaria. Præterea an sint superuacua, nisi quum audieris, scire non possis.*

(q) Optima & naturalis via ad processus abbreviandos est par-

§. XXII. (III.) Vt probatio accedat, quæ peragenda ab eo, qui dubium aliquod in iudicium deducit, cui aduersarius contradicit, ex quo decisio litis primario pendet. (r)

§. XXXIII. Probatio ipsa fit per instrumenta, confessionem, testes, qui & velle &

partes coram examinare. Ceteræ exceptiones dilatorie sunt reuera dilatorie, & subterfugium impiorum litigantium, quas iudex facile discutere poterit absque omni prolixitate. Imo deductiones in scriptis factæ mirum in modum ansam dant ad sophismata. Nec aduocati præcisè necessarii, quoniam iudex nouitius, & sic errantes in rectam viam deducere potest & debet. Hos ignorabant antiqui Germani, adeoque illis tam intolerabiles erant, vt post cladem a Varo acceptam potissimum sanctum fuerit in causarum patronos. FLOR. lib. 4. c. 12. n. 37. Apud Romanos vero nihil quicquam publice mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia, vt ait TACITVS lib. XI. annal. c. 6. In Dania adhuc hodie litigantes ipsimet causam suam agunt remotis aduocatis.

(r) Id etiam in iure Romano vsu venit, nisi quod per præsumptiones ius Romanum aliquando aliquem liberet ab onere probandi, quod a ratione naturali non est alienum, cum illæ præsumptiones, quas ius Rom. recepit, insignem probabilitatem habeant, propter quas eius intentio, pro quo militat præsumtio, fundata & æqua esse videtur. Siue autem dubium illud in affirmatiua siue negatiua consistat, perinde esse videtur. Nam qui se fundat in negatiua, iidem hoc fundamentum suæ actionis probare debet, quod ex solidis rationibus naturalibus illi instruit Dn. COCCETVS diff. de direct. probat. negatiuæ.

(r) Ple-

& posse veritatem dicere præsumuntur, item per assertionem religiosam (f) &c.

§. XXXIV. Ex probatione oritur *fides iuridica*, (t) quæ suos gradus habet, ita vt pro causarum grauitate aliisque circumstantiis nunc *plenior*, nunc *minor* requiratur.

§. XXXV. Quia itaque fides tantum *probabilitatem suam* operatur, hinc (IV.) reo non est deneganda defensio contra eandem, (u) si contrarium docere possit.

§. XXXVI. Excussa causa, (V.) sententia a iudice ferenda secundum leges præscriptas,

(f) Pleraque, quæ hac de re in iure Romano habentur, sunt *naturalia*. Inprimis qualitates testium ad duo capita prædicta redigendæ, quod itidem *naturale* est. Si enim præsumtio est, quod *nolit* veritatem dicere, fides ei haberi non potest: si *non possit* fidem facere, propter defectum illius sensus, per quem veritas dicenda erat, itidem inutilis est.

(t) Rarius veritas ipsa a iudice potest haberi, nisi naturalissima subsit ratio. Ergo plerumque acquiescendum in *probabilitate summa*, qualis haberi potest inter homines. Nam nec duo testes necessario probant, cum possint fallere; faciunt tamen probabilitatem talem, qualis inter homines haberi potest, cui in iudiciis vt plurimum acquiescendum. Inde *fides iuridica*.

(u) Sic *summa probabilitas* est, eum esse creditorem, qui chirographum producit, sed quid si alter habet Quitantiam? Si alter habet reueriales, quod tantum negotium sit simulatum? summa probabilitas est pro duobus testibus. Sed quid si alter ostendat, eos esse subordinatos?

scriptas, ad quas factum probatum, vel deductum applicandum. (x)

§. XXXVII. Ut vero ulterior prouocatio concedatur, in eo quidem naturale est, ut superior acta examinare possit, an recte pronunciatum sit? sed ut nouus processus de nouo instituatur, mere ciuile & plerumque noxium est. (y)

§. XXXIIX. Tandem *executio* (z) sententiæ facienda, quæ fit ex imperio, quod omni iurisdictione continetur, sicuti etiam hoc sese exferit per totum processum, si pars refractaria nolit obedire.

§. XXXIX.

(x) Hinc naturale est, quod sententia debeat esse conformis *iuri & actis*. Naturale itidem est, quod sententia non valeat, si directo ratio decidendi sit contra leges, quoniam ita iudex excessit limites officii sui, ultra quos si aliquid agit, publicam habere auctoritatem nequit. Naturale porro est, quod iudex leges simpliciter in applicando sequi debeat, nec de earum æquitate disputare; neque enim constitutus est ad leges examinandas, sed ad præscriptas applicandas. Naturale denique est, quod ubi *lex scripta* deficit, ex *naturali ratione* rem decidere debeat, multa quippe arbitrio iudicum committenda sunt.

(y) Dictum supra, imperanti ius saluum esse, sub examen reuocare illa, quæ a iudice sunt peracta. Sed hoc fieri potest absque nouis deductionibus & probationibus, quæ potius sunt noxiæ, ex iudicio LVDOVICI HUGONIS *de abus. appell. toll.*

(z) Modus *exequendi*, si non sit determinatus, consistit in conuenienti coactione, prout circumstantiæ negotii id patientur.

(z) Qua-

§. XXXIX. Quemadmodum vero æquum est, vt in causis moram ferentibus hic ordo obseruetur, ita contra in causis, quæ subitanam decisionem requirunt, ob salutem Reipublicæ negligi hæc possunt, vt statim per mandata (a) procedatur.

C A P V T VIII.

DE

IVRE IMPERANTIVM CIRCA
POENAS.

§. I.

Inter homines in *statu naturali* positos, nulla proprie dicta pœna obtinere potest, cum hæc sit consequens necessarium *iudiciorum*. (b)

§. II.

(a) Qualis via tum iure Romano cognita tum vero praxi satis firmata. Neque enim expedit Reipublicæ, omnia terminare per *solemnem processum*, maxime in casibus, ex quorum subitanea decisione tranquillitas reip. pendet.

(b) Præterea potissimum pœna inferitur ob *malum actionis*, quod alter gessit. Iam autem in *statu naturali* nemini concedendum est arbitrium in alterum, & iudicandi facultas, quia sic foret superior. Vnde *bellum punitivum*, quod GROTIUS statuit, est non ens. Neque obstat, quod Deus puniisse dicatur gentes per Israëlitas; nam Israëlitaæ fuere meri *executores diuinorum iudiciorum*, nec sua sed *Dei auctoritate*, quicquid mali gentibus intulerunt, fecere. Antequam vero hinc abeam, paucis respondendum erit auctori *tr. du gouuernement civil. c. 1. §. 4. seqq.* vbi euincere conatur, *naturam vnicuique dedisse facultatem puniendi violationem iuris naturalis*,
Boehmeri *Lus Publ.* K k

*ralis, ut violans impediatur, ne ulterius contra illud agat. Les loix de la nature, pergit, aussi loin, que toutes les autres loix, qui regardent les hommes en ces mondes, seruient entierement inutiles, si personne dans l'estat de nature, n'avoit le pouvoir de les faire executer, & de reprimer ceux, qui lui foint iust. Haftenus bene. Singulis datum est ius, se suaque defendendi, & resistendi aggressori, imo defendendi eum, qui iniuriam patitur. Ast in defensione nulla pena est. Nihilominus tamen exinde infert, quod in statu naturali quilibet ius habeat in alterum, ut possit delinquenti poenam delicto conformem indigere, qui enim, ait, ius naturæ violat, generi humano merito metuendus est, cum vinculum illud, quod manus altissimi constituit, ad præcauendum, ne quis iniuriam accipiat vimque patiatur, ab huiusmodi homine conculetur & rumpatur, quo ipso totum genus humanum, non tantum is leditur, cui iniuria illata, & sicuti quilibet ad conseruationem generis humani promouendam obstritus est, ita ius habere singuli debent, eos puniendi, qui contra genus humanum delinquant. Ut vero hanc hypothesin plenius illustret, exemplum de peregrino adducit, quem imperans punire potest, si crimen intra fines imperii sui commisit, vtut haud subsit legibus illius imperantis. Verum exemplum hoc nihil euincit. Supra euictum est, peregrinos, quatenus intra limites alterius imperantis versantur, haberi pro *subditis*, & se accommodare debere ad leges illius reipublicæ, & hoc intuitu ius puniendi peregrinum imperanti tribuendum est. Et qui in statu naturali aliquem violat, non statim totum genus humanum violat, vt **AUTOR** contendit, sed læsum, cui tantum ius est, iniuriam suam vindicandi, quam si negligit, aliis ius puniendi minime concedendum. Atqui, ait, talis homo omnibus noxius esse creditur. Enim vero inde nullum ius puniendi petendum, sed tantum ab eiusmodi homine nobis cauendum est. Et cum in statu naturali nemo de aliorum actionibus iudicare queat, insolens foret, ius puniendi singulis tribuere, quod iudicium de actionibus alterius præ-*

§. II. Simile quid tamen in eo statu obtinet, *vindicta* (c) scilicet, quæ inter *pares* locum habet, quæ potissimum quilibet securitatem propriam iuerur, adeoque per bellum inter gentes, vel similes vias exercetur.

§. III. Introductis ciuitatibus *vindicta* omnis priuata cessare debuit, quæ proinde in *crimen publicum* (d) incidit.

§. IV. Quatenus tamen lege publica in quibusdam casibus *priuata vindicta* singulis permittitur, (e) eatenus impunitatem, & effectum iuris habet.

§. V.

præsupponit, quin quod non possent non sub prætextu *punitendi* quæuis mala, turbæ, scelera nefanda, aliaque crimina committi &c.

(c) Hinc *bella vindicativa*, quibus iniuria illata tot hominum sanguine reparatur, atque hætenus talis, præsupposito damno iniuste illato, inter gentes iniqua non est, seu genti iniquæ nulla eo ipso inferitur iniuria, vtut is, qui vindicat iniurias, contra præcepta *honestatis* peccare possit.

(d) Ideo sunt *imperia & iudicia* ordinata, ne quis sibi ipse ius dicat, & suum dolorem vindicet. Et si studium *vindictæ* priuatae non coërceretur, securitas publica, rerumpublicarum finis, obtineri non posset. Quin quod, cum *vindicta* per bellum in statu naturali exercetur, non esset sublatus status naturalis, id quod tamen per ciuitates factum esse, ex prima ciuitatum origine patet. Quod ergo inter gentes *vim iuris* habet, id in ciuitate in delictum incidit. Inde est *crimen fractæ pacis publicæ*. Inde dependet *duellorum iniustitia* &c.

(e) Exemplum est in *retorsione iniuriarum* & aliis in materiis,

§. V. Quandoquidem homines per coalitionem in ciuitates non meliores fiunt, sed effrenem suam naturam retinent, ita *medi-um* aliquod eiusmodi excogitandum fuit, quod naturæ eorum inimicum esset, (f) vt sub hoc metu absterrentur ab omni *effreni libidine*, & *pruritu nocendi*, ad quem plerique procliuus sunt.

§. VI.

de quibus ex professo egit STRUVIVS de *vindicta priuata*. Alia quæstio est, an princeps suo officio satisfaciat, si priuatam concedat vindictam, quam per iudicia posset exercere? quod nego; idque ex *sine verumpublicarum* apparet, vt corruptus status reip. aliquando imperantem excuset, si huic libidini satis resistere nequeat. Sæpius audias imperantem cum Tiberio apud TACITVM lib. 3. *annal.* infirmitatem suam ita excusare debere: *nescio an suasurus fuerim, omittere potius praua & adulta vitia, quam hoc adsequi, vt palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.*

(f) Sicuti ferae ad mansuetudinem non aliter reducuntur, quam per illud, quod earum naturæ aduersum est, h. e. per plagas, famem, ita, cum homines natura sua auersantur dolores, mortem, infamiam, amissionem bonorum &c. per positionem horum contrariorum actuum ad frugem reducendi sunt, hoc effectu, vt quiete & pacifice omnia in republ. agantur. Inde necessitas penarum satis euidentis est, quam optime ex ratione reipubl. deducit CICERO lib. V. in *Verrem*, p. m. 262. lit. e. in-quiens: *Perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, res iudiciales rescindantur, quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere illam rempubl. Vnde & commendat IDEM lib. I. ad Brut. epist. 15. Solonis dictum, qui*

§. VI. Cum itaque hominibus infit *amor e conferuandi, & propellendi*, quæ naturæ eius sunt *aduersa*, inde fit, vt ob metum destructionis sui ipsius, vel eorum, quæ ipsimet sunt charissima, (g) abstineant a re maxime cupita.

§. VII. Non ergo pœnæ sunt, aut esse possunt *medium emendandi homines*, aut eosdem ad pietatem internam reducendi, sed tantum *frenum externum*, (h) quibus cupiditates hominum, ne erumpant, refrenantur.

§. VIII.

rempubl. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna. Optime denique necessitatem pœnarum ex natura hominis deducit ARISTOT. lib. X. Eth. c. ult. aiens: Vulgus non ita natum est, vt pudori obsequatur, sed vt metui, nec vt abstineant a prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia.

(g) Hæc ratio docet, quod pœnæ pro personarum temperamenti sint infligendæ, & iudicum prudentiorum arbitrio committendæ, alias finis non facile obtinetur. Summe avarus non metuit dispendium famæ. Ambitiosus non adeo metuit periculum fortunarum &c. & ita avarus metu infamiæ non retrahitur a furis &c. Quod vna eademque pœna omnibus inferatur, inde est, (1.) quia iudices rarius intelligunt naturam hominum, (2.) quia putant homines inter se non differre specie. Interim cum omnes homines vt plurimum in nonnullis conueniant, v. c. quod mortem auerterent, hinc legislatores facilius tales pœnas recte determinare, & delictis imponere possunt, quæ omnibus terrorem incutiunt.

(h) Pertinet huc vulgatum: *Oderunt peccare mali formidine pœnæ*, & inde timor non diuturni magister officii appellat.

§. VIII. Hoc sensu iuridico itaque pœnæ diuinæ huc non pertinent, quæ plane aliam habent rationem & indolem; vel enim *malum necessarium*, (i) quod ex prauis actionibus per se fluit, repræsentant: vel *paternam casti-*

gatio-

pellatur a CICERONE in *Philipp. 11.* Pontifex bene dixit, ideo se legem ferre, ut quos virtutis amor a vitio non retrahit, eos disciplina rigor coërceat. Huc respexit CICERO lib. I. de oratore p. m. 131. lit. D. ubi ait, legum & pœnarum hunc finem esse, scil. domitas habere libidines, coërceere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Patet hoc quoque exinde, quod homo, quoties putat, se clanculum & impune cupiditates suas exercere posse, facile delinquat, cum nihil iam adsit, quod ipsum retrahere possit, uti CIC. recte iudicat lib. I. de LL. aienis: quid faciet is homo (impius) in tenebris, qui nihil timet testem vel iudicem? quid in deserto loco nactus, quem multo auro spoliare possit imbecillum atque solum &c. Imo qui mortem non timent, ab his nemo securus est. Quisquis vitam suam contempfit, tuæ dominus est, ait SENECA ep. 4. Atque in hunc finem omnia illa externa terriculamenta, quæ in ciuitatibus haberi solent, inuenta sunt. De Romulo ita scribit DIONYS. HALICARNASS. lib. II. Cum videret, ipsum metum homines ab omni facinore deterrere maxime posse, multa ad eam rem parauit & tribunal, ubi sedens iudicabat, in fori loco maxime conspicuo, & milites numero trecentos, qui ipsum sequebantur speciem quandam formidabilem, & virgas, & secures a duodecim licitoribus prælatas, qui verbera promeritos in foro cædebant, & ceruices illorum, qui grauissima scelera patressent, in omnium conspectu percutiebant.

(i) In sensu primo huc refero morbos, pericula & æternam damnationem. In secundo purgationem piorum, quæ genus pœnæ esse videtur, cum cupiditatibus natu-

rati-

gationem, vel iustum Dei iudicium, quamuis extraordinarium in hac vita, denotant.

§. IX. Finis itaque poenarum propositarum est, vt homines suas cupiditates metu hoc coërceant: *inſiſtitarum* vero, vt tranquillitas publica (k) ſalua ſit, quæ non poſſet obtineri, ſi poenæ propositæ feuerè executioni non darentur.

§. X.

ralibus valde videatur inimica, & tamen medium ſit neceſſarium ad emendationem vitæ. In tertio omnia mala intelligo extraordinaria, & huc pertinent *bella, peſtis, fames, incendia, diluuiões*, quæ mala Deus, quamuis ex naturalibus cauſis profluant, *permittit* in iustum suum iudicium erga perditas ciuitates exercendum. Cum itaque homines per ſuas cupiditates has calamitates ſibi ipliſ attrahant, vtitur hiſ Deus tanquam *pædagogia* aliqua, ad ceteros homines e ſomno excitandos & ad pœnitentiam ducendos, non quod ita homines pii reddantur, ſed quod ſit inſtar clangoris tubæ, per quem expergeſiant ex ſopore duriffimo, vt ad mentem ſanam redeant, & Deum timere incipiant. **Beneclericvs** in *Pentateuch. Exod. V, 3.* ait: *ipſorum boninum cauſa, vt que iis poſtea bene ſit, mala quandoque humano generi immittere, quaſi pharmaca quædam, benefica eſt proſecto nature, & communis omnium parentis,*

(k) Emendatio ſingulorum non ſemper intendi poſſe, vt apparet in poenis vltimi ſupplicii. Verum ſecuritas publi. & ceterorum ſemper intenditur. Nec obſtat, quod aliquando vnice ſatiſfactio læſi intendi videatur, vt in iniuriis; nam id absolute dici nequit, ſed etiam hæc pœna priuata reip. conſulit. Scil. *propoſitio* poenarum ſit in ſingulorum commodum, vt boni ciues a malis tuti ſint, mali vero metu hoc deterreantur a flagitiis. Ipla *executio* poenarum itidem reipubl. cauſa ſit, non in

§. X. Sicuti pœna metum effrenatæ libidini hominum iniicit, ita formalis ratio eius consistit in *positione mali alicuius seu doloris, quem propter delictum aliquod superior infert inferiori in communem reipublicæ tranquillitatem.* (1)

§. XI. Ius puniendi, & pœnas determinandi est penes

emendationem delinquentis, qui per pœnas emendari nequit, interim deterret talis executio reliquos, si videant pœnas non esse vanum terculamentum. Si deest executio, pœnarum propositio est frustranea, quia *maxima illecebra peccandi est impunitatis spes, ut ait CICERO pro Milone.* Probavit hoc suo exemplo Cyrus apud XENOPHONTEM *lib. I. de exped. Cyr. p. 267. lit. D.* aientem: *Neque tamen hoc etiam dici potest, quod improbis & sceleratis illudere sibi permisit, sed ita in eos animaduvertebat, ut prorsus ipsis non parceret, ac saepe in numero tristis in viis erat cernere quosdam homines, qui pedibus, manibus, oculis multati essent. Quo factum, ut in iis locis, ubi Cyrus imperaret, cuius tam Græco quam barbato neminem lædenti, secure liceret iter facere, quocunque vellet, & quicquid tandem secum gestare commodum esset.* Merito itaque ut CICERO *lib. 1. de offic. c. 15.* ait, *adhibenda est reipublicæ causâ severitas, sine qua administrari civitas nulla potest.*

(1) Sic itaque non est proprie pœna, nuda damni illati reparatio; licet enim lædens aliquem dolorem inde capiat, non tamen propter delictum puniendum proprie infertur, sed tantum ei satisficit, cui aliquod damnum datum, atque adeo, quia simul reipublicæ interest, ne damnum alicui inferatur, & ut singulorum patrimonium in tuto sit, recte præterea animaduertit in huiusmodi lædentes, quod fieri non posset, si ipsa restitutio damni per se pœna esset.

(m) Pro-

penes imperantem (m) in Republica, qui ad hoc obligatur (n) reipublicæ, cui præest.

§. XII. Quemadmodum autem omnia, ita quoque poenarum inflictio est *subordinata saluti ciuitatis*, atque adeo, si ex illa maius damnum in eam redundat, differenda vel remittenda potius est. (o)

§. XIII.

(m) Probatur hoc ex *natura poenarum*, quæ a superiore infliguntur inferiori, tum ex *natura imperii*, quod etiam seie exierit in puniendis delictis, tum denique ex *natura administrationis Reip.*, penes quem enim est primaria directio reip., penes illum quoque debet residere ius puniendi, cum illa sine poenarum inflictione non possit expediri.

(n) Constat hoc ex *fine reipubl.*, quia ad omne id obligatur Princeps, sine quo salua non potest esse reipubl. vnde PAVLVS quoque *Rom. XIII. ius gladii magistratui tribuit.*

(o) Exempla in Dauide adfunt, qui in nascente regno suo homicidam Ioabum non puniuit, mortem quamuis meritum. Cassii & Bruti cædes cruenta Cæsaris valde afficiebat reipubl., sed cum appareret, quæ strages reipubl. ex poena eorum immineret, displicuit ultio. FLO- RVS *lib. IV. c. 7. n. 3.* Simile est in Medico, qui incurabile vulnus leuiter tractat. Sic si multi idem flagitium commisere, non semper ere reipubl. est, omnes æquali supplicio afficere. Hinc CICERO orat. *pro Cluent. p. m. 320. lit. C. Statuerunt ita maiores, vt si a multis esset flagitium rei militaris commissum, sortitione in quosdam animaduertetur, vt metus vilelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret*, id quod TACITVS *lib. III. anal.* confirmat L. Apronii exemplo, qui decimum quemque fusti necauit, quæ decimatio dicta fuit *lex patria* apud Romanos. APPIANVS *lib. II. de bell. ciu. p.*

§. XIII. Fluit exinde, collegiis seu societatis æqualibus ius puniendi non competere, (p) & quamvis pacto inter se certam pœnam determinauerint, illam tamen absque executione superioris esse inefficacem.

§. XIV. Neque qui docendi tantum munere funguntur, puniendi ius habent, (q) licet cen-

766. Alibi lex Petreia dicitur, ID. p. 750., sed recte censet CASAVBONVS, legem patriam, νόμος πατριος legendum esse. *Necessaria enim venia est*, ait SENECÆ lib. II. de ira c. 10. *ubi totus exercitus deseruit.* Hoc intuitu TACITVS lib. XII. annal. c. 54. reprehendit Felicem Palæstinæ præsidem, quod remediis intempèstivis delicta accendisset. Nam iudice CICERONE lib. II. de offic. c. 25. *omnis animaduersio debet non ad eius, qui punit aliquem, sed ad reipublicæ utilitatem referri.* Triumvirato inter Antonium, Lepidum & Augustum firmato sæuitum est grauius in præceres reipubl. Cæsar Augustus solis percussoribus patris contentus fuit, de quo ita iudicat FLORVS lib. IV. c. 6. *in f. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.*

- (p) Pœnæ ratio potissima consistit in executione. Hac collegium destituitur, quia deficit superior in collegio. Hoc vnicum tantum habet, vt si is, qui contra pacta collegii agit, qui stare pactis recusat, excludatur a collegio, quia hoc regulare est, vt societati renunciare debeat, qui se legibus societatis confirmare non vult. Quodsi tamen pacta illa confirmauerit imperans, tunc quia in leges proprie dictas transeunt, etiam a Magistratu pœnæ a Principe determinatæ exigere possunt.
- (q) Hoc imprimis pertinet ad sacerdotale officium, ex quo, quid de censuris ecclesiasticis censendum sit, apparet. Excommunicatio certe nihil aliud esse debebat, quam exclusio a cætu fidelium, quia hæc non est pœna, sed ex natu-

cenfuras & reprehenfiones, amoris affectus, adhibere poffint.

§. XV. Relinqui tamen etiam fubditis ali- quod ius modice puniendi potuit, quatenus in republica imperium quoddam eis in certas perfonas (r) eft relictum.

§. XVI.

natura collegii profuit, vt collegio excludatur, qui fe non vult conformare ad leges collegii, fecundum quas eft institutum; quamuis, vt fupra monitum, talis ex- clufio, cum ex affectu carnali fieri poffit, recte reftri- ngatur ab imperante. Sed quoad vitam civilem nullum debet habere effectum, vnde nec infamia exclufum fe- qui debebat. Inde nec doctoribus qua talibus vlla iu- risdicctio adfcribi poteft, nifi præterea fpeciaticim ab im- perante hæc illis in certas perfonas tributa fit, quo per- tinet *iuris dictio Academica*.

(r) Talis poteftas eft parentum in liberos, dominorum in feruos & famulos, mariti in vxorem. Hifce perfonis olim *ius vitæ & necis* competiiffe iura Rom. adhuc teftantur. De maritali poteftate veftigia paffim adhuc in antiquis monumentis occurrunt. De antiquis Gallis ita CAESAR lib. VI. de bello Gallico c. 19. n. 3. *Viri in vxores, ficut in liberos, vitæ necisque habent poteftatem, & cum paterfamilias illufteriori loco natus vita deceffit, eius propinqui conueniunt, & de morte, fi res in fufpicionem venit, de vxoribus in feruilem modum quæftionem habent, & fi compertum eft, igne atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* De antiquis Germanis TACI- TVS de moribus Germ. hæc refert: *pauciffima in tam numeroſa gente adulteria, quarum pœna præſens & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam covam propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vitam verberatam agit, publicatæ enim pudicitæ nulla venia. Romulum quoque talem poteftatem puniendi vxores maritis tribuiſſe, teftis eft DIONYS. HALICARNASS. lib. 2. antiq. Rom. aiens:*

§. XVI. Perinde autem est, vtrum princeps ius puniendi *per se*, an *per alios* (f) ad id constitutos exerceat, quod posterius vbi fit, oritur inde *iurisdicctio criminalis*.

§. XVII. Manet tamen adhuc hæc differentia, quod imperantis ius puniendi sit *laxius*, cum *iure aggratiandi coniunctum*, subalternorum vero magistratum *adstrictius*. (t)

§. XVIII.

aiens: Si qua in re (vxor) deliquisset, ipsum, qui iniurias passus erat (maritum) iudicem habebat, qui penæ magnitudinis erat arbiter. De his vero cognoscebant ipsi cognati cum viro, vbi violata fuisset pudicitia, & (quod omnium peccatorum leuissimum græcis videretur) si quam mulierem vinum bibisse constitisset. Romulus enim hoc vtrumque, vt muliebrium peccatorum grauissimum, puniri iussit, quia stuprum dementiæ, ebrietatem vero stupri originem esse iudicauit. Et durauit hoc vtrumque apud Romanos, ita vt inexorabilis ita esset. Probat hoc vterius AVL. GELL. in notis Atticis lib. X. c. 23. vbi verba M. Catonis hunc in finem adducit. Postea restricta quidem hæc potestas, sed non penitus abolita, quemadmodum iuris patrii & maritalis vestigia vbique supersunt.

- (f) Consultius putant Politici esse, si princeps potius per alios hoc ius exerceat, quam per se, vt ita magis amorem ciuium sibi conseruet. FOERSTNER ad Tacit. p. 1. pag. 211. & 561. Cui obseruationi conferri potest, quod notat XENOPHON in Cyropæd. lib. 8. p. m. 203. lit. d. de Cyro, quam tamen, tanquam alius disciplinæ, hic exornare nolo. Conf. REINHARDI theatr. prudent. eleg. pag. 1288. Ceterum de indole iurisdicctionis criminalis ex traditis cap. præced. satis indicari potest.
- (t) Iudex inferior non potest durior aut mitior esse lege, ne-

§. XVIII. Quod si inferiori iurisdictione criminalis concessa, illi *ex officio*, (u) quod nomine imperantis gerit, incumbit inquirere in delicta, non expectata accusatione.

§. XIX. *Inquisitio* hæc potissimum consistit tum in delicti qualitate (x) pernoscenda, tum an accusatus autor sit delicti, & sic ius naturæ quoque dicitur, pro *reorum defensione* laborare debere iudicem.

§. XX. Puniendus tamen is est, (y) qui deliquit, non alius.

§. XXI.

neque pœnam mutare, quia legibus alligatur. Imperans contra pœnam mutare, remittere, vel etiam extra ordinem grauiorem dicere potest, prout salus reip. hoc postulare videtur.

(u) Diximus, ad officium *Principis* spectare, punire delinquentes, & ad hoc obligatum esse. Quod si iam hoc officium alteri demandat, idem officium incumbit magistratui inferiori. Neque enim hic agitur de privato singulorum interesse, quod singuli negligere possunt, sed potius de causa totius reipubl. quam per delictum suum delinquens afflixit, & ad quam fartam tectam conseruandam imperans constitutus est.

(x) Variant pœnæ pro delicti qualitate & quantitate. Neque consistit constare de delicto commisso, nisi de persona delinquente, & eius animo, aliisque circumstantiis exacte constet. Dum itaque in hoc inquirere iudex iubetur, simul quoque præcauere debet, ne innocens condemnatur.

(y) Optime **CÆCERO** lib. 3. de nat. Deor. in f. *Ferretne ulla ciuitas latorem istiusmodi legis, vt condemnaretur filius aut nepos, si pater aut auus deliquisset? Cum Sp. Cassium ob affectatam Tyrannidem delaxo præcipitem*

dedissent, & nonnulli etiam ipsos Cassii liberos interficere conarentur, hoc atrox & perniciosum exemplum patribus visum est. Itaque cum in eum in curiam conuenissent, factum est SC. quo adolescentulis pena est remissa, illisque nec exilio multatis, nec ignominia affectis, nec alia calamitate accepta, tutissime viuere concessum est. Et ab hoc pergit DION. HALICARNASS. lib. VIII. usque ad hanc nostram aetatem hic mos Romæ perpetuo seruatus est, ut nulla parentum delicta liberi suo supplicio luant, siue illi sint tyrannorum filii, siue parricidarum, siue etiam proditorum, quod apud illos crimen est grauissimum. Et qui hunc morem antiquare aggressi sunt nostris temporibus circa finem Marsci & ciuiliis belli, quique liberis patrum Syllæ tempore proscripctorum ius paternos honores capiendi ademerunt, aditumque ad senatum intercluserunt, quo tempore ipsi rerum potiebantur, facinus & hominum inuidia, & Deorum indignatione dignum patrare visi sunt. Quapropter temporis progressu pena scelerum vindix non contemnenda eos est secuta, qua factum, ut ex altissimo gloriæ fastigio in infimam fortunæ abiectæ conditionem deciderint, & ne eorum quidem genus nisi per feminas amplius sit reliquum. Hoc intuitu forsitan CICERO lib. II. ad Brut. epist. 15. de tuo tempore dixit: licet crudele sit, quod pena ad liberos, qui nihil meruerunt, perueniant, tamen id esse antiquum & omnium ciuitatum. Forsitan respexit ad mores Græcorum; nam alii quidem, ut ait DION. HALICARNASS. cit. l. ut liberi Tyrannorum una cum ipsis patribus necentur, æquum esse censent, alii vero eos perpetuo exilio multant, quasi natura non ferat, ut boni filii ex malis patribus, aut mali ex bonis nascantur. De liberis Sciani constat, quod paterno supplicio interierint TACIT. lib. 5. anal. in f. quod tamen contra ius naturæ est, nec Dei exemplo, penas posteris propter peccata maiorum intentantis, hoc excusari potest, cum Deus vnice asserat, posteros seuerius se habiturum, quam piorum sobolem, propter peccata propria, quæ alioquin non puniret propter maiorem pietatem. Quam multa Deus indulgentissime tulit in liberis

§. XXI. Delicta non alia punienda sunt ,
quam quibus læditur tranquillitas reipublicæ. (2)

§. XXII.

beris Iacobi, quæ leuere punire potuisset, nisi integritatis Iacobi rationem habuisset. Conf. IO. CLERICVS ad pentateuch. Exod. XX, 5. Ceterum diuersa est quæstio, an non alienum delictum alteri in pœnam quoque imputari possit, qui præcauere illud & potuisset, & debuisset? Sic non iniuste Messalinus Cotta censuit, cauendum Scto, vt *quanquam infontes magistratus, & culpa aliena nescii prouincialibus vxorum criminibus perinde quam suis plederentur*, TACIT. lib. IV. annal. quia teste eod. lib. III. annal. pleraque crimina præsidibus obiurgabantur ex vxorum auaritia, & pessimis moribus, quibus prouincias corrumpabant.

(2) Pœnæ sunt medium conseruandi tranquillitatem reipubl. non vero emendandi malitiam hominum, quod ipsum per pœnas obtineri nequit. In corpore, ait CICERO Philipp. VIII. p. m. 894. lit. d. si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, vti secarique patimur, vt membro aliquod potius, quam totum corpus intreat: sic in reipublicæ corpore, vt totum saluum sit, quicquid pestiferum est, amputetur. Hoc posito vterius extendendæ non sunt, quam in quem finem comparatæ. Multa inhonesta ab hominibus quotidie committuntur, quæ tamen pœnis subiici nequeunt, quia, his perpetratis salua adhuc stat reipublicæ salus. Neque pœnis eius, modihonesta aboleri possunt, quæ non lædunt rem - publ. & sic inhumanum foret, legibus pœnalibus illa comprehendere, cum tantum pœnæ debeant esse subsidium, & vltimum medium conseruandæ salutis reipubl. Pertinet huc CICERONIS dictum, quod ex eius fragment. de republ. lib. 2. superest, vbi ita: *Status esse optime constitutam rempubl. que ex tribus generibus illis regali, optimatum & populari confusa, modice nec puniendo inuitet animum immanem ac ferum, nec omnia præmittendo licentia eius deteriores reddat.*

(a) Per-

§. XXII. Sic itaque actus *mere interni*, (a) vtut satis vitiosi, pœnæ ciuili non subiacent, tum quod pœna non possit eosdem extirpare, tum quod nemo inde lædatur.

§. XXIII. Eodem modo communes omnium hominum nœui a pœnis sunt immunes, (b) quatenus ex *affectibus externis* profluunt, nisi alterius læsionem complectantur; sic enim in delictorum classem incidunt.

XXIV.

(a) Pertinet huc vulgatum: *cogitationis pœnam nemo patitur*. Deus solus est cogitationum & inclinationum iudex. Sic adulterium in foro politico non est ex sola inclinatione æstimandum secundum doctrinam Christi, sed ex actu externo, & sic aliter iudicamus in foro poli, aliter in foro soli. Huc respexit Cato apud GELLIVM in *Noſt. Attic. lib. 7. c. 3.* aiens: *quæ lex tam acerba, quæ dicat: si quis illud facere voluerit, mille nummis dimidium familiæ multa esto: Si quis plus quinquaginta iugera habere voluerit, tanta pœna esto: si quis maiorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune est.*

(b) Sic *ambitio, hypocrisis, avaritia, inhumanitas*, per se non puniuntur, quia communis omnium hominum hæc est natura, & magis turbaretur respubl. si illi nœui quoque essent subiecti pœnis. Imo difficilius est, vt hæc vitia possint probari, cum se occultent semper, avaritia parsimoniam prætetendat, hypocrisis pietatem simulet, inhumanitas prætetextum iuris alleget, &c. Sed cum hi nœui sint fontes omnium ceterorum delictorum, respubl. turbantium, alia ratio eorum vtique est, si in delictum proprie dictum & ciuile degenerant. Sic ex ambitione oritur contemptus aliorum & iniuria, ex luxuria oritur stuprum &c. & hi effectus prauis haud debent esse impuniti.

(c) Sic

§. XXIV. Cum vero interfuit reipublicæ, ut hi næui, quantum fieri potest, restringantur, non dubium, quin *fomenta* (c) horum sub pœna Possint prohiberi.

§. XXV. Sic etiam *actus intellectus*, (d) qui in *conceptu mentis* subsistunt, pœnis humanis non subiacent, cum finis pœnarum eoque pertingere haud possit, nec aliquod damnum reipublicæ inde afferatur, nisi præterea aliud concurrat delictum.

§. XXVI.

(c) Sic luxuriam augent *convivia, comotationes, cibi delicati*, &c. Quid ergo prohibet, quo minus imperans posset sub pœna hæc prohibere, quemadmodum Romulus sub pœna graui mulieribus interdixit, *ne vinum biberent*, quoniam inde stupra & adulteria nascerentur. vid. Exegelin ad §. 15. Auaritia est mater *vsuraria prauitatis*. Quin ergo & huic certus possit statui modus, non dubium. Impietatem & neglectum cultus promouet nimia *libertas*. Quid ergo prohibet, quo minus possit imperans sub pœna prohibere, ne die dominica sub pœna hoc vel illud fiat &c. Quamuis itaque per has pœnales constitutiones impii non emendentur interne, eatenus tamen finis obtinetur, ut quantum fieri potest, affectus inimi magis magisque domentur, refrenentur, & omnis occasio amputetur, quibus se exferere possint. Sic ergo ludi, saltationes, publicæ Comediæ, comestationes solennes, dies festiui, aliaque recte sub pœna prohibentur.

(d) *An hæresis sit crimen*, varie disputant. Reuera est tantum *error in intellectu*, & sic per pœnam corrigi nequit, nec per se Reip. nocet, quod vel Belgium ostendit, vbi variæ sectæ tolerantur. Turbæ si oriuntur, communiter ex odio eorum, qui religionem dominantem defendunt, oriri solent. *Tolerantia* medium optimus.

§. XXVI. Sic denique etiam alia crimina, quæ quidem *immediate* Deum, sed rempublicam plane non lædunt, a pœnis eximi solent. (e)

§. XXVII. Pœna autem talis est infligenda, quæ sit *delicto proportionata*, (f) h. e. quæ probabiliter iustificare possit ad libidinem reprimendam subditorum.

§. XXVIII.

mum. Nonnunquam sub tali errore simul voluntatis malitia latitat, uti olim tumultus rusticorum & Anabaptistarum docent. Sed tunc non error, sed delictum publicum punitur, quod in *seditione* consistit.

(e) Huc tantum refero peccata contra præcepta amoris & honestatis internæ commissa. Minime vero periuria & blasphemiam. Qui periurus est, ne quidem vinculum, quo Respubl. cohæret, servat, sed ad quamvis infidelitatem pronus est: imo periurium semper læsionem alterius continet. Blasphemia plane viam sternit ad quæcunque mala perpetranda. Si vero princeps potest omnia cetera incitamenta pœnis subicere, quæ possunt vergere in perniciem reipubl., maxime blasphemosmittere impunitos non debet.

(f) Sic itaque ante omnia inquirenda est gravitas delicti, quæ desumenda (1.) ex *obiecto*, quod læsum: (2.) ex *effectu*, prout damnum illatum reipublicæ: (3.) *frequentia*, aliisque circumstantiis, quorum imprimis pertinet, ut pœna illa statuatur, quæ possit homines abducere a delinquendo, & salutem publicam turbare. Hunc in finem optimi prudentisque legislatoris est, ipsorum delictorum fontes examinare: quædam enim ex *avaritia*, quædam ex *ambitione*, quædam ex *luxuria* fluunt. Cognitis fontibus cogitandum erat de tali pœna, quæ maxime hisce fontibus aduersatur. Sic delicta ex avaritia fluentia multa essent luenda, &c. ex

§ XXVIII. Et denique cum malitia delinquentis crescat ex *intentione* eiusdem, ante omnia ad hanc respiciendum esse ius naturæ iubet, cum ob infirmitatem hominum culpa (g) excusationem quandam mereatur.

CAPVT IX.

DE
IURE IMPERANTIIUM EXIGENDI
A SUBDITIS SUBSIDIA.

§. I.

Societates & collegia quæcunque carere non possunt bonis & redditibus, præsertim cum onera, & sæpe longe maiora, ac quidem singuli, (h) ferre debeant.

§ II.

ambitione vero, infamia aliaque ambitiosis contraria, & ita potro. Quod si enim auaris pœnam ambitioni contrariam imposueris, parum effeceris.

(g) Culpa facillime cadit in hominem, vnde dolus potissimum coercendus, & inde quoque est, quod animus distinguat delicta. Non tantum autem is delinquere videtur, qui *consilium directum* delinquendi habuit, sed etiam qui *indirectum*, seu qui illud maxime voluit, ex quo sciuit delictum hoc vel illud necessario secuturum esse.

(h) Si singuli bona non habent aut redditus, vel mendicando possunt suam sustentare vitam. At societates ciuiles in republ., quæ grauissima habent onera, habere necessario debent, vnde hæc ferat. Quo inuitu *neruum reip.* in tributis consistere ait *VLPIANVS in l. 1. §. 20. de quest.* Loquor autem de collegiis *ciuilibus*, in quibus prout finis præstitutus maiores sumtus requirit, eo pinguiques quoque redditus habere debet.

§. II. Ex quo etiam est, quod cuilibet collegio probato permiffum fit, habere arcam communem, & constituere administratorem, (i) qui redditus collegii adminiftraret.

§. III. Et qui in societatem aliquam se conferunt tanquam *membrum*, ad conseruationem istius societatis obstringuntur, vt necessaria conferant subsidia, & onera subeant. (k)

§. IV. Societates *ciuiles* grauioribus ex causis adhuc indigent variis subsidiis, quo grauiores expensæ sunt faciendæ in administrationem, & defensionem Reipublicæ. (l)

§. V.

(i) Probat hoc Ictus in *l. i. D. fr̄niuers. nom.* Idem in ecclesiis obseruatur, quarum singulæ sua propria bona & redditus habent. Antequam olim approbatæ essent, integrum illis non erat, bona aut redditus possidere. Vnde *ius constituendi administratores bonorum* proprie ad ecclesias spectat.

(k) Hæc conclusio etiam naturalis est, cum qui vult finem, velle etiam debeat media ad finem facientia. Qui se collegio adiungit, pro *conseruatione* eius quouis modo laborare, nec tantum commodum quærere, sed etiam onera ferre debet, cum naturale sit, apud eum esse incommoda, qui commoda quærit. Sic quando ecclesiæ sunt resciciendæ, parochiani ex hoc principio adstringuntur, vt sumtus refectionis serant.

(l) Vere admodum TACITVS *lib. 4. hiflor.* *Nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Verum expensarum non vna vbique & eadem ratio est. Alicubi *minora*, alicubi *maiora* subsidia requiruntur, cuius ratio potissimum est petenda ex *ratione administrandi*

rem-

§. V. Vtrobique itaque collegii membra obligantur ad præstanda subsidia, sed inæquali iure ; in æquali societate quidem ex precedente pacto ; in inæquali ex imperio, (m) cum penes Imperantem sit, exigere subsidia ciuilia a subditis. (*)

§. VI.

rempubl. Quod bonus Pater familias in priuata domo, id Princeps in Republica ; vterque modum in expensis faciendis seruare studet, vel ad minimum studere debet. Sed paterfamilias largiter viuens eodem modo bona dissipat, sicut Rex profusus bona subditorum. Cum tamen tributa & vectigalia deberent esse patrimoni-um imperii, vt ait FLORVS lib. III. c. 13. n. 4. quia his demum *respublica sustinetur*, & ita non facile diminuenda, vti Senatus censuit contra Neronem apud TACITVM lib. XIII. *annal.* c. 51.

(m) In collegiis subsidia per modum pacti conferuntur ; sed in republica per modum imperii. Vt ut enim imperantes aliquando leniori via vtantur, & per preces collectas exigere videantur, constat tamen, preces impetrantium magis esse imperia, & ita tales collectæ precibus imperatæ non amittunt naturam suam. Principes boni se accommodant ad naturam subditorum, qui sponte agunt, quæ precibus exiguntur, inuiti autem, quæ per imperium. Multa huius generis habet KLOCK de *contribut.* c. 1. Loquor de imperantibus proprie dictis, & independentibus. Reges germanorum, qui suadendi magis, quam imperandi autoritate pollebant, nihil iure imperii exigere poterant. *Mos est*, inquit TACIT. de *Mor german. ciuitatibus* *ultra* & *viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subuenit.*

(*) Obligantur itaque subditi tanquam membra imperii ciuilibus, præsertim quia sumtus fiunt in communem salutem reipublicæ, h. e. pro pace & tranquillitate seruanda,

§. VI. Neque itaque hoc ius exigendi subsidia ciuilia imperanti præcise adscribendum propter dominium aliquod eminens, (n) cum alio ex fundamento eius ratio fatis constet.

§. VII. Præterea nec inferior magistratus iure suo imperare potest subsidia, si vel maxime iurisdictionem omnem habeat, (o) nisi

vt scilicet quilibet subditorum possit secure frui tranquillitate, patrimonii sui commoda pacifice percipere, neque vim aut deprædationem ab hostibus metuere, in quo singulorum insignis consistit utilitas. Et cum hæc publica tutela pro omnibus suscipiatur, æquum quoque est, vt ab omnibus subsidia necessaria huc facientia conferantur. Collineat huc IUSTINIANVS in Nou. 16. aliens: *Non aliter conseruare licet rempublicam, nisi præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiae, vt resistatur hostibus, ac per agros & vrbes agantur excubiæ, perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparantur quoque muri & vrbes, denique omnia alia proueniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt.*

(n) Non dico, quod non possit inde ratio aliqua peti, sed id tantum assero, inde *unicum fundamentum* petendum non esse. In collegiis æqualibus non datur dominium eminens, & tamen obligatio singulorum adest ad subsidia collegio præstanda; Et deinde, prout supra id explicuimus, magis hoc dominium videtur respicere ad *casum aliquem necessitatis summæ*. Ass subsidia sunt *necessitates ordinariæ, & quotidianæ*.

(o) Iurisdictioni, quam magistratus habet, non coheret *ius indicendi tributa*, quæ *vi imperii summi* indicuntur. Iurdictio enim suis inclusa est limitibus, & magistratus subalterni nullum aliud ius exercent, nisi quod iis com-

si consentiant subditi, vel ex imperantis indultu *expresso* vel *tacito* eidem certæ præstationes debeantur.

§. VIII. Vtrum autem consensus plurium sufficiat, an vero vel singuli consentire debeant, ex *causa*, propter quam subsidia præstanda, statuendum est, (p) quæ si commune bonum respiciat, sine quo civitas

commissum. Quod si tamen expensæ faciendæ imminerent, pro civitatis peculiari sustentatione, ciues consentire debent, & sic sunt *collectæ conuentionales*. Equidem plures sunt ciuitates municipales, vbi certa subsidia sunt præstanda, sed illa debentur vel ex antiqua imperantis concessione, vel olim a magistratu indicta sunt, propter concessam *generalem administrationem ciuitatis*, quæ cum sumtus requirant, tacite quoque concessum videtur, vt tales præstationes exigere possint. Similiter & præfides prouinciæ tributa exigunt ex *generali commissione prouinciæ*, sed vt non suo, sed *imperantis nomine* ea exigant. *Ægypti* præfectum Tiberius grauius increpauit, quod grauiora tributa, quam iussus esset, exegisset, aiens, *tonderi oues meas, non deglubii volo* SVETON. in *Tiber.* c. 32.

(p) Nota est distinctio inter collectas *voluntarias* & *necessarias*, quæ tunc satis fundata est, vbi ex consensu collegii, & non per modum imperii indicuntur collectæ. *Necessariæ* sunt, sine quibus non potest salus communis obtineri. *Voluntariæ*, quæ non præcisè necessariæ sunt, v. c. Si ciuitasincipi *die natali*, vel *honoris causa* vellet offerre munus aliquod, vbi singulos contentire debere existimarem, si prorsus ex libera voluntate hoc munus facere vellent. Huc referunt *den Willkomschatz* vti vulgo vocant, quæ collecta vniuersi ciuium consensu decernenda est. CHRISTOPH. WINTZLER *de collect.*

tas commode subsistere nequit, vel maiora vota sufficiunt, alias singuli consentire debent.

§ IX. Tempore *necessitatis extremae* (q) tamen etiam magistratui inferiori hoc ius non esset denegandum.

§ X. Sic etiam *ius subcolleclandi* (r) seu collectas ab Imperante indictas inter cives distribuenti seruata æqualitate, illasque exigendi ex commissione imperantis, subalterno magistratui competere potest.

§ XI.

lect. ces. 4. n. 1. Sic aurum coronarium olim erat voluntarium munus, & inde in *l. r. C. Theod. de auro coron.* IULIANVS fanciuit: *aurum coronarium munus est voluntatis &c.* ex quo porro inferunt imperatores in *l. vn. C. de aur. coron. ad collationem auri coronarii neminem absque consuetudine esse cogendum.*

(q) Ponamus ciuitatem obsidione cinctam esse, Principe absente; magistratus oppidani officium erit, ciuitatem in obsequia sui principis retinere, & cum hoc aliter fieri non possit, quam per subsidia, hæc quoque exigere tunc licium erit, quod tamen magis fit ex *præsumta voluntate & concessione imperantis.* ZIEGL, *de iur. mai. lib. 2. c. 1. §. 19.*

(r) Suppono casum, si certa pecuniæ summa ciuitati sit imperata. Qualis autem *proportio* in distribuendis collectis sit seruanda, id vel ex Principis committentis voluntate dependet, vel ex singulorum subditorum patrimonio, & redditibus aestimandum: Qui plus possidet, eo maiorem etiam utilitatem ex publica tranquillitate percipit, & sic merito plus conferre debet. Ceterum qui se grauatos in subcolleclando sentiunt, recurrere possunt ad imperantem, cum ita magistratus limites officii sui excefferit.

(f) Dan-

§. XI. Dependet quoque ex imperantis arbitrio determinatio subsidiorum civilium, & quantitas, quatenus vtraque saluti reipublicæ expedire videatur. (i)

§. XII. Neque regulariter adstringitur ad consensum suorum subditorum (t) in imponendis collectis, nisi lege fundamentali aliter prouisum, vel ratio Reipublicæ aliud postulat.

§. XIII.

(i) Dantur scilicet varia genera tributorum, quædam rebus imponuntur, quædam personis, quædam sunt mixti generis. Proueritque expedit, ita potest vel rebus, vel personis indicere tributum. Quoniam subsidia sufficiant, optimus iudex est arbiter, quippe cui summa rerum commissa est, & huius æstimationem optime omnium scire debet. Merito tamen omnia ita prouidenda, ut ratio questuum, & necessitas erogationum inter se congruant TACIT. lib. XIII. annal. c. 50. Legem hanc egregie obseruauit Valens, de quo AMMIANVS MARCELL. lib. XXX. c. 30. prouinciarum æquifimus tutor, quarum singulas ut propriam domum custodiebat indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla vestigialium admittens augmenta, in aduerandis reliquorum debitis non molestus. Eodem modo Rex Romanorum Seruius belli pacisque munia non uiritim, ut ante, sed pro habitu pecuniarum ordinabat LIVIUS lib. I. c. 42. quo factum, ut in dites a pauperibus onera inclinata fuerint, ut idem demonstrat c. 43. quod ante populo promiserat. Iustum autem, ait, & reip. utile hoc ipsum existimo, ut qui multa possident, multa conferant, qui uero tenuibus sunt facultatibus, pauca, DION. HALICARNASS. lib. VIII.

(t) Ratio regulæ euidens est, quia ex iure imperii quicquid facit Princeps, suo iure facit; quod autem suo iure facit, approbatione civium non indiget. Ratio exceptio-

§. XIII. Imperari possunt hæc subsidia omnibus, qui vel in territorio degunt, vel saltem bona ibidem habent, cum etiam *extranei* bona ibidem possidentes fruantur securitate reipublicæ.

§. XIV. Neque itaque ab hisce civilibus subsidiis quisquam se immunem præstare potest, nisi vel plane subsidia talia præstare non possit, (u) vel ex speciali gratia principis immunitatem obtinuerit.

§. XV. Et cum nimia immunitatis concessio cæteros per consequentiam grauet, illa

ptionum etiam evidens est, quia etiam imperans legibus fundamentalibus adstringitur. Hinc in multis locis status provinciales consentire debent in impositionem collectarum. Penes antiquos Germanos ex ratione reipubl. *peti non imperari* poterant collectæ. In imperio nostro collectæ ab imperatore per modum *imperii* non amplius indicuntur, sed *mutuo statuum pacto & consensu* determinantur. Ex quo facile constat, quid dicendum sit de vulgata questione, an vota maiora hic sufficiant, an singulorum consensus requiratur? de quo indicandum secundum ea quæ dicta sunt ad §. VIII.

(u) Pauperes itaque per se immunes sunt. Ultra posse nemo obligatur. Bene ICTus in l. 4. §. 2. de muner. & bon. Inopes onera patrimonii ipsa non habendi necessitate non sustinent. Inde quilibet obligatus est ad professionem suarum facultatum, & reddituum annuorum. Cæteri omnes cum sint eiusdem conditionis, eadem quoque onera subire debent, cum ratio æqualis inter subditos postulet, ut omnes æqualia ferant onera.

illa absque graui causa, & euidenti reipublicæ utilitate non concedenda. (x)

§. XVI. Non prodest tamen talis immunitas

(x) Quibus immunitas concedi debeat, determinat Imperans, neque enim iure naturæ quædam personæ ipso iure exemptæ sunt. De sacerdotibus forsitan hoc dicendum foret, si illud, quod apud omnes gentes peræque obseruatur, ex iuris naturæ dictamine perueniret. Nam pleræque gentes hunc sacerdotibus suis præstant honorem, vt eos a quibuscunque oneribus publicis immunes reddant. *Druides olim tributa vna cum reliquis non pendebant, militia vacationem omniumque rerum habebant immunitatem* CAES. de bello gall. lib. VI. c. 14. n. 1. Eodem modo *Artaxerxes* ex more vniuersali ita rescribit: *vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Levitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathineis & ministris domus Dei huius, vt vectigal & tributum & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos, Esdr. VII. 24.* Iosephus vtut omnem terram tempore famis a subditis redimeret, tamen a sacerdotum prædiis abstulisse legitur *Gen. XLVII, 22.* *Ægypti* sacerdotes enim maxima immunitate gaudebant *DIOD. sic. lib. I. c. 73.* quod etiam de Romanorum sacerdotibus constat. *vid. §. seq.* Imperatores Christiani Iudæorum sacerdotibus immunitates, quibus clerici fruebantur, indulgebant *l. 13. l. 15. C. Theod. de iudeis.* Et infinitum foret, omnium populorum scita circa immunitatem sacerdotum referre. Neutiquam tamen ex communi gentium more hæc immunitas iuri gentium aut naturæ adscribenda est, sed vnice *uenerationi & deuotioni*, quam erga sacerdotes, vtpote ministros Dei, habuere. Cum enim adhuc subditi sint, paceque publica fruuntur, iure naturæ quoque oneribus reip. ferendis obnoxii sunt. Omnis itaque immunitas eorum est ex lege mere ciuili.

(y) Sa-

tas tempore *necessitatis extremæ* (y), sed interim *suspenditur*, licet non plane tollatur.

§. XVII. Modus in determinatione subsidiorum desumendus ex *publica inopia* & *gravitate expensarum* in utilitatem reipublicæ faciendarum. Quicquid ultra Princeps in solam suam avaritiam extorquet, in eo officii limites transgreditur, & contra ius naturæ peccat. (z)

§. XVIII.

(y) Sacerdotes ut ut apud plerasque gentes immunes sint, tempore belli tamen non excusantur. Sic *ultimam pensionem pecuniæ collatæ in bellum Macedonicum per solui placuerat priuatis*. Igitur Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio Questoribus urbanis visum est, ab omnibus Pontificibus hanc pecuniam exigi, melius commodiusque esse, quod *stipendium hoc toto bello non contulissent*, quam a reliquis civibus, quorum iam magna pars idonea esse desisset. Itaque *magnum certamen cum omnibus sacerdotibus fuit questoribus urbanis*, cum hi antiqua sua, & sacrosancta privilegia vel immunitates allegarent. Questores ex aduerso necessitatem vrgerent. Ergo Tribunos appellarunt. Tribuni pronunciarunt, *sacerdotes nequicquam appellasse, omniumque amorem, per quos non dederant, exactum est*. LIVIUS lib. XIII. c. 28.

(z) Sunt hic duæ distinguendæ questiones (1), an subditi Principi possint resistere iniuste extorquenti tributa, quod nego, uti ex infra dicendis apparebit. (2.) utrum Princeps iuste agat, si minus necessaria subsidia extorqueat, id quod nego etiam, quia boni pastoris est condere pecus, non deglubere. In statu turbido rei Romanæ, ubi bellis civilibus respublica lacerata erat, *acerbissime imperatæ pecuniæ exigebantur*. Multa preterea generatim ad avaritiam excogitabantur. In capita singulorum servorum ac liberorum tributum imponebatur &c.

§. XVIII. Quicquid autem imperans respectu subsidiorum ciuiliū subditis imperat, ad hoc eosdem recte cogit, & imperio suo (a) coërcet.

§. XIX. Similiter ab aduenis, & iter publicum per territorium facere volentibus recte subsidium aliquod exigit, tum respectu expensarum in itinera publica faciendarum, tum respectu securitatis & libertatis commerciorum. (b)

§. XX. Præterea ad ostendendum dominium vel imperium in mare, vel littora, quod iuri naturæ haud repugnat, non iniquum est,

CAESAR lib. III. de bell. ciu. c. 32. Sed cogitandum est, talia inter publicas calamitates, vbi respubl. Romana in interitum suum ruere videbatur, contigisse, vbi magis per vim, quam iure agebatur, atque ita regula nullæ huius doctrinæ admitti poterant. Grauiissime & simul pro more egregie de hoc argumento philosophatur FÖRSTNER. ad Tacit. lib. 4. circa f. p. m. 441. vbi simul cautiones optimas adfert.

(a) Imperantur enim vi imperii, & subditi ad subsidia ciuilia obligantur ex subiectionis vinculo. Ergo coactio hic haud excludenda est. Interim certum est precibus sæpe plus obtineri, quam imperio, quod probat LIVIUS lib. IV. c. 6.

(b) Quod notandum contra eos, qui vectigal iniustum esse contendere satagunt, quod transeuntibus imponitur. His quippe etiam vtilitas singularis in eo quæritur, quod secure commercia agere possint per aliorum territoria, & sic merito ad conferuandam illam securitatem, quæ sumtus requirit, aliquid contribuere debent.

(c) ZIEGL.

est, (c) si imperans nauigantibus quoque vectigal imponit.

§. XXI. Quæ res autem vectigalibus esse debeant obnoxix, & qua pœna afficiendi defraudantes vectigal, ex imperantis determinatione pendet, neque hac in doctrina explicari (d) potest.

§. XXII. Quod si viatores damnum in via publica passi sunt, multi imperantem obligatum esse volunt ad eius refusionem, si vectigal percepit. Verum id ex *ratione damni perpeffi, & causa vectigalium solutorum* (e) iudicandum.

§. XXIV. Quod si damnum culpa ipsius via-

(c) ZIEGL. *de iur. mar. lib. 2. cap. 7. §. 13.* ex hoc *aquitatem vectigalis maritimi* deducit. Postquam enim imperium in certam maris portionem sibi asseruerunt imperantes, iure suo quoque in signum imperii aliquid exigunt; Sed etiam præterea ratio antea adducta hic quoque occurrit, quæ proinde hic non separanda.

(d) In hac doctrina tantum illa duo explicari merentur (1.) quod habeat *ius determinandi collectas*, (2.) *Ius puniendi eos*, qui vectigal non solvunt, & quidem si extranei sunt, naturale est medium cogendi & coercendi *detentio corporis & bonorum*. Neque ita extraneis infertur iniuria, qui quamdiu commorantur in territorio alterius imperantis, eius legibus subiecti sunt. Si subditi sunt, pœnalis aliis ordinariis subiecti possunt.

(e) Damnum ordinarie is, cui illatum est, ferre debet, non alius, nisi sit, quod alii imputari quid possit, veluti quod debuisset & potuisset præcauere damnum, nec tamen fecit, atque adeo per tertii culpam damnum contigerit.

(f) Qui

viatoris contigit, (f) sibi, non alii imputare hoc debet.

§. XXV. Si vero *casu fortuito* ex viarum corruptione vel deprædationibus *damnum datum*, tunc si quidem *uestigial soluit ob securitatem viarum*, vel ob *viarum reparationem*, sine dubio *damnum ipsi ab Imperante refundendum.* (g)

§. XXVI. Quod si *uestigial*, ob *commerciorum libertatem & securitatem*, *solutum sit*, idem videtur dicendum. (h)

CA-

(f) Quid enim si nimis oneravit currum? quod si animum inimicitia dederit, ut ab hoste in via publica violaretur? quid si debitam curam in vehendo non obseruavit, vel in equis regendis?

(g) Naturale est, ut qui aliquid solvere debet pro facto ab altero præstando, id quoque exigere possit; alioquin qui sua culpa id non præstiterit, tenetur ad *damnum perpeffum restitutum*. Si vero *casu fortuito* impeditus sit, aliud dicendum. Quod etiam hic applicandum, ut *damnum passis executio deficiat*, & inde *actio plerumque inanis sit*.

(h) Ita recte ZIEGL. *de iur. maiest. lib. II. c. 13. §. 1. seqq.* Nam qui *commerciorum agunt per territoria extranea*, *subsidia soluunt propter securitatem commerciorum*, quam si non habeant, *respubl. eo ipso fidem illis tacite etiam non seruat.*

CAPVT X.

DE
IURE IMPERANTIS CIRCA ἀδελφοτα.

§. I.

STatus rerum *naturalissimus* (i) consistit in eo quod sint ἀδελφοτα, seu quod quidem hominum vsibus inferuiant, a proprietate tamen omni alienæ sint.

§ II. Dominium itaque, corrupto statu generis humani id postulante (k) demum introductum est præcedente facto humano, i. e. *occupatione*.

§. III.

(i) Et hoc est quod Imp. in §. 1. *I. de R. D.* dicit, quasdam res esse *naturali iure* communes, tum Stoici *lapidius naturale* pro *statu naturali* iument. Theologi contrarium sentiunt ex *Genes II.* quasi statim Deus Adamo dominium dederit, ille vero hoc ad posteros transtulerit. Sed has fabulas alii iam satis profugerunt. Dedit DEUS hominibus *facultatem*, rebus in medio positis vtendi, non *dominium* seu *proprietatem* in singulas res, quin magis voluisse videtur, vt inter homines *communes* essent, & in tantum cuiusuis vsibus paterent, in quantum necessitas id postuleret.

(k) Proprietatis origo est ex *inuidia* & *auaritia*, hæc enim denotat cupiditatem omnia sibi habendi, & appropriandi, & ab abusibus rerum sibi appropriatarum alios excludendi. Multiplicato genere humano, & amore mutuo extincto, mox a communione recessum est, & singuli ad proprietatem inclinarunt, & quia *communio* inter corruptos homines est *mater litium*, non aliud medium tollendarum litium fuit, quam vt dominium rerum introduceretur, & agris termini ponerentur. Atque id

§. III. Quæ vero occupata nondum sunt, nec commode occupari potuere, mansere in statu suo naturali, (1) & sic ἀδίσποτα dicuntur.

§. IV. Quicquid itaque ab initio homines in res omnes iuris habuere, id, si in statu naturali considerantur, adhuc retinere, ut scilicet vacua a dominio, occupanti cedant. (m)

§. V.

id iuri Gentium adscribitur, quatenus absque dominii introductione non potuit subsistere generis humani quies. *Occupatio* autem est naturalissimus modus sibi res appropriandi, illas scilicet, ad quas occupandas ius naturæ omnibus facultatem dedit, quibus ita occupatis, alii ab usu eiusdem rei excluduntur. Et hoc est quod *NERVA Ictus in l. 1. §. 1. de acquir. vel amitt. possess.* dicit: *dominia rerum cepisse ex naturali possessione, quæ incipit ab occupatione.*

(1) Huc pertinent insulæ in mari repertæ, & alia plura, quæ nondum occupata sunt. Inde recte Boicalus apud *TACIT. lib. XIII. annal. centes.* sicut *caelum sitis, ita terras generi mortalium datas, quæque vacuæ, eas publicas esse.* Imo nequidem omnia occupari poterunt, vel quod proprietatem effugerent, vel quod non necesse in eam fuerit, ut redigerentur, quibus enim homines facile carere, vel absque discordia *communiter* uti poterant, facilius primæviam suam retinere indolem, uti sunt vastus oceanus, terræ omnem inhabitationem perpetuam repudiantes &c.

(m) Hæc enim est natura τῶν ἀδίσποτων, non quod acquiri non possint, sed quod hætenus nondum sint occupata, & sic adhuc ante occupationem in statu suo naturali subsistant, donec ab aliis occupentur. Occupari autem non tantum possunt a singulis fundi, vel agri

Boehmeri Jus Publ. M m aliz-

§ V. In statu ciuili receptum est, vt certus tractus terrarum, intra quem subsisteret respublica, per vniuersitatem occuparetur, & terminis circumscriberetur, (n) qua occu-

aliaque res mobiles & se mouentes, sed etiam ab vniuersitate, vel populo integri tractus terrarum, insulae, & districtus quidam ipsius maris, vt scilicet tractum talem in vniuersum quidem possideant, & singuli deinceps intra illum tractum aliquid sibi rursus approprient. Contra hæc principia videtur peccasse Grotius, existimans, mare a gentibus acquiri, & in proprietatem reduci non posse, quod quidem de vasto mari haud negandum, bene tamen de accolente.

(n) Consistit quidem primario ciuitas in vniione subditorum, nec ita præcise ad certam & perpetuam adstricta est sedem, vt tamen eo stabilior tutiorque fiat, nullum convenientius medium esse potest, quam vt in certo loco constitutur, & firmerur. Notæ interim sunt variae populorum migrationes, qui magis de raptu viuere, & nullibi subsistere, quam certam sibi sedem constituere amauerunt, vt interim rempublicam quandam inter se constituerint. De antiquis Germanis ipse TACITVS hæc memorat: *Nullas Germanorum populi vrbes habitari satis notum est, nec pati quidem inter se munitas sedes. Columi discreti ac diuersi vi fons, vt campus, vt nemus placuit.* De Sueuorum gente ita CAESAR lib. IV. de bello Gallico c. 1. n. 7. *Sic neque agricultura, neque ratio, neque vsus belli intermittitur. Sed priuati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere vno in loco incolendi causa, licet.* De Scythiis ARRIVS rerum indic. libr. ait: *Scythæ arationem non exercent, sed in plaustris degentes incertis sedibus vagantur, neque vrbes incolunt,* quod etiam de Slaus memorat PROCOP. lib. 3. histor. Gotb. Conf. DN. HERTIVS in elem. prud. ciuil. P. 1. sect. 5. §. 18. Tales quoque olim

occupatione facta, quicquid intra illum tractum continetur, ad *republicam* spectat.

(o)

§. VI. Sicuti autem quæ ab *uniuersitate* occupantur, ad illam *qua talem* quidem spectant; ita tamen ratio ordinis ciuilis postulat, vt simul singulis peculiariter quædam res attribuerentur, & ita intra illum tractum *loca* quædam *particularia* subditis assignarentur, quibus frui possent. (p)

§. VII.

lim *Nomades* fuisse, supra memoratum est. Verum postquam populi magis magisque *cultiores* redditi, certitandem sedibus subsistere incepterunt, & tum quidem necessum fuit, certum tractum sibi appropriare, & terminis, quibus a vicinis distinguerentur, distinctis includere, quod *territorium* vocare solemus.

(o) In hoc occupato tractu multæ quoque dantur *res singulorum*, sed quæ extra illas sunt, merito reipubl. adscribuntur, & sic ad *adespota* stricte loquendo referri nequeunt. Dicuntur *ἀδῆσποτα* quædam *stricte*, quæ *ab omni proprietate vacua sunt*, vt insula a nemine habitus occupata, & hoc respectu, quæ intra territorium sunt, pro talibus haberi nequeunt, quippe quæ iam occupata sunt, quod terminorum circumscriptio indicat. Quædam *latius* ita dicuntur, quæ quidem per *uniuersitatem* occupata sunt, sed tantum ad *usum promiscuum* singulorum adhuc conceduntur, & hoc sensu etiam, quæ intra territorium sunt, vt syluæ, montes, lapides, valles, loca deserta, antra, aliquando *ἀδῆσποτα* dicuntur, quatenus singulorum usibus post occupationem adhuc patent. Vnde nunc fluunt sequentes vsus.

(p) Nam quæ ratio ante conditas ciuitates homines induxit, vt, *multiplicato genere humano*, a communiōe recede-

§. VII. Quæ autem subditis (pp) haud assignata sunt, vel in eorum proprietatem venerunt, ad *republicam* pertinent, & in eius proprietate sunt. (q)

§. VIII. Et ita penes imperantem est, an singulos ad promiscuum & communem harum rerum usum adhuc admittere (r) an eosdem ab illo excludere, & res illas in *usus publicos* conuertere velit.

§. IX.

cederent, hæc eadem eo magis, *introducitis ciuitatibus*, vbi homines cohabitant & arctius coniunguntur, postulat, vt quilibet proprium quid haberet, nec in commune subditi agris & pascuis fruerentur. Cum enim status ciuitatum potissimum in *unione* tot hominum consistat, illa aliter conseruari non potuit, quam vt singulis sua particularis regio, vti ita loquar, attribueretur. Sic itaque quædam in republ. pertinent ad *singulos*; quædam ad *republicam*, vt thesis sequens demonstrabit.

- (pp) Sub his etiam *corpora*, *collegia* & *uniuersitates* in republica comprehendo, vt pote quæ instar *priuatorum* & subditorum iudicantur, & ita bona eorum non sunt bona reipublicæ, sed *priuata*.
- (q) Idem iudicium ferendum est de tractu maris occupati, & in dominium reipublicæ redacti, cum non tantum terræ, sed etiam maria sub reipubl. dominium cadere possint, vti eleganter Cornelius van BYNKERSHVK *diff. de dominio maris* ostendit.
- (r) Quamdiu imperans, quæ extra singulorum proprietatem in territoriis reperiuntur, sibi soli aut reipubl. vibus non adscripsit, *communia* vocantur, & singulorum vibus patent, vti multis locis adhuc sunt lapicidinae ingentes, syluæ latissimæ &c. & hoc intuitu nullius dicuntur h. e. non sunt in *priuatorum* bonis, & sic nullius non

§. IX. Intelligendum autem hoc tantummodo de illis, quæ ita intra territorium sita sunt, vt firmiter eidem cohæreant, (f) quæ tantum per vniuersitatem occupata intelligi possunt: Ceteræ res hinc inde in territorio vagantes adhuc ad ἀδεσποτα proprie dicta referendæ sunt. (t)

§. X.

non absolute, sed respectiue vocantur: cum alias omnino reipubl. sint. Ast quicquid in his imperans subditis indulget, hoc ex mera gratia facit, nec suo iure subditiuum talem promiscuum prætereundum possunt. Quin potius suo iure imperans has res, reipubl. proprias, suo iure adscribit, quia ille reipubl. totam representat, & eius imaginem gerit. Sic itaque ad reipubl. spectant montes, fontes publici, flumina, maria parua intra territorium sita, insule in fluminibus natæ, deserta, valles, lapidinae, promontoria, viæ publicæ, loca alia ad singulos non pertinentia, mineralia, & alia subterranea &c.

(f) Quas ad §. antec. recensui res, sunt tales, vt ad immobilia quæ constanter & inseparabiliter tractui occupato cohærent, referantur, & ita cum sint pars territorii, simul quoque, integro tractu occupato, singulæ res occupatæ videntur, & haftenus non sunt absolute ἀδεσποτα.

(t) Sunt adhuc plures aliæ res, quæ territoriis non cohærent, & tamen ab omni omnino vacuæ sunt proprietate, vt sunt feræ bestię, pisces in fluminibus, aves &c. Neque etiam quamdiu in hoc tractu vagantur, ad ipsum territorium pertinent, vel eius accessorium dici possunt, non magis ac auis in mea arbore sedens mea esse intelligitur. Sunt itaque feræ adhuc omnino nullius ante omnem occupationem, nec in dominio singulorum, nec reipublicæ.

§. X. Et hæc res naturali ratione cedunt occupanti. (tt)

§. XI. Possè tamen subditos ab usu huius iuris, acquirendi scil. hæc ἀδέσποτα, excludi, vel inde patet, (u) quod libertas naturalis per leges civiles ex iusta ratione restringi, determinari, & imperans illa visibus publicis applicare queat, quæ singulorum patrimonium non lædunt.

§. XII. Quin quod subditi eo ipso non priventur iure quodam *quæsto*, sed tantum *acquirendo*, (x) circa quod imperans facilius disponere potest.

§. XIII.

(tt) Sæpe dictum est, per conditas ciuitates non omnem subditis adimi libertatem naturalem, & ita quoque non debet censei, in statu civili indistincte ipso iure singulis ius occupandi feras bestias ademptum esse, cum hoc nullo modo rationibus civilibus aduersetur, & plures gentes adhuc hodie vnice inde se alant.

(u) Veteres Moralistæ valde defudarunt in eruenda iustitia huius iuris. Disquisiuerunt, quo iure princeps sibi potuerit adscribere ius venandi seu occupandi feras bestias, vid. ZIEGLER *de iure mai. lib. 1. c. 14. §. 14.* cum tamen venatio dicatur *iuris naturalis*. Sed tamen non est iuris naturalis pro lege accepti, sed *libertatis naturalis*, quæ tamdiu subditis salua manet, donec iusta ex ratione subditis restringatur.

(x) Ratio differentiæ est, quod ius *acquirendum* proprie non sit ius perfectum, *quæstum* enim denotat, quando res ad me iam spectat cum iure excludendi alios ab usu, & prohibendi, ne in eius præiudicium ab aliis quid iniure fiat: Ibi non est res propria, vti hic: In iure *acquirendo* manent res ἀδέσποτοι.

(y) Pro.

§. XIII. Sic itaque iuste imperans sibi soli vindicat (I.) ius occupandi feras bestias, & vi huius iuris quoque recte de *iure venationum* disponit.

§. XIV. Asserto semel hoc iure, subditis haud amplius integrum est, prouocare ad libertatem naturalem, quin potius iam in crimen (y) incidit, quod antea erat libertatis naturalis, nisi expressa concessio a Principe doceatur.

§. XV. Si de *concessione* constat, firmitus ius (z) subditus habet, ac quidem antea ex
sola

(y) Prohibitio pœnalis inducit delictum, licet antea res erat libertatis naturalis. Neque itaque amplius quis pro se præsumtionem habet, licet id negari non possit, tam diu pro *libertate subditorum* præsumi, donec de *prohibitione* constet, hæc autem si adsit, iam per se præsumtio cessat. Ex quo etiam fluit, quod stante prohibitione is, qui *ius venandi* exercet, concessionem imperantis pro se allegare & docere debeat, imo etiam hæc concessio solet plerumque esse restricta, quo casu quoque intra restrictionem exercenda est.

(z) *In statu naturali* quilibet in suo venari poterat, in loco communi vero quilibet absque prærogatiua, sed ubi quod illud exercet ex *speciali concessione*, non tantum in suo, sed etiam in omnibus illis locis, ad quæ concessio porrigitur, illud exercere potest. Manet tamen penes principem semper suprema directio, quia regia concedendo non indistincte ea *pruatiue* concessisse dici potest. Imo si imperans ius venandi intra certum locum *sue proprietatis* concessit, non sibi aliquid adimere, & suam libertatem venandi restringere voluisse, sed tantum prohibitionem, quoad subditos in genere factam,

sola libertate habere poterat, scilicet respectu conueniunt. Respectu imperantis non idem obtinet, quippe qui ius conuenationis adhuc quandoque exercere potest, nisi expresse hoc etiam remisit; quamuis etiam ex aliis iustis causis illud reuocare valeat. Quicquid enim conceditur ab imperante, subordinatè concessum esse intelligitur.

§. XVI. Ita vero sibi imperans ius venandi tribuere debet, vt subditi indemnes (a) præstentur in aliis suis bonis.

§. XVII. Pertinet huc (II.) ius vindicandi loca deserta & inculta, montes, siluasque, cum hæ res per se proprie reipublicæ sint. (b)

§. XVIII. Ex iure in syluas dependent plu-

soluere & laxare ratione certæ personæ præsumitur. Aliud forsitan dicendum, si princeps ius venandi nobilibus concedit in propriis fundis, quia hic *libertatem*, iis lege publica ademptam, restituit.

- (a) Sic itaque non iniqua est sententia existimantium, principem teneri damnum resarcire, quod a feris datum in frumento, dum eas capere nequeunt. ZIRGL. c. 1. §. 29.
- (b) Potest itaque de *montibus* vario modo disponere, vt & de *locis desertis*, illa aliis colenda concedere sub certis decimis, quod hodie fieri solet; dicitur talis ager noualis *Neubruich*, vnde recte dominus territorii talia sibi reseruat concessionem, quemadmodum olim a Cæsaribus in feudum data sunt, inde tot locis vocem *rode* tributum esse credunt, quod idem est quam *ausrotten*, quia locus incultus concessus fuit in feudum, vt in culturam reduceretur.

(c) Vid.

plura alia iura, quæ communiter iura *Forestalia* (c) appellari solent.

§. XIX. (III.) Sic etiam iura *subterranea* & *mineralia* (d) omnis generis suo adscribere potest fisco, ut ad vsus publicos adhibeantur.

§. XX.

(c) Vid. MYLER AB BIRENBACH *de iure stat. & Princip. Imp. cap. 73. §. 1. seqq.* Huius iuris virtute imperans syluis præficit præfectum, qui præcauet, ne per excisionem arborum eæ deuantentur, lignandi & pascendi vsum in syluis aliis concedit, statuta syluestria condit *Wald-und Forst-Ordnung*, exercet & prohibet ius glandis legendæ, aliasque utilitates. v. c. *Holtz, Kohlen zu brennen, Pech, Tebr* &c. iurisdictionem item in Forestum exercet, &c.

(d) Cum enim a singulis non possideantur, vel occupata sint, ad rempublicam spectant. Imo & hoc procedere puto, licet in priuatis bonis inueniantur, quia dominus fundi non statim possidet iure proprietatis mineralia, quod dominus fundi est, sicuti hoc argumentandi genere vitur Iure consultus in l. 3. *D. de A. vel O. poss.* Olim quidem hæc sodinæ priuati iuris fuere, & adhuc sunt, quamdiu imperans illas non sibi tribuit l. 7. §. 13. *fol. matr.* Sed si lege publica excludit subditos ab vsu iuris, aliud dicendum. Sic iam olim teste Vetonio c. 49. pluribus priuatis ius metallorum ademptum est. De victis regibus Macedoniae respublica Romana per PAVLUM pronunciauit, *metalli, auri atque argenti non exerceri, ferri & ævis permitti.* LIVIUS lib. 45. cap. 29. Quomodo in Saxonia metalla minora priuatis concedi solent. De Philippo Rege Macedoniae refert LIVIUS lib. 39. c. 24. *quod metalla vetera intermissa recoluerit, & noua multis in locis instituerit.*

M m 5

(e) Omnis

§. XX. Ita tamen hoc ius exercendum, ut illæsum maneat ius subditorum in fundis ad eos spectantibus.

§. XXI. (IV.) Ex hoc fundamento plures republicæ sibi adscribunt thesaurum, (e) qui iudem inter ἀδελφοτητα refertur.

§. XXII. (V.) Item huc refero iura circa flumina, (f) vi quorum omnes reditus ex fluminibus perceptibiles sibi adscribere potest.

LIBER

(e) Omnis thesaurus habet quidem dominum, sed quia ignoratur, pro eo est ac si non adesset dominus. Neque recte dicimus, eum possidere thesaurum, qui possidet fundum, cum ne quidem is sciat, ibi latere thesaurum. Iam autem absurdum est, alicui tribuere dominium earum rerum, quæ ab ipso ignorantur. Quamdiu autem fisco non adscripti sunt, occupanti cedunt.

(f) Fluunt inde varia iura, quæ hic quidem in compendio referam, scilicet (1.) ius piscandi (2.) ius insularum. (3.) ius alvei. (4.) ius alluvionis. (5.) concessionis aquæ ductus. (6.) concessionis molendini navalis. (7.) ius pontonem habendi. (8.) grana auri legendi. (9.) ius grutæ. (10.) iurisdictio in flumen. (11.) ius disponendi de navigatione. (12.) ius vestigal navigantibus imponendi. &c.

